

T. LXIX.

P. 1906 кн. I.

Рік XV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

ПРИСВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛІОГІ Й ЕТНОГРАФІЇ

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE
DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE

REDIGIERT VON

MICHAEL HRUSEVSKYJ.

B. LXIX.

1906, I B.

XV Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарекого.

Вийшло наслідком друкарських страйків 9/III с. с. 1906.

40562

КНИГАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

у Львові, Театральна ч. 1

має на складі між иншими отсі книжки:

	Корон
Адріян. Аграрний процес у Добростанах	1 —
Антонович В. Польсько-українські відносини XVII ст.	0-40
„ Чари на Україні	0-45
Барвінський В. Досліди з поля статистики	0-20
Бодянский О. Українські казки, зі вступом і поясненнями	0-50
Боровиковський Л. Маруся, теж	0-26
Брайтенбах В. Біологія в XIX в.	0-26
Будзиновський В. Хлопська посілість в Галичині	2-—
О. Вайсмаер. Про туберкульозу	0-90
Верн М. Біблія, студія	0-40
„ Євангеліє, студія	0-40
Верхратський Ів. — Начерк соматології	3-—
„ Знадоби для пізнання угро-руських говорів, т. 1—2 по	2-—
„ Про говор долівський	1-30
Візнер Ю. Житє ростян у морі	0-10
Гнатюк Вол. Словацький опришок Яношик в народній поезії	0-50
„ Русини Пришівської єпархії і їх говори	0-70
„ Словаки чи Русини?	0-80
„ Hungarico Ruthenica	0-20
„ Пісенні новотвори в укр.-р. народ словесности	0-55
„ Угноруські духовні вірші	2-50
Грушевський М. Історія України-Руси, т. I, II і III вид. 2, по	7-50
„ т. IV—V див. Збірник іст.-філ. секції.	
„ Люстрації королівщин в руських землях XVI в., т. I—IV див. Жерела.	
„ Віймки з жерел до історії України-Руси: ч. I, до пол. XI в.	2-00
„ Розвідки й матеріали до історії України-Руси, II—V	12-00
„ Останні романи Г. Сікевича	0-40
„ Вступний виклад з історії давньої Руси	0-20
„ Хмельницький і Хмельницина	0-20
„ Звенигород галицький	0-70
„ Похоронне поле в с. Чехах	0-60
„ Описи Ратенського староства	0-60
„ Хронологія подій Галицько-волинської літописи	1-00
„ Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва?	0-50
„ Економічний стан селян в Львівській королівщині XVI в.	0-50
„ Звичайна схема „руської“ історії й справа раціонального укладу історії	
„ східного словянства	0-20
„ Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних	
„ студиях східної Європи	0-30
„ Спирні питання староруської етнографії	0-50
„ Справа українсько-руського університету у Львові	0-50
Драгоманів М. — Листочки до вінка на могилу Шевченка	0-20
„ Рай і поступ 2 вид.	1-00
„ Микола Ів. Костомарів	0-16
„ Літературно-супільні партії в Галичині	1-80
„ Козаки	0-30
Еган Е. Економічне подожєня руських селян на Угорщині	0-26
Енгельс Ф. Людвік Фаєрбах	0-50
„ Початки родини, приватної власности і держави	1-50
Етнографічний збірник т. I—IV, VII—X і XII по 3-— кор. т. V VI і XIII—XV	
„ по 4-00 кор., т. XI	6-00
Ефремов С. Національне питанє в Норвегії	0-30
Жерела до історії України-Руси, т. I. — Люстрації королівщин в землях	
„ Галицькій і Перемишльській	4-00
„ т. II: Люстрації королівщин в землях Перемишльській і Сяноцькій	4-00
„ т. III: теж — в землях Холмській, Львівській і Белзькій	5-00
„ т. IV: Галицькі акти з р. 1648—9	4-00
„ т. V: теж — з р. 1649—51	4-00
„ т. VII: — Люстрація королівщин з р. 1570	4-00
Житє і Слово, вістник літератури історії і фольклору, рік 1 і 2 по 10, рік 3	5-00
Заклинський Ром. — Чи можна Федьковича Косованом звати?	0-40

Т. LXIX.

Р. 1906 кн. I.

Рік XV.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

ПРИСВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛОГІЇ Й ЕТНОГРАФІЇ

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE REDIGIERT VON MICHAEL HRUŠEVSKYJ.

В. LXIX.

1906, I В.

XV Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло наслідком друкарських страйків 9/III с. с. 1906.

Зміст LXIX тому.

1. Вступне слово, Мих. Грушевського . . . с. 5—6
 2. Ритміка українських народніх пісень, написав
Філярет Колесса, І. Огляд наукових праць
про ритмічну будову українських, великоруських
і сербських народніх пісень . . . с. 7—30
 3. Угорський король Матвій Корвін в славянській устній
словесности, розбір мотивів звязаних з його іме-
нем, написав Зенон Кузеля, гл. VII і VIII.
М. Корвін у Словінців . . . с. 31—69
 4. Україна в першій половині 1738 р., написав
Іван Джиджора . . . с. 70—83
 5. Матеріали до історії суспільно-політичних і еко-
номічних відносин Західньої України, подає
Михайло Грушевський, серія друга (1531
—1574), ч. 81—132 . . . с. 84—166
 6. Miscellanea: а) Універсал Ганни Хмельницької, под.
Ів. Кревецький, б) Причинок до українського
віршописання XVIII в., под. Ів. Франко, в) При-
чинок до біографії Івана Вагилевича, под. Ів.
Созанський . . . с. 167—171
 7. Наукова хроніка: Антропольогічні й археологічні
часописи за 1904 р., нап. Зенон Кузеля (ко-
нець буде) . . . с. 172—183
 8. Бібліографія (рецензії й справоздання) (реєстр обго-
ворених книжок на с. 213) . . . с. 184—213
 9. Показчик до тт. LXIII—LXVIII Записок Наук. Тов.
ім. Шевченка . . . с. 214—230
 10. Зміст тт. I—LXVIII Записок (по німецьки) . . . с. 231—240
-
-

Inhalt des LXIX Bandes.

1. Vorwort, von M. Hruševskýj S. 5 — 6
 2. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von
Philarct Kolessa, I. Uebersicht der wissenschaft-
lichen Arbeiten über den rhythmischen Bau der ukra-
inischen, grossrussischen und serbischen Volkslieder. S. 7 — 30
 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen
Volksdichtung. Eine Analyse der mit seinem Namen
verbundenen Motive, von Zeno Kuzela, VI u VII
M. Korvin bei den Slovenen S. 31 — 69
 4. Ukraine in der ersten Hälfte des J. 1738, von Ivan
Džydzora S. 70 — 83
 5. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen
und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine,
von Michael Hruševskýj, Zweite Serie (1531—
1514), Nr. 81—132 S. 84 — 166
 6. Miscellanea, von I. Krevečkyj, I. Franko, I. So-
zanickýj S. 167 — 171
 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropo-
logischen und archäologischen Zeitschriften für das
J. 1904, von Zeno Kuzela (Schluss folgt) . . . S. 172 — 183
 8. Bibliographie (Bücherregister siehe S. 213) . . . S. 184 213
 9. Inhaltsverzeichnis des XIV Jahrganges der Mittheilun-
gen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften
(B. LXIII—LXVIII) S. 214 — 230
 10. Inhalt der I—LXVIII Bände der Mittheilungen (deutsch) S. 231 — 240
-
-

Сей п'ятнадцятий річник „Записок“ розпочинаємо в міцній надії, що вже зближасться кінець тої splendid isolation, в яку постаралися поставити наукову роботу, згруповану коло нашого Наукового Товариства, абсолютні заборони російської цензури й неприхильність офіційних або шовіністично настроєних наукових сфер (російських і польських), що старалися позбавити впливу нашу наукову роботу, замовчуючи й ігноруючи її всюди. Нині слабне й валить ся вже цензурний кордон, що ділив нас від українських земель Росії, а й подуви свіжого вітру, занесені могутнім суспільним рухом і в катакомби офіційної науки, певно не лишать ся без впливу на оздоровлення й оживлення наукової роботи, дадуть їй більшу об'єктивність і свободу від офіційних і шовіністичних камертонів. Наша наукова робота, сими противними заходами поставлена на становище національної й політичної маніфестації, явить ся в тім світлі, яке в дійсності належало й відповідало їй — змагань до можливо ясного й правдивого пізнання сучасності й минувшини нашого народу й сотворення культурних засобів для його подвигнення з вікового занепаду.

Орган інституції, основаної в столиці австрійської України Українцями з Росії для розвою української літератури й науки, проскрібованої в Росії, „Записки“ закладені були п'ятнадцять літ тому з ініціативи українських (київських) учених і літератів як всеукраїнський орган, що мав згуртувати в собі праці учених, які гірко відчували заборону, що тяжила над українським словом в Росії й абсолютно виключала наукові публікації на українській мові. Цілий ряд визначних учених-Українців прирік тоді свою участь у сьім першій науковій українській журналі. Але обставини поневоленої України показали ся сильнішими від сих приречень: дуже небогато додержало своєї обіцянки й взяло участь в заснованім журналі. Ще менше було таких, що не скінчили своєї участі в ній з першою статтю. Підписаний, поставивши собі завданням розширити Записки, організувати їх по типу наукової часописи й випускати її що три, потім що два місяці (перші роки Записки виходили річником), дуже скоро мусів переконатися, що в тодішніх цензурних і всяких иньших обставинах було б чистою ілюзією покладати ся на поміч великої „соборної України“, що наукова робота, коли хоче йти, мусить оперти ся на місцеві сили.

Старання в сїм напрямі не були даремні. Коли участь України російської зіставала ся випадковою й уривковою, то на місці, у Львові організувала ся громадка людей, не богатих числом, але сильних духом, вірою в будучність свого народу й любовю до нього, що сьміло підставила свої плечі під тягар української наукової роботи й двигнула його з незломним наміром — донести до хвилі розкріпощення України, щоб передати його в руки нових, численних робітників свободної й оновленої соборної України.

І тепер ми чуємо себе при границі тої обітованої української землі. Довгий і тяжкий, безпривітний шлях по пустині добігає кінця. Останніми прасовими розпорядженнями відтворена нашому журналу дорога в Росію. „Временныя правила“ дають можливість засновання українських наукових часописей в Росії. Близький той час, коли ми не будемо одинокі в своїй науковій роботі й не будемо ізольовані в ній.

Витаючи сю близьку й радісну хвилю хочемо стрінути її гідно — як лише можливо хочемо пристроїти й прикрасити наш журнал. Сповняємо давній дезідерат наукових секцій Товариства й розширяємо великість книжок — се дасть нам можливість давати більше статей та свобіднійше містити більші статі й більші матеріали. Даємо показнійшу форму книжкам. Зближається час, коли по словам поета, котрого іменем прикрашаємо наші публікації

спочинуть потомлені невідьників руки
і коліна відпочинуть кайданами куті

— бодай трохи!

З вірою в близьке відродження українства, в близький розвій української науки з подвоєною енергією вступаємо в новий рік нашого видання, що відкриває перед нами нові, далекі й широкі перспективи наукової роботи. А коли наша радість здивує когось, нехай пригадає собі, що сї слова пише Українець з Росії, що п'ятнадцять літ тому писав вступну статтю для першої книжки сеї „абсолютно забороненої в Росії“ наукової часописи, що дванадцять літ з тяжким трудом редагував сей проскрібований і старанно замовчуваний орґан, і сам з цілою своєю науковою роботою за сей увесь час був проскрібований в Росії, а взагалі вся та українська наукова діяльність представлявана як робота „темних сил“. Зміркувавши се, мабуть ніхто не здивується радості, яку будить в нас упадок заборон та перспектива свобідної наукової роботи й обміну наукової мисли на великих просторах українських земель.

РИТМІКА

УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ.

Написав

ФІЛЯРЕТ КОЛЕССА.

Головна задача цієї праці — пояснити основи української народної ритміки в її теперішньому стані і подати по зможі повну систематику пісенних форм; узглядаємо також історичний розвій української народної ритміки, оскільки маємо на се доказовий матеріял в самих-же народних піснях та в історичних свідощтвах, особливо-ж в давнійшій пісенній і віршовій літературі, причім користуємось також загальною теорією ритму. І так в II. гл. виказуємо, яким способом дорогою довговікового процесу розвинули ся основні форми ритмічні — двоколінний і триколінний стих та двостихова строфа, заким еще укр. народна поезія зіткнула ся з латинсько-польськими книжними впливами. В III. гл. обговорюємо різні форми музикально-сінтактичної стопи, або пісенного коліна.

В яких комбінаціях лучать ся музикально-сінтактичні стопи в більші цілоти, стихи, періоди і строфи, — про се говоримо в IV. гл. Стихи і періоди порядкуємо по числу складів і їх пляновому розложеню в ірупах силяб. не длятого, щоб уважали ми складочислене за найважнішу основу української народної ритміки, а тому, що означене число складів в ірупах силябічних, стихах і періодах, є зовнішною ознакою внутрішньої симетрії і рівномірности при укладі пісенних колін у впеші ритмічні одиниці, а в чпслах найкраще подавати ритмічну схему, тим більше, що між

числовими відношеннями і груп силлябічних і тактів музичних заходять тісна зв'язь.

Отже коли в цьому напрямі помічаємо незвичайну правильність в укр. людських піснях, тож і беремо сей зверхний прояв за певний критерій для систематизації пісенних форм.

Очевидно, не можемо уважати української людської ритміки за якийсь відокремлений культурний продукт, відграничений від сторонніх впливів, лишень беремо її у зв'язи з анальоїчними явищами у інших Словян, та з еволюцією ритмічних форм у культурних азіатських і європейських народів, особливо Індійців та Іранців, що розвинули тип силлябічної версифікації, і Греків та Римлян, що до найбільшої досконалости довели просодично-метричну форму поезії. Коли-ж латинська і грецька поезія по затраті квантитативности перейшла знов в стадію силлябічної версифікації з видвигненням тонічного елементу і приноровленням риму, лягла вона в основу штучної версифікації в новітній поезії європейських народів. Ця нова форма ідучи із заходу Європи на схід стрінулася на слов'янській території із дуже близьким собі типом людської ритміки, із слов'янською народною піснею, що всіма сторонами своєї ритмічної будови виказує велику подібність до латинської церковної пісні.

Оттут і виринають дуже важні проблеми: чи людська ритміка Словян, а спеціально Українців, веде свій початок із азіатської колиски і стоїть в історичній зв'язи із складочисловою версифікацією Індійців та Іранців (як думає Сокальський), чи витворилася вона доволі пізно (в XVII—XVIII ст.) під впливом західно-європейської культурної струї (сеї думки боронить між иншими Черетц), чи врешті стоїть вона у якійсь зв'язи із латинською (а може й грецькою) людською піснею, до якої навізує і християнська гимнодія? ¹⁾

Про походження пісенних форм укр. народ. поезії заговорено доперва в останніх десятиях XIX ст., а питане се трактовано доси або лиш принагідно або надто односторонно, і то з цілковитим поминенням літературних впливів (як у Сокальського), або без належної уваги на народні пісні (як у Черетца).

За старинністю ритмічних форм слов'янської народної поезії промовляє головне існування великого числа вироблених розмірів

¹⁾ Вплив романський міг у нас ширити ся особливо через полудневих Словян і румунську народну поезію; румунські колядки змістом і формою виказують близьку аналогію до українських. Сама назва колядки походить безперечно від *Calendae*.

в найстарших обрядових піснях і то майже у всіх Словян¹⁾; та з другого боку вплив книжної версифікації оставив і в людській ритміці свій слід, особливо в піснях новішої формації, що й будовою строфи вказують на книжні взірці, хоч ми не склонюємось до перецінювання сего впливу. В якій формі змішане сих двох стихій виявило ся в літературі і в народній поезії? який розмір треба уважати за давній, слов'янський, а який є занесений чужими впливами? а коли вже переймлене сконстатує ся, то в яким часі воно наступило? — отсе цілий ряд питань, які лучать ся із згаданим проблемом.

В V. гл. обговорюємо лиш найважніші моменти у відношенню укр. людської ритміки до книжної версифікації. Очевидно, було-б річню передчасною братись до розв'язання сего питання у цілій его ширині, поки не маємо повної історії укр. літературного стиха, поки укр. книжна версифікація не стала ще предметом науки. До того-ж матеріяли із віршевої, пісенної і драматичної літератури опубліковані Драгомановим, Петровим, Житецьким, Франком, Грушевським, Черетцом — все-ж еще за скупі і релятивно доволі пізні, щоб давали підставу до зовсім певних висновків. Надто мандрівка пісенних мотивів, що проявила-б нам ендозмову літературних впливів, доси еще мало в'яснена, хоч приготували до сего ґрунт порівняні праці Потебні, Веселовського, Драгоманова і др.

Певна річ, що і в сьому напрямі ритмічна форма побіч иньших даних може подати важні вказівки.

За вихідну точку в отсій студії беремо затим теперішній стан укр. людської ритміки, щоб запускаючись у деталі слабо задокументовані історичним доказовим матеріялом мати завсїгда твердий ґрунт під ногами.

Певну опору науковим дослідям з обсягу ритміки дає також багатство пров'єреного матеріялу пісенного і по змозі широкий терен, на якому виступають анальоїчні прояви; задля того і не обмежились ми виключно лишень на українську людську ритміку. Народні пісні усіх Словян, хоч і як різко зазначені у них індивідуальні плеємні черти, мають спільні ритмічні основи: оттому

¹⁾ Крім того: історичні свідощтва про старинні обряди та співанє і пісні слов'янських народів (зібрані В. Ягічем в статі *Gradja za slovinsku narodnu poeziju* в *Radi jugoslov. akad.*), доказаний вплив людської ритміки на штучну версифікацію Далматинців еще в XV ст., сплябічний склад укр. людської пісні з XVI ст., підкладуване під загально звісні народні мелодії церковних гимнів переведених з латинського на чеський язык (в XVII ст.) із захованем розміру латинських первовзорів.

то й обговорені в I гл. наукові праці про ритміку великоруських і сербських народних пісень, як найблизших українським, кидають багато світла на українську людovu ритміку; у сій звязи належало-б узгляднити також польські народні пісні, та їх ритмічна форма остає і доси науково неспросліджена. Подаючи результати дотеперішних дослідів з обсягу української, в.-руської і сербської людovої ритміки облегчуємо собі тим способом намірену задачу, а заразом виказуємо, що зроблено доси на сьому полі, щоб знати було, що еще остає до зроблення.

За основу наших дослідів беремо лиш такі збірники, які мають незаперечену наукову вартість і дають нам певність, що текст і мелодия записані вірно, без накидування якого-небудь шаблону, і що пісні не є змінені для артистичних або яких иньших цілий. Тому-ж маючи спроможність покористувати ся значним числом збірників укр. нар. пісень вибираємо лишень три для наших цілий, а то шеститомовий збірник Миколи Лисенка, що подає пісенний материял із подніпровської України, збірник Оскара Кольберга, що містить пісні із Покутя, і збірник Івана Колесси, що зібрав пісні на стрийськiм Підгір'ю. В тих збірниках не оставили ми без уваги ні одної пісні, — а набересь їх разом більше як два тисячі (не числячи коломийок і шумок).

Ми свідомі того, що наша праця полишає не одно питанє без належної відповіді, не один важний момент без детального розслідування, — та маємо на наше оправданє сю обставину, що виступаємо уперве з повним оглядом української людovої ритміки на полі у нас мало підготовленому. Учені, що займали ся в своїх працях укр. людovою ритмікою, трактують сей предмет або надто поверховно (як Нейман) або лиш принагідно, як А. Потебня, др. Ол. Колесса, а почасти й Сокальський, що обговорює українську і в.-руську людovu ритміку сумарично, завдаючись більше теорією ритму, а лишаючи на боці без пояснення цілий ряд спеціальних проявів.

Та за додатний результат отсеї праці будемо уважати хочби лиш розбудженє наукової дискусії на темп, що безпосередно або посередно в'яжуть ся із ритмікою українських народних пісень.

На сьому місці нехай нам вільно буде зложити щиру подяку Вп. д-ру Іванови Франкови і д-ру Олександрови Колесі за ласкаве уділенє деяких вказівок особливо що до наукової літератури предмету.

I.

Огляд наукових праць про ритмічну будову українських, великоруських і сербських народних пісень.

Великоруські народні пісні з поміж усіх слов'янських найскорше діждалися наукового прослідження свого ритмічного устрою. Однакж єї досліді були до кінця 70-тих рр. минушого ст. односторонні і неповні, так як основувались лишень на аналізі словесного тексту без уваги на мелодійний стрій пісень, що й дає ключ до зрозуміння людової ритміки ¹⁾.

Такими були праці Востокова (Опыт о русском стихосложении, 2-ге вид. 1817), Перевлесского (Русское стихосложение 1853), Классовского (Версификация 1863), Срезневского (Мысли об истории русского языка 1850 гл. VII).

Наукове досліджуванє мелодичного строю великоруських народних пісень почалося працями К. В. Одоєвского ²⁾ і А. Н. Серова ³⁾.

Сі учені займають ся головнo музичною стороною народних пісень, звертаючи мало уваги на ритмічний устрій словесного тексту.

Рішучий зворот в дослідях над ритмічною будовою великоруських народних пісень починаєсь доперва працею Г. Шафранова: „О складѣ народнорусской пѣсенной рѣчи, розсматриваемой въ связи съ напѣвами“ ⁴⁾.

Шафранов обговорює ритмічний склад великоруських народних пісень із нової точки погляду, уважаючи на нерозривну зв'язь тексту і мелодії; він розсліджує народну ритміку з поглядом на музикальну і словесну сторону народних пісень: отсе й єсть одінока дорога, що веде певно до цілі. В першій статі своєї праці

¹⁾ Докладний огляд сих праць подає Ал. С. Фамінцип в статі: О сочиненіи г. Шафранова „О складѣ народнорусской пѣсенной рѣчи разсматриваемой въ связи съ напѣвами“. Записки Импер. Акад. Наукъ т. XXXIX кн. 2, ст. 114—132. ²⁾ „Русская и такъ называемая общая музыка“ в газеті „Русскій“ ч. 11, 12 з р. 1867, „Музыкальная грамматика или основаніе музыки для не-музыкантовъ“, „Мірская пѣсня написанная на восемь гласовъ крюками съ киноварными пометами“, в „Трудахъ Археологическаго съѣзда въ Москвѣ“ 1871 р. ³⁾ В статях: „О великорусской пѣснѣ и особенностяхъ ея музыкальнаго склада“, в газеті „Москва“ 1868, ч. 19 і 20 і „Русская народная пѣсня какъ предметъ науки“, в газеті „Музыкальный Сезонъ“ 1869, 1870, 1871. ⁴⁾ Журналъ мншнст. народ. просвѣщ. 1877. окт. і ноябрь і 1879 апрѣль.

вказує автор на аналогії і різниці, які заходять меже старогрецьким квантитативним а великоруським народним складом.

Шафранов виказує на примірах, що старогрецька і великоруська пісенна строфа мають в головних контурах свої будови багато спільного, і так: мелодичній строфі відповідає повна словесна синтактична цілість або строфа; стала цезура ділить стихи на коліна (*κῶλα*) відповідно до поділу музичних речень на менші частини. Основа сего поділу словесної строфи лежить в мелодії (*μέλος*). Та старогрецькі люти і музики при укладі мелодії в музикальні такти брали в рахунок також просодию тексту, т. є. природну довготу і короткість самоголосів. Тому-ж старогрецькі стихи і їх коліна мають правильну внутрішню організацію, т. є. словесні стопи, що відділені від мелодії все таки носять на собі виразні сліди тактового устрою. Таких слідів тактового устрою мелодії не добачує Шафр. в словах великоруських народних пісень: в них нема стіп, а затим нема й іктів.

В другій статі обговорює Шафр. по Вестфалю складочислову (силябічну) і тонічну версифікацію з поглядом на народноруський (вел.-русь.) пісенний склад.

Розглянувши основи складочислової версифікації на піснях іранської Авести та індійських Вед, в котрих стихи обіймають завжди однакове число складів, а кождий стих ділить ся на два коліна¹⁾, що містять теж однакове число складів, Шафр. приходить до висновку, що вел.-руська народна версифікація не єсть складочислова. В стихах в.-руської народної пісні число складів може бути нерівне, а мимо того стихи в ритмічнім відношеню, т. є. з огляду на час виповнення їх мелодією, суть зовсім рівні межн собою, так як в рахунок входять не склади, а міри часу (*χρόνοι ποῶτοι*), котрих число у всіх стихах єсть однакове, як в грецькій поезії²⁾. Дальше характеризує Шафр. по Вестфалю тонічну версифікацію, яка присвоїла собі лиш зовнішні форми свого взору, — квантитативного складу, без його істоти. Полемізуючи з Вестфалем старає ся Шафр. доказати, що тонічний наголос, опертий на висоті і скріпленню звука, сам по собі не може

¹⁾ В новітніших працях (*Allgemeine Metrik der indogermanischen und semitischen Völker*. Berlin, 1893) розрізняє Вестфаль у Ведах двоколінні і триколінні стихи. ²⁾ В супереч отсим поглядам виказує Сокальський (Р. Н. М. II. ст. 268—9), що уклад в.-р. народного стиха є складочисловий, хотяй сей термін зовсім недокладно означає цілу систему або організацію пісенного тексту, в котрій важне є не одно лишень число складів, але й угрупованє їх по звисному ритмічному плану.

служити основою ритму, коли не єсть злучений з протяжністю (визначуванем довгих — наголошуваних складів серед коротших — ненаголошуваних) ¹⁾.

Шафр. боронить хибної тези, що також в мелодії граматичний наголос можна визначити лишень відповідною протяжністю тону; а що в в.-р. народних піснях згідність або незгідність граматичних наголосів з протяжністю тонів в мелодії єсть зовсім принакдова, то Ш. приходить до висновка, що наголос граматичний чи реторичний не може становити основи народної в.-руської версифікації ²⁾.

Коли-ж народні пісні при читанню не можуть бути jinakше виголошені, як із захованем реторичних наголосів, котрих буває рівне число в кождім стисі, то з того не виходить, щоб тії стихи були построєні на реторичних наголосах, лишень що їх читають (не співають) з захованем таких наголосів. Ш. уважає затим то-нічний наголос за елемент, що не має ніякого значіння в устрою в.-рус. народних пісень і одинокую основу в.-руської людвої ритміки бачить в пісенній мелодії, яка накидає текстови свої ритмічні рамці ³⁾.

¹⁾ Та в безосновности сего висказу переконують нас найкраще то-нічні стопи літературного стиха в таких новочасних языках, що зовсім не-знають ріжницї між довгими і короткими самоголосами. Відділюване понятя метрум від ритму в студії Шафранова випливає з непорозуміння, як дока-зують дослідї Вестфала: „Ритм і метрум не єсть в царині поезії нічим иншим, як лиш ритмом, так як сей проявляє ся не лиш в тонах або ру-хах тіла, але також в словах мови, в тексті. До понятя ритму належать дві річі: по перше, рівність (рівномірність), по друге, визначуване пооди-ноких часток часу, як осібних (самостійних) груп, через ікт. Одно й друге мусить проявляти ся також в мові, коли вона має бути матерією для ритму і коли має стати метричною“. *op. cit.* с. 41—42.

²⁾ Фамінцин додає вірне помічене (*op. cit.* с. 165), що реторичний наголос в декотрих стихах несходить ся не лиш з протяжністю відповідних тонів мелодії, але взагалі з музикальною акцентуацією, якимнебудь спо-собом осягали-б її в мелодії.

³⁾ Ось як простує Сокальський отсеї погляд: „Ш. відкинувши метр відки-нув також наголос, сей центр або ядро півстиха, а через те зовсім не доглянув устрою в.-р. народного стиха, назвавши його просто стилістичним, позбавле-ним розміру (*op. cit.* с. 289). По думці Сокальського „вольний метр“ в.-р. народної поезії (т. є. склад стиха із розтяжних музикально-сінтактичних стп) основується на головнім наголосі в півстисі (*ibid.* с. 263). Також Фа-мінцин полемізує з висше наведеним поглядом Ш.—ва про повну залеж-ність пісенного тексту від мелодії що до ритмічного устрою виказуючи, що якраз потреби тексту визивають в мелодиях в.-р. народних пісень не-рівномірність частий і мішане ріжнородних тактів (*op. cit.* с. 177); се від-носить ся особливо до першої строфи, зглядно до першого стиха; дальші

В третій і четвертій статі своєї праці обговорює Ш. основні народно-руського пісенного складу. Ш. доказує за Олесницьким¹⁾, що паралелізм споріднює дуже близько в.-руську народну поезію із староврейською що до форми.

По думці Ш.—ва паралелізм становить основну різницю меже просодичними версифікаціями, що спутані ритмічними оковами квантитативних чи тонічних стіп, а свободною версифікацією стилістичною, що оснований на своєрідних прикметах поетичного складу²⁾.

Наголошувані складні ані в ролі високих ані довгих не мають ніякого значіння в в.-р. народній ритміці: її основні зовсім інші від основ квантитативної і тонічної версифікації; в в.-р. народних піснях виступає стилістична форма пісенної мови; ця форма оснований на укладі частий пісенного стиха відповідно до мелодії, на згоді між складом тексту і складом мелодії.

Широко обговорює Ш. пісенні повторення, як найважливішу форму стилістичного складу і на основі розбору 207 народних пісень подає 48 схем різнорідних повторень поодиноких слів, півстихів і цілих стихів³⁾.

Повторення в пісенній тексті по думці Ш.—ва з'явилися під впливом мелодії, що повторюється стільки разів, скільки буває строф чи стихів у пісні. Повторення служать головно стилістичним вимогам поетичної мови, причиняючи їй до її зрозумілості, відтак знайшли повторення широке принаровнене при надаванню поетичній

строфи або стиху пісні — як зазначає Фамінцин — постросені суть приблизно по складу першої строфи або стиха, а не „точ в точ“, як твердить Шафранов (на с. 132). Порівнюючи далі строфи чи то стихи в.-р. народних пісень із першими на основі збірника Балакірева приходять Фам. до висновка, що вони дуже часто різняться між собою як числом складів, так і положенням реторичних і граматичних наголосів, і для того в тих даліших строфах чи стихах проявляється нерідко незгідність граматичних наголосів із мелодичними. Отже далі строфи чи стихи лиш в певних означених границях строються по взірці першої строфи чи стиха.

¹⁾ „Ритмъ и метръ въ ветхозавѣтной поэзіи“ Труды Киев. Духовн. Академіи, сентябрь 1872.

²⁾ Та паралелізм не єсть спеціальною прикметою сеї або тої поезії; справедливо зазначає Сокальський, що „як ритм — явище загальне, вічне, так і паралелізм, — одна із форм, в яких ритм проявляється в поетичній мові становить прикрасу поетичного слова усіх віків і народів: його стрічаємо у давніх Єгиптян, Індів, Зендів, Іранців, старозавітних і новозавітних Жидів, давніх і теперішніх Німців, в в.-руській народно-пісенній і билинній поезії (ор. cit. II. 238).

³⁾ Справедливо зазначає Фамінцин, що Ш. іноді губить ся і плутає ся у тій схематизації, а коли-б узяв був за основу більше число пісень, то і число схем певно збільшило-б ся було.

мові більшої експресії; нарешті стали повторень уживати для одного лишень украшення поетичної мови. Повторення не свідчать про убожество поетичної чи музикальної інвенції ¹⁾, а уживають ся складачами народних пісень як нарочне музикальне і стихотворне средство, як улюблена форма пісенного складу. До повторень зачисляє Ш. також приспівки уживані на пр. в колядках при кінці кожного пісенного стиха.

Ось головний результат дослідів Ш—ва: „Великоруська народна версифікація єсть стилістична: вона не має нічого спільного з просодією, але зовсім не уступає в музикальності версифікаціям просодичним. Головну признаку нашої (великоруської) народної пісенної мови становлять повторення (до яких відносять ся і приспівки) і паралелізм“.

Сей вислід Ш—ва що до укладу поетичного тексту в в.-р. народних піснях дуже близько підходить до погляду Аксакова ²⁾, котрий говорить ось що: „Наша народна пісня, особливо богатырська, не проявляє означеної версифікації і не має означеного метра, що відрізняв би її від прози“.

На другому місці ³⁾ виражає ся Аксаков ще яснійше: „У нашого народа стихів властиво нема“. Ш. не знаходить в в.-р. народних піснях ані зовнішньої рівномірности (рівного числа складів) складочислової поезії, ані внутрішньої стопної організації: він признає за в.-р. народною поезією лишень „стилістичну основу“ що властиво не означає ніякого одномірного устрою. Тому-ж по думці Ш—ва форма пісенного тексту має основу свого устрою в музиці, в пісенній мелодії і її ритмі, а пісенний текст сам по собі (без мелодії) позбавлений усякого розміру, усякого ритму ⁴⁾.

Та мимо вказаних хиб праця Шафранова посуває значно наперед досліди над в.-р. народною ритмікою; головна заслуга Ш—ва лежить у тім, що він перший поспробував означити основи в.-р. народної ритміки з увагою на нерозривну зв'язь тексту і мелодії в народних піснях, він перший вказав на взаємне відношення головних частий мелодії до головних частий словесної строфи; врешті Ш. визначив великоруському пісенному складови особне

¹⁾ Як думав Р. Вагнер.

²⁾ Сочиненія К. С. Аксакова. Москва, 1861, т. I. Статя: Богатыри временъ Великаго князя Владимира по русскимъ пѣснямъ.

³⁾ *Op. cit.* т. I, с. 404, в статі: О различіи между сказками и пѣснями русскими. (Цитовано за Сокальським, *op. cit.* II. с. 270).

⁴⁾ Отсі висновки Ш—ва опрокидає Сокальський вказуючи ритмічну будову народного стиха незалежно від мелодії (*op. cit.* с. 270—272).

місце побіч звисних типів версифікації: силібічної, квантитативної (метричної) і тонічної¹⁾.

Майже одночасно із працею Шафранова виходить збірник великорукських пісень Ю. Мельгунова з розвідкою про великоруську народну ритміку²⁾.

При кінці своєї студії Шафранов полемізує з Мельгуновим, котрий добачує в мелодиях народних пісень ритмічні акценти не лиш на сильних частих тактів, але й на першій часті кожної чвертки, а навіть визначає курсивом в текстах свого збірника самоголоси, на котрих спочиває сей (дуже часто подуманий, фіктивний) наголос. Між иньними висказує Мельгунов ось яку сьмілу тезу³⁾: „Після основних дослідів показує ся, що нема музики, котра так докладно відповідала би законам старогрецької ритміки, як в.-р. народна пісня“.

По думці Мельгунова в.-р. пісенний стих постронний єсть із правильних стіп: трохеїв, ямбів, дактилів і пр. За неділиму одиницю в складі тих стіп приймає Мельгунов момент виговору короткого самоголосу, *χρόνος πρώτος*, як у давних Греків. Та що навязуване словянським, а спеціально в.-русським і українським народним пісням стопного укладу не має ніякої фактичної основи, се випказав достаточо Потебня⁴⁾, а за ним Сокальський⁵⁾, котрий зазначає, що в суперечности до поглядів Мельгунова не знаходить в в.-р. (народній) версифікації правильної одиниці т. є. грецького метра, або однообразно построєної стопи.

З усіх праць про великоруську людovu ритміку, які доси появили ся, найосновнішою треба назвати студію проф. П. П. Сокальського „Русская народная музыка, великорусская і малорусская, въ ея строеніи мелодическомъ и ритмическомъ и отличія ея отъ основъ современной гармонической музыки“. Харьковъ, 1888 (виданє посмертне). Будемо говорити — лише про другу часть згаданої студії, що обіймає „ритмическое строение“ (ст. 209—368).

Висше наводили ми принагідно погляди Сокальського на попередні досліди з области великоруської народної ритміки,

¹⁾ Фамінцин, *op. cit.* 196—7.

²⁾ Ю. Н. Мельгуновъ, „Русскія пѣсни непосредственно съ голосовъ народа записанныя и съ объясненіями изданныя“. Вып. I. Москва, 1879.

³⁾ Передне слово, ст. XXII.

⁴⁾ Малорусская народная пѣсня по списку XVI в. Воронежъ, 1877, ст. 12. ⁵⁾ *op. cit.* II. 289.

а тепер в коротких словах перекажемо систему самого-ж Сокальського.

Основою в ритмічному устрою руських ¹⁾ народних пісень єсть силлябічний склад, опертий на численю складів в стихах і півстихах. За неділиму ритмічну одиницю треба уважати півстих: се неначе стопа в розмірі пісенного стиха. Коли-ж метрична стопа, як ритмічна одиниця в старогрецькій поезії, має строго означену однообразну конструкцію (пр. трохей, ямб, дактиль, анапест), — то півстих не має такої сталої однообразної організації і ддятого найвідповідніша назва для нього — вольний метр. Півстихи є в прирівнаню до стіп доволі великі і не зовсім, а лиш приблизно однакові; кождий півстих визначає ся одним головним наголосом.

Очевидно, що півстих становить також синтактичну цілість, так що кінець півстиха припадає завсїгди на кінець слова. Два півстихи лучать ся в стих, а два стихи приблизно однакового розміру творять строфу, що в такім складі єсть типовою формою руських народних пісень.

Строфічна будова зродила ся на основі паралелізму: два стихи строфи, се два паралельні протиположні члени. Паралелізм, се також одна із форм вольного метра, що надає поетичному слову зверхну і внутрішню симетричність устрою, але й не поминає прінципу ділення часу на рівні часті. Єдність настрою, що переймає цілий твір штуки, се загальне правило для всіх родів штуки. В народній поезії єдність настрою досягає ся через правильність ритмічної будови, що проявляє ся не лиш у зовнішній формі, (півстихи, стихи, строфи), але й у внутрішнім порядку і спорідненю мислей і виражає ся паралелізмом, повтореннями, подібністю образів, внутрішнім спорідненем речень, слів, фраз, мотивів. Паралелізм відносить ся також до зверхної, звукової сторони слів, розміщення їх групами в певнім порядку і по акцентах. В мелодії паралельне коліно, се неначе музична секвенция в відворотнім напрямі.

Розглядаючи ритмічну будову народних пісень треба постійно мати на увазі текст і мелодию в їх тісній звязі.

В першій строфі мелодия творить ся одночасно із стихом, отже словесний і музичний елемент впливають на себе взаїмно: в слїдуючих строфах поетичне слово знаходить в мелодії готову

¹⁾ Сим терміном обіймає Сокальський великоруські і українськоруські пісні.

ритмічну форму. Тому-ж для заховання однакового розміру в стихах тексту повторяє ся слова, півстихи, вставляє ся односкладові слівця: ой, та, гей і пр.

Півстих в руських народних піснях обіймає звичайно 4, 5, 6 складів, рідко менше (2, 3), або більше (7, 8). Півстихи одного стиха звичайно бувають нерівні розміром: перший півстих майже завжди довший о один склад від другого, хоч буває і навпаки. Нерівність півстихів, се характеристична прикмета руських народних пісень. Внутрішня організація півстиха залежить від мелодії, або загального ритмічного плану. Мелодія вигладжує усі нерівності в тексті і ділить час на рівні частки. Мелодія має свої ритмічні акценти, котрі иноді не згоджують ся з граматичними наголосами, але в більшій часті згоджують ся з головними наголосами півстихів, на котрих держить ся ритм. Ось яких елементів ритмічних уживає руська народна версифікація: паралелізм, строфа або дістих, стих, півстих, цезура в середині стиха, алітерація, число складів, акценти, вольний метр, ріжнородний ритм.

В основах руської народної ритміки лежить стремління до вирівняння розміру стихів (що до числа складів) до внутрішньої симетрії і одномірності частий строфи і згідності меж наголосами граматичними а ритмічними, що в результаті дає правильну ритмічну будову стиха, навіть коли-б його відділити від мелодії.

Ритміка пісенного стиха без мелодії ґрунтуєть ся на численю складів стиха, на сталій цезурі, що ділить стих на два півстихи і однообразнім розміщеню головних акцентів в півстихах.

Чим давніша пісня, тим правильніша єї будова. Чим давніший текст пісні, тим яркїйше виступають в нїм усі признаки силіабічного складу і ритмічне розложенє частий з їх акцентами визначає ся правильностю (с. 280). Для поясненя отсих теоретичних висновків Сокальського годить ся навести бодай один примір :

Какъ во городѣ		царевна
Какъ во городѣ		младая
Среди круга		стояла
Дорогѣмъ ключемъ		бренчала
Золотѣмъ перстнемъ		сіяла. (ст. 279).

Кождий стих поділений цезурою на два нерівні півстихи, з котрих перший обіймає 5, другий 3 склади.

Однакож в великоруських піснях єсть малий розмірно процент пісень, що виказували-б таку правильну ритмічну будову. По більшій часті півстихи представляють т. зв. „розтяжимі стопи“,

що обіймають більше і менше число складів (с. 366). Такі розтяжимої стопи знаходить Сокальський і в стихах билін, що речитативною формою наближають ся до церковних напівів.

Руський народний склад пісенний витворив ся зовсім незалежно від грецької метрики, що єсть льокальним і історично обумовленим проявом ритмічності.

В ритмічнім устрою руських народних пісень нема ані старогрецьких метричних стіп з їх довгими і короткими складами, ані пізнійших тонічних стіп, що стали основою версифікації європейських культурних народів, коли довгі склади заступлено акцентованими, а короткі неакцентованими. Грецька метрична, або змодифікована тонічна стопа, маючи сталу внутрішню організацію зовсім не подає на руську „розтяжиму“ стопу, що допускає більше і менше число складів в данім розмірі часу з одним лиш головним акцентом.

Руська народна музика виобразувала ся в глибокій старині, коли не була єще розвинена сучасна тактова і октавна система. Сучасний музикальний такт не надає ся зовсім до передання ритмічної будови руських народних пісень. Велике число сих пісень зовсім не укладає ся в тактову систему. Навіть пісні, що виказують в мелодії виразний поділ на такти, не підходять під тактові акценти. Звісна річ, що перша часть такту має найсильніший акцент, — тимчасом в руських народних піснях наголос рідко коли спочиває на першому складі, а найчастійше падає на третій склад, або на кінець, саму найслабшу часть такту. У великім числі пісень поділ на правильні такти зовсім неможливий, тим то новітні збирачі, як Лисенко, Корсаков-Римський, Чайковський, Мельгунов послуговують ся мішаними і зложеними тактами ($\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$) які в інструментальній музиці майже не уживають ся.

Тим способом переводять згадані музики компроміс меж тактовою системою а різнородною ритмікою народних пісень, що ніяк не укладають ся в правильні такти.

Народний такт, се півстих, що сходить ся також з поділом мелодії на части: проте-ж тактовими черточками треба відділювати лиш півстихи, причім належить відкинути систему тактових акцентів, а мати на увазі лиш головний акцент півстиха, котрий майже завсїгди в мелодії визначаєть ся.

Такт єсть абстрактний принцип, відірваний від живого слова і материяльної підкладки. Як лиш такт лучить ся із музикальними тонами (особливо в вокальній музиці), то являєть ся тактова система з єї необхідним доповненєм, — нарушенем правильности такту,

що й виражаєсь в музиці ріжними знаками (*ritard.*, *acceler.*).

В руській народній музиці нема однакового для всіх пісень типу в устрою мелодії і ритму: суть форми більше старинні, менше старинні і пізнійші.

Межи послідними легко можна стрінати фасони, що укладають ся в сучасну тактову систему, а по тексту в метричну форму хоч не строго видержану; однакж правильні такти і метричні стопи не суть правилом в народних піснях, подібають ся припадково і не становлять основи в устрою руської народної музики. Не треба ідентифікувати вузшого поняття такту з ширшим поняттям ритму. Усі руські народні пісні мають свій ритм мимо того, що велике їх число не укладає ся в сучасний такт. Впрочім треба повести границю межи правильним і симетричним у своїй основі устроєм народних пісень а межи їх виконанем в народі, причім народні співаки більше або менше нарушують правильну будову пісні. По вислідам Вестфалія силабічна будова стиха була спільна усім індоєвропейським племенам. Руська народна пісня своєю ритмічною будовою є тісно споріднена із силабічною поезією давного Сходу, котрої памятники, іранська Зендавеста і індійські Веди, показують аналогічний устрій ритмічний.

Сокальський уняв свої довголітні досліді над будовою великоруських і українських народних пісень в глибоко обдуману систему, а означивши доволі докладно основи великоруської і української народної ритміки, положив тривкі підвалини до дальших спеціальних студій у сьому напрямі; та все-ж таки не устеріг ся С. від деяких похибок а навіть грубших промахів головно через те, що великоруську і українську народну ритміку трактував в суміш так, як би не було ніякої ріжниці в ритмічній будові та мелодичнім строю українських і великоруських народних пісень. Через те і висновки С—го не всюди вірні. Будова великоруських пісенних строф не визначає ся такою правильною і симетрією частий, яку помічаємо в українських піснях ¹⁾.

Се-ж і дало привід Шафранову доказувати, що в.-р. народна поезія не є складочислова (так як стихи пісенні значно ріжнять ся від себе числом складів), що слова пісні відлучені від мелодії не проявляють ритмічного укладу, лишень стилістичну основу. Отсе примір в.-р. пісні наведений самим-же С—м (с. 259):

¹⁾ На се звертає увагу Лисенко в розвідці „Характеристика музыкальных особенностей малорусских думъ и пѣсень исполняемыхъ кобзаремъ Вересаевъ“ Записки юго-запад. отдѣла Импер. Русс. Геогр. Общ. т. I, 1873, ст. 361.

Надо́бли ночи надоскучили	6 + 5
Со мило́мъ дру́жкомъ разлучили	5 + 4
Всѣ я ноче́ньки млада просидѣла	5 + 6
Всѣ я думу́шки млада продумала	5 + 6
Ми́нѣ одна то ли дума	5 + 2
Съ ума не йде́тъ и съ разума	4 + 4
Разсердился милы́й распрочи́валъ ся	6 + 5

Бачимо, що число складів в першій півстиці хитає ся між 4—6, а в другій між 2—6. Такі нерівномірності рідко стрічають ся в українських народних піснях, що визначають ся переважно однаковим розміром стихів (в одній пісні) та однаковим числом складів в аналітичних групах силябічних. І. Д. Голохвастов, обговорюючи ритмічну будову в.-руських билін¹⁾, констатує, що билінний стих складаєть ся із трьох розтяжених стіп (груп силябічних), які по числу складів представляють maximum і minimum: перша стопа: 3—6, друга: 1—7, третя: 3—6²⁾.

Так значно розтяжених стіп, що допускали-б більше і менше число складів³⁾, не подибаємо в українських народних піснях⁴⁾.

Маючи на оці головню великоруські народні пісні С. не звертає уваги на рим і його значінє в ритмічній і строфічній будові укр. нар. пісень.

За одиницю свого „вольного метра“ приймає С. півстих, так як би в в.-руських і укр. нар. піснях подибали ся лишень двоколінні стихи. Тимчасом по дослідом Голохвастова в.-р. билінний стих, що обіймає пересічно 13 складів, розпадаєть ся на три стопи (групи силябічні) визначені головними наголосами⁵⁾:

Когда́ бу́дешъ ты | на ма́тушкѣ | святѣй Руси.

З поміж укр. народних пісень можемо навести дуже багато примірів триколінного стиха пісенного:

Ой забрені́ли | ковані вози | на дворі,
Ой заплакала | Ганнина мати | в коморі⁶⁾.

Отсей стих зложений із трьох груп силябічних 5+5+3, що відповідають трьом фразам музичним і ніяк не підходять під міру півстихів Сокальського.

¹⁾ В статі „Законы стиха русскаго народнаго и литературнаго“ Русскій Вѣстникъ, 1881, Декабрь. ²⁾ Сокальський ор. cit. с. 276.

³⁾ ibid. с. 304.

⁴⁾ Нерівномірність стихів і груп силябічних в укр. народ. піснях треба класти найчастійше на карб неумілої несовісної або недбалой записки, коли записувач каже собі диктувати, проказувати слова пісні без співу.

⁵⁾ Цитовано за Сокальським ор. cit. с. 263. ⁶⁾ Збір. „Наша Дума“.

В студії Сокальського часто стрічаємо висказ, що півстих, отся найменша неділима одиниця „вольного метра“, немає якоїсь строго означеної однообразної конструкції, бо склади півстиха не уложені по якомусь означеному, однаковому плянови для усіх півстихів (с. 224, 244). При докладнійшій аналізі укр. нар. пісень покажемо, що аналогічні групи силябічні кожної пісні мають доволі докладно означену конструкцію, так з огляду на число складів, як і на місце ритмічного наголосу.

Велике значінє придає С. у своїй системі ритмічній головному реторичному наголосови, що, мовляв, становить центр півстиха (с. 304, 264, 274); на сім головнім наголосі півстиха по вираженню С—го „держить ся ритм“ (с. 274). „Мелодия — говорить С. (с. 265), має свої ритмічні акценти, котрі иноді не сходять ся з граматичним наголосом слів, але по більшій часті сходять ся з головним реторичним наголосом півстиха“. Вискази С—го про значінє сего „головного“ реторичного наголосу в ритміці в.-р. народних пісень взагалі неясні. Реторичні наголоси визначають ся при деклямації; коли-ж народні пісні не деклямують ся, лишень співають ся, то якісь головні реторичні наголоси, що незгоджували-б ся із ритмічними наголосами мелодії треба назвати хіба фіктивними: при співі вони зовсім не вчувають ся; помічає ся лишень згідність або незгідність граматичних наголосів із мелодичними.

Справедливо можна-б закинути Сокальському односторонність, коли він ставлячи в.-руську і українську людovu ритміку в історичну звязь із силябічною версифікацією давних азийських народів поминає мовчанкою літературні впливи, що йшли до нас із заходу, особливо вплив латинсько-польської версифікації; не згадує С. також про вплив української віршевої літератури і народної поезії на форму в.-руських народних пісень; (се було очевидно впливом фальшивої преміси про єдинство української і в.-руської народної поезії). Тимчасом новіші досліді (Перетца) доказують, що були такі впливи, і що треба їх слідів шукати також в пісенній формі народної поезії. Відграничуванє народної пісні від всяких літературних взаємин, се значна хіба, студії Сокальського.

Притім праця С—го в своїм укладі доволі хаотична, переповнена повтореннями; разять подекуди й суперечности.¹⁾

¹⁾ Раз говорить С., що „случайно можуть стрічатися в руських народних стихах стопи подібні до грецьких, але вони не становлять основи народної версифікації“ (с. 305), що „зближуванє розміру руських

Поминаючи без уваги отсей замітний труд Сокальського Ө. Корш піддержує погляди Мельгунова в своїй студії „О русскомъ народномъ стихосложеніи“.¹) На самім вступі сеї праці подибаємо апріорну тезу, що в. руська народна версифікація так як і штучна відносить ся до типу тонічного; відповідно до сего погляду віднаходить Корш в. р. народних пісень анапести, дактилі, трохеї, ямби і пр. тонічні стопи. Розбираючи текст пісенний у звязи із мелодією розрізняє Корш першостепенні, другостепенні і третьостепенні наголоси ритмічні відповідно до слабих і сильних частий тактів, та допускає анакрузи („приступ“, Auf-takt): усе те прояви штучної тонічної версифікації і тактової системи, що у в. р. народних піснях подибають ся так сказати б случайно, без консеквентного переведення, не становлячи основи народної ритміки.

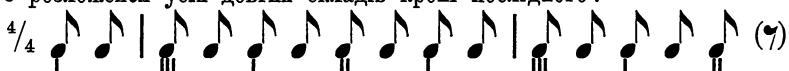
До такого висновку можна прийти на основі самої-ж студії Корша, котрий наводить так багато відмін від основної метричної схеми білінного стиха,²⁾ що коли можна з огляду на просодию білін

народних пісень до розміру старогрецьких метрів єсть своєвольне, і немає за собою наукової основи" (с. 302), — а другий раз схлонний єсть в піснях новійшої верстви добачувати „правильний метр, котрому можна дати грецьку назву". (ст. 257, 305.)

Раз викає С., що півстих, як одиниця вольного метра „не имѣть этой строго опредѣленной однообразной конструкціи“ (с. 244), другий раз твердить, що „полустихъ имѣть опредѣленное однообразное строеніе“. Такі суперечности можна пояснити хіба тим, що праця С—го вийшла по його смерті (видана братом покійника).

¹⁾ Извѣстія отдѣл. русск. языка и словесности Имп. Акад. Наукъ. 1896. т. I. кн. I. ст. 1.

2) По виводам Корша билінний стих має форму діметра анапестичного з розкладом усіх довгих складів крім послідного:

поставити яке правило, то хіба се, що билінний стих не виказує у своїй будові взагалі ніякої просодії.

Се признає по часті і сам Корш, кажучи (ор. cit.): „Само собою розуміється, что далеко не всѣ чрезмѣрно длинныя стихи въ нашихъ сборникахъ былины можно объяснять такимъ образомъ“... (ст. 27) „въ печатныхъ текстахъ нашихъ былины найдется немало стиховъ не подчиняющихся этимъ правиламъ“ — а винно сему не лиш хибне записуване із диктанда, на яке справедливо скаржитъ ся Корш.

Колиж змагання Корша, пояснити ритм билін пляновим розложенєм граматичних наголосів у згоді з ритмічними іктами не провадить до ціли, то цінними треба уважати його-ж досліди з обсягу пісенної акцентуації що й становить головний зміст названої студії. Сї помічення мають значіне виключно лиш для в. р. народної поезії.

Наукове досліджуване української народної музики починаєсь розвідкою А. Серова: „Музыка южнорусскихъ пѣсень“ (Основа 1861.). Серов перший звернув увагу на оригінальність укр. пісенного стилю, вказуючи на характеристичні признаки укр. народної мелодії, якими ріжнить ся вона не лиш від мелодій світової музики, але й від великоруських народних пісень. Помічення Серова надто загальні і сумаричні, дають лиш імпульс до основнійшого досліджування музичної форми укр. пісень.

Спеціальну студію з обсягу укр. народної мелодики подав М. Лисенко в статі: „Характеристика музыкальныхъ особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ“ 1873. р.¹⁾ Висновки подані у згаданій статі підпирає Лисенко новими доказами в розвідці: „Народні музичні струменти на Україні“. („Зоря“ 1894.). Колиж Серов і Лисенко обговорюють у згаданих розвідках виключно музичну сторону укр. нар. пісень, то А. Потебня доторкаючи ся лиш мимоходом укр. нар. ритміки в своїх фільольогічних працях опирає ся виключно на текстах укр. нар. пісень, не звертаючи уваги на мелодію. Мимо того помічення Потебні суть дуже вірні і зазначають загальні основи тої системи, котру так широко розвинув опісля Сокальський в своїй спеціальній студії про руську ритміку. Словянську народну поезію признає Потебня за складочислову, а фасони рит-

морн стягають ся на один склад. Рядом з цілими стихами подибають ся також півстихи.

¹⁾ Записки Юго-запад. Отдѣла Импер. русс. геогр. Общества т. I. р. 1873.

мічні класифікує по силлябічним групам, що входять в склад пісенного стиха. Обговорюючи веснянки в книзі „Объясненія малорусских и сродных народных пѣсень“ (Варшава 1883), визначає Потебня ось які схеми веснянкових стихів: (4+3+3), (4+3), (4+4+3+3), (4+4), (5+3), (5+3+3), (5+4), (6+6), (5+5). Свій погляд на ритміку укр. нар. пісень висказує Потебня в розвідці: „Малорусская народная пѣсня по списку XVI. вѣка. Текстъ и примѣчанія“ (Воронежъ 1877), обговорюючи розмір пісні „про Стефана“ (стор. 12): Нормальне число складів в стихі — 12. Звичайне місце віддиху (сербс. одмор) — по середині стиха... Як взагалі в словянській версифікації віддих єсть цезура, що сходить ся з синтактичним поділом, т. є. розділяє або два (рідко більше) речення, або дві релятивно самостійні частини речення... Ані скількість тонічних ударень (т. є. наголосів поодиноких слів) ані їх місце не є означене: в півстихі може їх бути від одного до чотирох. Говорити тут о ямбах, трохеях і проч. стопах хочби і тонічних, нема иншої основи крім школярської рутини. Одинокій метр єсть іменно півстих. Розмір народної пісні первісно творить ся ураз з мелодією, томуж синтактичний поділ стиха сходить ся з натуральним поділом мелодії. В співі тонічний наголос незамітний, або мало замітний, так, що із співу легко можна вивести хибні висновки що до наголосу в звичайній мові... Із висше згаданої музикальності розміру виходить і те, що его правильности можуть нешкодити звісні відступлення від нормального числа складів“.

По думці Потебні пісенний розмір у декотрих народних піснях, як веснянки, переховав ся із глибокої старини, із часів словянської спільности. Означаючи степенъ споріднення народної пісні із якоюсь більшою групою пісень, що мають в своїй основі спільні мотиви, або з піснями иньших народів словянських уважає Потебня ритмічну схему за дуже важний критерій в таких дослідях.¹⁾

Перший з учених Нейман заговорив про ритмічну будову спеціально українських народних пісень із увагою на тісну звязь тексту з мелодією в розвідці: „Куплетныя формы народной южно-русской пѣсни“. (Кіевская Старина 1883. VI. 606). Справедливо замічає Нейман, що „ділене куплету на стихи і частини стихів завжди сходить ся в пісні народній з поділом на льогічні і гармонічні фрази“. Серед маси укр. народних пісень розрізняє

¹⁾ Объясн. малорус. и срод. нар. пѣсень ст. 46, 73. Порівн. йогож рецензію: „Народ. пѣс. Галицкой и Угорс. Руси“. Я. О. Головацкого.

Нейман два типи куплетового складу: 1) „древній склад“, в котрім ритмічність ґрунтується на правильнім наступуванню по собі льогічних наголосів, ясно акцентованих в основних тонах відповідних фраз музичних. Куплет ділиться на стихи, стих на льогічні частини; льогічна частина (стопа синтактична Шафранова) з відповідною фразою музичною становить одиницю в ритмі.¹⁾ Майже усі пісні обрядові, як колядки, щедрівки, веснянки, купальські, обжинкові, весільні — зложені суть отсим давнім складом. В піснях любовних, побутових а навіть історичних сей давній склад рідко подибаєся. 2) Новий склад — се стопний ритм; частина стиха з головним льогічним наголосом ділиться ще на менші одиниці, кожна з одним високим (і акцентованим) а одним або й двома низькими (і неакцентованими) складами; через те повстає правильне чергування високих і низьких тонів, т. є. докладно определені стопи, що правильно наступають по собі. Та коли стопний ритм книжного стиха оснований на граматичних акцентах, то в укр. піснях точка тяжкості стопного ладу переноситься із слів на музику, котра опановує текст словесний так, що стопний ритм знаходить свою підставу в мелодії, і удачно зложені куплети під звисну мелодію носять на собі відбиток стопного ладу мелодії.

Стопний ритм є властивий южноруському куплетови, має свій народний тип і характер.

Відповідно до двох ритмічних типів пісенного складу відрізняє Н. також дві категорії мелодій: одні видвигают тільки льогічні наголоси, причім иньші наголоси якби не відрізняються в співанню; другі мелодії визначають всі удари правильно зложених куплетів; видно в них однообразне чергування граматичних наголосів. Трохаїчний ритм домінує в укр. нар. піснях. Рідший єсть уже ритм ямбовий і анапестичний: чистого ямба ніколи не буває.

Новіший стопний склад розвинувся на основі давнішого льогічного устрою.

Теоретичні висновки про „стопний ритм“ в укр. нар. піснях — се найслабша сторона розвідки Неймана. Що стопний ритм єсть зовсім чужий для укр. нар. пісень, се виказав Потебня і особливо Сокальський. Теорію свою підкопує сам Нейман, признаючи побіч двох висше згаданих складів ще якийсь посередній „смішаний склад“. Притім Н. признає, що в піснях давнього складу,

¹⁾ Се т. зв. музикально-синтактична стопа, якої значіне пояснюємо в III. частині сей розвідки.

як колядки, щедрівки і пр. крім льогічних наголосів визначають ся досить виразно ~~і~~ ~~і~~ граматичні (с. 620.), а в чисто стопнім складі попри правильне ~~черговане~~ граматичних наголосів виступає завжди той старий льогічний наголос, ~~домінуючий~~ над стопними іктами.

Як-ж — питаємо супроти того — буде суцна різниця меже одним а другим складом? Очевидно в великій масі народних пісень треба також що до ритмічної форми розрізняти давніші і новіші формації, однакж різницю не становить стопний устрій в одних піснях і його недостача в других. За консеквентно переведеними стопами, що не вносилиб до стиха фіктивних наголосів, надармо шукалиб ми навіть в найновіших коломийках.

Нейман, як сам каже, мало послугував ся музичними збірками нар. пісень, за те головнo опирав ся на глухім словеснім тексті: тим можнаб пояснити деякі його невірні помічення.

Др. Ол. Колесса обговорюючи в своїй студії: „Ukrain-ska rytmika ludowa w poezyach Bohdana Zaleskiego (Львів 1900) вплив укр. нар. пісень на ритмічну будову поезій Залеского, характеризує ритміку укр. нар. пісень (ст. 50—56, 75—77), узглядняючи совісно дотичну наукову літературу. Отсе важніші із висновків дра О. Колесси.

Наголос граматичний показує ся в укр. нар. піснях слабшим елементом від ритмічного наголосу.

Головний ритмічний наголос по більшій части згоджує ся з граматичним і льогічним наголосом.

Мельодия становить рамці для скінченої думки, сформульованої в строфі. В наслідок того синтактична композиция тексту мусить бути проста, прозора, і складає ся з частий льогічно менче більше самостійних. Отже не лиш строфа і вірш, але й части вірша перед і по цезурі становлять кожда про себе певну льогічну цілість.

Стихи словесні укр. пісень складають ся із силябічних груп, виказуючи ось які типові форми: (4+4), (8+6), (6+6), (5+5), (5+5+7), (3+4), (4+3), (5+4), (4+6). Автор не годить ся з Сокальським, що півстих уважає за одинокий руський такт, одинокє метрум народне, одинокую стопу, неділиму одиницю, — натомісь помічає прояви стопного складу в піснях новішої формації: „Наголос граматичний підлягає наголосови, що впливає з мельодії, яка дуже виразно відзначає стопи тонічні“, хоч „стопи тії не всюди виступають так виразно“.

В Хроніці Наукового тов. ім. Шевченка з 1900 р. ч. 3,

помістив др. Олександр Колесса короткий зміст свого реферату „Про українсько-руську ритміку“, відчитаного на з'їзді істориків в Кракові. В рефераті сім обговорив др. К. форму поетичних пам'ятників старої доби, ритмічну будову літературного стиха середньої і нової доби, вкінці дав погляд на українську людovu ритміку. Др. К. розібрав затим майже усі питання, що входять в обсяг нашої праці, та реферат сей знаний нам лишень із згаданого короткого змісту в „Хроніці“.

В дослідях над ритмічною будовою сербських народних пісень перший Будмані звернув увагу на тісну, нерозривну зв'язь народного стиха з мелодією в розвідці: „Jos jedan pokušaj o našoj narodnoj metrici“ (Pačuz, звіт гімназ. 1876 р.), доказуючи, що стих пісенний складає ся із однакових силлябічних стіп, яким відповідають в мелодії рівні що до розміру музичні такти: наголос спочиває на першому складі стопи і сходиться із тактовим іктом. Найчастійше приходять в сербських народних піснях дво-силлябні стопи, що лучать ся парами або по чотири в ритмічні ряди: сей прояв зове Будмані дуалізмом в будові народного стиха.

До розвідки Будманія навязує Вольнер свою многоцінну студию над будовою стиха в народній поезії полудневих Словян: „Untersuchungen über den Versbau des südslavischen Volksliedes (Archiv f. slavische Philologie, Bd. IX). На вступі простує Вольнер деякі хибні тези Будманія, і так: закидає поділ народного стиха на стопи; виказує, що дуже значна частина сербських пісень зложена із мішаних тактів ($\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$, $\frac{3}{4} + \frac{4}{4}$, $\frac{4}{4} + \frac{5}{4}$, $\frac{4}{4} + \frac{6}{4}$), отже не можна за основу народної ритміки приймати поділ народного стиха на однакові стопи, котрим відповідали-б однакові такти; невірне єсть також помічене Будманія, будьто би в поодиноких стопах, відповідаючих тактам музичним, наголос падав усе на перший склад, а в рядах ритмічних на першу стопу; не двоскладова, але чотироскладова стопа (група силлябічна) найчастійше подибає ся в нар. сербській поезії, — стихи бувають не лиш двоколінні, але й триколінні і пр.

На основі докладної аналізи пісенного складу в народній поезії південних Словян доходить Вольнер ось до яких висновків:

В мелодії треба шукати найважнішого критерія, хочаби пізнати основу народної ритміки. Мелодія розпадає ся на фрази музичні, а відповідно до того і текст словесний ділить ся на групи силлябічні. Конець групи припадає завеігди на конець слова, отже групи силлябічні відділені від себе цезурами (одмор), що в кождім стиху пісні мають стало означене місце. Кожда група

силябічна має ритмічний ікт належачого до неї мотиву. Два або три такти лучать ся в ритмічний ряд. В тексті відповідають стихи поодиноким або полученим рядам ритмічним.

В сербській народній поезії приходять найчастійше ось які форми рядів ритмічних: (4+4), (3+2+3), (3+2), (4+3), (4+2), (4+4+2), (3+3), (3+2+3+2), (4+4+3), (4+2+4+2), (4+4+4+1), (4+4+2+3), (4+4+4+2).

Групи силябічні відповідають звичайно тактам в мелодії: однакож такт може часом незгоджувати ся з поділом тексту на групи (діє ся се найчастійше в групах шестискладових при такті $\frac{3}{4}$, а майже ніколи в такті $\frac{4}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{8}$). Часто на один такт припадає дві групи; часто й два такти зливають ся в один мотив, що відповідає лиш одній групі силябічній. Група чотирискладова є найчастійше уживана в поезії полудневих Словян: їй відповідає такт $\frac{4}{4}$ або $\frac{4}{8}$. Інші групи три- дво- і односкладові дедукує Вольнер з первісної чотирискладової групи.

По думці Вольнера основою ритмічності найдавнішої поезії були силябічні групи; чим старші форми ритмічні, тим яснійше виступає ритм в поділі стиха і тим меншим фразам музичним відповідають групи тексту. (A. f. sl. Phil. IX. с. 223). Чим більше зазначив ся вплив штучної музики на народну пісню, тим менше виразно виступає поділ стиха на части (групи).

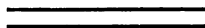
Хотай Вольнер перший вияснив у своїй студії взаїмне відношене тексту і мелодії в народних піснях словянських — і се його велика заслуга, — то все-ж таки згадана його студія має деякі недостачі. Сербську народну поезию уважає Вольнер надто одноцільною і тому генералізує ритмічні правила, не узглядняючи історичного розвою ритмічності в народній поезії та її звязи із книжною версифікацією. Вольнер не вияснює, яку роль відграє в людській ритміці наголос і не звертає уваги на велику вагу мелодичних каденцій, що сходять ся із граматичними наголосами наконечних складів в ритмічних рядках і дають основу до витворення риму, так розповсюдженого в народній поезії Словян. Строфічна будова пісень в розправі Вольнера зовсім не тикана.

В великій мірі застосовує В. в своїй студії дедуковане одних фасонів стиха від других; тимчасом се дорога дуже непевна навіть в книжній поезії, а тим більше в народній творчості, де трудно допустити свідомість в добираню форми ритмічної і комбіноване фасонів стиха.

Ми нарочно зупинили ся на студії Вольнера, що докладно обговорює ритмічну будову сербських народних пісень, бо

сербська народна пісня виказує що до мелодики і ритміки найближше споріднене з українською. Ось що говорить в сій справі авторітетний знавець укр. нар. пісень, М. Лисенко: Із всіх слов'янських народ. пісень що до духа, концепції, мелодичного рисунку, а головнo музикальної деклямації найбільше підходить до укр. пісні сербська народна пісня. (Op. cit.).

(Далі буде).

Угорський король Матвій Корвін

в славянській устній словесности.

Розбір мотивів, зв'язаних з його іменем.

Написав **Зенон Кузеля.**

VII¹⁾.

На підставі цих порівнянь приходимо до того результату, що пісня про Міну з Костура і балада про Матвія повстали під впливом повисшої теми. Се бачимо ліпше зі зіставлення спільних мотивів:

а) В усіх трьох верзіях йде муж на війну, лишаючи дома жінку і матір. В західних, словінських і дальматинських верзіях діє ся се зараз по весілю.

б) За час його довшої неприсутности пориває йому жінку ворог, майже завсїди Турок з походження (ч. 4).

в) Муж довідуєть ся про се (ч. 5) і йде її шукати (словін. і зах. ч. 6, 7) або відбити (пол.-слав.), а щоби виконати своє діло перебираєть ся за Турка (слов.) або за монаха — пилигрима (зах. і пол.-слав.).

г) Перебраний прибуває до дому ворога і даєть себе жінці пізнати (ч. 8—10).

е) Щасливий поворот до дому.

Усі три верзії передають отже одну і ту саму тему, лише з незначними змінами. Тяжко припустити, аби вони повстали самостійно, річ аж надто ясна, що вони залежні від себе і то так, що західні верзії становлять жерело славянських.

Труднійше одначе означити близшу генезу обох славянських верзій. Наперед видно, що полуднево-славянські верзії підпали

¹⁾ Див. т. LXVIII.

значним змінам і уягли націоналізації. Це свідчить про їх старше походження, за чим промавляє і ся обставина, що вони зближують ся далеко більше до старшого типу і первіснійшого, дохованого у Французів і Іспанців, як до новішого італійського¹⁾. Головні ріжницї такі: а) вставлений епізод про війни Марка, б) поміч 300 яничарів (чого нема одначе в первіснім типі у Ботішча 7), в) убитє ворога і г) декуди убийство невірної жінки. Ріжницї сї витворили ся під всілякими впливами, яких ми нинї не в силі означити. Один лише епізод — перший самостійного походження: усї иньші се тільки відблиски вандрівних тем, які повторяють ся епізодично в численних піснях і оповіданнях иньших народів і могли дійти до полудневих Славян за посередництвом книжної літератури. Оповідання про упродавженє жінки неприємного героя і про його поворот, оповідання про перебиране героїв і про пробуване вірности жінки не обмежують ся лише висше наведеними верзіями: противно, вони знані далеко і широко у всіляких відмінах. Поодинокі мотиви пол.-слав. теми стрічаємо тому нераз несподівано в иньших верзіях подібного основного оповідання, хоч їх нема в тій нашій західній групі, яку приймаємо за прототип полуднево-славянської. Передовсїм одначе звязані вони з численними редакціями оповідань і пісень про поворот мужа на весїле жінки²⁾. Тут подибуємо і такі мотиви, що лише приходять в полуднево-славянських верзіях про Мїну, яких ми

¹⁾ Для порівняння подаю зміст другої романци про Гайфера: Дон Гальван убиває мужа графинї і бере її за жінку. Потім каже убити сина і принести його серце і палець. Одначе Гайфер утікає до вуйка Ролянда і вибираєть ся з ним по трьох літах до Парижа на Гальвана; оба перебрані за пилигримів і мають під одїжю мечі. Жінка Гальвана не хоче їх впустити, бо муж наказав. Але пилигрими повтаряють ненастанно: „дай милостиню як би для Гайфера“ і викликають сумні спомини у графинї. На те надходить Гальфан, обурюєть ся, коли видить, за ким його жінка проливає слези і ударяє її так сильно во зуби, що аж кров потекла. Пилигрими докоряють королеви, а далі приходить до того, що Гайфер виймає меч і убиває Гальвана, по чім дає себе пізнати графинї. Переклад сеї романци у E. Geibel, *Gesammelte Werke*. 1883 т. VIII, стр. 141—144. Також Созонович, *op. cit.* стр. 10.

²⁾ Цілий матеріал зібраний передовсїм у праці Созоновича, яку ми вже раз цитували і в збірнику Childa, *op. cit.* I „Hind Horn“ с 187—208; „Young Beichan“ I, 454—483; „The kitchie boy“ IV, 390—408 і ин. Про сю тему маємо і висше цитовану працю Сумцова.

одначе не можемо наводити, щоб не відбічи за далеко від нашої теми. Усі ті мотиви хоч в иньшій уїрупованю і в иньших рамках бачимо також і в полуднево-славянських піснях про поворот мужа на весіле жінки.

В варіанті у Николича¹⁾ йде муж на війну зараз на другий день по весілю, діставши наказ від царя і каже жінці чекати девять літ та не виходити замож. На Косовім поли снить ся йому, що Анджелія виходить за иньшого, тому просить у царя відпустки і вертає до дому, де застає плач і смуток. Марко просить милостині і приймає запросини, аби ввійти до хати і напийти ся вина. При тім дає себе жінці пізнати.

Ще більше зближуєть ся иньший варіант, наведений в збірці Красича²⁾. Муж їде на девять літ служити Муратови і каже жінці чекати. По девятьох роках перебираєть ся в болгарську одіж і запускає бороду та приходить до дому. Мати пізнає його коня і питаєть ся, звідки його має, на що дістає відповідь, що він дістав се в спадщині по Марку, як той умирав. Се настрояє добре нового жінчиного жениха Пилипа Серданя: приходить до спільного пированя, а рано навіть до дарунків. Марко дістає свою шаблю, убиває нею Пилипа і вертає в свої права. Тут бачимо, як найліпше, як близько стоять оба типи побіч себе і який вплив мали на себе. Останній варіант назвати б можна навіть переходною редакцією; ще більше спільних черт виказує варіант про „Тодора Салаганина“, де маємо також мотив про невірну жінку³⁾, а й иньші варіанти м. н. і болгарські, звязані мотивом про убійство ворога і жінки⁴⁾.

¹⁾ Л. Николич, Марко крал. у 8 нар. п. N. 1 (Халанський, ор. cit. стр. 636).

²⁾ Влад. Красић, Српске нар. пјесме старијег и новијег времена. К. I. Панчево 1880, N. 5.

³⁾ Vienas стр. 126—7, у Халанского, ор. cit. стр. 639. Розбір иньших варіантів ibid. стр. 636—642. Сумцов, ор. cit. с. 10—13. Созонович, ор. cit. Варш. ун. изв. 1898, I, стр. 25—37. Сюди належить і пісня зі збірника Вука „Ропство Јанковића Стојана“.

⁴⁾ Лишаю на боці питанє, о скілько відбили ся иньші мотиви зах. європейської і книжної творчости на піснях про Міну. Аналогій дуже багато і вони свідчать про те, що взаємини народів були в часі середновіччя і в початках нового дуже оживлені і що багато мотивів стало скоро спільною власністю народів. Тут згадаю про дуже близьку паралелю з Вольфдїтріха, на яку звернув увагу проф. Халанський (K. Simrock, Heldenbuch III, с. 513—5 і д. і A. Henrici, Das deutsche Heldenbuch (в Kürschner-a Nationalliteratur с. 53—55). Жінку Вольф-

Пісні про поворот мужа на весіле жінки по довшій неприсутности відбили ся особливо виразно в дальматинських верзіях, як се можна бачити з висше зробленого зіставлення. Вони піддержали ся ще змістом дуже популярної словінської балади.

Заходить питанє, в яких відносінах стоять пісні полуднево-славянські до словінської балади. Питанє дуже важне.

Можливі такі евентуальности: 1) або пісні пол.-слов. повстали під безпосереднім впливом західних і дали початок словінським, 2) або противно словінські вплинули на утворенє пол.-славянських, 3) або вкінці обі версії повстали самостійно під впливом західних первотворів.

Одначе з тих трьох евентуальностей лише остання певна. Обі версії себто полуднево-славянські пісні про Міну з Костура і словінські балади про Матвія повстали самостійно під безпосереднім впливом західних версій. Переходові відміни, коли їх можна назвати переходовими, витворили ся через взаємини обох версій і через вплив пісень про поворот мужа на весіле жінки.

Постараю ся се доказати, бо доказ потрібний тут доконче, бо на перший вигляд кожда з трьох евентуальностей виглядає правдоподібною.

Полуднево-славянські пісні про нашу тему мають, як ми висше виказали дуже великі точки схожости з словінськими баладами, але виказують побіч того і значні ріжницї. Деякі з тих

дітріха пориває великан Дразіян. Муж „eine raube kutte nahm er, die legt'er an den Leib, Verbarg sein Schwert in Palmen und suchte nach dem Weib“. У Дразіяна застає він несподівано свою жінку і пробує її вірність, оповідаючи їй, що В. тепер саме оженив ся. Переконавши ся, що його не забула, убиває Дразіяна і забирає жінку. Паралеля дуже близька: узнає її також Т. Маретіч, який не годить ся на иньші наведені у Халанского (Дігеніса Акріт, Гуґо Капет і Бова королевич). *Književna obznana. Rad 132 (98) 1897, стр. 39 і Kosovsci junaci с. 108.* Але все таки не має вона, на мою гадку, нічого спільного з славянською, хиба о стілько, що перероблено в ній той сам західний мотив чи тему, який був в романцах про Гайфера, що разом з иньшими відмінами послужили за жерело полуднево-славянських версій. Ново-грецька пісня про Дігеніса Акріта дивним дивом пригадує більше словінські версії; нема в ній мотиву про підступне відобранє жінки: гадуєть ся птиця-вісник і утеча з жінкою, а також геройська борба з ворогами. Звідки ся подібність, не беру ся рішати; врештою має в собі пісня деякі відмінні мотиви.

ріжниць треба приписати пізнійшим перерібкам, які мали вже місце на полудн. слав. території; однак деякі з них належать до складу первісного типу і повтараються стало в усіх варіантах.

Так прим. цілий епізод про стрічу перебраного мужа з своєю жінкою, який виступає стало в кожному варіанті, почавши від найстаршого у Богішіча N. 7 аж до найновіших, в певнім характеристичнім виді, цілком незнаний в відмінах словінської версії і служить спеціальною признакою полуднево-славянських варіантів. В тім однак годить ся вповні з французькими і катальонськими прототипами (хочби з Гайфером).

В одних і других піснях відбуваєть ся ціла сцена стрічі мужа з схопленою жінкою в хаті насильника. Пилигрим чи монах (отже і стрій перебраного годить ся) дістає запрошене до середини і дає себе гостити їдою і вином. Тут пробує муж вірність своєї жінки і мусить видіти, як збиткуєть ся за те над нею його страшний ворог. Тому рішає ся зараз його убити і задає йому смертельну рану мечем, схованим під одіжю. Потім уже наступає поворот. Навіть і в італійських відмінах, де нема убийства ворога повтарають ся подібні подробиці.

Се свідчить ясно, що пол.-слав. пісні переняли сей епізод просто з Заходу а що він грає велику роль в їх складі то певно, то і ціла тема перейшла звідтам. В тім упевняє нас ще і мотив про прачки, спільний усім романським і деяким полуднево-славянським верзіям, а знов незнаний у словінських.

Марко Кралевиц йде відбивати жінку і стрічає по дорозі дві дівчини, що заняті біленем полотна: від них довідуєть ся, де замок Міни¹⁾. Так само притрапляє ся і „galant'ови“ з „Il Sacerano“.

Пісні про Міну не могли про те витворити ся зі словінських ані не могли вилити на їх витворенє. Се набирає тим більшої певности, коли порівнаємо иньші мотиви обох наших версій, а власне тоті, що появляють ся лиш в одній з них.

З мотивів, які подибуємо лише в полуднево-славянських верзіях найважніші отсі: а) мотив про війну, б) муж не вертає домів і перебираєть ся в монастири, в) йде відбивати

¹⁾ Filipović, op.cit. N. XLI, стр. 306. Сей аргумент не втрачає вартости, навіть колиб прийняти здогад Халанського про вплив оповідання про Соломона, бо тоді треба б се виводити з романських прототипів, з яких ціла наша версія повстала (Халанський, К вопросу о заимствованиях стр. 106 і д.).

жінку, бо знає хто її міг забрати, д) жінка пізнає мужа по ко-жусі і по кони і дає йому пізнати, що не забула свого давній-шого подруга, е) за те мусить дізнати наруги від нового, з) за се мстить ся перебраний монах і убиває свого ворога, ужива-ючи до того всіляких способів, ж) по тім наступає спокійний поворот.

Усіх тих важніших мотивів — про менші не згадую — не бачимо в словінських варіантах: маємо про те цілковиту певність, що словінські верзії не могли витворити ся з полу-днево-славянських, бо коли б так мало бути, тоді б мусіли ті мо-тиви полишити ся, бо ж вони становлять головний скелет теми.

З другої сторони маємо багато моментів, що промавляють за незалежністю словінських верзій від полуднево-славянських.

Словінські балади не знають найважніших полуднево-сла-вянських мотивів або знають їх в иньшій формі. Се обставина не дуже маловажна, коли вже знаємо, що пісні про Міну по-встали з оглядом на західні взори.

Одначе ще важніша обставина, що пісні про Матвія Кор-віна стоять дуже, дуже близько до романських верзій, далеко ближше, ніж полуднево-славянські подібного змісту, які прибрали багато нових подробиць і змінили деякі первісні. Словінські балади, а властиво варіанти балади про увільнене жінки з рук насильника не виказують стільки нового і повтаряють лише мотиви західно-європейських взорів, а спеціально старших, фран-цузьких. Тут можемо вже на перший вид сказати рішучо, що мотив перенятий.

Знаючи уже загальний зміст обох верзій, зіставимо тепер лише найважніші мотиви, а особливо ті, які подибують ся тільки в словінських і романських піснях. (Про те, що деякі з них появляють ся і в дальматинських відмінах пісні про Міну з Ко-стура, буде ще далі мова).

1) В обох верзіях дістає герой зазив зараз по весілю, щоб йти на війну. Тому покидає свою жінку. Її імя звучить всіляко, одначе усюди говорить ся про її красу, молодість і високе по-ходженє (*prepero mlado deklico-kralico — tanto giuvo e tant gentil*, — у Гайфера донька Карла), [= 1 словін. зіставленя]. В пол.-слав. цілком инакше.

2) Муж вертає домів і не застає жінки; в словінських вер-зіях довідуєть ся вже про се перед тим від птиці. Дома опо-відає йому мати, хто зрабував його жінку (слов. N. 4, італійські верзії, французькі і іспанські): муж обіцяє віднайти її доконче

і вибираєть ся в дорогу на пошукованє (= 4, 6, 7). В пол.-слав. нема цілої сеї частини.

3) Муж дає себе пізнати по перстени. В пол.-слав. нема (= 10).

4) Жінка зараз пізнає мужа і зараз рішає ся утікати з ним. В пол.-слав. инакше (= 10).

5) Обое утікають звичайно на однім кони (= 11). В романських верзіях випроваджує його жінка з своєї стайні. В пол.-слав. нема.

6) Насильник або сам пускаєть ся за ними в погоню (французькі, іспанські) або висилає військо, яке герой перебиває (Гайфер, слов.). В деяких варіантах не згадуєть ся про погоню (італ. верзії і словін. N. 4, 5, 6): насильник так перестрашений, що боїть ся її висилати (слов. = 12). В пол.-славянських піснях не подибуємо ніяких натяків на се.

7) Насильник жалує, що стратив любку, яку так дуже любив (італ., бретонські, франц., словінські). В пол.-слав. нема.

Як бачимо, мають словінські балади аж 7 мотивів і то неадоважних, що подибують ся тільки в романських піснях, а не приходять в полуднево-славянських.

Се, думаю, досить, щоб признати їх безпосередну залежність від романських взірців, а з другого боку незалежність від полуднево-славянських що до походження. Остає лише одно питанє. Звідки взяли ся деякі словінські і романські мотиви, яких нема в сербських і болгарських верзіях і в найстаршій пісні у Ботішіча, в кількох дальматинських і хорватських варіантах? Ми назвали їх давніше переходовими, але більше з огляду на їх територіяльне положенє і трохи відмінний характер, ніж з огляду на їх ієнезу. Нові мотиви повстали тут не так під безпосереднім впливом словінських балад, як би можна думати, як радше під впливом місцевих пісень про поворот мужа по 9 літах до дому¹⁾. Балади

¹⁾ Число дев'ять відповідає тут загальнішому означеню сім, яке уживане у Німців, Данців, Шведів, Норвежців, Англіїців, Шкотів і ин. та у західних Славян. Погляд висловлений в піснях, що муж посилає жінці женити ся, коли не верне до дев'яти літ, знаний з сербського народного права. Др. Ф. С. Кравс пише про се в „*Sitte und Brauch der Südslawen*“, Wien 1885, стр. 229. Коли чоловіка дев'ять літ нема з поворотом і нема жадної звістки чи він ще жив, тоді може жінка віддавати ся. Сей звичай заховуєть ся ще в Чорногорі, а перед австрійською окупацією панував і в Боснії. Про число дев'ять і сім пор. E. Wölfflin, *Zur Zahlensymbolik*. Archiv f. latein. Lexikographie und

про Матвія, самі посвячені з тою темою, причинили ся лише до їх спопуляризовання. Так мотив: муж їде на другий день по весілю на війну перенятий не з словінських балад, тільки з сербсько-хорватських про „мужа на весілю жінки“. Слова, які приміром зачинають істрийську пісню¹⁾ „Kraljević Marko služi cara“ — „Sinoć se je oženja Marko A jutros mu bila knjiga dodje“ або варіанти в збірці Босанца²⁾ годять ся дослівно з початком пісні про поворот мужа на весіле жінки. В словінських баладах виступає тут усяди число — три поці.

З того самого жерела походить також і пісня „Marko Kraljević i tri Njemčici“, яка одначе змінила ся під впливом сло-

Gram. IX, Heft 3. Leipzig 1895 с. 343—351, статі Kaegi, Schweizer-Sidler і ин., про се гл. Krauss, Allgemeine Methodik der Volkskunde. Далі стаття Андріяна в Mitth. d. Antrop. Geselsch. in Wien за 1901, обговорена мною в „Записках“, де особливо важні славянські доповнення, і розвідка Weinhold'a, Über die symbolische u. mystische Bedeutung von 9; Bouchal, Indones. Zahlenglaube. Globus 1903, т. 84, стр. 228—234 і замітка ibid. с. 360. Про число 9 з боку фольклорного стаття A. L. Lewis'a в антропологічній часописи „Man“ за 1903 р. Про число 7 гл. також в „Euphorion“ стр. 388 і д., „Die Siebenzahl in der Dichtung“. Про числа в сербській і хорватській епіці і в великоруських билінах є статі дра Маретича. Також стаття Weinhold'a в „Am Urquell“ 1894, стр. 1—2: „Zur Bedeutung der Zahl Neun“ і третій розділ праці Daniel'a C. Brinton'a, The Myths of the New World. A treatise on the symbolism and Mythology of the Red Race of America, 1896.

¹⁾ Hrvatske narodne pjesme... iz „Naše Sloge“. U Trstu 1879, I, N. 1, стр. 7.

²⁾ Hrvatske nar. pj. II, стр. 422, варіант Баніча стр. 426, рукописний дальматинський варіант ч. 160. Також ibid. стр. 423 вар. Кляріча і стр. 421 вар Баніча I. Так само і в аналогічних піснях інших народів: в італійській: „L'á spruzà-la a la dumègna al lünesdi a l'è spari“ (Nigra 215), в болгарських: „Зажени се мияд Стоян, ф сж-бота срету неделъ, ф собота булка доведе, ф неделъ свадба заправи. Кога іе било понделник, Кралица нисмо доправи“ і т. д. (Сборникъ за нар. ум. 1889, I, 39); „А во четвортък го оженила, А во петокъ — отъ аберж му дошолъ, На войска д' одитъ ендекъ да копать“ (Миллиновци: Бълг. нар. пѣсни стр. 91 (і стр. 165); словінські: „Zvečera se Marko oženio, Do sveta mu bela kniga došla, Da bu moral vu rojnicu iti“ (Strekelj op. cit. I, стр. 89); польські: „Jesce z Kasiąnocki nie społ, Juz na wojenke odjechol“ (K. Kozłowski, Lud. Warszawa 1887, стр. 35) або „Raz z niąnocki nie przespał, Na wojenke isć musiał“ (Kolberg, Pieśni ludu polskiego. Warsz. 1857, I, вар. S.). Так само в французьких, каталанських, провансальських і ин. (C. Nigra, op. cit. стр. 233).

вінської балади, переймаючи від неї мотив про вхоплене жінки підчас танцю і вигладжуючи інші подробиці.

Таким чином старалися ми начеркнути генезу нашої балади і її відносини до інших подібних пісень. Порівняне, над яким ми довше спинилися, допоможе нам тепер оцінити вартість словінської відміни і розглянути критично деякі її мотиви.

Ми вже пізнали жерело нашої балади і перевели досить докладно порівняне. Результат показав, що вона цілком від нього залежна, коли беремо на увагу головну основу і найважливіші мотиви. Однак та залежність має тут свої границі: словінська пісня бере вправді ту саму тему, але не перекладає її дослівно, лише перетворює і доповнює. Не все зачерпнено з первісного типу: багато чого утворено самотійно або перемінено відповідно до артистичного смаку Словінців, багато чого перенято від їх сусідів. Нинішній вид пісні се уже скомпільований продукт довгих часів, в яких не раз змінювалися люди і погляди. Се й бачимо по тих варіантах, що доховалися до нині. Кілько в них ріжниць, кілько фрагментів всіляких недокінчених гадок, кілько суб'єктивних додатків!

Розібрати критично матеріал нашої балади, оцінити його вартість і порівняти його з іншими продуктами народної словесності — се задача не легка: вимагає вона спеціальної монографічної праці, до якої може хтось з часом возьметься, студіюючи критично-естетично словінські пісні. Я хочу обмежити ся лише до кількох найпотрібніших заміток, які самі насувають ся при порівнюванню словінської балади з полуднево-славянським матеріалом.

Вже давніше зазначили ми деякі спільні прикмети і не хочемо їх повторяти. Вони вказують на се, що полуднево-славянські пісні впливали значно на творення словінських версій. Коли се діяло ся, чи тільки в самих початках, коли наші пісні повставали, чи пізніше, коли вже були готові, цього не можемо сказати, бо до того не маємо жадних даних: можемо лише констатувати, що вплив сей існував і то певне від часів найдавніших. Взаємини між Словінцями були від давна значні, улекшувані близькістю мови і племені. Особливо оживили ся вони за часів турецьких нападів, коли усіх єдинила спільна доля. Оживили ся саме тоді, коли творили ся героїчні пісні про оборонців від турецької навали і відживали старі традиції. Тоді то наступала також і виміна народної літератури, чого сліди бачимо не на однім місці. В тих часах розійшли ся і пісні

про Гунїяді, Матвія і иньших героїв далеко по чужих краях і між чужі народи.

В тих часах, а найпізнійше до XVII в. мусїла на мою гадку наступити остання редакція нашої пісні в такій формі, як її маємо в збірці під ч. 1. Що по за тим змінило ся, се були лише очевидні додатки або пропуски або незначні проби поправок. Нині неможливо сказати, котрі моменти основної редакції перейшли від Сербо-Хорватів або перемінили ся під впливом їх репертуару.

Можливо, що до тих часів може належати мотив, як Матвій дурить султана. Він міг повстати як анальоґія до подібного викруту Марка Кралевича, лише прибрав иньші форми відповідно до змісту пісні.

Иньші словінсько-сербські анальоґії мусїли появи́ти ся, коли вже редакція прибрала закінчені форми. До ряду тих впливів зачисляю відміну в 4 варіанті. Матвій не бере на себе, як деінде турецької одіжи, лише:

„Poslo je po miniški žnidarji
De są mo strili miniški gvant“¹⁾

і убираєть ся в стрій монаший, подібно, як і в усіх полуднево-славянських варіантах. Згадка про кравця приходить виправді рідко, але за те маємо її в старій пісні, опублікованій Ботішичем²⁾. І тут кличе герой до себе монаха-кравця, щоб йому скроїв „чудну доламу“.

Перебиране в монаха (калуґера), як се каже Халанський, *locus communis* пол.-слав. епоса³⁾. Повтараєть ся воно усюди там, де є лише мова про перебиране. Навіть жінка Стояна накладає на себе монашу одіж, коли хоче дістати ся до мужа⁴⁾. Що се був загальний звичай, на те вказує і пісня „Краљевич Марко и Махмут Везир“, де оповідаєть ся про те, як висвободив Сибіяннин Янко і Секула замкненого Марка. Досвідчений Янко дає тут науку молодому Секулі і радить йому:

¹⁾ Strekelj, op. cit. с. 18; gvant = одіж.

²⁾ Божишић, op. cit. N. 86, с. 236; Hrvat. nar. pjesme II, с. 213, N. 48.

³⁾ Халанський, К вопросу об отраженіях сказанія о Бовѣ в сербском эпосѣ, стр. 279.

⁴⁾ Мил. Осветник, Разне срп. нар. п. N. 19 „Љуба Јанковића Стојана“; пор. Халанський, Юж. сл. сказанія о крал. М. XXXIII, стр. 89 (612).

„Ти обуци рухо калуђерско,
А на главу капу камиљавку,
Направи се прии калуђере,
Да идеме у поже косово“¹⁾.

Монах відповідає в пол. слав. темах середньовічному пилигримови західних і північних народів, з яким стрічаємося в всіляких ситуаціях²⁾.

Найбільше відбився вплив полуднево-славянський, а властиво сербський на 4 варіанті балади. Вона не зближується цілком до переходових типів, лише приймає поодинокі елементи. Наперед говориться в ній про турецькі війни і згадується про лист від султана. Далше приходиться мотив про перебирання в монаха, про яких ми згадали вище. Вкінці подибуємо тут ще одну цікаву черту, що повторяється дуже часто в полуднево-славянській епіці.

Під час повороту, який відбувається спокійно, вступає Матвій до придорожної коршми:

„Šo je mimo mlade birtine.
Mlada birtina na pragi stoji,
Taku je mil kral Matjaž govori:
„Pernesi je (?) mi polič vina,
Polič vina ali dva,
Bama pila z vransam obedva“ (стр. 19).

Се подробиця на позір незначна і маловажна, але вона має для нас велику вартість, бо вказує, що не лише цілі теми

¹⁾ Милан Ђ. Станић, Срп. нар. песме (јуначке) ч. I. У Београду 1870, N. 8. В аналогічній пісні у Поповича, Нар. јуначке песме, У Земуну 1859, стр. 70 нема вже перебирання.

²⁾ Про перебирання можна зіставити великий матеріал. Се зроблене в наведених студіях Созоновича і Сумцова, а передовсім у Childa на кількох місцях прим. в I томі при баладі „King Horn“, в V т. при баладі „John Thomson and the Turk“ а крім того ще V, 2, 4, 5, 279, V, 6 і т. д. Також у F. Liebrecht'a „Zur Volkskunde“, 1859, стр. 188–190, у R. Koehler'a, Kleinere Schriften, Berlin 1900, I, 117 і 584–5 і у А. Веселовського, Славянскія сказанія о Соломонѣ и Киговраѣ и западных легенды о Морольфѣ и Мерлинѣ. Спб. 1872, стор. 283–4. Усе те дотикає в першій мірі перебирання в пилигрима або монаха (дїда). Інші форми перебирання зачеплені у Liebrecht'a а також в праці А. М. Лободи „Русскія былины о сватовствѣ“, Универ. Изв. 1903, N. 4, стр. 78 і д. і в розвідці А. Веселовського, Сказаніе о красавицѣ въ теремѣ и русская былина о подсолнечномъ царствѣ. Жур. мин. н. пр. 1878, N. 3.

(Marko Kraljević, Junak Sekol i ин.) і епізоди переходили від Сербів до Словінців, але навіть і поодинокі епічні образи.

Повисший образ належить саме до найбільше характеристичних в сербсько-хорватській епіці. Наведу кілька типічних місць для приміру: Марко Кралевич і брат його Андрій пробували на пустім місці, де не було що їсти і пити. Андрій йде до коршми і находить „pred mehanom krmaricu Maru“ та просить її, щоби йому дала вина за два дукати „jedan meni a drugi vrančicu“ (стр. 21). Так само робить відтак і Марко: він не і дає „svom' konju šarinu“¹⁾.

Коні сербських героїв поять ся завсїди вином і то червоним. Марко Кр. научив свого коня пити вино²⁾ і допровадив його таким способом до надзвичайної сили³⁾. Пізнійше ніколи не забував він поїти вином свого найвірнійшого товариша. Коли його не було, то усі знали, що

„Већ он пије по механам винце,
Винце пије и поји Шараца“ (свого коня)⁴⁾.

Усі також знали звичаї Марка. В пісні „Sestra Leke kapetana“⁵⁾ виносять слуги Маркови вино:

„Do dva čabra crvenoga vina:
Jedan daše konju od megdana,
Krvav konjic do usiju dodje,
Drugi popi na pohodu Marko“.

В иньшій пісні „Kraljević Marko i Svilajin ban“, де описують ся приготования до виїзду, не забуває Марко на коня „I četvrti (put) vinom naprojić“⁶⁾. Подібно робили і иньші герої. Згадаю прим. пісню „Краљ Вукашин ухвати вилу и жени се њоме“, де кінь дістає відінського вина⁷⁾ на власну просьбу:

„Господине Вукашине краљу!
Поткуј мени ноге све четири,

¹⁾ Filipović, op. cit. стр. 24.

²⁾ Вук Караджич, Живот и обичаји нар. српскога. У Бечу 1867, стр. 241.

³⁾ Вук К. Рјечник, стр. 346. Халандскій, Юж. сл. ск. Р. Ф. В. XXVIII, стр. 14.

⁴⁾ Петрановић, op. cit. III, N. 15.

⁵⁾ Filipović, op. cit. N. 11, стр. 49.

⁶⁾ F. Š. Kuhać, op. cit. IV, стр. 293.

⁷⁾ Божишић, op. cit. N. 85, стр. 232.

Немој оштрих завраћати ђавал',
 Напој то ме вином од Видина,
 И ракије са Демир Капије,
 Нагобљи ме мисирском пшеницом“.

Се пригадує нам дальший зворот 4 варіанту:

„Pio je sladko ipavčina
 Zoblo je rumena šenica“ (стр. 18).

Таких примірів можна би, розумієть ся, навести ще більше, бо у кожного героя був геройський кінь, а усі геройські коні і їдять і пють що инше як звичайні коні¹⁾. Те саме видимо і у инших народів; так прим. годують ся російські коні пшеницею²⁾, грецькі ячменем³⁾, а наші вівсом і сіном⁴⁾.

Се були б найважніші сліди сербсько-хорватського впливу в нашій баладі. Як бачимо, нема їх надто багато.

Далеко більше можна сказати, коли йде мова про означене самостійних словінських елементів. Їх є уже далеко більше. Очевидно мусіла бути пісня більше популярна і тому увійшло до неї багато роботи місцевих співаків: звідси набрала вона так самостійного вигляду в обробленю теми і поодиноких епізодів. Перший такий важніший мотив — про менше важні не згадуючи — се мотив про птицю, який повторюєть ся в кождім варіанті, а навіть прибирає розширену форму в відміні

¹⁾ Про поєне і їду коний зібрано літературу у Ореста Миллера, Илья Муромец, стр. 182—3 і 260—1; Веселовского в криптиці на збірку новогрецьких пісень *Оμορομίδης* Ж. м. н. пр. 230, отд. 2, стр. 451 (розмова); Йогож, Южно-русскія былины. Сборник отд. русс. яз. и слов. И. А. Н. Т. 36, 1884, с. 17—21, у Афанасьева Поэтические воззрѣнія Славянъ на природу. I, 620 і ин.

²⁾ В билині о Чурилі Пленковичу (Онежскія былины записанныя Ал. Ѳ. Гильфердингомъ. Спб. 1873, N. 8, стр. 75):

„Брала Чурилина добра коня
 Вела на конюшни стоялыи,
 И сыпала пшену бѣлоярову“.

Пор. також *ibid.* N. 189.

³⁾ В новогр. пісні у Sakellarios'a, N. 2 переносить кінь хлопця до дівчини за те, що вона його годувала ячменем. Liebrecht, Zur Volkskunde, стр. 156.

⁴⁾ „Насип коню вівса Та налий водиці Та поклади сіна
 По самі перса, По карі очиці, По самі коліна“.
 Антонович-Драгоманов, Историческія пѣсни малор. народа. Т. I. Київ 1874, стр. 273. „Дай коникови вівса сіна, А Катеринонці меду-
 вина“ (*ibid.* с. 324). Також *ibid.* с. 260, 261.

ч. 3. Він ріжнить ся в основі від подібного мотиву в дальма-тинських варіантах.

В тамтих відмінах виступає птиця тільки на те, щоб передати лист від матери або любки. Це чистий тип мотиву: птиця післанець, в яким вона лише сповнює прошене інших і переносить відомість призначеній особі, звичайно залюбленому хлопцеві або дівчині. Сей тип загально розширений. Родю післанців сповнює тут соловій, ластівка, зазуля, сокіл, ворон, крук або голубка. Німецька поезія має навіть цілі пісні на ту тему¹⁾.

¹⁾ Птиця переносить звичайно листи залюблених: „Die Nachtigall als Botin“ — „Nachtigall, klein Vögelein, Willst du diese Nacht mein Bote sein“ питаєть ся хлопець, потім дає лист „in den Mund“ а птах переносить. Mittler (цитую в скорочених заголовках), Deutsche Volksl. 1865, N. 601, с. 465; Erk, Die deut. Volksl. I, зошит 3, с. 57; Hoffmann v. Fallersleben, Gesellschaftslieder I, с. 33 (Frau Nachtigall, mach dich bereit); L. Uhland, Alte hoch- u. niederd. Volksl. 1844, N. 15; K. Simrock, Die deut. Volksl. (Volksbücher т. VIII) с. 174, N. 86; J. Görres, Altdeut. Volks- u. Meisterlieder, 1817 і т. д. Також L. Erk, Deutscher Liederhort 1856, стр. 290; хлопець дає соловієви лист *ibid.* N. 91a, стр. 239. Соловій знаєть також в тій ролі і у Славян прим. „Ach prilet' slavjčku k okenku, Prines od milého povinku“ Kollár, Nar. zpiew. 2 вид. II, стр. 211. Одначе частіше виступає сокіл: „К ъему дође сив зелен соколе, Испод крила ситну кыгу нушти“. Вук, С. н. п. II, 383. „Ой, орлоньку, соколоньку! Летиж в мою сторононьку, Дай же знати родинонці, І рідной матінонці“. Головацкій, Народ. пѣсни галиц. и угорс. Руси. Москва 1878, I, с. 100—1; пор. також Гринченко, III, с. 179, 187, 231. В українській нар. поезії побіч нього іще орел, до якого звертають ся з питаннями і просьбами (пор. Голов. оп. cit. III, од. 2, с. 22) і ворон, що приносить відомости з побовища на просьбу умираючого. Подібно переносить крук в угорській пісні поздоровлене від увязненого (G. Heinrich, Ungarische Volksballaden. Ungarische Revue 18*3, II, стр. 158). Сокіл появляєть ся в славянській поезії, а ще більше уживають його помочи в північних піснях, в шкотських, англійських і шведських.

„O wohl ist mir, mein lustiger Falk,

Hast beides, Zung und Schwingen,

Sollst führen ein Brieflein zu meinem Treulieb

Und nur ihre Antwort bringen“ (Warrens, Schottische Volkslieder, с. 165 і Knortz, Lieder und Romanzen Altenglands, с. 4) або в шведській баладі (Warrens, Schwed. VI. с. 61, N. 10, Die Linde):

„Und kam geflogen ein Graufalk schnell

Den Brief an Herrn Magnus den bring ich zur Stell'...

Der Falke den Brief in die Klauen nahm

Zu Herr Magnus Hofe geflogen kam“.

Разом з ним виступає одначе „німецький соловій“:

„O Nachtigall, klein Vogel

Willst du mein Bote sein,

В словінській баладі ніхто не просить птиці перенести вістку: про се не згадуєть ся в жаднім варіанті з виїмкою третього, де птиця сповнює роль опікуна. Усюди повідомляє вона Матвія в власної волі, очевидно з прихильности до нього. Сей мотив знаний також і у иньших народів, хоч не так дуже як попередній. Птахи грають часто роль добродійних істот і помагають героям своєю радою (сей погляд стоїть в певній звязи з вірою в перемену людей в птахів і стрічаєть ся в тій формі у багатьох народів)¹⁾. Птахи виказують також велике розумінє

Und zu dem Reiter fliegen,

Dem Herzgeliebten mein,

Und sagen, dass er komme zu mir“ (R. Warrens, с. 252, N. VIII Abendgang; пор. іще Mittler, IV, 5). З иньших птиц згадуєть ся іще зазуля, ластівка і голубка. Так пр. в німецьких піснях „Der Kukuck als Liebesbote“ (K. Simrock, D. d. Volksl. N. 122, с. 221 де нав. паралелі тої пісні) і в українських:

„Ой пошлю я зазуленьку

У чужую крайиноньку

На всю свою родинюньку“ (Б. Гринченко, Етнограф. Матеріали, Т. III, 1889, с. 410, N. 785, а також *ibid.* стр. 395, N. 714. Ластівка виступає в полудневих піснях (в італійських, полуднево-славянських і словінських і т. д.) а також і спорадично деінде, прим. в словацькій пісні „Čože si mi prissla čierna lastovička!“ „Donesla sem ljstok od twogho srdečka“. Pjsně světske, стр. 73, N. 72. Голуб-голубка сповнюють часто ту саму послугу, пр. в нім. пісні Die Taube als Liebesbote Uhland, op. cit. I, 2, 711 і Erk, op. cit. с. 465. Дуже часто виступає птах без ближшого означеня, як се є в словінській баладі: прим. в новогр. пісні в „Τραγουδία“ (N. 340) наведений у Liebrecht'a, Zur Volkskunde, с. 181, де милий переказує милий через пташка, щоби на нього чекала. Більше примірів з північних балад можна найти у Child'a прим. (птах переносить лист) II, 113, 356—360 і д., 365 і д., III, 4, 8, IV, 412, 482, 484 і д., V, 234 (The Gay Goshawk). Про се пор. зібраний матеріал у Потебні, Замітки о 2 п'снях, Рус. ф. Вѣст. 1879, 2, с. 203 і д., Веселовскій, Юж.-русс. былины. Сборн. т. 36, с. 403—405, Dieterich в Z. d. Ver. f. Volksk. 1902 „Die Volkspoesie der Balkanländer“; idem, Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur. Leipzig 1902, с. 131—2; 150.

¹⁾ Птахи остерігають прим. в данських піснях і взагалі у германських пр. „Ravengar und der Adler“. R. Warrens, D. VI. с. 26—29, також Die Edda... übersetzt von K. Simrock, 1851, с. 120—121; Гильфердингъ, op. cit. с. 258 (гавран); с. 515 (два б'їлыхъ лебедя); с. 891 (два сызыкихъ голуба) і т. д. (в билині Іван Годинович); Веселовскій, Юж.-русс. был., Сбор., с. 72—3, 138. Дещо находимо в студіях: G. Weicker'a, Der Seelenvogel in der alten Litteratur u. Kunst. Eine mythologische-archäologische Untersuchung. Leipzig 1902 (особливо розділ II, Die Sirenen, als menschenköpfige Vögel) і L. Hopf,

справедливості. В шкотській пісні не може пташок дивити ся на те, що дівчина шукає свого любка, не знаючи про те, що його убила Lady Maisry і розкриває їй цілу правду¹⁾. В иньшій знов пісні чує велике обуренє на фальшиву любку, що убила свого милого і робить їй справедливі докори²⁾. Велику ролю грає рівнож пташок (найчастійше голуб) в баладах типу „Lady Isabel and the Elf-Knight“³⁾, де остерігає дівчину або промавляє до її фальшивого товариша. З власної також волі дає птах раду в новогрецькій пісні і помагає братови віднайти сестру⁴⁾. І в німецькій пісні стає птах (соловій) в пригоді молодцеві: він будить його і наказує йому скоро їхати до милої, щоби його не покинула⁵⁾. Птахи звіщають також господаря про його „щастє“ в наших (укр.) і взагалі в славянських колядках і щедрівках⁶⁾ пробудивши його зі сну.

Птах остерігає часом не тільки свого улюбленця, але і людий взагалі. Коли в Бадені вибухла холера в 1832 р., надлетіла нагло птиця з ліса, сіла на голову перехожого муштини і кричала „essts granabiar und bibernäl, so sterbts nid so schnäl“. По тім влетіла до села і так само голосила⁷⁾.

Tierorakel und Orakeltiere, с. 137 і д. Поп. R. Wunsch, Hessische Blätter f. Volkskunde, 1903, с. 151—2. Далі Erk-Böhme, Deutscher Liederhort, 1893, I, с. 29—31, N. 10a і 10b. W. C. Grimm, Altdänische Heldenlieder, Balladen und Märchen. Heidelberg 1811, стр. 90 і 195—198.

¹⁾ Warrens, Sch. VI. с. 50; Jung Huntin.

²⁾ ibid. 45 „Graf Richard“.

³⁾ Child op. cit. I, стр. 22—62. Навіть в польським відомку находимо ще характеристичні слова:

„Waleciało ptásie z nowe kamienice,

Óddej sie, Kasinko, Bogu Ojcu w ręce“. (Kolberg, Krakowskie, II, 168; поп. Wisła: Karłowicz, Systematyka pieśni polskich IV, с. 412.)

⁴⁾ *Trayovdia* N. 483. F. Liebrecht, Zur Volkskunde с. 190.

⁵⁾ L. Uhland, Alte h. u. n. d. VI., 1844, с. 59, N. 20.

⁶⁾ А. А. Потебня, Объясненія малорус. и сродных нар. пѣсень. II, Варшава 1887, стр. 78—82. Ластівка, возуля, соловій.

⁷⁾ Johann Wurm, Beiträge aus Niederösterreich. Zeitschrift f. deut. Alterthum 1859, IV, стр. 26. Вкінці найбільше анальоґічний примір власновільного повідомлюваня стрічаємо в новогр. пісні про Девгенія Акрита (Г. Дестунисъ, Разысканія о греческихъ богатырскихъ былинахъ средневѣковаго періода. Сборникъ И. А. Н., 1883, стр. 15 і д.). Коли Акрит орав, прилетіла пташка, сіла на його плуг і повідомила його, що його дім знищено а жінку уведено.

Найважнішим одначе продуктом словінським зістає ся цілий опис схоплення Аленчіци. Нічого подібного не маємо деінде, ані в славянських ані в германських піснях. Правдоподібно мусів він повстати під впливом побутових обставин, бо танці на вільнім просторі були в загальнім звичаю у полудневих народів прим. у Сербів, Словінців і Румунів. Про се істнує цілий ряд словінських пісень. Усюди вертає той сам образ: під липою стоїть стіл, а побіч відбувають ся танці. Особливо близький до нашого образ в пісні про схоплене дівчини дідьком (Strekelj с. 139, N. 83). Товариство танцює. В тім появляється „stari mož“, випитуєть ся хто найліпше танцює і каже:

„Po čim-raje prodajate?“

„Ene po zlatu belimu,

Ene po zlatu r'menimu“,

далі дає румен злат і танцює.

В иньшій пісні (Strek. N. 82, с. 183) говорить ся знов про липу, стіл і танці:

„Tam stoji lipa zelena,

Spoda pa miza mirneta;

Tam se ljepi pûbi zbirajo“.

Липа і стіл приходять також в иньших піснях прим. Strek. N. 795—840. Липа, як місце сходин залюблених повтараєть ся в ріжних баладах так славянських як і чужих¹⁾.

Намовлюване під час танцю витворило ся також самостійно, одначе з оглядом на конструкцію прототипу. До сього мотиву можна би зрештою дібрати досить паралель, але вони не мають близької звязи з словінською формою²⁾.

Сама утеча описана в пісні дуже подібно, як в французьких і каталанських верзіях. Мотив про коваля вплетений цілком самостійно на словінським ґрунті, але не новий. Його стрічаємо дуже часто в оповіданнях, переказах і новелях всьїяких народів, між иньшим також у лужицьких Сербів. Численні паралелі зібрані у Келера: там зібраний також і ма-

¹⁾ Пор. приміром замітки Böhme, op. cit., I, с. 590, II, 215—218 і Колляра в його збірці словацьких пісень.

²⁾ Прим. Zlatý zubok в 5 зошиті збірника Škultety-Dobšinsky — Slovenske pověsti 1860, с. 437—8. С. Nigra, op. cit. стр. 114 і д.

теріял дуже близького мотиву взування черевиків другим боком, себто зап'ятами наперед¹⁾).

Цілий епізод мусів звернути на себе увагу: подибуємо його також і в другій пісні про Матвія. Таких зрештою переносень цілих зворотів і уступів можна би навести далеко більше. Сам початок приміром першої пісні повторяєть ся з малими змінами і в пісні про женитьбу і смерть Лямбертара²⁾:

„Mladi Lamberg se oženil,
Sprelepo ženo je vzel
Sprelepo Alenčico,
Mlado polsko deklico“ —

а зворот „na sred Turcie globoke“ приходить в численних піснях³⁾. Таксамо і з гарним порівнянням Матвія з косарем: його знаходимо в пісні про дівчину-воячку⁴⁾:

„Gor in dol po kamre dirja
In Turke doli deva,
De jih za njo leži,
Kakor snopovja za ženci,
Ali trave za kosci“.

Вкінці належить іще згадати, що і імя Матвієвої жінки повторяєть ся в иньших піснях. Те саме імя має жінка Марка Кралевича і Лямбетара: дівчина-воячка називаєть ся теж Аленчіцою; крім того знаємо „Ribnisku Alenčicu“ і „Desetnicu A.“⁵⁾.

¹⁾ R. Koehler, Kleinere Schriften II, стр. 561 (Über Zambelini Libro di Novelle antiche, при числі 24) і I, стр. 381 — 2. Особливо часто в німецьких переказах. J. v. Negelein, Die Stellung des Pferdes in der Kulturgeschichte, Globus т. 83, 1903, с. 349 і там же наведені Henne am Rhyn, Die deutsche Volkssage im Verhältniss zu den Mythen aller Zeiten und Völker, 2 Auflage, Wien 1879, O. Schell, Bergische Sagen, Cebersfeld 1897, с. 565. Fr. Krönig і O. Schell, Sagen aus Nildergebra und der Burg Lohre, Urquell, 1898, с. 127.

²⁾ Strekelj, op. cit., с. 50, N. 18.

³⁾ Приміром Strekelj op. cit. с. 88, 95, 98, 100, 101, 103 і т. д.

⁴⁾ Strekelj, с. 99, 96, 98, 101, 102. Подібне порівняння стрічаємо і в поезії иньших народів. Пор. Сумцов, Этюды обь А. С. Пушкинѣ, Рус. фл. Вѣст. 1894, XXXII, стр. 58 і нав. там Ждановъ, Къ лѣт. ист. рус. был. 44, 221 і Потебня, Объясненія малор. пѣс. II, 129 — 134. Подібні образи є прим. і у Кадлубка; пор. Er. Sulimczyk Świeżawski, Odblaski ziemi świętej w literaturze polsko-łacińskiej XII (XIII) wieku. Wisła 1905, II, с. 199.

⁵⁾ Rutar догадував ся тому, що під іменем Аленчіци криєть ся якась мітологічна особа, але так далеко не треба мабуть сягати. Замічу, що побіч Аленчіци загально розпросторене імя Marjetica.

Отсим прийшли ми вже до кінця студій над першою баладою. Лишаєть ся тільки питанє про її історичну сторону, але на нього не можна дати доброї відповіді. В житю Матвія нема ніякої стичної точки з нашою баладою; так само в історії Гун'яді і Ульріха Ціллі. Обяснене Рутара, що балада повстала під впливом оповідання про небезпечну їзду жінки Матвія, Беатріче з Італії на Угорщину і про її побоюваня, щоби не впасти в руку турецьких загонів, не виглядає дуже правдоподібно. Одначе щось більше певне не можна поставити. Можливо лише, що імя Матвія опинило ся в нашій баладі анальоґічно до пісень—про Марка Кралеви́ча, до чого могли би помочи оповідання про перебиране Матвія, які кружили загально між народом і мали початок в правдивих подіях з життя ко-роля¹⁾.

VIII.

Словінські балади і пісні про Матвія, а спеціально балада: „Матвій освободжений з неволі при помочи доньки турецького царя“.

Друга пісня про Матвія займаєть ся неволею і освободженем²⁾ і znana в двох відмінах.

Три рази воював Матвій з Турками щасливо, аж за четвертим разом дістав ся до темної темниці, до вежі.

„Še pride Turka kralja hči
Naj mlajši hči Margetica.
Ga v okenci zagledala,
Se v njega je zagledala.
Tak reče mu Margetica:
„O kaj ti pravím, kralj Matjaž,
Prelepi kralič ogrski!
Še danes živ boš ti ostoû,
Ti jutre Turk bo glavu vzoû“.

¹⁾ Тих оповідань знаємо ще й тепер багато: доховали ся вони у Угрів, Словаків і Русинів. Про перебиране Матвія в цілях воєнних гл. зрештою Bonfinius, op. cit. Dec. IV, Lib. VIII, c. 523. Csuday op. cit. I, c. 461. Franz Pulszky, Die Renaissance und König Matthias, Ungarische Revue, 1890, VIII, c. 665. Szalay, op. cit. III, стр. 316.

²⁾ Strekelj, op. cit., стр. 24—31, N. 9, 10a—č. N. 9 взятий з „Torbice jugoslavjanske mladosti“ III, 66—67; N. 10 був надрукований два рази; в ред. с. у St. Vraza, op. cit., c. 22—25, а в редак. č. у Scheinigga, op. cit. c. 9—13, том IV. Редакції а і b ви́дано по раз перший з рукописів Вряза і Прешерна.

Дай мені нагороду, а випущу тебе! Матвій питаєть ся, чи має їй дати срібла-золота, чи чого иньшого і довідуеть ся, що Марїєтіца хотіла б його мати за мужа. Відповідає, що се не-можливо, бо — як каже:

„Doma imam svojo ženko,
Tri mlade sinke imam ž njo,
Mi turen boš odpirala,
Med njimi se boš zbérala“.

Марїєтіца не чекає довго. Зараз упиває Турків вином, бере ключі і отвирає темницю. Потім лагодить п'ять коний, забирає всякого добра і утікає з Матвієм до його вітчизни. Щоби відвернути увагу погоні, уживають і тут способу перебивання підков, подібно як і в першій піснї, а крім того ще помочи перстєня, який мав власть розсувати воду і лишати суху дорогу, але так, що ніхто сього не міг видіти. Турки дають себе над рікою здурити, що утікачі перейшли по греблі з накиданого каміня і роблять так само. За той час прибувають Матвій і Марїєтіца до дому. Його жінка невдоволена з того, що муж привіз собі коханку і дає се відчути Марїєтіці, ставлячи її в дуже неприємне положєнє. Одначе тут показує себе Матвій рішучим і каже шанувати свою любку, яка його випустила з темниці.

Варіант сеї піснї виказує кілька важнїйших перемін. Зачинаєть ся заспівом, запозиченим з першої балади: Lera je krona ogerska“, почім описуєть ся темниця вхопленого Матвія:

„Notri je bil let indan,
De ne vidil beliga dné
Ino sonca, rumeniga“

Бачив лише Марїєтіцу:

„Ona je k nemu tekala,
Kratke čase delala“

і заговорила раз до нього так:

„Ak me češ, Matjaž, uzét',
Jest te čem rešit z' ječe“.

Матвій не годить ся на те, бо має любу жінку і діти, але обіцяє її віддати за молодшого брата:

„Matjaž kakor jest,
Krono ima lepo, kakor jest“.

Марґетіца пристає радо і повідомляє його зараз, що утече з ним в день св. Марії. Потім іде уже оповідане цілком так само як в першій піснї (N. 9). Лиш на кінці віддає Матвій товаришку утечі своєму брату на жінку:

„Ta čas po farja pošlejo
De jih precej undukaj poročijo“.

Отся балада і її варіант записані в полудневих частинах словінської території, в Країні і Їориції. Звідси нема нічого дивного, що стрічаємо її і у пограничних Хорватів з Істрії.

Хорватська балада¹⁾ перенята без сумніву від Словінців, на що вказує скорочена форма і брак закінчення, себто повороту до дому, і мусіла прийняти ся в новітших часах. На сю гадку наводить нас ся обставина, що в представленю намовлювання до утечі скомбіновано аргументацію обох варіантів словінських. Згадується про срібло і золото, так як і в першій варіанті, але побіч того повтаряється з другого місце про сватане за брата. Новітше походжене не стратило б навіть тоді на певности, коли б припустити, що мотив про обіцяне срібла-злата приходив також і в другій варіанті, лише з часом затратив ся, бо і тоді зближається до нього хорватська відміна мотивом про сватане за брата, якого нема в першій, очевидно старшій варіанті. Так отже чи приймемо її за комбінацію обох словінських варіантів, чи за відміну другого — все буде один результат.

Поперед усього висуває ся знова питане про ієнезу нашої балади і про її вартість що до змісту. Знова мусимо поглянути і розважити, чи її зміст оригінальний і незалежний від жадних взірців, а тим самим до певної міри опертий на дійсних, історичних подїях, чи може перенятий з готового вже матеріялу иньших народів, а коли б так було, то як його перейнято і оброблено.

На перший погляд може дійсно видавати ся, що пісня цілком незалежна, бо має деякі стичні точки з історичними фактами.

Коли приймемо, що під іменем Матвія доховали ся тут спомини про Гунїяді, то дуже легко впадає в очи його неволя у Джураца Бранковича і увільнене з неї за приобіццям засватання Матвія з сербською княжною. Се дуже підходить до другого варіанту, де дуже виразно підчеркується мотив сватання

¹⁾ Hrvatske nar. pjesme... iz „Naše Sloge“ II, стр. 59 — 61, N. LXII. Lipa Dore i knez Matijaš (з відділі жєнських).

за брата, отже за особу неприсутну. Можна б про те припустити, що в пісні злучено і скомбіновано історичні спомини про Ів. Гуніяді і його сина; спершу могло усе говорити ся лише про Гуніяді, який вийшов би отже з неволі, приобіцявши оженити свого сина Матвія з донькою деспота, а потім доперва, перенесено цілу подію на Матвія, через що впроваджено в пісню ту неясність і двозначність, яку бачимо в другім варіанті. Сей здогад міг би бути дуже правдоподібним, коли-б не те, що дальший перебіг пісні цілковито не годить ся з дальшою історією увільнення Гуніяді і коли-б не інші мотиви, про які дальше скажемо. Гуніяді увільнив сам деспот за обіцяне подружжя; тут не може бути мови про намовлюване до сватаня в замін за випущене з темниці, а що найважнійше про утечу, як діло „королівської“ доньки. Коли б навіть припустити, що нарід міг щось подібного оповідати і з нагоди увільнення Гуніяді, то все таки можна би се віднести лише до другого варіанту, який в порівнянню з першим виглядає на новішу формацію.

Можливий і другий здогад, що пісня повстала під впливом факту про поворот Матвія з пражської „неволі“ і про його заручини з Катериною. Матвій дістав ся на волю за ціну (хоч не виключно) свого подружжя і тому могли бути поголоски, що любка вивела його на волю. Але приймаючи се, знов не можемо собі вияснити, по що тут утечі, коли сам батько на усе годить ся, по що оповідання про лишену дома жінку Матвія, або про обіцянку сватаня за брата.

Бачимо про те, що при значних натяках на історичні факти, не можна припустити чисто історичного походження балади, хиба признати їх вплив на її формоване і злучене з іменем Матвія. Відкладаючи се на пізнійше, коли пізнаємо ближше складові мотиви балади, мусимо тепер звернути ся по раду до продуктів народної творчости сусідніх і дальших народів, аби переконати ся, чи нема там може подібних мотивів, які би більше підходили під зміст нашої балади і яснійше означили її жерело, ніж історичні дані, що в неоднім відмовляють нам своїєї помощи.

І знов звернім ся наперед до найблизших сусідів, до полуднево-славянських народів, а спеціально до Сербів, маючи тепер більше управнєня, коли показало ся при розсліді першої балади, що існував їх вплив на Словінців і що були тісніші взаємини між обома народами.

Дійсно, у Сербів стрічаємо дуже подібну пісню про осво-боджене з неволі Марка Кравевича при помочи доньки султана, себто пісню знану під заголовком: „Марко Краљевић и кћи краља Арапскога“¹⁾, або „М. Кг. prevario Agarpu djevojku“²⁾. Варіанти не дуже різнять ся між собою, тому збираю усі подробиці в одну схему, беручи за підставу варіант Богішича і Вука.

Мати Марка Кравевича питаєть ся його, чому він тепер „гради млоге задужбине“, або як в иньшій варіанті (Newen), чому йому сохне рука. На те син оповідає, як дістав ся на волю з арабської темниці і як допустив ся при тім великого гріха, за який тепер покутує. Араби зловили його і кинули „на дно у тавницю“, де він перебув цілих сім літ:

„Нит ја знадох, кад ми љето дође,
Нит ја знадох, кад ми зима дође“³⁾ (Вук).

Неволя була тяжка. — У Bos. 1:

„Pa me muči mukam svakojakim,
Danom muči, noću ne da spavat“.

Осьмого року одначе полекшало йому трохи, бо йому сприяла донька арабського короля. Вона залюбила ся в нїм і приходила до нього ранком і вечером (Вук, Бог., Качан. 132), а на-

¹⁾ Вук Кар., *op. cit.*, II, стр. 376—379, N. 64 і Filipović, *op. cit.* стр. 325—328, N. XLV.

²⁾ Богішић, *op. cit.*, стр. 16—17, N. 4; Bosanac, *Hrv. nar. pj.* II, стр. 44—5, N. 13 = Бог. N. 5; стр. 45—52, N. 14; в додатку до збірника надруковано 6 варіантів (стр. 347—354) в досить значних витягах. Дальше буду їх означувати порядковими числами: 1 = Алячевич (с. 347), 2 = Іліч, 3 = Маркович (с. 349), 4 = вар. Павлюнка (с. 350), 5 = Павлінович, 6 = Трнський. Сей послідній варіант дальматинський, зближений до Вукового. Варіанти сеї пісні стрічають ся також в численних болгарських варіантах, які підпали значним скороченням і додаткам з иньших тем і правдоподібно перейшли від Сербів. Гл. 1, 2) Сборникъ за нар. ум. II, стр. 94, III, стр. 95—96; 3) Сборникъ отъ Български нар. пѣсни, Собр. С. Б. 1884, N. 2, с. 16; 4) Качановскій, *op. cit.*, N. 132, с. 280—288 (М. Кравевича ищетъ его мать); 5) *idem*, N. 171, с. 403—404, в звязи з пісню N. 170 (Марко Кр. убиваєть дѣвушку Арватку); 6) Мпладиновцы, *op. cit.* N. 54, с. 63—65 (Марково исповѣданье) і у Йорданова, с. 80, N. 29. Сю тему з огляду на пісні про М. Кравевича обговорює і Халанскій, *op. cit.*, с. 443—452, який наводить крім того сербський варіант з „Neven“ 1855; її присвячено також місце в його ж розвідці „К вопросу о заимствованиях“. Р. Ф. В. 1884.

³⁾ Се повтараєть ся в усіх сербських і болгарських варіантах.

віть серед ночі (Bos. 2, 3) та приносила йому їду і убрание (Bos. 14 і 4), жалуючи його тяжку долю (Bos. 14, она mlada srca milostiva). Одного разу відважила ся вона заговорити до Марка на тему його освободження:

„Не труп', јадан, у тавници Марко!
Већ дај мене твоју вјеру тврду,
Да ћеш мене узет' за љубовцу,
Да избавим тебе из тавнице“ (Вук);

або у Босанца 14:

„Da ja znadem, kraljeviću Marko!
Da mi možeš trvdu vjeru dati
Da ti n'jesi vjeren ni oženjen,
Da ćeš, m' odvest Prilipu tvojemu
I da ćeš se oženiti za me,
Puštila bih тебе iz tamnice“¹⁾.

Марко рішаєть ся скоро, паде перед нею на коліна і присягає, що не має ані жінки ані дітий, що возьме її за жінку і не покине ніколи²⁾. Се розрадувало дівчину: отворида зараз темницю і випустила свого любка; потім вибрала пару коний, вложила на них мішки з дукатами і пустила ся з Марком в дорогу.

Доти годить ся полуднево-славянська версія з словінською. Закінчене виглядає инакше, більше трагічно. Марко приїздить на попас і приглядаєть ся ліпше своїй товаришці. Чорне лице і білі зуби викликають в нім обриджене: витягає зараз шаблю і раниць її смертельно. Дівчина просить його, щоби не лишав її на поли, але він не хоче навіть слухати її і вертає домів. В варіанті у Босанца закінчене трохи відмінне. Марко покидає дівчину серед пуші а сам утікає до дому, не слухаючи її жалів і просьб:

„Kraljeviću, milo moje drago!
Vodi mene Prilipu b'jelome.
Ako ne ćeš мене за gospodje,
Vodi мене за robinje,
Da ti metem dvora bijeloga
I po dvoru да činim izmete“.

¹⁾ Сей мотив находимо у всіх варіантах в дуже малих відмінах (Bog. 5, Вук 64, Bos. 14, 2, 3, 6, Качан. 132, 171; трохи відмінно, бо з заміною роль у Милад. N. 54; без зміни у Сбор. от. н. п'єс. N. 2.

²⁾ В усіх варіантах майже дословно.

Той сам мотив, що дівчина хоче стати хоч би і слугою, коби лише у милого, повторяється і в болгарських відмінах у Качановського (N. 132, 171), а також, як се зараз побачимо, і в інших, чужих верзіях.

Халанський займаючи ся розбором сербських і болгарських пісень про висвободжене М. Кралеви́ча з неволі, зближував їх спершу з оповіданнями про Бову королеви́ча, власне з тим місцем, де оповідається про його неволю у Маркобруна і про утечу¹⁾. Одначе ся паралеля не може остати нічим більше, як лише паралелею до мотиву: герой в неволі, донька цісаря залюблюєть ся в нім і стараєть ся його з'єднати для себе; він не стоїть в жадній близшій звязи з темою розбираних пісень. Се признав потім сам автор в своїй праці про Марка Кралеви́ча і навів виїмки з хроніки Дуклянського попа з XII в. на доказ, що вже тоді була наша тема знана. Тим одначе не хотів він звязувати їх степенем зависимости, лише мав на гадці звернути увагу на розширеність і популярність теми.

Безпосередне жерело сербсько-болгарських пісень видить автор в византийській поемі про Дітєні́са і Акритіа, яка була звісна у Славян в виїмках знаних під назвою „Дѣяніе и житіе Девгеніево-Акрити“²⁾.

Пригляньмо ся сьому жерелови, себто шестій книзі поеми, що містить опис неволі і увільнення сина Антио́ха, представленний в оповіданю Дітєні́са³⁾.

Син Антио́ха дістає ся до неволі великого еміра з Мерфеке, Аплъоравда. По трьох літах полюбила його донька еміра і коли не було батька в краю, тоді

„Καὶ οὐντομα τὸν ἔλυσεν, ἄνδρα γὰρ τὸν ἐπάρη
Καὶ δὴ μετὰ βουλῆς μητρὸς ἀρχοῦντ' αὐτὸν ἐποίησε“.

¹⁾ Халанскій, К вопросу об отраж. сказанія о Бовѣ королевичѣ в сербскомъ эпосѣ, Р. Ф. В., XXI, с. 270 і д. Пор. також рец. Маретича в „Krit. obznapa“, стр. 29 і замітку в його ж праці „Kosovsci junaci“ стр. 19.

²⁾ Гл. А. Веселовскій, Отрывки византийскаго эпоса въ русскомъ, Вѣстникъ Европы, 1875, V, с. 750—775 і Халанскій, op. cit. с. 451, де нав. Пыпинъ, Очеркъ лят. ист. с. 85 і д. і Галаховъ, Ист. р. слов. I, с. 405 і д.

³⁾ C. Sathas et E. Legrand, Les exploits de Digénis Akritas, épopée byzantine du X siècle, Paris 1875, с. 132 і д. Література про Дітєні́са зіставлена у К. Krumbacher'a, Geschichte der byzantinischen Litteratur, II Auflage, München 1897, с. 827—832. Пор. також К. Dieterich, Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur Leipzig 1902, с. 93—101.

Син Антіоха вибрав раз пору, що могла надавати ся до утечі і почав її намавляти до утечі:

*„Εἰπε τῇνδε καὶ τὴν βουλὴν, ἐξείπε καὶ τὸν φόβον
τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἀμηρᾶ, μήπως τὸν ἐξανοίξῃ
εὐθὺς ταύτην ἠνάγκαζεν ἔρχεσθαι σὺν ἐκείνῳ“.*

Дівчина бояла ся йти в так далекі сторони, але коли він на її питанє „καλέ μου, μὴ μ'ἄφρησῃς“ відповів, що її ніколи не покине і оженить ся з нею та присяг, що того додержить, рішила ся з ним утікати. На се годить ся також мати дівчини; приготвлюють ся коні, гроші і усе найліпше з батьківського майна і утеча починаєть ся щасливо. Одначе в дорозі син Антіоха лишає дівчину коло одного жерела і вертає домів, не зважаючи на її просьби.

Халанський признає, що обі версії так близько підходять до себе і так годять ся в деяких подробицях зі собою, що не стоїть ніщо на перешкодї, щоби признати з дуже великою правдоподібністю їх звязь істотичну і то в тїм видї, що епізод Дієніса дав привід до зложеня полуднево-славянських пісень. Подібність дійсно велика і не можна її заперечити. В обох версіях дістаєть ся герой до арабської неволї, позискує любов доньки короля або еміра і клене ся, що не має жінки та додержить слова і утікає з нею до дому. Годять ся також деякі подробиці, як приготвлення до утечі: забиранє богатств і випроваджуванє коний, останній попас над жерелом (на що автор звертає спеціальну увагу так як і на подробицю про неприсутність батька, про яку згадує варіант болгарський у Міладіновців) і жалї дівчини в хвилї, коли герой від'їздить.

Одначе між обома порівнуваними темами заходять також не менше важні ріжницї і то не лише в подробицях, але і в гловній темі. Передовсім не має грецька версія того „невільницького настрою“ що сербська. Про темницю і про тяжке бідованє увязненого цілком не говорить ся, а сама донька не робить нічого на власну руку, не ризикує багато, тільки йде за радою матери. Тут більше якогось вирахованя і практичности. Донька еміра любить вправді сина Антіоха, але не робить йому пропозиції до утечі. Противно, вона довго вагаєть ся, чи її можна на се зважити ся і рішаєть ся доперва за радою матери. Утеча залежить тут від сина Антіоха. Він прийшов на сю гадку і він намовляє дівчину, не щадячи присяг і обіцянок. Сам характер утечі не має нічого таємничого: при помочи матери,

а що найважнійше в неприсутности батька, можна було все дуже добре перевести. Вкінці і кінець не такий трагічний, бо син Антіоха не убиває дівчини, тільки полишає її на власні сили. Не кажу вже про се, що саме випущене увязненого відбувається не безпосередно перед утечею і що тому нема згадки про ключі, або про підпоюване, як се бачимо в полуднево-славянських і словінських верзіях.

Сі ріжниці не виключають можливости згодки Халанського лише її обмежують. Се обмежене потрібне ще більше з тої причини, що цілком подібний мотив стрічаємо також і деінде і то в такий формі, яку безперечно можна б уважати за посередню з огляду на деякі подробиці, що з одного боку вяжуться з грецькою версією, але з другого зближують ся до полуднево славянських, а в части і до словінських.

Маю на думці цикль балад зібраних у Чайльда під назвою „The fair flower of Northumberland“¹⁾. Вони знані в Англії, Шкоції, Данії, Норвегії, Швеції і Німеччині і передають таку тему²⁾: Молодий лицар сидить в темниці. Одного разу стоїть він коло вікна і бачить доньку властителя темниці, як та переходить. Кличе до неї: „Гарна дівчино, змилуй ся та зжаль ся наді мною; вкради ключі і випусти мене звідси“. Дівчина очевидно знає, хто сей вязень, бо відповідає: „О я знаю добре, що ви мене не потребуєте. Таж у вас є жінка і діти!“ Тоді лицар присягає їй на Христовий вінець, що він ще не жонатий. Дівчина дає ся тим переконати, йде до комнати свого батька і викрадає ключі з під подушки. Потім відмикає стайню, вибирає найліпшого коня і випустивши лицаря пускаєть ся з ним утікати. По якимсь часі приїхали вони до ліса і тут казав їй лицар злізти з коня і остати, розкриваючи цілу правду:

„Бо я тебе не потрібую вже,
Я маю в дома діти і жону“.

Се прибило дівчину, але вона таки не хоче розставати ся з лицарем і просить його, щоби взяв її принаймьніше на слугу. Лицар не хоче і на се пристати, бо має ліпші слуги — і від-

¹⁾ J. Child, op. cit. I, N. 9, с. 111—118 „Гарна цвітка з Northumberland“.

²⁾ Після варіанту С., передк. з Buchan, Ballads of the North of Scotland, II, 208 і переложеного в збірці P. Barrens, Schott. Volkslieder der Vorzeit, N. 31, стр. 137.

їздить, а дівчина вертає до дому, хилиючи зі стиду і страху голову перед вітцем і матір'ю.

Се теперішня форма теми, значно скорочена. Ширшу редакцію знаємо з XVI в., надруковану у Чайльда під числом 9А. Вона іще більше пригадує славянські пісні на ту саму тему.

Був колись король, уроджений в Шкоції, що дістав ся до неволі і мусів там мучити ся. Його взяли в тяжку і таку не-вигідну темницю, що не міг навіть простягнути ся. І раз, коли він так томив ся, прийшла до нього донька графа, прийшла гарна як ангел. Вязень побачивши її перед собою, почав говорити з слезами в очах: „Гарна пані, змилуй ся надімною і не дай мені вмирати в темниці!“ Дівчина відповіла: „Як я маю змилювати ся над вами, коли ви ворог нашої вітчизни“. „Ні, пані — каже вязень — я не ворог. Я прийшов тут з великої любови до вас“. Дівчина не довірює: „Як же ти міг прийти з любови до мене, коли ти мавш жінку і діти“, а тоді вязень: „Я присягаю на сьв. Трійцю, що не маю ні дітей, ні жінки, ніде, навіть в своїм веселім краю, в Шкоції! Як мене пустите на волю, я обіцяю оженити ся з вами; ви призначені панувати над замками і містами і королювати в будуарах“. Сі слова підбили цілком серце дівчини: вона йде скоро в комнати батька, краде його перстень, аби допомгти вязневи, збирає тайком багато золота, вибирає пару гарних коний, а усе на те, щоби втекти з королем. Відтак посилає „слугу“ з перстеном, щоби увільнити вязня. Увільнений сідає на коня і утікає з дівчиною. По дорозі приходять над зимну ріку. Дівчина боїть ся, але йде далі, бо на усе зважаєть ся — як сама каже — з любови до короля. Як вже були коло Едінбурґа признав ся король, що має жінку і діти і питав ся, чи схоче бути його любкою. Дівчина обурилася дуже: „Ти фальшивий і невірний королю! Як можеш такий бути; не безчести мого імени, але витягни меч і скінчи мій стид“. Одначе король лишив дівчину і від'їхав. На се надіспіли два англійські королі і забрали її до її батька.

Інші варіанти стоять недалеко обох наведених: в трьох з них повтараєть ся згадка, що дівчина хоче бути служницею у фальшивого любка. Дунські й інші північні пісні зближують ся в першій половині до англійських і шкотських; друга половина виказує деякі ріжницї. І тут в норвежськїм варіанті В. стрічаємо ся з мотивом про охоту служити у зрадника.

Північні версії нашої теми вказують виразно, що вона не обмежена на Грецію і полуднево-славянські краї, лише загально

звісна й розпросторена. Англійська версія А. стоїть навіть ближше до сербської ніж грецька. В ній маємо опис тяжкої неволі і мотив про охоту служити. Дівчина виступає самостійно без ніякої помочи і робить усе з любови до в'язня. Про матір, неприсутність батька і увільнене з неволі богато скорше перед утечею нема тут найменшої згадки. Утеча настає безпосередно по умові і увільненню і має характер дійсної утечі.

З другого боку годить ся вона з грецькою версією в деяких основних мотивах. Ще більше впадає се в очи в відмінні С. І в північних і грецьких верзіях виходить початок намовлювання не від дівчини, лише від хлопця, в обох не має вона з початку довіря і треба її довше переконувати, в обох кінчить ся усе менше трагічно, бо в'язень не убиває її, тільки лишає.

З висше сказаного бачимо отже, що тяжко рішити, що послужило жерелом полуднево-славянських і словінських пісень. Та сама тема розроблена і у північних германських народів і у Славян і у Греків і розвинена так, що її поодинокі мотиви і епізоди повтаряють ся то в піснях одних народів, то в піснях інших. Ірпуючи усе по близькості деяких характеристичних мотивів дістаємо такий образ:

1) Версії пол.-славянські, півн.-германські і версія грецька творять одну ірпу в порівнянню з словінськими версіями. В них згадуєть ся — в противенстві до словінських — обман в'язня і його зрадливе поступоване. Усюди, без огляду на се, хто зачинає намовлюване, стараєть ся в'язень піддурити дівчину і переконати її, що не має ані жінки ані дітей і що додержить їй слова, а пізнійше розкриває їй сумну правду і або убиває її або лишає серед поля, не зважаючи на її просьби, навіть на се, що хоче стати його слугою. Утеча представлена в них завсїди без погоні і більше спокійно, зі згадкою про відпочинок над жерелом або в лісі, де в'язень скидає з себе маску любови і вірности. Ціла друга половина версії, себто утеча і полишене дівчини навіязує тут до численних балад про зведенє дівчини і її смерть або опущене зі сторони зрадливого любка. Численні паралелі наведені у Чайльда¹⁾ в 4 числі першого тому, у Карловича²⁾ і у Сумцова³⁾, а найбільше схожости виказують ні-

¹⁾ Child, op. cit., I, c. 22—55. ²⁾ J. Karłowicz, op. cit., Wisła.

³⁾ Сумцов в рецензії на твори Романова в „Отчеті о присужденіи премій Макарія“. Записки Имп. А. Наукъ, т. 75, с. 164—5. Рецензент приходить до результату, що між піснями всіляких народів про уведенє дівчини „прямой зависимости не замѣтно“.

мецькі балади і деякі польські. Для прикладу наведу пісню знану під заголовком „Stolz Sieburg“. Співом приналежить до себе Сі-бурі доньку короля: вона сама хоче з ним їхати. Приходять на зелене, цвітисте місце і сідають до відпочинку. Тут стинає їй С. голову.

Серед тої групи зближують ся до себе пол.-славянські і північно-германські відміни мотивом „служби“ і иньшими прикметами, які не приходять в грецькій відміні, що має багато самостійного і нового і зближуєть ся до полуднево-славянських мотивом „жерела“. Крім того звязують ся по часті північні відміни з грецькою відміною мотивом „хлопець намовляє до утечі“.

2) Словінські варіанти творять окрему групу при усій згідності в основнім мотиві. Найважніші дві різниці. а) До утечі намовляє донька султана, бажаючи за се не срібла і злата лише самого в'язня, але не дізнає заводу. В'язень відразу каже їй правду, що має жінку і діти і тому не може з нею женитись. В другім варіанті обіцяє їй місто себе свого брата (N. 10). В обох випадках рішаєть ся дівчина утікати з в'язнем, щоб стати його любкою або віддати ся за брата. б) Розвязка щаслива, бо король дотримує слова, про яке навіть в першім варіанті нема мови і не зраджує дівчини. Вкінці є ще й третя важна різниця. За утікачами пускаєть ся погона, так що вони мусять уживати всіляких способів, аби дійти щасливо до дому.

Обі єї групи звязані спільним головним мотивом:

- 1) герой дістаєть ся до неволі;
- 2) в неволі залюблюєть ся в ній донька властителя темниці;
- 3) висвободжує його з неї по уложеню угоди;
- 4) утікає з ним до його дому.

Сей мотив міг повстати під впливом дійсних подій, які могли повторятися без огляду на край і національність. Порівняймо приміром нашу думу про Івана Богуславця²⁾, де опи-

¹⁾ K. Simrok, op. cit., N. 8, стр. 23 і д. Паралелі сеї балади відбігаючи значно від себе находимо у нього ж в ч. 9 „Stolz Heinrich“ стр. 23 і у Kretzschmera, Deutsche Volkslieder I, 187, N. 106, близші в „Wunderhorn“ I, 39, у Meinert-a, „Sammlung der Volkslieder...“ Berlin 1807, 69, у Kretschnera, op. cit. II, 199, у Erk'a (Irmer) „Die deutschen Volkslieder...“ 1843 (Neue Sammlung) II, 3, 10 (вз. в Simrock'a с. 596).

²⁾ Антонович-Драгомановъ, op. cit., стр. 241—243. Приклад не тратить нічого, коли-б навіть дума була підроблена. Характеристична подібність сеї української думи з варіантом Іліча (Bosancs,

суєть ся анальоґічна подія. Козацький отаман сидить в „темній темниці“: його „пізнає“ панї Кізлевская і намагає його, аби покинув віру християнську і гуляв з нею; отаман не годить ся на се, одначе уступає пізнійше і йде в терени Кізлевської. Дума має бути переповідженням епізоду, оповідженої в „Исторіи Руссовъ“ під р. 1583“: козаки вибрали ся проти Турків. Підчас виправи „писарь Богуславецъ захваченъ былъ Турками въ плѣнъ при городѣ Козловѣ; но послѣ Запорожцами былъ вырученъ помощію Семиры, жены паши турецкаго, которая выѣхала вмѣстѣ съ Богуславцемъ въ Малороссію и была его женою“ (стр. 31—32). Паралель до поодиноких епізодів і мотивів можна би навести дуже багато. Досить звисний мотив, що підпоюють ворогів і крадуть їм тоді ключі, аби увільнити в'язня. От стрічаємо ся з ним у Сушіля¹⁾ в піснї „Nepoznaní“. Брат сидить в темниці. Кася хоче його увільнити, а раду дає жінка Турка:

„Neplač ty Kačenko
Přepěkná švadlenko.
Pána opoĵime,
Klíče mu ukradem,
Temnicu odemknem“.

Так і зробили.

Одначе з тим усім не можна заперечити, що між усіми наведеними мною верзіями існує так велика схожість в подробицях, а навіть в деяких образах, що годі думати про їх самостійне, незалежне від себе походження. На мою гадку вони повстали на основі французьких оповідань і пісень, в яких описувало ся війни з Сарацинами і цілком анальоґічні події неволі і утечі і звідси розійшли ся до иньших народів, де підпали всїляким змінам і приняли деякі готові теми, а передовсім тему

Hrv. nar. rj. II, с. 347—9) на точні мук за віру. В обох піснях приходить ся героєви терпіти всїлякі переслідуваня за те, що не хотів покинути християнської віри. З цікавих анальоґій згадаю іще про опис темниці, що приходить в думі про Марусю Богуславку (Ант.-Драг., ор. cit., стр. 230) і дуже підходить до опису в баладі про Матвієву неволю: „То вже тридцять літ у неволі пробувають, Божого сьвіту, сонця праведного в вічі собі не видають“. Розумієть ся, що обі анальоґії застають ся лише анальоґіями, які повстали незалежно від себе під впливом обставин.

¹⁾ Fr. Sušil, Moravské národní písně, Druhé vydání, V Brně 1860, стр. 793, N. 16; наведено і у Ант.-Драг., стр. 239—40.

про уведенє дівчини і зраду. Сей мотив міг зрештою бути і в французьких жерелах, лише не доховав ся або відділив ся і пристав до иньшої теми.

Мотив про увільненє увязненого героя з темниці при помочи залюбленої доньки володаря або властителя тішив ся загальною популярністю і був на всілякі способи оброблюваний. Річ діяла ся звичайно в неволі поганській або сарацинській, а увільнювала донька або невірна жінка короля. Так пр. в ф'ранц. *Chanson de geste „Floovant“*, що опираєть ся на дуже старій традиції і походить з 12 столітя, герой веде війну з поганями і дістаєть ся до сарацинської неволі. В нїм залюблюєть ся донька поганського короля і увільнює його з темниці, стараючи ся з'єднати його для себе¹⁾. В циклі про *Guillaume d' Orange* увільнює героя поганка *Orable* і переховує у себе²⁾. Подібну в дечім тему, як в другій баладі про Матвія, стрічаємо в великій епічній пісні з часів хрестоносних походів в „*Baudouin de Sebourg*“. Герой *Ernout v. Beauvais* дістає ся до сарацинської неволі, яку йому улекшує княжна Елеонора за се, що обіцяв її віддати за свого сина³⁾. В *chanson Chevalerie Ogier*⁴⁾ сидить герой цілих сім літ в темниці, а за той час відвідують його дами і приносять йому їсти. В „*Gaufrey*“, в творі незнаного автора з початку XIV в. сповнює роль помічниці поганка *Flordespine*⁵⁾.

В німецькій літературі подибуємо також часто обробленя нашої теми. В дуже популярнім романі *Pleier'a „Tandarois“*, який доховав ся і в чеській редакції, кидає героя Кандаліон до темниці. Одначе залюблена в нїм сестра властителя Антонія, витягає його в ночі при помочи своїх дівчат простиралами з темниці і ховає його в своїх комнатах⁶⁾.

¹⁾ G. Gröber, Die französische Litteratur в „Grundriss der romanischen Philologie“ II, 1 Abt., Strassburg 1902, стр. 537.

²⁾ *ibid.* стр. 469 і О. Миллеръ, Илья Муромецъ, стр. 876.

³⁾ G. Gröber, *op. cit.*, стр. 815.

⁴⁾ L. Gautier, Les épopées françaises, étude sur les origines et l' histoire de la littérature nationale, III, с. 241, нав. у О. Миллера, *op. cit.* стр. 876.

⁵⁾ G. Gröber, *op. cit.* с. 800. Нашу тему стрічаємо також в верзіях про Мерліна. Пор. прим. О. Клоб, Beiträge der spanischen und portugiesischen Grallitteratur, Zeitschrift f. roman. Philol., 1902, с. 181.

⁶⁾ K. Goedeke, Geschichte der deutschen Dichtung im Mittelalter, 2 Auflage 1871, II, стр. 138.

Не лише мотив про увільнене героя з в'язниці був загальнозвісний в західній середньовічній літературі. Се треба сказати також і про утечу героя з дівчиною або жінкою, що його увільнила.

В творі Ульріха з XIII в. оповідає ся така подія¹⁾, що дуже підходить під тему наших пісень:

Віллегальм дістаєть ся в неволю поганського короля. Тут бачить його Арабеле через вікно темниці. Вона часто появляєть ся перед вікном, а відтак плакає його в тайні, почувши до нього любов. На той час відходить муж, лишаючи їй сторожити темниці. Арабеля не може оперти ся покусі і випускає в'язня. З ним грає тепер в шахи і обідає; заким муж вернув, було усе зладжене до утечі; корабель наладовано багатствами і на нім утікли Віллегальм і Арабеле.

Подібність з грецькою версією впадає тут зараз в очи.

В оповіданю про Вальтера Аквітанського, так як воно передане в хроніці Боуфала, сидить Вислав в темниці. В неприсутности мужа почула до нього любов Гельгунда і утікла з ним до його вітчизни²⁾. Тут же подибуємо й иньший епізод, в яким знов вертає подібний мотив, як в наших піснях, лише трохи змінений.

Вальтер мучить ся звязаний невірною жінкою. Увільнює його сестра Вислава, якій повірив брат сторожу над ув'язненим. Її спокусила надія, що в'язень може з нею оженити ся і тому сама запитала його, чи не возьме її за жінку, коли б його освободила. „*Spondet ille et juramento confirmat, quod eam maritali affectione, quoad vixerit, pertractet*“ — одначе не додержує слова. Іще більше зближені до нашої теми англійські балади, в яких виступає „*Young Beichan*“³⁾:

Беікан дістаєть ся до сарацинської (або турецької) неволі, де мусить зносити тяжкі муки і не бачить божого сьвіта. Його полюбила донька короля Susan Pye і тому зайшла раз тайком до темниці. Довідавши ся, що він не бідний, підкупила сторожу золотом і сріблом (вар. А.), дістала ключ від темниці і випустила свого любка. Потім дала йому корабель і харчів і виправила домів, обіцяючи, що за сім літ сама прибуде до нього. Дальше йде вже иньший мотив про поворот героя на весіле мужа. В варіантах згадуєть ся ще, що донька короля зажадала

¹⁾ *idem*, стр. 130—131.

²⁾ Лобода, *op. cit.*, Унив. Изв., 1903, N. 4. стр. 112

³⁾ Child, *op. cit.* I, стр. 454—483.

від Бейкана присяги, що слова додержить і з ніким не оженить ся (Е); в варіанті С. чує Isabel пісню вязня, що як би його освободила чи то вдова, чи дівчина, то зараз оженив би ся з нею; вона викрадає батькові ключ від темниці і випускає вязня¹⁾.

Як бачимо, була наша тема дуже звісна і підлягала всіляким перерібкам і комбінаціям²⁾. Славянські, грецькі і північно-германські пісні представляють теж лише оброблене тої самої теми, яка кружила чи то в піснях, чи то в оповіданнях. Невияснена лишається тільки ближша зв'язь між усіма версіями, особливо зв'язь північно-германських версій з славянськими і грецькою. Народи, що могли посередничити, себто Німці й Італійці, не мають тої теми в такій формі, як в наших піснях. Ближша зв'язь існує тільки між полуднево-слав. піснями про доньку арабського короля і грецьким епізодом про Дітеніса Акріта та між ними і словінськими баладами.

З сербськими піснями виказують словінські значну подібність в початкових частинах: місце, де дівчина намагається Матвія, годить ся навіть дослівно і повторяється в усіх варіантах обох пісень. Зрештою однак маємо в словінських баладах цілком окреме оброблене.

Друге питання, чи воно первісне, чи доперва пізніше. Можна догадувати ся, що первісна форма зближувала ся лише до теми сербських пісень, а змінила ся пізніше навіязуючи до історичних споминів про любовницю Ульріха Ціллі або навіть самого Матвія. Ще можливіше, що взагалі ціла версія витворила ся доперва під впливом полуднево-славянських пісень про Марка Кралевича і прийняла ся у Словінців в змініннм виді при-

¹⁾ Гл. Knortz, *Lieder und Romanzen Alt-Englands*, стр. 18; Солов'яновичъ, *op. cit.*, Варш. Ун. Изв. 1897, V, стр. 41—45.

²⁾ Навіть в польських піснях передається сей мотив: хлопець сидить в темниці, дівчина освободжує його на його просьбу і гине з його руки. Пор. Kolberg, *Mazowsze*, III, N. 116; Wójcicki, *Pieśni Białochrobaków*, I, 96—97. Про се гл. Karłowicz, *op. cit.*, *Wisła* IV, с. 418—9. Ремінісценції тих мотивів зустрічаємо також в одній бельгійській пісні. Хлопець сидить в темниці; в нього залюбується донька надзорці і просить судю, щоби його випустити, а коли се не помагає, бере батькові ключі і хоче випустити милого. Однак милий хоче умерти на її руках. O. Wolff, *Hausschatz der Volkspoesie*, 1853, с. 278, *Der Gefangene*. В півній нідерландській пісні, яку подибуємо і у Німців (Kretschmer, *op. cit.*, I, N. 11), освободжує мила милого з неволі таким способом, що посилає йому в хлібі пильники. Пор. Erk-Böhme, *Deutscher Liederhort*, I, IV, 63, стр. 222—4.

ладжена до місцевих традицій. Спомини про Гунїяді і Матвія підходили до мотивів сербських пісень і вплинули на се, що їх перенесено на готові вже взірці: змінив ся лише характер пісні. Словінці знали і Гунїяді і Матвія як чесних і справедливих панів, тому не могли не змінити місця про зрадливе поступоване Марка Кралевича. Матвій поступає навіть в тяжкій неволі чесно і справедливо і додержує свого слова. Щасливий кінець явив ся також з огляду на історичні події. Інша річ, що тепер трудно означити, які саме факти причинили ся до того — чи історія увільнення Гунїяді з неволі за ціну подружжя його сина Матвія з Єлізабетою Цілли¹⁾, чи поворот Матвія з Праги з першою його жінкою Катериною, чи може любовні пригоди Ульріха Цілли. Першу евентуальність можна б приложити до другого варіанту, де Матвій обіцяє Маретіцу оженити з своїм братом. Мотив про спровадження любки до дому витворив ся самостійно і то найправдоподібніше під впливом численних оповідань про любки Матвія і Ульріха, в яких навіть далеко більше говорило ся, ніж в дійсности було. Матвій, як подають жерела, спровадив собі любку з походу під Вроцлав і жив з нею дуже щасливо²⁾: Варвара походила з дуже знаменитого роду, але була тиха і невибаглива і не робила нікому прикrostи і кривди, хоч могла надживати своєї власти, бо Матвій був дуже до неї привязаний і любив її щиро. Цінив в ній і шанував також матір одинокої своєї дитини.

Характер Варвари пригадує нам Маретіцу з балади. І про Ульріха могли розказувати багато на ту саму тему. Літописець графів Цілли згадує прим. про його любові з надворною дамою Веронікою³⁾.

На підставі усього вище сказаного приходимо до такого результату: Словінська балада про освободжене Матвія з неволі представляє перерібку дуже популярної теми, з якою стрічаємо ся у иньших народів, а головню у Франції, Англії і Німеччині і повстала під впливом сербської пісні про Марка

¹⁾ Матвій був дійсно заручений з Єлізабетою а навіть ожениний, тільки не жив іще з нею задля свого молодого віку. Вона померла незабаром по шлюбі. Fraknoi, op. cit., стр. 19—25.

²⁾ ibid. стр. 234. Slovanstvo. Spisali J. Majciger, Max Pletersnik in Bož. Raič, стр. 46.

³⁾ Chronika der Edlen Grafen von Cilli... Hahnii Collectio... II, стр. 683.

Кралеви́ча і місцевих історичних традицій, що причинили ся до її запозичення і вплинули на її теперішній вигляд.

Вкінці згадаю ще, що до балади дістали ся і казкові мотиви, як прим. мотив про перстень, вкинений в воду, щоби можна перейти по сухім дні. Епізод про дурене Турків належить до іруши оповідань про дурні народи¹⁾ і повтараєть ся в звязи з иньшою темою в одній сербській піснї.

В звязи з піснями про неволю Матвія стоїть також одна північно-хорватська пісня²⁾, про яку тут хочу згадати, бо вона оспівує також неволю короля. Початок піснї зближуєть ся заспіву словінської балади:

„Vojeval, vojeval dobri kralj Matiaš,
Troje boje spravil, troje kopje slomil,
Troje kopje slomil, v Turske ruke dopal“

але дальший перебіг цілком иньший. Матвій йде стежкою, а три турецькі баші говорять до себе тихо пливучи Дунаєм:

„Da nam je ulovit kralja Matiaša,
Mi bi njemu dali troju smrt' zbirati:
Prvu bi mu dali: na krasu sgoriti;
Drugu bi mu dali: va tamnici sgnjiti;
Tretu bi mu dali: od sablje umriti“.

Се зачув Матвій, розлютив ся дуже і почав Турків ганьбити. Усі їх кари не для нього: йому лише від шаблі умирати.

Пісня не має в собі ані нічого історичного ані се навіть самостійна пісня — се тільки змінений трохи уривок з піснї про Секулу і царя Сулеймана³⁾. Секулу схопили Турки до неволї. Сулейман питаєть ся його, якої хоче кари:

„Али ћу те бацит' у Ситницу воду
Ал' на живом изгорјети огњу,
Али ћу те обесит' јунака?“

¹⁾ Сумцовъ, *op. cit.* Записки т. 75, стр. 196—7; Клинггеръ, *Сказочные мотивы въ исторіи Геродота*, К. Унив. Изв., 1902—3. Численні причинки в „Am Urquell“ II, III, IV.

²⁾ Fr. Kurelac, *Jačke ili narodne pësme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župach šoprunskoj, mošonjskoj i želežnoj na Ugrih*, Zagreb 1871, с. 203—4, N. 498.

³⁾ Богишић, *op. cit.*, стр. 283—4, N. 101; Станић, *Сри. и. п. и пар. пр.*, стр. 84—5 (Ропство Бановић Секуле).

Секула не задоволений ані одною карою: хоче згинуту від шаблі.

Мотив мусів бути дуже популярний, коли пристав до Матвія. Що більше, його подибуємо ще в кількох піснях про інших особи. У Вука перенесений він на Юрішіча¹⁾, у Куреляца на якогось Джурджа, якого хоче зловити 300 яничарів²⁾. Там же перейшов він в іншій пісні³⁾ на звичайного авантюриста, якого запросила до себе жінка Шермана, гадаючи, що муж не прийде.

Дотеперішні три балади про Матвія повстали принаймні в часті під впливом історичних споминів, переймаючи захожі, підходячі теми. Четверта пісня⁴⁾ носить цілком інший характер — це найзвичайніша легенда, до якої причеплено ім'я угорського короля.

Матвій хоче вибавити свою матір, в другім варіанті свою любку з пекла, а Пан Біг радить йому купити жовті гуслі і заграти перед пеклом. Матвій слухає божої ради, вистрашує грою дідька з пекла і дістає дозвіл витягнути собі звідти бажану особу. На нещасте ні матір, ні любка не вміє удержати язика в роті і починають проклинати пекло. За те відривають ся і знов спадають до нього.

Матвія причеплено до пісні тільки через слово *краль*, яке було в первіснім тексті. Словінець чуючи його само собою нагадував собі свій ідеал, Матвія, і втягнув його в пісню. На це вказує другий текст (N. 65), далеко повніший і обширніший. В нім згадується лише „*deveti kralj*“, що пливе засумований в човні попри човна Господа Бога і Ісуса Христа. Бог питається про причину його смутку, на що він відповідає, що не може бути веселий, коли не може ніде знати своєї „*žlahtne starše*“. Бог радить йому заграти на скрипці. Деветі *краль* став перед дверми пекла і грав день і ніч, аж доки не вийшов дідько і не дозволив йому забрати собі тільки душ, кілька схоче. *Краль* забирає матір, однак і тут кінчить ся тим, що вона вертає до пекла.

¹⁾ Вук К., II, N. 52, стр. 321—2, стрічка 60—86.

²⁾ Kurelas op. cit., I, N. 471, стр. 170.

³⁾ idem I, N. 456, стр. 155.

⁴⁾ Strekelj, op. cit. надруковав три відміни в 4 редакціях. I, с. 112—116, N. 64 a, b, 65 і 66. З того по раз перший появляють ся N. 64a; інші були друковані: N. 64b у Враза, op. cit., 6—7, N. 65, у Равнікара, op. cit., 2—5, N. 66, записаний Валявцем в „Slovanski Glasnik“ V, 1860, 24.

Пісня повстала під впливом церковної літератури, який був і зістав ся у Словінців дуже великий і перейшов глибоко в верстви народа, в його жите-буте і в його творчість далеко більше, чим у иньших славянських народів. Половину більших пісень, а хто знає чи і не більшу творять або легенди про святих і їх чини, або про всілякі демонольоїчні появи. Особливо велику ролю грає при тім другий свѣт, а властиво його страшнійша і більше знана частина, пекло, з яким стрічаємо ся також в нашій пісні (пор. прим. у Strekelja N. 390 „Duši rešeni s sveto mašo in pomočjo Marijino“, N. 374—385 „Duša v pekel zavrjnena“, N. 386—389 „Duša vagana“, N. 392—396 „Študenta in kelnarica“, N. 397—400 „Tri pogubljene duše“ і т. д.).

Що пісня завдячує свій початок церковному впливови і не має в собі нічого мітичного, як се хоче видіти проф. Рутар, про се свѣдчать дві знані мені паралелі, чеська і лужицька.

Чеська¹⁾ пісня цілком нагадує словінську, лише місто Матвія згадуєть ся „David kral“. Йому доносить Матір Божа, що його мати в пеклі. Давид бере зараз гуслі і йде перед пекло грати. Грою викликає свою матір і иньші душі, а також і дідька. З ним закладаєть ся, хто ліпше заграє і виграє свою матір. Одначе

„Dušičky se jí chytaly,
Z pekla ven vyjít nedaly“.

Іще близша до словінської лужицька пісня: там говорить ся і про божу раду заграти, так як і в словінській пісні ч. 65 і 66:

„Što sy tak zrudny, Dawicé,
Zo sebi ne 'raješ!“
„Och, kak da necham zrudny być,
Dyž nimam nikoho.
Nen a mać staj mi wumrelaj,
Wobaj se heli palitaj“.
„Och Dawicé, och Dawicé,
'Zmi sedi jeno huslički!
'Zmi sebi jeno huslički,
A 'raj ty rončka tsi“.

Лише кінець трохи відмінний²⁾.

¹⁾ Sušil, op. cit., стр. 2, N. 2 „Sv. David“.

²⁾ Haupt-Smoller, Pjesnički hornych a delnych Lužiskich Serbow, Grimma 1841, I, с. 273—4. Моравська і лужицька передрукована у Кугача, op. cit., IV, стр. 266, N. 1490.

Близькість усіх трьох пісень дуже велика, одначе вона свідчить тільки про се, що мотив перенятий з спільного жерела. Яка церковна пісня або взагалі яка книжка (апокрифічна) була тим жерелом, не можу на разі сказати. Певно тільки, що латинська, римсько-католицька, бо стрічаємо її лише у католицьких Славян.

У Словінців з Давида зроблено через звукову подібність „deveti“, а другу частину звороту „краль“ полишено.

(Конець буде).

Україна в першій половині 1738 р.¹⁾

(Сборникъ имп. русскаго ист. Общества т. 120. Бумаги кабинета министровъ т. VII, 1738 г. январь – июнь, Юрьев-Дорпат, 1905, с. 536).

Написав Іван Джиджора.

„По вѣдомостямъ о Татарахъ тревога вездѣ въ Малоросіи стала, и для полоненія Днѣпра, по требованію Румянцова, велѣно со всякого двора во всѣхъ полкахъ, кромѣ Нѣжинскаго, выгонять по человѣку и выгоняли съ великою тяжестію“²⁾. Під такими авспіціями розпочався на Україні 1738 рік: татарський напад і вигонюване „съ великою тяжестію“ на різні роботи місцевої людности. В супереч перехвалкам Мініха, який добув Очакова від Турків (2 липня 1737 р.) підносив до події небувалої ваги³⁾, війна Росії з Туреччиною тяглась далше і ще не зараз мала скінчити ся. Війна ся далась у знаки цілій Російській імперії, а для України, яка була операційною базою для обох російських армій (фельдмаршалів Мініха і Лессія), було просто руїною. Україна мусіла брати в війні, яка ні трохи не була в її інтересах ведена, пасивний і активний уділ. На її території стало перебували російські війська, а головню під час зими на „вінтер-квартирах“. Чернігів (с. 239, 263, 346 і др.), Ніжин (с. 26 і др.) були збірними пунктами для набраних в різних російських губерніях рекрутів і воєнних приладів. Переволочна знов служила за головний провіантовий магазин (с. 240, 248, 400, 464, 465), в Лубнах була головна

¹⁾ Праця ся була написана для історичного семінара проф. Грушевського в Львівськїм університеті, на дану ним тему, а тут друкується з деякими змінами відповідно до замток пороблених Вп. професором.

²⁾ Яковъ Марковичъ. Дневныя Записки. Москва 1859, т. II. с. 37.

³⁾ Між иньшим підносив Мініх і те, що Очаків „держить въ уздѣ дикихъ запорожцевъ“. Соловьевъ, Історія Росіи, VI, с. 1360.

військова аптека і т. д.¹⁾. Провіант, як збіже, мука, крупи, воли на заріз, майже виключно збирано на Україні. З другого боку козаки рік річно тисячами мусіли йти до сеї або тої армії, а посполиті і підсусідки на різні роботи: рубане й спроваджуване Дніпром дерева на очаківські укріплення, на лінійні роботи, як „погоньщики“ до перевоження провіанта і воєнного знаряддя. До сього треба додати, що Україна на час війни властиво була віддана під верховну управу звісному з своїх вимогів Мініхови, а управителі, як князь Борятинський (помер 18 лютого 1738 р.), а по нім ген. Румянцов і майор Івардії Шіпов мали лишень виконувати його прикази. Розуміється, що воєнна диктатура в своїх вимогах далеко більше безоглядна, ніж власть цивільна. Зрештою на се маємо докази, що і кн. Шаховський і кн. Борятинський²⁾, навіть київський митрополит Рафаїл³⁾ робили представлення в Петербурзі з причини Мініхових жадань і звичайно безуспішно.

При неповноті і фрагментаричності матеріалу трудно подати докладну картину положення України в першій половині 1738 р. Я постараюсь бодай з легка порушити по черзі піднесені на вступі поодинокі точки.

Найважнішою річю, котра перед усім займала правительство — то було старане заздалегідь придбати відповідну скількість провіанту, особливо волів на заріз. В грудні попереднього (1737) року дістав був Борятинський 15000 руб. на їх закуплене. З початком сього року доносив Борятинський, що гроші ті видав, а крім сього видано ще і з українських доходів не малу суму на сю ціль. Проте просив, щоб ту суму звернено йому з воєнного комісаріату. Таке ставлене справи не подобалось правительству, котре ще крім сього, може і не без підстави, мало претенсії до нього, чому він не зложив рахунків

¹⁾ Для Слобідської України, що служила підставою головно для армії фельдмаршала Лессія, такими збірними пунктами були міста Ізюм і Харків (с. 270, 275, 358 і др.). Я виключую на разі з сього огляду Слобідську Україну, бо вона офіційно належала до Білгородської губернії, хоч і мала устрій козацький (поділ на полки). Додам, що вч час війни вона стояла теж під управою того, хто рядив властивою Україною, а тягарів для війни (висилане козаків в похід, посполитих на роботу і т. д.) поносила третину з того, що мала давати ціла українська територія Росії.

²⁾ Пор. мою статю в 61 т. Зап. Н. Т. ім. III. „Причинки до відносин російського правительства до України в 1720-х і 1730-х рр. ст. 22, 25. ³⁾ Марковичъ, Записки, II, с. 29.

з виданих ним на згадані закупи гроший. Се тим більше, що треба було в сім році робити дальші закупи. „Вамъ посланъ указъ отъ 30 прошедшаго жъ декабря — писало правительство 14 січня — по которому требовано напредъ вѣдомости, сколько воловъ и лошадей и какими цѣнами куплено, и сколько денегъ заплачено, и доплатить надлежитъ; и кому именно отданы, и сколько ихъ нынѣ у Васъ налицо имѣется; однакожь оной (вѣдомости) и по се число не получено. А нынѣ еще о покупкѣ лошадей и воловъ, и о прочихъ нужнѣйшихъ исправленіяхъ къ будущей кампаніи чинятся опредѣленія, къ чему весьма потребно намъ вѣдать, сколько Вы въ бытность свою тамо откуда денегъ получили и на что порознь издержали“. Проте дальше жадало правительство відомости: 1) скільки Борятинський дістав гроший з воєнної колетії, з комісаріята і з українських доходів, 2) скільки за се куплено провіанта, коний, волів і по якій ціні, 3) скільки заплачено місцевим (українським) властителям за забрані у них воли і по кілько плачено за штуку, вкінці 4) кому віддано закуплений провіант і скільки ще лишилось. Про се мав Борятинський повідомити кабінет до 3 днів (с. 24). Кн. Борятинський справді прислав жадані відомости, та на жаль ми їх тут не маємо (с. 26). Зрештою справа закуплення потрібної кількості припасів була пильною, так що правительство навіть не було б дожидало справоздання. Мініх домагав ся, щоб як найскорше правительство доставило, що потрібне. Тому другого дня по виданю згаданого указу 15 січня кабінет-міністри ухвалили виасигнувати Борятинському 300000 рублів на закуплене на Україні, в Слобідських полках, в Вороніжській і Білгородській губернії 35000 пар волів для обох експедицій: для армії Мініха 23000, а Лессія 12000. З того на самій Україні мав Борятинський зібрати 23000, себто запас призначений армії Мініха (с. 27). На Україні доставлявано ще крім волів, коний і провіанта і иньші річи. В журналі кабінета під датою 20 марта записано донесене фельдмаршала Лессія, що він „опредѣленіе учинилъ по именному Ея И. В—ва указу о покупкѣ въ Малой Россіи конскихъ уборовъ и припасовъ, такожъ и лошадей, для возки полевой артилеріи“ (с. 238). Лессі писав до правительства про „покупку“, а на річи виходило просте забране без заплати, як можна вирозуміти з донесеня ген. військової канцелярії з 23 цвѣтня. Канцелярія доносила, „что требуется отъ генераль-фельдмаршала Лессія отъ оной канцелярії къ нынѣшней кампаніи о прысылкѣ, за непоставкою изъ

Москвы къ полевой и осадной артилеріи, телѣгъ, роспусковъ и конской амуниціи, сѣдель, хомутовъ, скребницъ, уздъ, попонъ, косъ сѣнокосныхъ, апрѣля къ 1-му числу, а въ Малой Россіи и слободскихъ полкахъ въ такое краткое время сыскать и поставить никакъ не возможно“ (с. 344). Остаточно, як доносила в половині червня ген. військова канцелярія, жадані Лессієм прибори таки доставлено (с. 499).

З сказаного до тепер виходило б, що українське населене мусіло на тих доставах робити незлі інтереси. Та вже само поступоване властей під час скуповування тих воєнних припасів будить що до тих користей великі сумніви. Річ в тім, що в попередніх роках забрано, особливо з живого інвентаря, усе, що лишень було на продаж. Зісталося очевидно лишень стільки, скільки було конче потрібно до веденя сякої такої господарки. А тепер знов прийшло таке кольосальне жадане на розмірно малу територію. Другою далеко важнішою причиною неохоти місцевого населеня до продажі чого небудь російським властям було те, що при таких великих сумах присланих з Петербурга, російські провіант-офіцери поминаючи уже всякі надужитя, не платили за забирані річи грішми, лишень давали поквітованя, як се робить ся в чужім здобутім краю. Не диво проте, що „обивателі“ старались всякими способами ухилити ся від такої „продажі“, а правительство за кожним разом роблячи обіцянки скорої заплати, щоб забезпечити собі потрібну кількість провіанту, наказало робити конскрипцію живого інвентаря, грозячи при тім тяжкими карами за затаюване. „Помянутому генералу князю Борятинському писав кабінет сенатови 21 січня — по отправленному къ нему Ея И. В.—ва указу, повелѣно какъ въ малороссійскихъ такъ и въ слободскихъ полкахъ всеѣ волю переписать, гдѣ сколько находится, обнадеживая, что за оныя деньги заплачены будутъ, а за утайку объявить жестокое наказаніе“ (с. 43). Так теж робив Борятинский, наказуючи ген. військовій канцелярії зібрати 23000 пар волів, „за которые такожъ и за прошлагодные будетъ произведенна заплата по надлежащимъ (теж досить широке значіне) цѣнамъ; а остальныхъ воловъ переписать. Для сего посланы во всеѣ полки войсковые товарищи и отъ арміи офицеры“¹⁾. Зрештою коли на доставах заробив хто, то хіба старшина, яка мала, особливо в степових полках, стада коний і волів на виносї, а одначе в сім роцї видно і в неї забракло

¹⁾ Маркович, Записки, т. II, с. 37—8.

більшій кількості волів на продаж, коли Мініх переписав живого інвентаря приложив (22 марта) і до старшини¹⁾. В заміну за се, український військовий скарб, поминаючи вже пенсію, яку виплачував кождочасовому правителеви краю (с. 56 і 79), мусів іще солоно платити російській тульській фабриці за рушницї, які замовив Борятинський для українських полків (с. 26, 452). І за се жадали заплати готівкою, а не „квитанціями“ (с. 88).

Як попередних літ, так і тепер козацькі війська не тільки брали участь в походах, але також значна частина мала стояти на форпостах для охорони України і полудневих російських провінцій від татарських нападів. 20 січня дістав Борятинський указ, в котрім міністри відповідно до пляну Мініха наказували вислати до армії Мініха 6000 козаків, 1000 компанійців, 500 чугуївських козаків і волохів; крім сього для скріплення російських полків вислати на дніпрівську фльотилію кілька тисяч відповідно до потреби. Полки ті мали наспіти на „рандеву“ над Омельником в половині цвітня. Для армії Лессія призначено 9000 козаків, які мали бути зібрані в Ізюмі на 1 цвітня. Окрім того на полудневій лінії мало бути розставлених в Ізюмі 500, в Торі 200, а в Бахмуті 300, разом 1000 люда. Служба мала тревати шість місяців, від 1 цвітня до 1 жовтня, і на той час мали полки набрати з собою харчів. Як найострійше наказано Борятинському, щоби він поставив „надъ ними командировъ достойныхъ и искусныхъ людей, при томъ же бы полковники и старшины полковые сами настоящие и достойные въ тотъ походъ безотрицательно пошли, и козаки-бъ при нихъ выбраны были самые добрые, надежные и добровооруженные и къ воинскому дѣлу заобычайные, съ исправнымъ ружьемъ и съ довольною амунициєю и у кождаго-бъ казака было по двѣ лошади хорошихъ“ (с. 39—40). Я навів сей уступ з згаданого указу, щоб показати, які вимоги ставило правительство до військ виряджуваних в похід — значить, як дорого коштували такі походи козацьку людність. Треба при тім пам'ятати, що служба ся

¹⁾ Тамже с. 40. Вже хто а Мініх, то не робив собі найменших церемоній з українськими панами. Характеристична для його поступованя ось хоч би ся скромна замітка тогож Марковича: „Получилъ я листъ отъ фельдмаршала Миниха, въ которомъ требуетъ или проситъ 3 или 4 кобылицы изъ моего завода“ (II, 42). Звісний теж його грубіяньський висказ про українські права і суди: „Шельма писалъ, а каналья судилъ“ (II, с. 55).

тривала цілий час господарських робіт в полі. Справу висилки козаків і звозення провіантів правительство злучило разом і неустанно в цілім ряді указів пригадувало її кн. Борятинському, а по його смерті генералу Румянцову. Досить сказати, що від 20 січня до 17 цвітня післано 7 таких указів (с. 39, 43, 72, 120, 245, 273, 323), „чтобъ къ обѣимъ нашимъ арміямъ какъ малороссійскіе и слободскихъ полковъ козаки dobrovoоруженные, такъ и воля съ роспусками и съ погоньщики всеконечно немедленно высланы и въ назначенные мѣста и термини въ всякой исправности приведенны были“ (с. 273).

Одначе найбільшим тягаром для людности, що головню сиричинював економічний упадок країни, було висилане посполитих і підсуєдків на різні роботи: через се найменше засібну верству суспільну відривано від управи рілі, з чого та верства виключно удержувалась. 1738 рік, а поки що його перша половина в нічім не був з того погляду лучший від попередних літ. І так до різних робіт, на які висилано посполитих в попередних літах, прибула з часу здобуття Очакова іще нова, яка головню в сім році мала відбутись. Мініх задумав з Очакова зробити нездобуту твердиню¹⁾. Проте по його плану будувалась в брянських лісах Дніпрова флотилія, як також головню з тих лісів треба було спровадити Дніпром коло 3 міліонів штук дерева. Рубане ліса і сплавлене дерева до Очакова було ще в попередньому році зложено на Україну, Сівську, Калужську і Білгородську губернії. Як каже донесене сенату до кабінету, сам Борятинский представив в 1737 р., „что съ Малой Россіи и слободскихъ полковъ, за многочисленнымъ нарядомъ и употребленіемъ по линіи и границѣ, и къ арміи въ погоньщики, и къ укрѣпленію тамошнихъ мѣстечекъ, и въ прочія работы, и что оныя, по вступленіи арміи на винтеръ-квартиры, въ возкѣ провіанта и фуража и къ другимъ работамъ употребляться имѣютъ, работниковъ нарядить не возможно“ (с. 103). З початком сього року Борятинский видно инакше надумав ся, бо 10 січня доносил сенатови, що робітників вислав. За те сенат міг заощадити Смоленську губернію, котра на випадок, колиб з України не можна було вислати для рубання ліса робітників, була б мусіла Україну заступити (с. 104).

Поминаючи уже такі річи, як направа доріг для армії, будоване мостів і ладжене перевозів на ріках (чрим. на Сеймі, с. 280), другою не менше від попередньої тяжкою повинністю

¹⁾ Соловьевъ, Ист. Росс. IV, с. 1361.

для посполитих і підсуєдків було даване підводів для воєнних приладів і „погоньщиків“. І так в марті тільки з самої Глухівської сотні, де було усього 3207 посполитеських і підсуєдських дворів, виряджено для перевозу провіанту 700 волових возів, а 350 погоньщиків, значить один „погоньщик“ припадав менше більше на 10 дворів, а один віз на 7 дворів. В тій службі мали вони перебувати шість місяців (від 15 півня до 15 жовтня, теж на власних харчах¹⁾). Нарешті Шипов, який на час, в заступстві Румянцова заряджував Україною, за наказом Мініха рішив вирядити на лінію 12000 посполитих (с. 310)²⁾. Яка була доля таких висланих на лінію, видно з коротенької замітки українського пана: „съ выправленныхъ моихъ Скварковцевъ (з села Скваркова) въ таковой походъ (на „лінію“) прошлаго года, возвратился одинъ Зайченко, и у того ноги отморожены; о трехъ своихъ братьяхъ не знаетъ, а о прочихъ объявляетъ, что всѣ померли“³⁾. Висланих було 13 люда⁴⁾.

Енергічне стягане провіанту, волів, висилка посполитих на роботи і козаків в поход, за що Румянцов навіть дістав похвалу від правительства (с. 410—11), потягнули за собою сумні наслідки, які зараз таки з початком весни дали себе знати: багато поля стояло пустою, бо не було кому, ані чим посіяти. На се звернуло увагу правительство іще в осені попереднього року, наказуючи Борятинському, щоб старав ся запобігти лихови. На словах і пересторогах правителям України в сій справі правительству не збувало і тепер. Іще 21 січня в указі про скуповуване волів, правительство заявило, що оба фельдмаршали будуть брати лишень стільки, скільки конче потрібно, „дабы у обывателей нужно число оныхъ (волів) для пашни оставлено было“ (с. 44). Та при тім одначе зовсім не зменшило числа волів, які мали бути хочби силоміцю забрані до армій. Те саме, тільки обширніше поручено Румянцову указом з 18 півня. Та і тут правительство не здобулось ні нащо більше, як на поданню рад, „дабы

¹⁾ Марковичъ. Записки, II, с. 41.

²⁾ Маркович пише під датою 10 марта: „слышно, что отъ Румянцова опредѣленіе учинено, по прошлагоднему изъ малороссійскихъ и слободскихъ полковъ высылатъ посполитыхъ въ походъ 50 тысячъ“ (II, с. 39—40). Ся звістка одначе не правдива, бо сам Мініх супроти загальної нужди, а головно серед запущення управи землі на 1738 р. призначив тільки 16.666 людей на лінію з обох україн, з чого, як сказано, 12000 припадало на гетьманщину (С. И. Р. И. О. т. 120, с. 332).

³⁾ Марковичъ. Записки II, с. 40. ⁴⁾ Тамже с. 22.

вы о томъ, яко о самонужнѣйшемъ дѣлѣ (засѣві) всеприлежное радѣніе и попеченіе употребили и, для лучшаго побужденія къ тому обывателей, какъ въ Малой Россіи, такъ и въ слободскихъ полкахъ, чрезъ листы именемъ Нашимъ публиковали, чтобъ они земли свои не запусая отнюдь въ пустоту всѣ пахали и хлѣбъ сѣяли, такожъ и сѣнъ заготовляли сколько возможно. болѣе, изъ чего имъ самимъ можетъ быть, отъ продажи одного въ армію Нашу, великая польза“. Як бачимо, головним мотивом для правительства була тут його власна вигода. Дальше радить указ Румянцову настановити по всіх містахъ відповіднихъ наглядачів, котрі б „обывателей къ паханію земли и къ сѣянію хлѣба всякими образы побуждали“ (с. 332). Правительство було б мабуть на тих радахъ попересталло і не здобулось на якийсь конкретний проєкт підмоги українській людности, коли б не донесення Мініха, який в надзвичайно темнихъ барвахъ змалював тодішне положенне України. „Вашему И. В-ву, писалъ він 8 мая з Мишуринога Рога — о крайнихъ здѣшнихъ обывателей нуждахъ донести всенижайше не приминую, понеже все здѣшнее войско свою субсистенцію третій годъ имѣло, и, будучи въ движеніяхъ, провіантомъ и прочимъ довольствовалось отъ малороссійскихъ обывателей, бравъ подъ квитанціи, сверхъ того имѣющіеся у оныхъ обывателей воли, для возки въ походѣ запаснаго провіантскаго магазейна и полковыхъ, неположенныхъ по штату, тягостей нынѣ почти всѣ описаны, такожъ и при движеніи на генеральную рандеву, по необходимости нуждѣ, въ подводы взяты, и что имѣ, для домашнихъ работъ остаться можетъ, о томъ по нынѣ неизвѣстно; и тако безнадежно, дабы въ здѣшней Украинѣ хлѣба для арміи и своего пропитанія довольно посѣяно было“. Для того радить Мініхъ дальше, щобъ на Україні від тепер нічого не брати, а купувати провіант, головно збіже в російськихъ провінціяхъ, а з військовихъ маґазинів видавати збіже тим, які не мають його на засів, за поквітованя, на які перед тимъ військові власти позабирали у людности провіант (с. 457—8). Тимъ способомъ правительство підпомагало людність, а заразомъ виплачувало її за зроблені нимъ перед тимъ побори. Правительство вповні згодилось на той проєкт (с. 411—12, 458—60). Не знати на скільки ся поміч правительства причинилась до зменьшеня загальної нужди, відомо тільки те, що людність утікала, куди хто мігъ, в Польшу і в російські губернії — о скільки можна домірковувати ся з заходівъ прави-

тельства коло спинення того руху (с. 305, 410—11)¹⁾, і з иньших принагідних звісток. Такий еміграційний рух, викликаний в сїм році тяжкими обставинами російсько-турецької війни, зрештою не був нічим новим.

При всїм своїм зайняттю майже виключно війною і її справами правительство ніколи не спускає з ока своїх замірів на Україну, щоб постаратись, „дабы малороссійскій народъ приобыкалъ къ великороссійскому правленію“. Правительство під „народом“ очевидно розуміло тільки вищу верству — козацьку старшину. Консеквентно веде воно дальше свою політику в напрямі з'асимільованя її з російським дворянством. З старшиною поводить ся мягко, так що не дає їй відчутти тягару війни в такий мірі, як низшим двом верствам. Хиба вже в крайній потребі старшина мусить поносити часть тих тягарів: „А воловъ, чегобъ у украинскихъ обывателей, у посполства и иныхъ нижняго чина въ указное число не доставало, то и у самихъ владѣльцевъ малоросіянъ и у великороссійскихъ, не обходя никого, сполна добрать и отправить надлежить“, пишуть міністри Румянцову 15 мая. Значить ті всі побори не дотикали старшини, хиба аж тоді, як у низших верств не було що брати.

Московські правителі України, генерали, часами поводити ся з деяким з старшини грубо з браку такту, як се прим. робив Мініх, але загалом вони дальше ведуть супроти старшини політику заініціювану кн. Шаховским. Правительство пильно слідить місцеві відносини, довідує ся на чім опирає ся економічне становище старшини, що в нїм давало б великі вигоди, а при тїм не було певне. Очевидно тією економічною підставою були роздані гетьманами ріжні села до „ласки войскової“ і на них то головно опирав ся матеріальний добробит старшини, котра в тїм часі не встигла ще скупити стільки землі. І сї маєтности „до ласки войскової“ були непевні, бо в кождій хвилі уряд їх може відобрати, проте старшина о них дрожить. От правительство й збирає про того рода маєтности докладніші дані. В указі з 14 січня, в котрім жадано від Борятинского зложеня рахунків, при кінци поручено йому прислати відомість „такожъ какіе званіями города, мѣстечки, села и деревни и хуторы за великороссійскими и малороссійскими владѣльцами имѣются, и по какимъ указамъ и опредѣленіямъ и которые изъ оныхъ даны до ласки войсковой“ (с. 24). Се інтересне зіставленє сїл розданих „до ласки

¹⁾ Головним способом була перепись дворів, в них хат, а в тих знова родин. Марковичъ, Записки (II, с. 45).

військової⁴ маєтностей маємо. Як з нього видно, то на загальне число 155 сіл, присілків і т. д. тим способом розданих, з загальним числом дворів 4550, Скоропадський роздав ріжним особам 93 сіл і т. д., а 2528 дворів; його полковники 29 сіл, а 1175 дворів; значить за Скоропадського роздано чи то ним чи полковниками 122 села і т. д., а в них 3703 дворів, так що на інших гетьманів почавши від Хмельницького, а скінчивши на Апостолі припадає лишень 33 села, а в них 847 дворів¹⁾. З полковників за Скоропадського роздав найбільше миргородський Апостол, який за те, як гетьман не мав вже що роздаровувати. Найцікавіше одначе, що навіть в часах управи Україною малоросійською колегією деякі полковники, як лубенський Андрій Маркович і Апостол дозволяли собі роздавати села, хоч полковники взагалі не мали на се права. І то в часі коли Петро I давав такі шумні обіцянки, що колегія обороняти не поспієство перед надужиттями і самоволею старшин! (с. 217—30).

З того, що сказано видно, що маса тих надань була зовсім безправна, та проте правительство не робило в тій справі інших яких небудь кроків — очевидно збирало відомости тому, щоб на всякий случай мати старшину в руках. Тому правительство хотіло мати докладні відомости про державців тих сіл. Посилаючи Румянцову згаданий виказ писали міністри (18 марта) „надлежить вамъ (Румянцову) подъ рукою секретно увѣдомиться, какіе тѣ люди, кому оныя деревни пожалованы, и можно ли впредь на ихъ вѣрность имѣть надежду и за что имъ такія деревни розданы, и изъ нихъ по какимъ-либо случаямъ не подозрителенъ-ли кто, и нѣтъ-ли, сверхъ того, инымъ кому до ласки войсковой деревень въ роздачѣ, и за что кому отданы, и кому сверхъ такихъ универсаловъ, для вѣчного владѣнія даны жалованныя грамоты; и учиня о томъ именныя вѣрныя вѣдомости прислать въ Нашъ Кабинетъ; а до получения Нашей

¹⁾ До тих виводів, особливо до останнього, належить додати певне пояснене. Без сумніву, що багато з сіл, котрі фігурують в сім виказі правительства як наданя Скоропадського, були і перед тим, особливо в часі гетьманованя Мазепи, уже надані до „ласки військової“ чи в якій иньшій формі. Одначе по звійній мазепинській катастрофі, в якій, як звісно, брало участь багато старшин, правительство значну часть ріжних надань уневажило. Ось тим власне треба пояснити дуже малу скількість надань усіх попередників Скоропадського від Богдана Хмельницького включно. Значить в наданях Скоропадського побіч сіл, які до нього були ще зовсім свободними, було багато і таких, які тільки змінили своїх державців.

апробації упомянутих деревень ни у кого не отбирать и другимъ никому не роздавать“ (с. 218). Найбільшу одначе увагу звертало правительство, як зрештою і перед тим, на те, аби старшинські місця займали люди зовсім йому віддані. При тім поступало дуже обережно і з тактом. З нагоди просьби бунчукового товариша Якова Якубовича, щоби іменували його генеральним осаулом, писали міністри Боротінському, що хоч Якубовича з огляду на його особу іменувати можна, одначе вони не знають, чи дотеперішній осаул Мануйлович в самій річі так хорий, що не може дальше сповняти своїх урядових чинностей, і про те не можуть тут нічого рішати, „дабы оному не учинить обиды“. А що на Україні було більше вакансів на уряди, тому Боротінському поручено зладити просто тайну кваліфікаційну лісту всіх важнійших людей, щоб з поміж них можна було кого небудь іменувати даним урядником (с. 25).

Взагалі панюване Анни Іванівни, особливо ж літа російсько-турецької війни мали, на мою думку, рішучий вплив на дальшу долю України і поробили глибокі зміни в суспільнім, національнім, а тим самим і політичним життю України, одним словом у всіх тих чинниках, які в сумі становили українську окремішність. Передусім політика правительства супроти української старшини, а воєнне положене на Україні для низших верств звихнули вже і так дуже захитану економічну рівновагу між самотніми верствами суспільства. Завдяки тому, що старшина в дуже незначній мірі причинялась до двигання тягару війни — спадало се виключно на плечі козаків і кошових. Через те сі останні, не можучи власними силами відповісти вложенім на них вимогам мусіли в більшій мірі, ніж се було дотепер, запомагатись у маючої класи і тим способом попадали в економічну неволю. Типовим доказом на се служити може чолобитня двох ніжинських козаків Сергієнків на генерального обозного Лизогуба, за те, що він неправно забрав собі їх в підданство. „Съ прошлыхъ давнихъ лѣтъ, оповідають вони, дѣды и отцы наши служили... казацкую воинскую службу... а нынѣ мы... и бывали въ походахъ, — въ полтавскомъ, сулацкомъ, польскомъ и крымскомъ. А въ прошломъ 1737 г., во время очаковского похода, мы, именованные, съ прочими казаками къ тому походу были во всякой готовности... но токмо генеральный обозный Яковъ Лизогубъ насъ до того не допустилъ, для того, что въ бытность нашу въ вышеписанныхъ походахъ пришли мы во всеконечное убожество и для исправленія нашихъ нуждъ

заняли мы у онаго обознаго Лизогуба денегъ 60 рублей“. Далше йде ся історія звичайним порядком. Лизогуб від тої пори став їх уважати за своїх підданих — їх ірунти забрав, а їм самим казав відбувати підданські повинности. На їх жалобу сенат казав розсліцти сю справу російському членови української управи полковнику Сінявіну, який сього не зробив, а відіслав жалобу до ген. військового суду, в котрім засідав також Лизогуб. Розумієть ся, що тут козаки нічого не виграли, навіть при зробленій про око інтервенції кн. Борятинского, а Лизогуб осьмілений таким ходом справи „посыгаєть на насъ, пишутъ далше Сергієнки, и присылаєть къ намъ съ многолюдствомъ чрезъ указъ собою, и требуетъ съ насъ всякихъ податей и хлѣба, и въ казацкую службу насъ недопускаєть, и пашенной земли и всякихъ угодій... намъ не отдаєть“. Що се не спорадичний випадок, наводять Сергієнки, що крім них у обозного і його брата є ще більше таких підданих козаків, а в бувшого глухівського сотника Уманця аж 60, так само у підскарбія Андрія Марковича і т. д., які козацькі ірунти тим способом позабирали, а самих козаків, як що вони не хотіли відбувати підданських повинностей, попроганяли (с. 143—6). Ще гірше вийшли посполиті, бо абстрагуючи від матеріяльної руїни утратили завдяки війні кардинальну підставу своєї особистої свободи. Коли козаків прогонювано з їх дотеперішних ірунтів, то навпаки з посполитими поступовано зовсімъ противно. З приводу военного стану на Україні, а головно з причини утеч людности за границю, правительство, як ми вже бачили, а за ним і генеральна військова канцелярія видавали острі заборони видаляти ся куди небудь по за межі свого місця пробування, а старшина толкувала се, як заборону свободного переходу з місця на місце¹⁾. Фактично воно так і було, бо через довгий час тривання війни ся заборона тратила характер тимчасовости, а набирала значіння постійного правила, а через те посполиті ставали з часом і юридично *glebae adscripti*. Таким то способом економічна залежність перемінялась в особисту, а розділ між поодинокими верствами, опертий дотепер на економічний підставі, від тепер набирав характеру правового.

¹⁾ „Новымъ образомъ, по указу войсковой канцеляріи велѣно переписывать дворы въ Малороссіи, именно дворы, а въ дворахъ хаты, а въ хатахъ семьи, и чтобъ обыватели съ мѣста на мѣсто не переходили, а наипаче за рубежъ не бѣжали“ пише Маркович (Записки II с. 45).

Через довге пробуване такої маси російських військ на Україні, а головнo його висших начальників, котрі при тім належали до міродайних кругів в Росії, Росія дуже добре обзнайомилась з місцевими відносинами, пізнала тутешнє житє і обнявши над ним на усіх полях контролю, зачала надавати йому свій тон та піддавати під свою цензуру ріжні його об'яви. Одним словом Росія з усіми своїми порядками та поняттями, так сказати, вросла в Україну.

Коли вже згадав я про цензуру, то для ілюстрації не без інтересу буде сказати про указ Румянцову (8 марта), щоб він наказав в Глухові через ката публично спалити виданий у Львові проф. Дунчевским календар¹⁾, а то тому, що „въ ономъ въ прогностикахъ находятся многіе непристойныя и весьма предосудительныя о имперіи злостновымышленные пассажи“ і „весьма непристойно, чтобы оныя мерзостныя составленія въ Нашемъ государствѣ для соблазна неразсудительнаго народа происходились“. Дальше наказано під найтяжшими карами той календар спроваджувати, або його у себе держати (с. 159—60).

Та вертаю до властивої річи. Козацька старшина, товплячись при дворі кождохасового правителя України, пристаючи о скілько мож найчастійше з російськими високими офіцерами, в браку якого небудь рівноважника підпадала цілком під чужий вплив, затратувала почутє своєї національної окремішности і переймаючи чужу мову, звичаї і привички — денационалізувалась, а з політичного погляду деморалізувалась до решти, підпираючи свої просьби до правительства свідощтвами моральности від російських

¹⁾ В тім указі зайшла очевидно похибка, бо згаданий календар не був виданий у Львові а в Замістю, де Дунчевский був професором математики при тамошній академії. Календарі ті видавані в Замістю протягом 40 літ (1727—67 рр.) були обчислені на широке розповсюдженє на українсько-руській території і справді були тут в загальнім уживаню тому, що були властиво не виключно польськими, а польсько-руськими календарями. На їх популярність в Україні, особливо серед духовенства вказує донесенє київського митрополита Рафаїла Заборовського, який в тім же році доносив правительству, що він наказав згаданий календар постягати від підвласного йому духовенства (А. М. Лазаревский: Старинные польско-русские календари. Чтенія О. Нестора лѣтописца 1900, I с. 104—123). Мені на жаль не удалось добути згаданого календаря, проте напевно нічого не можу сказати, якого рода були ті „предосудительные пассажи“ в прогностиках. Додам лишень, що в тих „прогностиках“ побіч метеорологічних віщовань для поодиноких областей напр. Поділя, Волині, України і т. д., були також віщованя політичної натури.

генералів, як нпр. згаданий Якубович зарекомендував себе „агестатомъ“ від Лессія. Під рубрику політичної дежоралізації належить підтягнути і заяву київського магістрату, що Кияне до магістратської управи будуть вибирати „добрыхъ и безпорочныхъ людей“ по указу (с. 226). Супроти сього не дивно, що на якісь змагання старшини до охорони останків автономії або жаданя вибору гетьмана не знаходимо навіть натяків. А тим часом найважнішою причиною, що Україна так скоро підлягла чужим впливам, був брак внутрішньої організації в українській суспільности, через що вона не мала відповідної відпорности, як також брак гетьмана і його двора, котрий би міг неутралізувати чужі впливи, головно ті, що йшли в напрямі винародовленя старшини.

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ

суспільно-політичних і економічних відносин
Західньої України.

Подає Михайло Грушевський.

Серія друга (ч. 81—132)
(1531—1574).

Друга серія отсих матеріалів¹⁾ містить в собі 52 документи з другої й третьої четвертини XVI в., кінчаючи безкоролівем і часами Генриха Вальбоа. Головний інтерес скуплюється тут коло історії селянства, селянських обов'язків і головно панщини. В сій серії, як у попередній, міститься чимала колекція осадчих привилеїв, що означають більше або менше докладно обов'язки селян супроти держави (чи короля) або приватного власника, і свого осадчого — війта або князя. Такі осадчі привилеї і аналогічні з ними продажі війтівств (або князівств) та потвердження в їх володінню — сіл права німецького ч. 87, 115, 121, права волоського ч. 82, 92, 100, 109, 114, 128. Звичайно містять вони й роботу на війта чи на князя — кілька днів панщини і толоки, і се особливо характеристично, що села волоського права, яке в принципі виключало панщину (се підносять селяне волоського права в докум. 96, і король признає їм правду: *cum hoc constat Valachos eiusmodi non isthic solum, sed ubique in omnibus villis nostris a laboribus esse liberos*), — поготів несуть панщину (вправді невеличку) на свого князя (ч. 82, 92, 100, 109, 114).

¹⁾ Перша була видрукована в кн. LXIII і LXIV Записок.

До історії сільськогосподарського права цікаве ще ч. 94, де селяне зобов'язують ся платити старості особливий податок за те, аби їх і далі лишив при праві волоським, а королівські комісарі заводять в селі панщину на тій підставі, що селяне мають багато поля, тим часом як селяне волоського права можуть мати поля тільки потроху. Док. 114 інтересний, як свідощтво затирання різниць між правом волоським і німецьким: як вказують деякі подробиці, фундується село волоського права, але се ледво можна пізнати, а документ все говорить про „війтівство“. До відносин між війтами та селянами занотуємо ч. 81 — спори в справі володіння землею між війтом і громадою; до відносин між князями і старостою — ч. 94. Не безінтересні згадки про сільську громаду в ч. 113, 129, також 97, 99 і 132 (при облятах). В ч. 97 цікава згадка про те, що селян примушують робити панщину на десятника, який доглядає панщини.

На розвою панщини взагалі полягає головний інтерес в еволюції селянської верстви тих часів. Середина й ще більше — друга половина XVI в. була часом, коли під впливом попиту на збіжжя незвичайно розвивається фільваркове господарство, а для забезпечення йому безплатного робітника пани починають незвичайно підносити панщину¹⁾. Селяне приватних маєтностей були безборонні супроти таких надужиттів своїх дідичів, бо король і його уряди не мали права мішати ся в відносини селян до свого дідича й приймати їх скарги (див. докум. ч. 107, де король признає, що безправно видав лист безпечности війтови в його спорі з дідичом, бо війт був підданим того дідича). Але селяне з королівщин, коли їх зачепив тойже панщизняний процес, пробують знайти опіку у короля. Скарги їх на утиски державців, а особливо — на обтяжання їх „незвичайними роботами“, „против привилеїв і давніх звичаїв“, заведення панщини щоденної, так що селяне „не мають ніколи відпочинку“, по спорадичних ранішніх фактах²⁾ стають частішими в середніх десятиліттях, правдивим градом починають сипати ся в останній чверти XVI в. і вкінці затихають з початком другої чверти XVII в., коли селяне вповні переконали ся в безплідности тих скарг і безсилности правительства³⁾.

В сій серії сюди належить ч. 84 (окрім незвичайних робіт іще незаконні кари), ч. 90 (щоденні роботи), ч. 94 і 96 (роботи

¹⁾ Див. про се мою Історію України-Руси т. V с. 176 і далі.

²⁾ Як поданий в першій серії документ ч. 52.

³⁾ Див. Історію т. V с. 198 і далі.

в селах волоського права, свободних від панщин, при тім примус купувати збіжжя з фільварків), ч. 97 (ріжні роботи й кривди), 98 і 99 (щоденна робота й різні иньші вимисли, так що селяне не мають можности сповняти своїх обовязків на замок). Ця група (ч. 94—9) цікава тим, що припадає на початки пановання нового короля Жигимонта-Авґуста: правдоподібно, поява нового короля на престолі обудила серед селян надію на якусь поміч з його сторони. З пізнійшого часу маємо поновлену скаргу селян з с. Рогів на щоденну панщину (ч. 112) і цікаву, колективну скаргу 15 сіл з перемиської королівщини на незаконні роботи *contra phas et aequum* і нововимешлені драчі й побори під ч. 122. Потім скарги в великій масі прокидають ся з приходом на престіл кор. Генриха — втретє заносять скаргу селяне с. Рогів із своїми сусідами на різні утиски державців, між иньшим на те, що їм далі кажуть *robicz na kazdy dzien w tydzien bez przestanku, zaczum odpoczynku nigdy nye myewaya* (ч. 130), подібну ж скаргу заносять (вдруге) селяне с. Врочанки (ч. 132). Таких скарг мусіло бути тоді багато, й вони потягнули ся потім на перші роки Стеф. Баторія в великім числі (підуть до дальшої серії).

Правительство супроти надужить в середині XVI в. держить ся норми торунсько-бидгощської (ч. 98); пізнійше, покликуючи ся на *zwyczaj pospolity* і *statut koronny* (ближше нам незвістний), уважає нормою з лану дводневну панщину на тиждень (ч. 130 і 132). В однім з документів стрічаємо погрозу, що король в разі дальших надужить скасує суму, записану на державі (ч. 99). На жаль в тім напрямі далі правительство не пішло — погроз потім не стрічаємо, тільки голі упізнання державцям, аби *sub gratia nostra* залишили кривди й утиски. Але як мало се помагало, показує напр. хочби й три рази повторена до короля скарга селян з с. Рогів (98, 112, 130 — р. 1548, 1559 і 1574). Що більше — державці мстять ся на селянах за їх скарги ріжними карами і репресіями, як про се свідчить сам король (ч. 112, 125), поручаючи державцям не карати селян за ті скарги, і не боронити їм удавати ся з своїми жалями до короля — „бо се одинока для них оборона“ (ч. 122, пор. 125, 130, 132). Та кепська була та оборона, що окрім тих жалібних слів нічого не вміла противставити надужитям державців!

Грамоти кор. Генриха, видані наслідком селянських скарг, інтересні також і тим, що старають ся докладно урегулювати селянські обовязки, не обмежаючи ся лише порученням держати

ся давніх звичаїв. При всій добрій волі — оборонити селян, вони все ж таки роблять значні уступки державцям против давніх звичаїв. Крім того панщинні й інші обов'язки селян того часу описує також старостинська устава для новоосадженого села ч. 120, і опись села Зелева з 1570 р. (ч. 127), споряджена королівськими ревізорами.

Другим симптомом розвою фільварчаного господарства, що викликав той зріст панщини, було забирає селянських ґрунтів під фільварки, чи за привілеями, скуплею, чи й силоміць. Сюди належать королівські дозволення на скуплю для заложення фільварка ч. 117—119, селянські скарги в ч. 84 і 125, надання нових церковних ґрунтів замість забраних на фільварок — ч. 129.

Для історії міст і міщанської людности є тут лише кілька документів: потвердження однакових маєткових прав для міщан м. Камінця — католиків, православних і Вірмен — ч. 106, цехові й ремісничі устави ч. 91 і 104, і особливо інтерна скарга міщан місточка Тирави (ч. 131), що дуже сильними фарбами малює перед нами тяжке положення таких маломіщан супроти всевластного державця та повну ілюзоричність їх міських прав і свобод.

З історії адміністрації подано тут кілька документів до історії відріжнювання староств судових і несудових і звирців діловодства з тих переходових типів судів старостинських, що не були іродськими в властивім значінню, але виходили поза рамки прийняті в праві для староств не судових. Такі нпр. акти суду хмельницького, на Поділю (ч. 83), самбірського (ч. 85 *decretum iudicii castrensis samboriensis*, потверджений королем), і другий документ (ч. 121), з королівським потвердженням, де виступає *iudex castri samboriensis*, хоч ірод самбірський уже був давно знесений офіційально (див. ч. 78). До питання про компетенцію старостинського суду дуже інтерна док. 86, де оден подільський державець доводить, що „ленні державці“, які мають маєтності в сумах, записаних старостою, не підлягають судови земському, а старостинському, й покликують ся на королівське розпорядження в тій справі¹⁾. До служебних округів таких півпривілегованих шляхтичів належить іще ч. 88 (шляхта хмельницька).

¹⁾ На документ сей звернув я увагу в своїй книзі Барское староство с. 273, тепер видаю його в цілій основі.

Для історії відносин церковних вкажу ч. 101 — надання перемиського владництва, кілька надань церков або potwierdzeń в володінню їх і їх маєтностей — ч. 105, 108 (potwierdzenie давніх прав дідички на церкву й церковний ґрунт), 110 (тут і обовязки селян супроти священника, й пізнійше застереження, що церковні ґрунти не мають ділитися в священничій родині), 126 (королівське potwierdzenie ґрунтів за рогатинськими попами, з правом повного розпорядження), 129 (визначення нових ґрунтів замість забраних на фільварок).

Інтересний контракт (ч. 113) передачі, чи продажу війтом повіства, *quem ipse Mathias scultetus proprio labore et sumptu de cruda radice elaboravit*, його братаничу-попу, при чім староста potwierджує нового попа в володінню парафією за рекомендацією громади — *petierunt nos, ut cum eundem Iwan proponem ipsi pro popone villae tanquam hominem exemplarem et in sacris litteris doctum suscepissent, nos etiam eundem suscipereamus*.

Варті також уваги фундації церков, включані в фундації сіл — ч. 100 (дідич застерігає собі право презенту), 109 (піп виступає і як осадчий нового села), 123 (виймок з фундаційного акту в королівськім potwierdженню), 128, та обовязки десятини на сусідній латинський костел в ч. 88.

В сій же серії починають ся акти до сенсаційного епізоду з Солонки під Львовом: спору священника з парафіянами за десятину, що скінчив ся убитем священника і дозволенням громаді від короля на далі самій вибирати собі священника¹⁾. В сій серії сюди належить ч. 116, де оповіджена історія початків сього спору, і ч. 124 — добровільна угода громади з священником, яка одначе не заспокоїла того спору.

Вкінці кілька документів маємо до історії економічної: цехові устави для м. Ліська, дані на взір цехової організації перемиської — ч. 91, надання різних прав і позволення на заложення особного цеху для ремісників, осаджених на владичніх ґрунтах в Перемишлі — ч. 104, регуляція доріг з Кременця по галицьку сіль — ч. 93, звільнення від мит (ч. 89, 102, 103 — все для м. Камінця).

¹⁾ Про сей епізод див. Історію т. V с. 278—8.

LXXXI.

Королівське рішення в справі вийтів с. Просіка з селянами, в землі Сяніцькій, 19 жовтня 1531 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviaeque etc. dominus et heres. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, harum notitiam habituris, quia orta differentia inter nobiles Iohannem, Stanislaum et Nicolaum Raduany, advocatos villae nostrae Prossiek in terra Sanocensi ab una et cmethones villae illius parte ab altera occasione nonnulorum agrorum, obszari nuncupatorum, necnon viae liberae, ad expellendam gregem, vigon nuncupatae, quam per eosdem aduocatos per constructionem aggeris madatam esse querebantur, ac item domorum hortulanorum, quos cmethones in area communi in medio villae, Nawssie nuncupata, esse per advocatos extractos questi sunt, ac etiam liberae viae ad exeundum cum curribus de villa, quam per septinam agri advocatialis esse occupatam asserebant, cum nos decisionem controversiae illius certis commisariis nostris commissimus et ab illorum decreto fuisset per dictos advocatos ad nos appellatum, comparentibus coram nobis partibus utrisque, nos auditis illorum propositis et responsis litterisque aduocatorum revisis et debite expensis, ita decrevimus decernimusque harum serie litterarum: Ex quo aduocati praedicti in litteris per nos illis concessis, quibus ipsos in possessione aduocatae ad vitae eorum tempora extrema conseruauimus, habent expressos agros excrescentes, obszari nuncupatos, quos ipsi vel eorum antecessores extirpauerant et in quorum possessione ipsi et eorum antecessores fuerant, ipsi vero asserunt, agros obszary, de quibus agitur, et alios omnes agros obszari dictos, in villa praedicta Prossiek existentes per eorum antecessores fuisse extirpatos per illosque et per ipsosmet modernos aduocatos a tempore memorabili et usque nunc esse posses-
sos, extunc ipsi aduocati debent facere documentum iuxta terrestrem consuetudinem coram officio castrensi sanocensi a die hodierna in sex septimanis, hoc est feria quinta proxima post festum sanctae Catharinae virginis, quia ipsi et eorum antecessores fuerant semper in tenuta et possessione pacifica praefatorum omnium agrorum obszary nuncupatorum, tam eorum, de quibus controversia est, tam illorum omnium in villa praedicta Prossiek existentium, in quorum possessione se esse asserunt; et postquam documentum huiusmodi iuxta terrestrem consuetudinem fecerint, extunc eosdem omnes agros obszari

nuncupatos habebunt pacifice et quiete ad suam aduocatiam, impedimento et molestatione cmethonum praedictorum et cuiusuis alterius cessante. Quod vero viam et gregem pellendam attinet, ita decernimus: ex quo in priuilegio advocatiali extat scriptum, quia unus laneus propter liberum pellendum greges, hoc est na vigon aduocatiae est ascriptus et via eadem constructione aggeris circa piscinam aduocatialem est impedita, ex tunc aduocati ipsi debent dare robora in silvis suis, quae cmethones nostri excidere et educere debent ad locum, in quo pons construendus erit, ipsique advocati simul cum hominibus subditis suis ac omnes cmethones nostri villae eiusdem pontem construere debebunt, per quem grex libere et secure expelli possit, et illum totiens, quotiens oportunum fuerit, reformare debebunt similiter. Ceterum quod attinet pratum, quod anno tertio excrescit in eo loco, quo grex ex villa praeterit, hoc est na vigonye, — quando videlicet in campo illi loco contiguo segetes sunt et pecora illic pelli nequeunt, cuius prati usum cmethones habere contendebant, ita decernimus: ex quo laneus pro pellendo grege advocatiae est ascriptus, extunc ipsi advocati data via ad pellendum gregem hominibus nostris necessaria, quicquid commoditatis in dicto laneo poterunt sibi facere, esse debet illis liberum iuxta tenorem priuilegii eorum, et proinde et pratum illud in eo loco, dum grex per illum non pellitur, excrescens, debet ad aduocatos pertinere et non ad cmethones, et ideo cmethonibus super illo silentium perpetuum imponimus. Quod autem domos hortulanorum et hortos ad eos pertinentes aliosque hortos aduocatorum attinet, decernimus, ut domus omnes hactenus extractae et horti omnes, in quorum possessione aduocati existunt, maneant et per aduocatos possideantur, verum plures domos hortulanorum construere non debebunt, ne area villae Nawskie dicta occuparetur, via etiam, quam aduocati per hortum suum ante domos Buhay et Szienko cmethonum situm ante domos Grabos cmethonis fecerant, debet esse libera omnibus cmethonibus ad transendum et redeundum pro necessitate et commoditate illorum sine cuiusvis impedimento et nullam aliam viam sibi dari ab aduocatis de cetero petere poterint, — harum testimonio litterarum, quibus in fidem sigillum nostrum est impressum. Actum et datum Cracoviae feria quinta proxima post festum sanctae Hedwigis anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo, regni nostri anno vigesimo quarto. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri episcopi cracouiensis et regni Poloniae vicecancellarii.

В королівськiм потвердженнi вписи з 1533 р. вписано до книг сяніцького ґроду разом з иньшими актами в р. 1553 — Львiв. краев. архив кн. сяніцького ґроду 16 с. 797.

LXXXII.

Станислав Одровонж, староста самбірський поручає Процеві Хомнчу осадити с. Лопушанку на волоськім праві і дає йому в ній князівство, 16 цвітня 1532 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Iaroslaw et Zynkow haeres, dominus et haeres capitaneusque samboriensis, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo cupientes bona sacrae regiae maiestatis, domini nostri clementissimi tenutae nostrae samboriensis in meliorem deducere conditionem, ampliare et multiplicare, eademque copiositate villarum loca deserta, praecipue in sylvis et in mont[ibus] cum hominibus et incolis collocare, attendentesque, quod non per aliud magis, quam bonorum officialium et scultetorum providentiam et diligentiam villae solent collocari et cum hominibus et incolis possessionari, visis itaque idoneitate et sagacitate providi Procz Humicz de villa Komurniki, concessimus et indulimus admisimusque eydem villam in iure valachico in noua radice collocandam superius villae nostra Strzylki, a molen-dino dictae villae incipiendo, a riuulo alias ud pothoczko dicto Humisko et a sumitate montis dicti Bereze circa fluuium dictum Lopuszanka et alium fluuium Iaszienicza vsque ad granities villae Iaszionka. Ratione cuius locationis dictae villae praedicto Procz Humicz super eandem villam collocandam et omnibus eam incolentibus per spatium viginti annorum omnimodam libertatem damus et ab omnibus dationibus, censibus, contributionibus, et exactionibus vsque ad dictorum viginti annorum integram expirationem. Quibus expiratis dationes omnes sic et labores nobis et nostris successoribus soluere tenebuntur, prout aliae villae de iure valachico nobis soluunt. Hoc tamen expresso: istis solum vnum annum damus libertatem, qui collocabuntur in paratis campis et agris ac pratis iam eradicatis et emensuratis, videlicet sex areis. Vt autem idem Procz Homicz maiorem diligentiam coadhibeat ac curam in vocandis hominibus et incolis ad dictam libertatem habeat, dicto Procz Homicz et eius legitimis successoribus perpetue et in aeuum vendidimus, et per praesentes vendimus in eadem villa scultetiam alias kniasthwo pro quinquaginta florenis pecuniae monetae et numeri polonicalium, cum una integra area et cum tertia parte dationum omnium nostrarum, et cum columbationibus consuetis, videlicet pro festo Natiuitatis Christi et festo Paschae, et cum laboratione duorum dierum singulis annis, pro arratione et falcustratione. Insuper admittimus praedicto Procz Homicz in eadem villa

construere et aedificare molendinum, vbicunque reperierit locum idoneum in fluuio dicto Lopuschanka, pro commodo et vtilitate nostra successorumque nostrorum, in quo quidem molendino solum incolae eiusdem villae molere debebunt; de quo ipsi et eius successores recipient tertiam mensuram omnium emolumentorum, pro nobis autem et nostris successoribus duas mensuras reseruando. Sic et circa eundem molendinum construere et aedificare poterit pro commodo et vtilitate sua torquatilem molam, alias sthempy, in qua mola lodices et alia id genus vestimenta parari et condensari poterint. Quam quidem scultetiam alias kniasthwo in dicta villa Lopuschanka ydem Procz Homicz et eius legitimi successores cum omnibus suprascriptis datiis tenebit, habebit et possidebit perpetue et in aeuum, vendendam, commuttandam, obligandam et pro suo velle, prout ei aut eius successoribus melius videbitur conuertendam, nostro tamen et successorum nostrorum consensu praehabito. De qua quidem scultetia ipse et eius legitimi successores ad generalem expeditionem bellicam nobis aut nostris successoribus post expirationem libertatis seruire tenebuntur et stationem annualem nobis et nostris successoribus post expirationem libertatis dare et soluere tenebuntur — harum quibus sigillum nostrum praesentibus subappensum est testimonio literarum. Actum et datum in Noua Sambor feria tertia proxima post dominicam Misericordiae anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo secundo, praesentibus protunc generosis et nobilibus Andrea Tarlo de Sczekarzowicze vexillifero leopoliensi, Nicolao Bollestraszycki... [v]exilliferi ac Paulo Radeczki vicecapitaneo samboriensi, Stanislaw Sobieski, Adam Koszbork de Koropusch¹⁾ et aliis quamplurimis, quibus digna fides et adhibenda.

Грамоту сю потвердила кор. Бона в р. 1554 на прошенне providorum Onisy et Homiczow scultetorum modernorum in villa Lopuschanka. Книга самбірських грамот в Кор. Метр. Моск. арх. мин. справ. IV. В. кн. 22 л. 443—4.

LXXXIII.

Шл. Семко Зедраниковський і Филип Куриловський сьвідчать в уряді Хмельницькім в справі поділу села Івладова Горка, 1 падолиста 1532 р.

Actum feria sexta ipso die ante omnium sanctorum proxima anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo.

Veniens ad presentiam officii nostri castrensis Chmyelnicensis nobiles districtus nostri Chmielnicensis, videlicet Semko Thihnowycz

¹⁾ Не читке.

Zedranykowski, Philip Kuryłowsky ...lony vathamam de Kulykow, sani mente et corpore et per expressum coram officio nostro non compulsi nec coacti recognoverunt de verbo ad verbum, quomodo fuit amicalis divisio inter olim nobilem Albertum Buczaysky et nobilem Nicolaum Iwładowsky, advocatum chmyelnicensem, soror(in)um ipsius in bona ad eos devoluta a olim eorum legitimis antecessoribus, videlicet Iwładowa Horka, qui predicti testes supranominati et scripti, et videlicet praedictus Philipus Kuryłowski, eo tempore exsistens in loco vicecapitaneatus castri chmyelnicensis, recognoverunt palam et manifeste, quod fuimus isto tempore, quum fecerunt inter se parem divisionem, per medium dividendo cmethones, videlicet Nicolaus Iwładowsky, advocatus chmyelnicensis, et Albertus Buczaysky, et villam per medium Iwładowa Horka, et recedit sorti nobili Alberto Buczaysky duo cmethones, nomine Iwasko Rumyn et alter Iow et nobili advocato chmyelnicensi in sorte recederunt duo homines nomine Podhopka Iusko et alter Pasko, et fecerunt inter se divisionem hanc praedictam amicabilem perpetuam in sua devolucione olim successoribus suis, et iam elapsi sunt huius divisionis inter partes quadraginta anni siue ambe presentes hec bona, divisa inter se, pacifice, quiete tenuerent usque adhuc tempus sub nostra fide¹⁾ atque evidenciam meliorem sigillum nostrum aplicamus. Super quid Nicolaus Iwładowsky memoriale posuit, quod iudicium recepit. Extractum ex actis chmyelnicensibus.

Київський центральний архив, кн. зем. каменец. № 3599, л. 166.

LXXXIV.

Кор. Жигимонт, наслідком скарги селян с. Страхотина на державця свого Яна Боболю, забороняє йому надужить, 10 мая 1533 р.

Sigismundus Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lythuanie, Russie, Prussie, Mazovye etc. dominus et heres. Nobili Ioanni Bobolya, tenutario ville nostre Strachoczyn, fidei dilecto, gratiam nostram regiam! Nobilis fidelis dilecte! Fuerunt apud nos incole eiusdem ville Sthrachoczyn et cum gravi expostulatione de te facta coram nobis exposuerunt, quod ad insolitos labores maioresque, quam illos ferre possunt, eos compelleres penasque et mulctas, nulla exigente legitima eorum culpa, ab illis exigeres; item agros possessionatos desertares ipsosque ad predium curie coli mandares. Quod si ita sit, ut indignum ita nobis non esset ferendum, et meminimus nos quidem tibi iam pridem litteris nostris mandasse, ut ab huiusmodi iniuriis et

¹⁾ Очевидний пропуск.

gravaminibus istis subditis nostris inferendis temperares, verum cum ipsi queruntur te mandata nostra et litteras posthabere, post eorum querelas maioribus molestiis illos onerare consuevisse, mandamus iterum tibi strictissime precipiendo, ut predictos subditos nostros ad nullos indebitos insolitosque labores obeundos compellas, illosque secundum constitutionem generalis thorunensis non per pluries dies, quam per unum in qualibet ebdomada ad curiam nostram laborare cogas, et nullas multas seu penas iniustas ab eis exigas, nullaue molestia vel pena propter hanc eorum querelam contra te factam illos afficere presumas, sub gravi indignatione nostra. Comissimus autem et mandavimus capitaneo nostro sanocensi, ut eosdem homines nostros ab iniuriis et gravaminibus tuis defendat illosque indebite opprimi a te non permittat, pro gratia nostra, ne amplius hys frequentibus eorum impetemur querelis. Datum Cracoviae die sabbat[i] proxima post festum sancti Stanislai in mayo anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo tertio, regni vero nostri anno vigesimo semptimo. Ad mandatum s. regie maiestatis proprium.

Вписано до книг тогож року — Львів. краєв. архив. кн. сяніцького гроду 14 с. 11. Разом з тим також поручення старості сяніцькому, ut illos ab iniuriis et gravaminibus praefatis omnes Bobola defendat.

LXXXV.

Рішення самбірського старостинського суду в справі Васька Блажовського, 31 липня 1534 р.

Кор. Жигимонт потверджує це рішення, 10 марта 1535 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Rusiae, Prusiae, Mazowie etc. dominus et heres significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentium notitiam habituris, quia veniens ad praesentiam nostri nobilis Wasko Blazowsski optulit coram nobis certas litteras, decretum absolutionis pro eodem Vassyko contra nobilem Iwanko Blazowski in se continentes, sub sigillo magnifici Stanislai Odrowasch castellani et capitanei leopolien-sis, ex actis capitanealibus samboriensibus emanatas et extractas, peciitque ipse Vassko easdem litteras et decretum in eis contentum per nos approbari et confirmari, cuius quidem decreti tenor sequitur in hunc modum:

Ex decreto iudicii castrensis samboriensis nobilis Vassko Blazowski de villa Blazow sortis suae heres, citatus per nobilem Iwanko Blazowski ex eadem Blazow sortis suae heredem actorem, absolutus est et liber pronuntiatus a citatione castrensi ipsius Iwanko, qua ipsum

citaverat videlicet pro vadio centum viginti marcarum pecuniarum hic in actis praesentibus superius contentum (!) occasione non admissionis divisionis, item divisoribus per magnificum dominum Stanislaum Odrowasch de Sprowa, castellanum leopoliensem et capitaneum samboriensem ac et (!) iudicium castrense samboriense curie bonorum Blazow et Volya Blazowsska ipsis per ipsam magnificentiam datis et deputatis. Super quo ipse Wasziko Blazowsski memoriale iudicio posuit, quod et iudicium recepit. Actum in curia samboriensi feria sexta proxima ante festum sancti Petri apostoli ad vincula anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto.

Nos itaque attendentes dicti Vasszikonis Blazowsski petitionem fore iustam et rationi consonam, decretum supradescriptum pro eodem Wasskone latum in omnibus et clausulis totique (!) ipsius tenore uti iuridice latum, aprobandum et confirmandum duximus, prout approbamus et confirmamus per praesentes, decernentes hoc ipsum decretum firmum et inviolabile debere esse ac ipsum Iwasskonem occasione huiusmodi vadii a praefato Iwanko Blazowski impediri et molestari non debere, neque de iure posse, quandoquidem maior sit contumacia actoris quam rei. In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum annullare est subimpressum. Vilnae feria quarta proxima ante dominicam Iudica anno Domini MDXXXV, regni nostri anno vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis episcopi praemisliensis.

Львів. краєв. архив, кн. перемиського зєм. суду 14 с. 875 (під р. 1545).

LXXXVI.

Справа в земськiм камінецькiм суді Юхна і Василя Ярмолинських з Абрамом Лосковським в справі юрисдикції над державцями маєтностей земських і ленних, 11 падолиста 1535 р.

Feria quinta post festum omnium sanctorum proxima 1535.

Proposuerunt nobiles Iuchno et Wassyl Iarmolinaczy, fratres germani, in Iarmolincze sortis suae haeredes et in hac parte indivisi, contra famatum ac laboriosum Abraam, tenutarium quocunque iure bonorum regalium ville Loskowcze, ex sua cittacione originali terrestri prima, qua ipsum cittaverunt ad iudicium terrestre, cuius cittacionis de verbo ad verbum tenor sequitur et est talis:

Sigismundus, Dei gratia rex Polonie etc. Tibi famato seu circumpecto sive laborioso Abraam, quocumque iure tenutario bonorum regalium ville Loskowcze bonorum regalium, nil nocendo, sed si summam te pretendis habere in eisdem bonis, quae te iuste spectaret, sive a regia maiestate tibi datam et assignatam sive a quocunque in

eisdem bonis seu villa regali Loskowcze, extunc tibi de summa prae-fata, si quam ibi habes inscriptam et assignatam, tanquam possessionato, si autem non, extunc tibi tanquam inpossessionato, alias goloczye, mandamus, quatenus in terminis terrestribus, in Camyeniecz proxime celebrandis, coram iudicio terrestri ad instantiam nobilium Iwasko et Wassyl Iarmolynskye, fratrum germanorum de Iarmolyncze, sortium suorum heredum, personaliter compareas, qui te cittant pro eo, quia tu ipsos iniuridice ac minus iuste cittasti citatione domini Ioannis Sroczyeczki, vicecapitanei camenecensis, ad iudicium castrense eiusdem Ioannis Sroczyeczki cyttatione et sigillo eiusdem vicecapitanei obsignata pro inequitacione in villam Loskowcze tenute tue potenti manu cum suis coadiutoribus, pro dispersione hominibus e villa Loskowcze, peccoribus, valorem in se continentem mille florenorum et totidem dampni, prout hoc ipsa citacio, qua tu ipsos citasti nomine et titulo et sub sigillo ipsius Ioannes Sroczyeczky, vicecapitanei, lacius canit et obloquitur, volens ipsos damnificare et in impensas inducere, prout et dampnificasti et induxisti, quod tu fecisti contra ius comune, quoniam nullus vicecapitaneus, difficili capitaneo, nomine suo officia seu iudicia, prout tibi lacius in termino declarabitur, et tu non attenda huiusmodi re, cittasti eosdem minus iuste et non iuridice induxistique eos tua minus iusta ac non iuridica cittacione, qua ipsos citasti ad iudicium vicecapitanei, per te facta, in dampnum et in impensas triginta marcarum; ideo te cittat pro praefata tua minus iusta et non iuridica cittacione, qua ipsos cittasti, et pro eadem dampnificatione, quam tuam minus iustam cittacionem et non iuridicam ac dampnificationem ipsi fratres Iarmolynszy pensant sibi contra te ad triginta marcas pecuniarum et exinde habent totidem dampni, vel ita, prout ius decernet, iudicialiter responsurus et si eos possessionatus — possessionem tuam coram iudicio ostenderes. Datum in Camyenecz feria secunda proxima ante festum sancti Thomae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Et post propositionem sue cittacionis ipsi Iarmolynszy, qua cittaverunt praefatum Abraam, verificando intencionem cittacionis sue praefate, coram iudicio camenecensi domini vicecapitanei, sigillo, titulo et nomine ipsius Ioannes Sroczyeczky obsignatam et munitam reposuerunt, cuius cittacionis de verbo ad verbum tenor sequitur est talis:

Ioannes Sroczyeczky, vicecapitaneus camenecensis, vobis nobilibus Iwasko et Vassyl Iarmolynskym, heredibus seu tenutariis ville Iarmolyncze et aliorum honorum in districtu camencensi et terris Podolie, mandamus, quatenus coram nobis aut iudicio nostro castrensi in castro Camenecensi feria sexta in crastino festi sanctorum Simonis

et Iudae apostolorum proxima personaliter compareatis ad instantiam nobilis Abraam Loskowsky, haeredis seu tenutarii villae Loskowcze, qui vos cittat pro eo, quia vos villam eiusdem Abraam Loskowcze praefatam potenti manu suis cum adiutoribus, quos vos melius scitis, inequitastis serotino tempore dispersistisque inde hominibus (!) ex villa Loskowcze praefata, ipsius Abraam subditis, ex domibus illorum hominum et ex tota villa eadem in peccoribus et aliis rebus inde recepistis, singula singulis computando, ad mille florenos peccuniarum numeri soliti, in regno currentis, triginta grossos polonicales in florenum computando, prout id lacijs vobis in termino per praefatum Abraam Loskowsky declarabitur, et exinde praefatus nobilis Loskowsky Abraam dicit se habere toties dampni vel prout ius decernet, ad praemissa lacijs vobis in termino declarabitur, — iudicialiter sitis responsuri. Datum in castro Camenecensi feria quarta die undecim millia virginum anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Tandem reproduxit sive reposuit coram iudicio ipsius Abraam minus iustum ac iuridicum progressum iuris, ubi sub actu feria tertia post festum Epiphaniarum, ubi ipse super eandem insufficientem cittationem contra iuris formam procedebat, iniuridice contra statuti dispositionem, prout lacijs prefata controversia in se canit et obloquitur, ex actis castrensibus Camenecensibus emmanata sub sigillo domini Nicolai Iskrzyczky, vicesgerentis capitaneatus Camenecensis, cum statutum co. disponit, quam reproduco coram iudicio vestro, quod tantum debent esse duo iudices: unus terrestris et alter castrensis, videlicet capitaneus, qui debet exequere brachium regale et hoc in quatuor tamen articulis, in statuto lacijs descriptis, et etiam offerendo statutum, ubi capitaneus nomine suo vigore regio terminos in ipsis quatuor articulis assignare coram iudicio suo competenti potest et non amplius. Hic, domine iudex, cittati sunt contra ius comune Iarmolynsczy et contra statutum nomine, sigillo et titulo vicecapitanei per quam cittationem iniuridicam, contra statutum factam, et processum ipsius cause ipsi Iarmolynsczy sunt dampnificati in triginta marcis et habent totidem dampni, prout iudicium vestrum decerneret; quod volunt probare, si inquantum iudicium v. d. decernet. Et sic peciunt iudicium vestrum, quatenus inhaerendo statuto com. hanc cittationem et totum processum cause decreto suo anichillaret et in nichilum redigeret, dampnaque, exinde secuta, decerneret, atque illi parati sunt docere sive probare, si pars de iure huc venire debet, et alia iuris remedia ipsi Iarmolynsczy salva et illesa in toto reservant.

Ex adverso praefatus Abraam per suum procuratorem dixit: domine iudex! reservando mihi salvam responsionem, que mihi de iure

venire debet, peto, quatenus me vestra d. hic non iudicaret, sed me remitteret ad dominum capitaneum camenecensem, quoniam sua sacra maiestas regia per literas suas mandare vobis dignata est, mandans iudicio vestro, quatenus nos, qui tenemus bona regalia in summis, per capitaneum nobis datis et assignatis camenecensem, non iudicaretis, alias abysczye zyemyan albo dzyerzawyecz lynnych nye sschadzyly, sed eosdem ad iudicium domini capitanei remitteretis. Et sic peto, quatenus vestra dominatio me non iudicaret, sed me remitteret ad dominum capitaneum meque ad respondendum decreto suo non compelleret.

Ex adverso praefati Iarmolynszy per suum procuratorem dixerunt: domine iudex! quod hic pars dicit, quod regia maiestas dignata est mandare iudicio vestro, quod non iudicaretis tenutarios bonorum regaliū, qui tenent bona regalia in summis, per capitaneum datis et assignatis, hoc hec pars non docet, tantum verbis allegat et quamvis etiam doceret, utique tales litere, quae sunt contra iusticiam et statutum comune date a regia maiestate, partem minime iuvare possunt, quoniam in statuto comuni cautum est, quod litere inhibitorie, quae praecluderent viam iusticiae, a regia maiestate date, valere non poterant, prout et ipse litere, de quibus mencionem pars facit, et illas hic non ponit, valere non possunt. Et etiam ego cittavi illum de summa, quam habere se pretendit in bonis praefatis regalibus villa Loskowcze, bonorum regaliū nihil nocendo et non extendit se citatio mea, tantum ad summam ipsius Abraam neque ultra producere volumus perlucra, tantum quantum summam ipse Abraam habet litigime et iuste a quocunque sibi datam et assignatam, sive a regia maiestate, sive a quocunque, et si ipse summam non habet, extunc tanquam contra impossessionatum hic, bonis regalibus nihil nocendo, — extunc v. dominatio, viso hoc, quia nihil bonis regalibus nocere volunt, v. d. compellet partem cittatam ad respondendum. Et etiam litere ipse, quas ego volo videre, de quibus ipse memoriam facit, non intelliguntur se neque prohibent iudicare, tantum vagas personas, super quibus si quis voluisset perlucra iuridice requirere, ad hoc se intelliguntur, quas volo videre, quoniam simplex verborum partis citatio assercio est. Et Iarmolynszy volunt ulterius extendere sua perlucra tantum, quantum summa ipsius se extendit. Et etiam ostendo vobis statutum, ubi iudicii terrestris licet pro quacunque re quemcunque iudicare. Quod autem hic pars dicit, quia non est iudicium vestrum lenes, alias lynnych — domine iudex! ecce ego ostendo citationem ipsius coram vestro iudicio, quia ipse solus pro sua iniuria, tanquam tenutarius, agit, et cum solus agit et habet agere facultatem, tenetur

etiam respondere, ex quo aliquid solus tenetur alicui. Ostendoque adhuc statutum comune istud, quod et praesens, quia capitaneus non tenetur iudicare preter quattuor articulos, et ipse adhuc prefata insufficienti citatione sua pro articulo, qui minime spectare dignoscitur, ipsos ad iudicium vicecapitaneale citavit, ubi nullus vicecapitaneus sua iudicia habet pro re, quae non pertinet ad iudicium capitanei, illos ad iudicium vicecapitanei citavit ac impensis inducendo et ipsos dampnificando. Et sic, domine iudex, peto iudicium vestrum, quatenus vestra dominatio, inherendo statuto generali regni et visis allegacionibus meis sufficientibus, non attentis partis citate exemptionibus, calvis volens diffugiis laborare, decreto suo competente ad respondendum, ex quo id, quod asserit, non probat neque probare vult; quamvis quod si et probant, litere tales in iudicio vestro exhibite locum habere non possunt, quas utique ego volo videre, et alia iuris remedia salva et illesa mihi in toto reservo.

Et pars citata a suis allegacionibus recedere noluit, immo penes easdem se conservare voluit. Et iudicium, exauditis partium propositis et responsis, recepit sibi hanc causam ad deliberandum assignavitque partibus terminum ad audiendum iudicii decretum in causa prefata pro terminis proximis terrestribus camenecensibus, et pro illo tempore habebunt partes terminum audire iudicii decretum, iure illeso, nulli partium nocendo.

Клівський центр. архив кн. 3599 л. 87.

LXXXVII.

Збігнєв Сененьський продає Константину Хлодзінському війтівство с. Дешні, 10 мая 1536 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam quevis actiones hominum in tempore existentes pereunt et ab humanis mentibus citto excidunt, manu propria perpetuo litterarum testimonio et robore perpetuo observentur. Proinde ego Zbygneus, haeres de Sienzo, in Rymanow Dessnoque, significo tenore praesentium, quibus expedit vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, quia condescendens supplicationibus nonnullorum mihi pro prouido Constantino Chłodziński scultetiam in bonis meis videlicet in villa Dessno pro ducentis florenis vendit(am) cum omni iure et proprietate tam late et longe, prout alii sculteti possidebant, quemlibet vero florenum per triginta grossos computando, monetae numeri polonialis, ego itaque ut ex antiquo fundata est, prouido Constantino Chłodziński et eius successoribus duos cum quarta laneos et duos hortos

agri alias obssary do et unam tabernam in eadem villa praefata Dessno cum omnibus prouentibus et utilitatibus eius tottisque villaginis, alias nawsie, cum hortulanis, quot in eo locari possint. Damus etiam praefato Constantino Hłodzinski molendinum unum et eius successoribus in eadem villa praedicta, Dessno cum omnibus prouentibus eius; damus etiam simul cum libertatem facere piscinas tot, quot fieri villagio meo in praefato possunt, tamen absque damno subditorum meorum. Damus etiam praefato Constantino Chłodzinski liberam venationem et aucupia ferarum et volucrum in siluis nostris. Concedimus eidem Constantino Chłodzinski in praefata villa Dessno liberam mansionem artificibus cuiusvis generis et eadem artificia libere exercere. Praeterea praefato Constantino Hłodzienski sculteto dossnensi et eius successoribus tertium denarium de qualibet re iudicata et sextum denarium censualem asserimus. Item eandem villam Dessno et eius incolas ex antiquo et perpetuo ecclesiae parochiali rymanouiensi assignamus, cuiusquidam villae cmetones singuli singulis annis de quolibet laneo unum truncum silligini et totidem aue-nae curato eiusdem ecclesiae rymanouiensi et alios redditus sibi et ministris ecclessiae praefatae dari solitos perpetue pro faesto diui Martini dabunt et soluent. Itemque ab eadem villa Dessno remouemus omnia iura polonicalia et consuetudines universas iuris polonicalis et conferimus illi [i]us teutonicum magdemburgense cum omnibus consuetudinibus eius. Absoluimus insuper praefatum Constantinum Chłodzinski scultetum et eius successores cum omnibus incolis eiusdem villae ab omnibus iudiciis et causis nostrorum procuratorum, ita tam[en], quod omnes incolae villae praedictae pro causis tam magnis quam paruis¹⁾ eodem sculteto ipsoque solum respondere debebunt et tenebuntur iure teutonico magdenburgensi, sculteti nonnisi coram nobis vel successoribus nostris respondere tenebuntur, dummodo per litteram vel signum fuerit citatus vel evocatus; auctoritati et iurisdictioni nostrae in nullo derogando. Habebitque praefatus scultetus Constantinus Hłodzinski et eius successores, quod unusquisque cmetonum iunquilorumque in villa Dessno tenebuntur sculteto et eius successoribus in villa Dessno duos dies per annum laborare perpetue: una die tenebuntur falcastrare alias koscicz, alia die metere alias zacz, habebit etiam laborem communem alias tloką bis in quolibet anno ex cmetonibus eiusdem villae, ita tamen, ut post quemlibet laborem humaniter eosdem cmetones per hos duos dies cibo et potu reficiat. Item damus eidem sculteto Constantino Chłodzinski et eius successoribus omnimodam praedictae

¹⁾ упушено: coram.

scultetiae potestatem vendendi pro hac summa superius descripta uendendi, dandi, donandi, comutanti, prout sibi et eius successoribus melius videbitur expedire. Item damus eidem sculteto, quod ipsum nemo sine ipsius voluntate aut successorum ipsius exemere et scultetia Dessnensi poterit excepto me aut successores nostros. De qua quidem praefata villa Dessno cmetones singuli singulis annis de quolibet manso seu laneo per unam marcam pecuniarum nobis et nostris successoribus ratione census dare et soluere tenebuntur. Extendit autem villa Dessno praefata in suis limitibus et granitiebus ad longum et latum videlicet a limitibus Rymanouiensibus videlicet Słona Woda loco dicto usque ad limites uillae Krolikowa. De qua quidem villa Dessno sepe notatae praefatus scultetus Constantinus et eius successores omnes tenebuntur nobis nostrisque successoribus spe hostilis necessitatis et belli cum uno arcu decenter instructo et gladio in equo valoris sex florenorum totiens, quotiens opportunum ac necesse fuerit, sub nostris et successorum nostrorum expensis libere ac fideliter seruire. In quorum omnium fidem, robur et euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subapensum. Actum et datum in curia nostra Rymanowiensi feria quarta post festum translationis sancti Stanislai anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto. Zbygniew Sieniński z Sienna manu propria.

Сю грамоту вписано до книг сяницького ґроду на жаданне Wasyl Dessynski, prouidus scultetus villae Dessno в 1593 р., Львів. краєв. арх. кн. сяницького ґроду 21 с. 1219.

LXXXVIII.

Кор. Жигимонт полишає с. Куманівці при обов'язках до Хмельницького замку, 23 січня 1539 р.

Sigismundus Dei gratia etc. significamus etc., quia prout cittaveramus nobiles Hrynyecz et Volosz et alios omnes, sua interesse habere putantes ad exemendum bona Kumanowcze et ad reponendum ac producendum literas originales, et ipsi citati comparentes in termino per nos praefixo eis nullas quidem literas se habuisse fassi sunt, sed hec bona ex antiquissimis temporibus semper ipsorum hereditaria ab antecessoribus et nunquam nostra regalia fuisse serviciaque ex suis bonis, que ipsi possident, non ad castrum Row, sed ad castrum Chmielnik pertinuisse, et ultra affirmaverunt et se probaturos sufficienter, in quantum eis decreverimus, obtulerunt, asserendo insuper, quod villa ipsa Kumanowcze, imo verius locus ville, cum nulla ibi extat, nisi de-

serta, ab ipsorum nominibus fuerint vocata, quod Kumanowcze vocarentur, subiunxeruntque aliam esse villam Kumanowcze in campis Podoliae lacioribus in vastitatibus, petendo se circa hereditatem suam prefatam Kumanowcze conservari et a cittance absolvi. Itaque nos de certa sciencia et speciali gratia nostris regalibus, quamvis in literis originalibus rovensibus contineri viderimus villam Kumanowcze, tamen videndo longiori loco dissitam villam dictam Kumanowske ipsorum cittatorum a Row proximeque adiacere castro nostro Chmyelnik, ipsos nobiles in possessione prefatorum bonorum conservamus et a termino atque a cittance absolvimus liberosque dimittimus decernimusque, ut temporibus perpetuis deinceps ad castrum Chmyelnik servicia debita, que nunc exhibent, exhibere, sustinere et subire prefati nobiles et eorum successores teneantur et debeant. Harum etc. Datum Cracovie in convencione feria quarta post festum s. Agnetis anno Domini MDXXIX.

Кор. Метрика варшавського головного архиву кн. 3 л. 166 v.

LXXXIX.

Кор. Жигимонт оповіщає про звільнення міщан камінецьких від усіх мит, 17 марта 1543 р.

Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazowiae etc. dominus et heres. Universis et singulis regni et dominiorum nostrorum dignitariis, officialibus, palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, vicecapitaneis, burgrabiis, teloneorum quorumvis prefectis, notariis, custodibus, exactoribus ac eorum substitutis, civitatum et oppidorum rectoribus, proconsulibus, consulibus ceterisque omnibus, ad quorum notitiam hae nostrae pervenerint litterae, fidelibus dilectis gratiam nostram regiam! Sincere et fideles nobis dilecti! Manifestum testatumque vobis facimus, quia nos certis ex causis et respectibus, animum nostrum regium moventibus, dedimus ad voluntatis nostrae beneplacitum et contulimus libertatem et immunitatem famatis civibus et incolis omnibus et singulis camenecensibus a solvendis pendendis in regno et dominiis nostris tam novis et antiquis quam aliis quibusvis vectigalibus et teloneis ac eosdem ab eiusmodi teloneorum et vectigalium solutione liberos, exemptos et immunes fecimus et pronunciamus, quare vobis et vestrum cuilibet id denunciamus severe mandantes, ut eosdem cives nostros camenecenses hac in libertate conservetis et manuteneatis et a suis conservari mandetis nullaue telonea deinceps et vectigalia ab eis, sive ii romani, sive graeci, armenici ritus sint, aut eorum rebus et mercibus, cuius-

cunque eae generis fuerint et speciei, exigatis neque ab aliis exigi patiamini, sed eos una cum mercibus omnibus libere et absque omni impedimento ac telonei cuiusvis solutione per omnia teloneorum loca ire, proficisci et transire permittatis et ab aliis permitti faciatis — ad voluntatis nostrae regiae beneplacitum secus non facturi pro fide vestra et gratia nostra. Datum Cracoviae in conventionem generali sabbato ante ramispalmarum anno Domini MDXLIII, regni nostri anno XXX septimo. Ad mandatum sacrae regiae magestatis proprium.

Вписано до львівських ґродських книг 28/III тогож року — Львів. краєв. архив кн. львів. ґроду 20 с. 462.

XC.

Кор. Жигимонт наказує, аби селян с. Батятич, в старостві Ка-мінецькім, не змушувано до робіт понад дводенну панщину і чотири річні толоки, 11 серпня 1544 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres, significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum homines nostri villae Batatycze prefecturae Camionacensis questi nobis sepius essent grauari se magnis laboribus, quos quotidie iussu prefecti nostri subire cogerentur, contra ipso prefecto dicente illos non solere nisi dimidium diem singulis diebus laborare, nos volentes ita eos iis laboribus leuare, ut id sine nostro magno incommodo fiat, statuendum duximus ita, ut statuimus et decernimus praesentibus litteris nostris, ne superscripti homines nostri ad quotidianos labores cogantur, sed duos tantum dies integros singulis hebdomadis laborent, ita ut cum oriente sole in locum labori destinatum convenerint, occidente dimittantur; volumus autem, ut per meridiem competenti tempore labore vacent. Preterea autem volumus, ut quatuor dies ultra eos singulis annis laborent, ita tamen, ut illis a prefecto nostro iis quatuor diebus detur victus. Cui eos cogendi ad subeundos dies superscriptos labores potestatem damus, in ceteris autem oneribus, quae ferre et in iis, quae pendere nobis consueverunt secundum veterem consuetudinem illos conseruamus, nollentes, ut aliquid noui a prefecto nostro in eo statuatur; hoc adiecto, ut bis in anno frumentum leopolitense singuli devehere teneantur — harum quibus sigillum nostrum est subappressum testimonio litterarum. Datum in Brzeschie Lithuaniae feria secunda post festum sancti Laurentii anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto, regni nostri trigesimo octavo. Relatio reverendi in Christo patris domini Samuelis

episcopi plocensis et regni nostri vicecancellarii. Samuel episcopus plocensis et vicecancellarius scripsit.

Вписано до книг Львів. ґроду per totam commonitatem villae Bataticze в р. 1588 — Львів. краєв. архив кп. Львів. ґр. 345 с. 1258. Разом з тим вписано і потвердження сеї грамоти з р. 1568 (порівняння їх дало можливість доповнити численні прогалини й помилки сеї копії).

XCI.

Кор. Жигимонт потверджує цехові устави м. Ліська, дані дідичом його П. Кмітоу, 27 марта 1546 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, supraemus dux Lituaniae nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Elblangensis, Culmensis, Pomeraniae, Russiae, Prussiae, Masoviae etc. etc. dominus et heres. significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentibus et futuris, quia exposuerit¹⁾ nobis magnificus Petrus Cmitta comes in Wisnicz, palatinus cracoviensis, regni nostri mareschalcus et cracoviensis szcepusiensis, premisliensis, kolenisusque capitaneus, oppidum cuius hereditarium oppidum Lesko in dies crescere posse, si in eo contubernia artificum instituerentur, petiitque a nobis, ut hoc autoritate nostra regia more aliarum civitatum facere dignaremur, nos itaque huic non inviti accedentes, utpote quod multo maiora is senator de nobis et republica meritis est, cupien[te]s, ut hoc oppidum Lesko ad meliorem statum et conditionem reducatu[r]²⁾ incolaequae eius debito ordine contineantur, in eodem oppido universis artificibus, tam magistris, quam sotiis edoctis et non edoctis praesentibus et pro tempore existentibus contabernium vulgo „cech“ dictum constituimus et indicimus hisce litteris perpetuo tenendum et observandum. Itaque magistri unius cuiusque artificii alios quoscumque idoneos ad eorum artificium assumere et assumptos instruere et edocere, socios facere et creare et cognomina eis imponere iuxta nomen artificiorum civitatis Premisleensis ac deinde ad magisterium promovere valeant et possint. Cuius contubernii articuli sunt isti principiosi: quis magister effici voluerit, specimen alias sztuka artis suae facere ac demonstrare iuxta consuetudinem civitatis Premisleensis, praeterea³⁾ ius civile et contubernium suscipi, contubernioque tres florenos pecuniae censualis solvere et numerare, sex libras caerae et unum vas cerevisiae tenebitur; ultra nativitatis suae debet habere⁴⁾ ac ubi artificium didicerit, intra

¹⁾ В ориг.: exposuerit. ²⁾ В ориг.: reducat. ³⁾ Пропущено: in. ⁴⁾ Пропущено litteras.

unius anni decursum tenebitur eisdem literis docere. Et qui ius civile aut contubernium non suscepit, cum aliis artem non exerceat, insuper quivis magistris¹⁾ ratione magisterii sui ad contubernium nihil dabit neque is qui filiam magistri artis suae in uxorem duxerit, pretera (!) banitio contubernii a sex viris artis uniuscuiusque fieri debet. Iunior magister artis non habens uxorem intra annum unum uxoriari debet; qui si per hoc tempus non duxerit uxorem, talis luet poenam contubernio quartam lapidis caerae; et si altero anno non dederit se matrimonio, suo contubernio medium lapidis caerae pendet; quod si tertio anno id non curaverit, unam lapidem caerae luet; quarto vera anno coactus erit dimittere. Iunior frater tamdiu fratribus serviet, cerevisiam portabit, donec isti alter iunior susceperit, et non debet vas ex quo educitur cerevisia inclinare, nisi id ipsius duo fratres conspiciant. Etiam cereos tenebitur accendere et extinguere, donec ei alius susceperit; si in hoc negligens fuerit, medium grossum, quoties commiserit, contubernio luet; in festis vero diebus ut Nativitatis Domini, Paschae, Corporis Christi, per integram octavam Nativitatis et Assumptionis beatae Mariae et aliis festis in matudinis (!) missis, vespertinis praecibus hoc diligenter facere erit obnoxius sub poena unius grossi. Magister quicumque operam artis inhoaverit et non perfecit, ut in exemplo artis sartoriae magister si malefecit pannum, iam alter frater illud suscipere nec ex eo laborare poterit. Ita intellegatur de singulis artificibus, quod si ex inhoato operatus fecerit, id totum, quod a labore acceperit, ad cistam fraternitatis imponere debet; praeterea si quis magistrorum alicui fratrum socium seu famulum abduxerit alias odwołał by, talis luet duo talenta caerae; praeterea quicumque fratrum alterius labore(m) estimaret vel vituperaret et duobus testibus convinceretur, talis luet duo talenta caerae; et si quis magistrorum diebus festivis solennioribus palam operantur (!), is duo talenta caerae fraternitati luet. Insuper, si qui²⁾ signo admonitus ad contubernium venire non curant, tales medium grossum contubernio luent exceptis absentibus: tamen uxor, famulus absentis magistri absentiam apud seniore contubernii tenebitur excusare. Et minor fratrum ex contubernio funeri humando fratris vel sororis foveam fodere tenebitur sub poena unius librae caerae. Praeterea quisque fratrum, quam primum signum contubernii aut crux repraesentata ad sepulturam mortui fratris vel sororis fuerit, tenebitur adesse atque corpus mortui ad famulum sub poena medii grossi conducere sit obligatus. Fratres vero, qui ex mandato artis magistrorum corpori mortui fratris ad famulum serviant³⁾, illud deferre

¹⁾ В ориг.: magistri. ²⁾ В ориг.: quis ³⁾ Упущено: non.

voluerint exhibere per unum talentum caerae fratribus succumbent. Quilibet fratrum tenebitur missae fraternitatis funebri interesse. Fratrem¹⁾ circa computationes²⁾ fraternitatis rixas aliquas aut seditiones verbis aut factis excitare ausus fuerit, talis pro poena tenebitur illud vas non plenun cerevisiae pecunia propria denuo adimplere. Praeterea unusquisque fratrum discipulum quem informandum susceperit, intra unam quindenam magistris in contubernio denuntiare sub poena trium quartalium caerae ac quartalis cerevisiae cum tribus grossis pecuniae, et hic discipulus tenebitur confraternitati mediam marcā pecuniae innumerare. Etiam unusquisque fratrum singulis quadris anni vulgo quartalibus dictis in arculam contubernii intra unam quindenam grossum unum pecuniae sub poena reponere teneat[ur]. Quicumque fratrum secreta contubernii detegere ausus fuerit et de eo conviceretur, talis fraternitati, quoties id fecerit, duo talenta caerae succumbet. Nullus fratrum de arcula contubernali pecunias consodales accipere debet, nisi prius vadium in auro vel in argenteo equivalens in arculam deposuerit. Et confrater destruens rem vel materiam illi ad elaboranda datam, ut in exemplo sartor vestem, talis iustificari se debet coram magistris contubernii, non alibi, sub poena duorum talentorum caerae. Praeterea si apud aliquem civem siue suburbianum iurisdictioni civili subiacentem indoctus quispiam artificum alias partacz artem exercens repertus fuerit, talis qui foverit eum, solvet consultantī poenae unum florenum polonicae pecuniae, quod ad reformationem oppidi Lesko conuerti debet. Insuper nullus magistrorum vel sotiorum audeat aliquem ex confraternitate pro quacunque re confraternitatem cencerenti evocare³⁾, quam magistri quilibet conquerenti iustitia et effectu tam contubernalibus, quam extraneis sub poena advocatīali quinque grossorum erunt obnoxii facere. In aliis vero negotiis et eventibus quicumque artifices iuxta consuetudinem et observantias universorum artificum civitatis Premislensis se regere et conservare tenebuntur. Quae omnia praemissa, laudabili consuetudine recepta, quatenus communi bono et statutis regni non contraria, decernimus robur debita⁴⁾ fimitatis habitura, — harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Cracoviae sabbatho proximo post festum anuntiationis beatissimae virginis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, regni nostri quadragesimo primo.

Вписано до книг сяніцького ґроду в 1773 р. на жадання Івана Горняткевича, міщанина лїського — Львів. краєв. арх. кн. сяніц. ґр. 256 с. 3562.

¹⁾ Очевидно: si quis fratrum. ²⁾ В ориг.: computationes. ³⁾ В ориг.: evocari.

⁴⁾ В ориг.: debiti.

XCII.

Кор. Бона подтверджує Гриця, князя с. Стрілок, в володінню князівством, 15 жовтня 1546 р.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae Masouiaeque etc. domina, significamus tenore praesentium quibus expedit uniuersis, harum noticiam habituris, quia honestus Hrycz scultetus de villa nostra Strzelki presentauit nobis literas serenissimi domini et domini Sigismundi Dei gratia regis Poloniae, supremi ducis Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domini¹⁾ et haeredis, coniugis nostri colendissimi, super tywonatum et tabernam in eadem villa Strzylki necnon literas generosi olim Stanislai de Sprowa capitanei samboriensis venditionis scultetiae pro viginti florenis numeri et monetae polonialis, supplicauitque nobis, ut priuilegium nostrum super scultetiam alias kniasthwo in eadem villa dare et extradere illi dignaremur. Itaque nos permoti illius supplicationibus, visis huiusmodi literis et earum contenta bene recensitis, attendentesque dicti supplicantis honestis seruiitis, quae nobis et capitaneatui nostro Samboriensi impendit et facere in futurum pollicetur, eidem Hrycz et eius successoribus scultetiam alias kniasthwo in praedicta villa nostra Strzylki cum una integra area et cum agris dictis Vatharscziznami, quam sicut alii kniaziones suas tenent areas, et cum taberna, de qua nobis duos florenos singulis annis ratione census soluere tenebitur, et cum libertate, qua alii kniaziones gaudent, ita prout in hactenus tenuit et possedit, in viginti florenis pecuniae numeri et monetae in regno curentis, quemlibet florenum per triginta grosos computando, tenendam, habendam et possidendam dedimus et tenore mediante concedimus. Cui quidem Hrycz homines et incolae eiusdem villae Strzylki quolibet anno duos dies laborare, videlicet unum diem arrare et alium falcastrare, ac tortas ratione columbationis quolibet festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi tenebuntur dare. In molendino autem dictae villae Strzylki, idem Hrycz pro vsu tantum suo frumenta communis grani molire habebit facultatem. Praeterea tempore expeditionis bellicae aut quandocunque necesse fuerit, ipse Hrycz in vno equo armata manu in castro nostro interesse et morari tociens, quotiens opus fuerit, aliaque seruitia nobis et capitaneo nostro pro tempore existenti iuxta mandatum facere et exercere, prout et alii kniaziones, erit astrictus. Quam quidem scultetiam in summa praefata viginti florenorum peccuniae tenebit et possidebit ad beneplacitum nostrum, iuribus nostris semper saluis manentibus. In cuius rei testi-

¹⁾ Пізнійше хибно поправлено: dnus.

monium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Cracoviae ipsa die s. Hedwigis anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Bona regina st.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика Моск. арх. мін. справ. кн. 22 л. 448.

XCIII.

Кор. Бона наказує Андрею Тенчинському, аби не перешкаджав людям з Кременця ходити стародавню дорогою по сіль до Коломиї, 9 марта 1547 р.

Bona Dei gratia regina Poloniae, magna dux Litwaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae etc. domina, magnifico Andreae de Thanczin palatino lublinensi et capitaneo rohatynensi, sincere nobis dilecto gratiam et favorem nostrum reginalem! Magnifice, sincere nobis dilecte! Quae-runtur cives ac subditi nostri crzemenecenses, quod cum ad salinas et zuppas colomienses ex oppido eorem Crzemyenyecz per Zalosc, Hodo, Konyuchy, Szaranczuky et Szumliany via antiqua, usitata ac recta pro sale proficiscuntur, sinceritas tua illos retinet, ac via inusitata, indirecta proficisci ad Rohatyn, bona tenutae suae cogi debere, impediendo illis viam veterem, consuetam, qua via ad . . . ¹⁾ ad Colomiam ire soliti erant; quando vero idem subditi nostri ad zuppas Dolynenses ire deberent, tunc ex oppido eodem Cremyenyecz vadunt via, quae per Pomorzany et Dunayow ad Rohatyn ducit, et hanc viam rectam ac usitatam esse aiunt ad Rohatyn. Quae res si ita est, ut ipsi quaeruntur, non potest esse sine gravamine et iniuria subditorum nostrorum. Idecirco postulamus a tua sinceritate ac illam hortamur, ut illos via antiqua eorum usitata ad zuppas precipue Colomienses ire non impediat nec prohibeat et ex usitata via rectiore versus Rohatyn deducere illos non iubeat nec eos hac re gravet et factores suos ab hoc gravamine inferendo cohibeat — factura pro iustitia et equitate sua et gratia nostra. Datum Cracoviae feria quarta ante dominicam Oculi anno Domini MDXLVII. Ex commissione propria sacrae reginalis maiestatis.

Вписано тогож року до книг галицького ґроду на жаданне міщан м. Кременця — Львів. краєв. архив галицьк. ґр. кн. 90 с. 946.

XCIV.

Королівське рішення в справі селян с. Любича, в Белзькім старостві, з староством, 16 січня 1548 р.

¹⁾ Видерго.

Quia cum quererentur hic apud nos quidam ex pago nostro Lubicz dicto, ad capitaneatum Belzensem spectante, nomine universorum illius pagi incolarum huc missi, se a generoso Stanislaŏ a Tanczyn capitaneo loci illius in quibusdam contra morem antiquum et ius eorum valachicum gravari, cumque hic ex adverso comparens ipse memoratus capitaneus contra eorum dicta exciperet, nos ex partium controversia in hunc modum decernimus: Inprimis super querella ipsorum colonorum, quod per ipsum adigerentur, ut quotannis singuli eorum penderent singulas marcas pecunias iamque hoc nomine accepisse ab eisdem aliquos boves, cum tamen antea super huiusmodi censum seu redditum non fuissent obligati pendere, sed alios quosdam et alia servitia praestare soliti essent pro iure suo volochico, ipso vero capitaneo allegante se id fecisse secundum decretum commissariorum nostrorum ad id negotii superiori anno deputationum, qui decreuerant et iudicauerant ipsos incolas, praeterea quod multos agros contra morem volochici iuris habeant, cum tamen nisi paucos habere debent, quare more ceterorum omnium aliarum villarum istic nostrorum incolarum debere deinceps semper singulis ebdomadis uno die pro usu nostro opus facere seu laborare, quem laborem ipsi postea redimendo pacti fuerant velle potius quotannis singuli marcā pecuniae pendere ad constitutum tempus, quod tempus dum praeteriisset neque illi pactam pecuniam solvissent, contra eos egisse pro officio et pignorasce, sicque boves aliquot ab iis hoc nomine ex certo contractu cum eis facto pro retento hoc censu accepisse, id quod et ipsi querentes factum non negabant. Quamobrem nos in hac re ab eiusmodi causa ipsum capitaneum absolvimus et decernimus deinceps ipsos semper vltra antiquos redditus, quos ab armentis et gregibus pro more volochico nobis pendere obligantur, exceptis tamen operariis bobus, a quibus nullum tributum dabant, sed ab aliis tantum, secundum veterem consuetudinem, et exceptis sexaginta gr. pecuniae, quam omnes contribuere solebant quotannis capitaneo loci illius propterea, ut in iure volochico conseruarentur, quod tributum abrogamus et tollimus, debere etiam singulis ebdomadis nobis unum diem laborare seu opus facere more ceterorum incolarum aliarum villarum istic nostrarum, aut saltem, si ita ipsi commodum capitaneo nostro videbitur, super ea re aliquem contractum cum eodem de redimendo hoc labore facere, ita tamen, quod praeterea alia servitia nobis et capitaneo praestare non erunt astricti; etiam et bellicam expeditionem, praeterea tamen id, quod idem quotannis debebunt advehere singuli duas trabes seu lignos ad edificandam seu restaurandam arcem illam nostram Belzensem. Sed et illud decernimus, quod capitaneus noster debebit primo quoque tem-

pore curare illis emetiendo agros et fundos pro pratis tantos, quantos habent alii coloni ceterarum villarum nostrarum, qui non iure Volo chorum utuntur. Harum testimonio litterarum quibus sigillum nostrum est subimpressum.

Литовська Метрика моск. арх. мин. справ. I кн. 26 л. 57 в.

ХСV.

Королівське рішення в справі князя с. Любича з старостою белзьким що до обов'язків, 16 січня 1548 р.

Quia cum questus esset hic nobis honestus Iwanko Lozinski, dux villanus vulgo kniaz villae nostrae Lubicz, ad capitaneatum Belzensem spectantis, ceterorumque suorum participum nominibus, se contra privilegium suum in multis a generoso Stanislauo de Tanczin capitaneo illius loci degravari, exhibuitque privilegium suis maioribus concessum illustris olim Semoviti ducis Mazoviae, Russiae, praedecessoris nostri, sed cum hic interim esset ipse generosus capitaneus ex adversoque contra querellas eorum exciperet, nos audita ipsorum controversia decernimus ipsos quidem duces, vulgo kniazi, debere conservari in omnibus secundum privilegium ipsorum. Quare non debere per capitaneum cogi ad alia onera et servitia praestanda, praeter quae in privilegio illorum sunt descripta, hoc est ad expeditionem generalem et specialem, praeterea debere illis reddi et pendi tertiam partem penae seu multae cuiuslibet super aliquo colonorum illius villae aduudicatae, sed et illud, quod non debeat capitaneus incolis villae illius prohibere et interdicere molitionem frumentorum in mola seu molendino ipsorum, sed ut deinceps liberius sit incolis villae nostrae mollere sive in istorum ducum mola, ibidem in villa consistente, sive in nostra, in alia villa consistente, — harum testimonio litterarum, quibus sigillum nostrum est subimpressum. Actum ut supra¹⁾.

Литовська Метрика моск. арх. мин. справ. I кн. 26 л. 58.

ХСVІ.

Кор. Жигимонт-Август забороняє сяніцькому старостинському уряду потягати до панщини селян волоського права, 28 червня 1548 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres. Generoso Iacobo Drozdowski vicecapitaneo sanocensi, fideli dilecto gratiam re-

¹⁾ Actum Piotrcoviae XVI mensis ianuarii anno Domini MDXLVIII (л. 54 в.)

giam! Generose fidelis dilecte! Questi sunt nobis graviter Valachi de villis nostris ad capitaneatum nostrum Sanocensem pertinentibus, quod eos fidelitas tua cogat ad labores quosdam obeundos, quos neque ex privilegio suo, cuius exemplum seu copiam coram nos exhibuerunt, neque de vetere consuetudine obire sunt obligati, cum hoc constat Valachos eiusmodi non isthic solum, sed ubique in omnibus villis nostris a laboribus esse liberos, tantum certas dacias pendere, quemadmodum ac hy de capitaneatu Sanocensi pendere solent; item quod eos fidelitas tua compellat ad emenda frumenta ex prediis capitaneatus Sanocensis idque maiori pretio, quam publice in foro emi solent, cum ipsi eiusmodi frumentis non indigeant neque pecuniam habeant, quae illa persolvant, nam alia frumenta sua in civitate se habere dicunt, quae hucusque persoluta illis non sint, — supplicaruntque nobis, ut eos iuxta privilegia sua et veterem consuetudinem conservari facere dignemur. Quare nos severe mandamus fidelitati tuae, ita omnino habere volentes, ne eos ad labores novos et inusitados, a quibus etiam ex privilegio sunt exempti, cogat, neve ad emenda ex prediis capitaneatus istius frumenta eos compellat, sed iuxta privilegium et antiquam consuetudinem illos in omnibus conservet, pro gratia nostra aliter non factura. Datum Cracoviae in vigilia sanctorum Petri et Pauli apostolorum anno Domini MDXLVIII, regni vero nostri XIX. Ad mandatum proprium sacrae regiae maiestatis.

Вписано до книг сяніцького ґроду 11/VII тогож року per providum Hriczko scultetum villae Sczawne et alios multos homines Valachos s. r. mtis subditos de villis in montibus iacentibus — Львів. краєв. архив кн. сяніцьк. ґр. 15 с. 1000.

XCVII.

Кор. Жигимонт-Август наказує адміністратору сяніцького староства не обтяжати селян с. Беська і Вороблика понад старий звичай, 22 липня 1548 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et heres. Generoso Stanislao Bal, succamerario et surrogato sanocensi fidei dilecto gratiam regiam! Generose fidelis dilecte! Fuerunt hic apud nos incolae villarum nostrarum Bieszczana et Wrobliczana, ad capitaneatum Sanocensem pertinentium, querentes, quod licet ex antiqua consuetudine ad labores praediales obeundos predii Bieszczana quinque villae: Hoczow, Hiskizina, Krosczien, Bieszczana et Wrobliczana coniunctim astrictae erant. nunc tamen ipsae tantum duae villae Bieszczana et Wrobliczana

praeter solitum usum astringantur, reliquae vero villae tres partem maiorem laborum debitorum pecuniis solvant, ad trabes conducendas et ad dationem avenae per unum coretum et per duos gallos insolite cogantur; pascua, quae libera antiquitus eis erant in campis, pratis et silvis, nunc vero nisi soluto pretio admittantur; decurioni, qui ex medio ipsorum ad labores custodiendos eligitur, ad laborandum compellantur; cum alter ab altero iumentum pro necessitate sua emerit, ad dandum theloneum factori suo, et ad coemptionem ollarum pro curiae necessitate singulis diebus forensibus, cumque aliqua ex ollis in vehendo concutitur, a singulis per grossos duos dare adigantur. In prato, quod iuxta prata predalia habent, ex immissione equorum decurionis inconsueta multa incommoda sustineant. Inquilini ipsorum ad labores indebitos astringantur, et quamvis pollicitum sit eis in locum adeptorum quinque hortorum pro extructione molendini agros alios dare, nihil tamen hucusque datum eis esse. Quod si quidem ita sit, ut queruntur, non sine gravi iniuria eorum ageretur. Quare mandamus fidelitati tuae, ut eosdem incolas in laboribus ex veteri consuetudine solitis conservet, ad trabes convehendas et dationem avenae et gallorum insolitam preter aequum ne eos cogi permittat, usum pascuorum liberum, ut solitum est, theloneumque a iumentis, quae pro necessitate sua coemunt, accipere, et ad ollas coemendas aut inquilinos eorum ad laborandum ne astrictos faciat, decurioni quoque laborem indebitum prohibeat et ab eo in pratis illorum ne damnum inferri admittat; preterea in locum adeptorum quinque hortorum agros alios eis dare faciat et ab iniuriis aliis eos vindicet, pro gratia nostra et officio suo secus non factura. Datum Cracoviae ipso die festo sanctae Mariae Magdalenae anno Domini MDXLVIII, regni nostri XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сянницького гроду 27/VII тогож року per laboriosos Ivan Holdis, Ihnath Kopincze de villa Besko et Olexa advocatum ac Ivasko iuratum de villa Wroblyk nomine totius comunitatis earundem villarum Besko et Wroblyk — Львів. краев. архив кн. сянницьк. гроду 15 с. 1006.

ХСVIII.

Кор. Жигимонт-Август наказує державцєви с. Рогів в Сянїччинї не обтяжати селян понад торунську уставу, 4 серпня 1548 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et heres. Generoso Iohanni Tharllo de Sczekarzovycze, tenentario nostro pilznensi,

fideli dilecto gratiam regiam! Generose fidelis dilecte! Cum quererentur hic in praesentia fidelitatis tuae incolae villae Rogy tenutae fidelitatis tuae, ad capitaneatum Sanocensem pertinentis, quod eos fidelitas tua ad labores quotidianos et ad nendum cogeret, reparationes piscinae, quas alii tenutarii sumptis suis comparabant, eos facere iuberet, usum silvarum pro domestica eorum necessitate, quem antea liberum habebant, minime eis nonnisi soluto precio admitteret, ad vecturas lignorum plures quam soliti sint et ad alia onera indebita eos adigeret, — vicissim quoque fidelitas tua allegaret, quod tam ad labores obeundos, quam ad alia onera non amplius eos cogeret nisi iuxta veterem consuetudinem refferretque laneos eiusdem villae nondum emensuratos esse, qui si emensurationem atque iuxta statutum torunensem ex laneo uno singuli diem unum in septimana laborarent, nobis et labores maiores et census uberiores ex eadem villa provenirent, peteretque, ut ad eandem emensurationem laneorum faciendam commissarios nostros designaremus, qui quoniam eo tempore, quo messes peragerentur ob segetes ex agris nondum collectas per nos mitti ad negotium eiusmodi emensurationis non possent, nos eos alio tempore, quo ex agris segetes colligerentur, missuri sumus. Interim autem fidelitas tua subditos eos nostros in laboribus eis, quos ex debito et solito usu obire tenentur, conservet neque ad indebita onera illos adiget adigique faciat, pro officio suo et gratia nostra fidelitas tua factura. Datum Cracoviae sabbato ante festum sancti Laurentii anno Domini MDXLVIII, regni nostri XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Грамоту вписано до книг сяніцького ґроду в 1553 р. per providos Benedictum Subostrowski iuratum et Mathiam Pietruska з Порів — Львів. краєв. арх. кн. сяніцьк. ґр. 16 с. 847 = 24 с. 118.

XCIX.

Кор. Жигимонт-Авґуст наказує державцєви с. Врочанки в стар. Сяніцькім, аби не обтяжав селян роботами, 5 серпня 1548 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwanie, Russie, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres. Nobili Ioanni Zaporski, tenutario ville nostre Wroczanka, ad capitaneatum Sanocensem pertinentis, fideli dilecto gratiam regiam. Nobilis fidelis dilecte! Questi sunt nobis graviter incole ville nostre, Wroczanka, tenute fidelitatis tue, quod eos fidelitas tua ad labores quotidianos preter veterem et solitum usum cogat ita, ut etiam labores eos, quos ipsi ad arcem nostram sanocensem obire consueverunt, non habeant quando

explere possint, ob quam causam pecora eorum sepius ad officium castrense sanocense abiguntur neque prius dimittuntur, nisi idem incole illa pretio aliquo dato redimerint; preterea ex agris desertis, quos fidelitas tua in usum predii convertit, eos stationem ad arcem nostram sanocensem dare iubet, cum non ipsi, sed fidelitas tua eorum agrorum usum habeat. Insuper ad aedificationem domorum sumtibus eorum propriis, ad custodias equorum, dum ex Hungaria pro nundinis sanocensibus adducuntur, et ad triturationes frumentorum insolitas eos compellat. Que res si se habeantur, non sine gravi eorum iniuria per fidelitatem tuam agerentur. Quare mandamus fidelitati tue, ne subditos eos dicte ville nostre Wroczenka laboribus insolitis adeo aggravet neque eis prohibeat labores arcis nostre sanocensis debitos exhibere, ad solutionem quoque stacionis¹⁾ arcis sanocensi ex agris desertis, quorum illi usum non habent. aut aedificationem domorum predii eiusdem sumptibus eorum propriis indebitam, tum etiam ad custodias equorum, qui ex Hungaria adducuntur preter aequum aut ad triturationem frumentorum ultra veterem consuetudinem²⁾ ne eos adigat; alioquin ne subditi nostri adeo a fidelitate tua opprimantur, nos summas pecuniarias, quas in eis bonis nostris inscriptas haberet fidelitas tua, numerari faciemus Secus pro gratia nostra non factura! Datum Cracoviae die quinta augusti anno Domini MDXLVIII regni nostri anno XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сяніцького гроду 16/VIII тогож року а laboriosis Stanislae Falek et Lucasz Czamala de Wroczenka villa s. r. mtis nomine suo et communitatis tocus — Львів. краєв. архив кн. сяніцьк. гр. 15 с. 1012.

С.

Петр Кміта продає князівство в Горішній і Долішній Тернаві пл. Ільку Кальницькому за 300 зол., 1 вересня 1549 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Universa acta, quae in humanis geruntur negotiis, subito evanescent temporisque diuturnitate labuntur, nisi munimentis sigillorum annotationibusque testium fuerint perennata. Proinde nos Petrus Kmita, comes in Visnicze, palatinus et capitaneus cracouiensis generalis et regni Poloniae supremus marschalcus atque scepusiensis, premisliensis colezensisque capitaneus, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quia nos cupientes bona nostra augmentare et ad maiores utilitates

¹⁾ Слова debitas — sanocensi в оригіналі повторені. ²⁾ Слова сі повторено.

seu proventus deducere, vendidimus scultetiam in villis nostris Inferiori et Superiori Tarnawa, in terra et districtu Sanocensi consistentibus, nobili Ilko Kalnicki cum suis legitimis filiis videlicet Stec Kozdruy et Wasko pro trecentis florenis pecuniarum monetae et numeri polonialis consuetarum, quemlibet florenum per triginta grossos computando. Quarum villarum Inferioris et Superioris Tarnawa emethones fieri debent et locabuntur iure valachico. Cuius villae Inferioris Tarnawa initium locationis incipietur a fluvio dicto Zwiniacz, seorsum fluvio dicto San potentius (!) eundo et terminabitur in loco, ubi fluvius Bukowiec defluit in fluvium San, inter duos montes, unus, qui vocatur Kiczara ex parte montis Plonna, ex alia parte fluvii San mons dictus Bykow, a granitiebus samboriensibus, et ibi finietur locatio praefatae villae Inferioris Tarnawa. Alterius vero villae Superioris Tarnawa initium locationis emethonum incipietur a campis seu pratis dictis Bieniowe, eundo similiter seorsum fluvio dicto San, et terminabitur in loco, ubi fluvius Niehryłow defluit ex montibus Poloniny in fluvium San, alias do usc Niehryłowa, et ibi finietur locatio emethonum praefatae villae Superioris Tarnawa. Et hoc totum intelligitur ad longitudinem, ad latitudinem vero ex utraque parte villarum praefatarum descriptio et obsignatio facta est eo modo, videlicet ex illa parte a montibus Poloniny, a saltu vexilliferi eundo ad Niehryłow, ibidem post Niehryłow circa Sucha Rostoka facta sunt signa; per montem dictum Niehryłowa Kiczara, na Przyslopie facta sunt signa; exinde eundo ad montem, qui iacet supra Dolhe Bagno, facta sunt signa inter Sylchowaty; in monte Kiczara supra Polanam, facta sunt signa superius Bukowea, na Porubiszczach, facta sunt signa; ab isto loco eundo semita ad campum Bukowiec, similiter eundo semita na Kiczary, ex Kiczara ad villam Tarnawa, signa facta sunt, — relinquendo silvas utiles et arbores fructiferas fagum et abietum versus montes Ploniny et silvas inutiles smerekowe ad excidendum et eradicandum emethonibus villarum praefatarum admittendo et demonstrando, non excedendo in omnibus locis metas descriptas et obsignatas. Ex alia vero parte villarum praefatarum a graniciebus samboriensibus emethones villarum praefatarum non debent excidere silvas utiles et arbores fructiferas, solum silvas inutiles smerekowe excident et eradicabunt, silvas vero utiles pro usu-fructu villarum praefatarum usque ad scopulos granitierum samboriensium relinquendo. Item emethones in eisdem villis locabuntur in areis, tres quartas areae in se continentibus. Item emethones ibidem in cruda radice locati habebunt libertatem ad decursum viginti annorum; quibus emethonibus dum praefata expirabit libertas, tenebuntur nobis et nostris successoribus omnes census pecuniarum daciasque

omnes porcorum et agnorum atque omnium proventuum, qui nobis ex villis kraina nostra proveniunt, nullis exceptis, pro ratis solitis dare et complere debebunt et tenebuntur, omnesque labores, servitia et onera explere et perficere tenebuntur, prout aliae villae nostrae in kraina nostra praefata facere tenentur et ex antiquo tenebantur. Ratione cuius locationis damus et concedimus praefato sculteto et eius successoribus duas areas in Inferiori Tarnawa et duas areas in Superiori Tarnawa pro sessione ipsius sculteti et excrescentias alias obszary, ubi cmethones locari non possunt. Item sub sinagogam in Inferiori Tarnawa damus mediam aream, in Superiori Tarnawa damus similiter sub sinagogam mediam aream, quorum poponum praesentatio ad nos et successores nostros pleno iure pertinebit datiasque omnes solitas more aliorum poponum krainae nostrae nobis et successoribus soluere et explere tenebuntur nullis exceptis. Item praefato sculteto et eius successoribus legitimis damus et admittimus habere molendinum liberum in praefata villa Inferiori Tarnawa, aliud molendinum in Superiori Tarnawa excepto folusz. Item praefatus scultetus et eius successores habebit et habebunt hortulanos, artifices, piscinas, quotquot habere poterint in praefatis villis, sine tamen damno, nostro et praedicio cmethonum nostrorum, in eisdem villis locatorum. Item scultetus praefatus cum suis succesoribus habebit mellificia libera in silvis villarum praefatarum propius adiacentibus et non ultra. Item cmethones villarum praefatarum tenebuntur ire ad suum scultetum bis in anno cum koladka: semel pro festo Nativitatis Domini et semel pro festo Paschcae. Item cmethones villarum praefatarum sculteto suo cum suis successoribus tenebuntur tres dies laborare, sicut eis mandabit, in anno aliaque omnia onera et debita, quae omnes cmethones scultetis suis in kraina nostra Olszanicensi tenentur, similiter praefato sculteto et eius successoribus cmethones praefatarum villarum perficere explereque tenentur et tenebuntur nullis exceptis. Quam quidem scultetiam praefatus scultetus cum successoribus suis tenebit, habebit et possidebit, eo iure et ea proprietate, prout alii sculteti seu kniaziones krainy¹⁾ nostrae praefatae possident et tenent scultetias suas seu kniastwa. Poteritque praefatus scultetus cum suis successoribus praefatam scultetiam vendere, donare, commutare, alienare, summamque tamen originalem praefatorum trecentorum florenorum non excedendo et ad usus suos beneplacitos, prout sibi et suis successoribus melius et utilius videbitur, convertere, nostro tamen et successorum nostrorum consensu ad id accedente. In cuius rei evidens testimonium sigillum no-

¹⁾ Слово повторено.

strum praesentibus est subappensum. Actum et datum in Lesco die dominico in festo sancti Egidii anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono, praesentibus tunc venerabilibus et generosis domino Valentino Herborth canonico cracouiensi et praeposito prae-misliensi, Martino Kroniczki plebano in Visnia, Iacobo Sulowski, Ioanne Sulikowski seruitoribus suis et aliis quam plurimis testibus fide dignis.

Вписано до книг сяницького гроду — Львів. краев. архив кн. сян. гр. 154 с. 921. Порівняти продажу тогож князівства з 1534 р. (за сто зол. лише) у Стадніцького: О wsiach wołoskich с. 33.

СІ.

Кор. Жигимонт-Август надає владичтво перемишльське Яцку Радимовському, 6 марта 1549 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae Masoviae etc. dominus et haeres, significamus praesentibus literis quibus expedit universis, quia cum perlatum esset ad nos venerabilem Laurentium Terlecki, vladicam premisliensem, paulo superioribus diebus ex hac vita excessisse et per eius obitum vladicatum premiesliense (!), quo fungebatur, vacare, intelligentes debiti muneris nostri esse, huic loco et officio de alio vladica, homine idoneo quamprimum providere, tum habentes commendatam venerabilis et nobilis Iaczkonis Radyłowski, clerici rythus ruthenici virtutem, litterarum peritiam et honestam et laudabilem inter homines conversationem, eidem de certa scientia et gratia nostra regia praedictum vladicatum premisliensem per obitum, ut praemissum est, venerabilis Laurentii Terlecki vacantem dandum et conferendum duximus damusque et conferimus per praesentes literas nostras, per ipsum venerabilem Iaczkonem Radyłowski praedictam dignitatem vladicatus premisliensis cum omnibus eius muniis, praerogativis ac bonis et proventibus uniuersis, de iure et antiqua consuetudine ad eundem pertinentibus, tenendum, habendum utifruendum, quieteque et pacifice possidendum usque ad extrema vitae suae tempora vel maioris dignitatis assecutionem, mandantes omnibus et singulis cuiuscunque status et conditionis subditis nostris ubicunque locorum constitutis, praesertim vero hominibus rythus ruthenici in diecesi premisliensi consistentibus, ut ipsum venerabilem Iaczkonem Radyłowski pro vero et legitimo vladica premisliensi habeant eique uti praelato et pastori suo in omnibus licitis ac honestis pareant ac obediant et de omnibus et singulis prouentibus ac obventionibus, ad eum ratione vladicatus sui de iure

vel antiqua consuetudine pertinentibus respondeant et per alios responderi faciant, pro gratia nostra aliter non facturi — harum, quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio litterarum. Datum Cracoviae feria quarta ante dominicam quadragesimae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono, regni vero nostri vigesimo. Nicolaus Grabia, regni vicecancellarius, manu propria. Relatio mgneci, Nicolai Grabia castellani chelmensis regni Poloniae vicecancellarii et lubomlensis capitanei etc.

Документ сей вписано разом з ч. 79, на жаданне тогож Янковського з токож приміткою: sigillum regni est appensum eidem privilegio, in suo loco pendet. — Львів. краєв. арх. перем. зем. кн. 237 с. 1297.

СІІ.

Кор. Жигимонт-Август поясняє порядок пропускання камінецьких міщан через митні комори, 20 марта 1550 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litwaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiaeque etc. dominus et heres. Universis et singulis palatinis, castellanis, capitaneis teloneorumque nostrorum quorumcunque in regno et dominiis nostris exactoribus, eorum loca tenentibus, sincere et fidelibus nobis dilectis gratiam nostram regiam! Donavimus proconsuli cum consulibus civitatis nostrae Camenecensis omne teloneum, quodcunque nobis a mercatoribus camenecensibus per terras Russiae et alia loca regni nostri cum mercibus universis ac bobus proficiscentibus dependitur, finit(imo)¹⁾ tantum excepto, pro munienda civitate et arbitrium nostrum ea (le)ge et conditione, quod quicquid telonei nomine per terras Russiae atque quaecunque loca totius regni proficiscentes essent persoluturi, illud in Camyenyecz persolvant teloneatori, per eos cum scitu et voluntate capitanei nostri camenecensis instituendo. Apud quem quidem teloneatorem debebunt se semper cum mercibus, quas ex Camyenyecz ducere volent, sive etiam bobus, quos expellent, representare ac teloneum ab eis persolvere quietationemque accipere, in qua diserte perscriptae esse debent merces seu boves, a quibus teloneum solutum est, et summa, quam persolvit; qua quietatione teloneatores nostri in terris Russiae et aliis locis regni nostri visa, nullo teloneo ab eis exacto, eos liberos dimittere debebunt, quietationis tantum contento in regestrum inscripto, quantum scilicet mercium aut bovum (!) habuerit et quantum telonei nomine persolverit. Quod vobis omnibus superius

¹⁾ Під книги зігннів.

scriptis denuntiamus atque mandamus, ut eam ipsam donationem nostram firmiter et inviolabiter observent, in nulloque eam transgredi audeant, nos vero id a vobis in rationem suscepturi sumus, pro gratia nostra aliter non facturi. Datum Piotrkoviae in conventione generali regni sabato post festum visitationis Mariae proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, regni vero nostri vigesimo primo. Sigismundus Augustus rex subscripsit.

Вписано тогож року до книг львівського ґроду на жадання рай-
цїв і громади м. Камінця. — Львів. краєв. архив кн. львів. ґроду 29
с. 52.

CIII.

Кор. Жигимонт-Авґуст звільняє камінецьких міщан католиків,
Русинів і Вірмен від оплати мита, 15 марта 1553 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, necnon terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Russiae Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniae etc. dominus et heres, significamus presentibus litteris universis tam praesentibus quam futuris, quod cum relatum esset nobis civitatem nostram Camenecensem in terris nostris Podoliae, quae antemurale et propugnaculum regni et dominiorum nostrorum est, partim propter caritatem annonae, cuius est penuria magna in confinibus illius, partim quod nullas libertates et praerogativas a serenissimis predecessoribus nostris concessas habeat, maxima ex parte desolatam esse et nisi beneficentia nostra regia fuerit ei prospectum, desolatiorem futuram, — supplicassent nobis consiliarii in hac generali conventione congregati, ut libertatem ab omnibus et singulis theloneis nostris et regni nostri illis daremus, quamobrem nos de certa scientia, gratia et munificentia nostra regia consensuque consiliariorum omnium regni nostri cupientes commodis incolarum eius civitatis consulere ad melioremque statum et conditionem illam reducere, omnibus et singulis eiusdem civitatis nostrae Camenecensis civibus et incolis, sive ii romani sive graeci sive armenici ritus sint, eam gratiam et potestatem faciendam et concedendam censuimus, quod possint et valeant cum rebus suis omnibus et mercibus propriis, cuiuscunque generis eae fuerint et speciei, atque bobus pecoribusque et pecudibus quibusvis per omnia regni et dominiorum nostrorum loca et quasvis teloneorum cameras ire, proficisci, transire, deducere, reducere, vendere, commutare, libere, tuto, sècure et absque omni impedimento ac telonei et vectigalis tam novi et antiqui, quam cuiuscunque alterius, quocunque nomine ea appellen-

tur, solutione, exactione et depactione, excepto tamen novo teloneo finitimo regni nostri, damusque, concedimus ac eosdem cives et incolas camenecenses eorumque quemlibet a teloneis et vectigalibus omnibus liberos prorsus et immunes facimus et pronuntiamus hisce litteris nostris perpetuis temporibus et in aevum, ita tamen, ut sub pretextu huius libertatis ii ipsi cives et incolae camenecenses pro suis rebus aut mercibus bobusque alienas merces, res bovesque ullo modo deducere, devendere sive commutare non audeant sub amissione tam universarum rerum merciumque huiusmodi alienarum, quam omnium bonorum suorum mobilium et immobilium. Quocirca universis et singulis regni et dominiorum nostrorum dignitariis, officialibus, palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, vicecapitaneis, burgrabiis, nobilebus, teloneorum quorumvis et vectigalium prefectis, notariis, custodibus et eorum substitutis, civitatum, oppidorum et villarum rectoribus, proconsulibus, consulibus ceterisque omnibus, quorum interest, id denuntiamus atque una mandamus, ut eosdem cives nostros et incolas camenecenses hac in libertate conservetis et manuteneatis, conservarique et manuteneri faciatis, nullaue telonea et vectigalia ab eis eorumque rebus et mercibus propriis, cuiuscunque generis eae fuerint et speciej, bobusque aut pecoribus exigatis neque alios exigere patiamini, dempto, ut premissum est, teloneo regni nostri novo finitimo, sed eos una cum mercibus illorum propriis bobusque libere et absque omni impedimento ac telonei cuiusvis solutione per omnia teloneorum loca ire, proficisci et transire permittatis ac ab allis permitti patiatis, secus pro fide vestra et gratia nostra non facturi. In quorum omnium fidem et testimonium presentes manu nostra subscripsimus, sigilloque nostro communiri iussimus. Datum in conventionem generali cracoviensi feria quarta post dominicam letare proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni vero nostri anno vigesimo quarto presentibus reverendissimo et reverendis in Christo patribus dominis Nicolao Dziergowski archiepiscopo gneznensis legato nato et primate, Andrea Zebrzydowski cracoviensis, Ioanne Zdroiowski wladislaviensis, Andrea Czarnkowski nominato poznaniensis, Andrea Noskowski plocensis, Iacobo Uchanski chelmensis ecclesiarum episcopis, necnon magnificis generosis et venerabilibus Petro Kmitha comite in Visnicze palatino et capitaneo cracoviensi, regni nostri marschalco supremo, scepusiensi, premisliensi, colensique, Nicolao Odnowski de Fulsthin et sandomiriensi et leopoliensi, Martino Zborowski calisiensi, schidloviensi odolanoviensique, Ianussio a Koszcielec brzestensi Maioris Poloniae generali naklensique, Andrea comite a Thenczin lublinensi ac rohathinensi sniathinensique, Nicolao de Seniawa belzensi et haliciensi colo-

miensique, Ioanne Dziergowski de Pawłowo Masoviae et warschawiensi palatinis et capitaneis, Stanisław Maciejowski woynicensi curiae nostrae marschalco, lubomliensi zawichosthensique, Philippo de Trcziana ravensi, Spithkone Iordan de Zakliczyn sandecensi. regni nostri thesaurario, Valentino Dembienski biechensique, burgrabio cracoviensi, Nicolao Miskowski de Mirow radomiensi, ducatum Oszwieczimensis, Zatoriensis, Stanisław comite in Thenczin leopoliensi, lublinensi belzensique, Ioanne Bonar de Balicze chelmensi, magno procuratore cracoviensi, Ioanne Comorowski polanecensi, Ioanne Luthomirski brzeziniensi, curiae nostrae thesaurario lanciciensique, Nicolao Luthomirski czechowiensi, Floriano Zebrzedowski oszwieczimensis, Bartholomeo Zebrzedowski brzestensi et diboviensi, Ioanne Loboczki spicimiriensis, Nicolao Radzieiowski gostinensi castellanis, Ioanne Ocieski regni nostri cancelario, succamerario burgrabioque cracoviensi, sandecensi et olsthinensi capitaneis, Ioanne Przerembski, vicecancelario regni nostri et preposito cracoviensi, Georgio Podlodowski camerario cracoviensi, Ioanne Sirakowski curiae nostrae referendariis, Martino Cromero canonico cracoviensi secretario nostro, Nicolao Mniszek et (!) magna Kunczyce cubiculi nostri prefecto, lukowiensi, sokaliensi, Stanisław Ligeza regni nostri pocillatore thissoviensique, Gabrielle Tharlo regni nostri incisore chelmensique capitaneis et allis quam plurimis dignitariis et officialibus nostris testibus circa premissa. Datum per manus magnifici Ioannis Ocieski regni Poloniae cancelarii, succamerarii burgrabiique cracoviensis, sandecensis et olsthinensis capitanei, sincere nobis dilecti. Sigismundus Augustus rex subscripsit.

Грамоту сю в потвержденню 1569 р. вписано в тім же року до книг гр. львівських на жаданне міщан камінецьких — Львів. краєв. архив. кн. львів. гр. 41 с. 530.

CIV.

Кор. Жигимонт-Август позволяє еп. перемишльському Антонію Радилівському поставити на церковних ґрунтах доми для ремісників, а тим ремісникам заложити свій осібний цех, 15 марта 1554 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaeque etc dominus et haeres, significamus praesentibus literis nostris, quibus expedit universis et singulis tam praesentibus quam futuris, harum notitiam habituris, quod ad supplicationem venerabilis Antonii Radyłowski, vladicae nostri premisliensis ritus et religionis graecae, ipsi et successoribus eius pro tempore existentibus consentiendum duximus consenti-

musque praesentibus literis nostris, ut possit aedificare et denuo constituere in civitate nostra Premisliensi e regione muri per ipsum vladicam Antonium extructi intra et extra circuitum fundi ipsius ecclesiae sancti Ioannis Baptistae, in cuius possessione pacifica hucusque extitit, aedificia et domos pro artificibus et aliis quibuscunque inhabitatoribus pro tempore existentibus, citra tamen occupationem muri premisliensis et viae ex antiqua consuetudine circa murum eundem usitatae. Quas quidem domos et aedificia modo praemisso per successores eius seu per ipsum vladicam extruendas ecclesiasticae immunitati adscribendum duximus ascribimusque, appropriamus et incorporamus per praesentes ecclesiae superius recensitae sancti Ioannis, removens ab eisdem omnia et singula saecularia tam castrensia quam civilia onera, eximentes etiam illos a iurisdictione officiorum tam castrensis quam civili (!) premisliensis. qui solius vladicae premisliensi presenti et pro tempore existenti dicto audientes erunt, ipsique aut illius officialibus parebunt ac census, datias, tributa reliquosque redditus dependent perpetuo et in aevum. Ipsisque artificibus, quodcunque opificium exercentibus, potestatem facimus, ut liceat illis opificibus contubernium proprium a contuberniis et fraternitatibus artificum in civitate Premisliensi agentium distinctum habere. Licebit insuper illis in circulo civitatis Premisliensis et domibus suis opificiorum suorum labores et instrumenta quaevis venum exponere et divendere. Per ipsum Antonium vladicam premisliensem et eius successores pro tempore existentes praefatas domos cum omni iure dominio, proprietate ac omnibus utilitatibus exinde provenientibus, tenendi, habendi, utendi, fruendi, quiete et pacifice possidendi ac in usus suos et successorum suorum bene placitos perpetuo et in aevum convertendi, harum testimonio literarum, quibus in fidem sigillum nostrum est subappensum. Datum Lublini in conventu regni nostri generali feria quinta proxima post dominicam iudicam anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, regni vero nostri vigesimi quinti (!). Ioannes Ocieski regni Poloniae cancellarius. Locus sigilli regni in cera expressi. Relatio magnifici Ioannis de Ocieszyno regni Poloniae cancellarii, succamerarii, burgrabii cracoviensis ac cracoviensis generalis, sandecensis olsztynensisque capitanei.

Вписано в подтвержденню 1681 р. до книг земських перемиських тогож року на жадання еп. Винницького — Львів. краев. архив. кн. зем. перем. 144 с. 2950.

CV.

Кор. Жигимонт-Август прилучає церкву в місті Дрогобичу до замиської церкви с. Юрія і забезпечує Сенька Терлецького в держанню її, 7 червня 1555 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae etc. dominus et haeres, significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia propter intercessionem certorum consiliariorum nostrorum pro religioso Sienkone Terlecki, ritus ruthenici popone sinagogae sancti Georgii extra civitatem nostram Drohobycensem sitam (!), admittendum et consentiendum duximus admittimusque et consentimus per praesentes literas nostras, ut sinagogam ritus graeci in civitate nostra Drohobycensi pariter exstructam ipse Senko Terlecki cum suis successoribus teneat, habeat et possideat et administret cum omni iure et usu fructuum et pari vero omnimodo, quemadmodum praefatam sinagogam Georgii extra civitatem Drohobycensem sitam tenet, habet, possidet et administrat. Quam quidem sinagogam noviter, ut prefertur, exstructam nos sinagogae sancti Georgii adiungimus et incorporamus eisdemque iuribus et aliis libertatibus ac praerogativis hanc noviter exstructam sinagogam uti volumus, quibus vetus sinagogae uti est solita¹⁾. Concessimus eidem Terlecki Sienkoni eiusque successoribus libertatem. quam salis fodinam alias surovice in casa sua propria salinaria....., equorum visa absque solutione koszowowe extrahendi, non servato etiam nec expectato ordine alias oczeredni. Quare generoso Iohanni Starzechowski tribuno samboriensi et capitaneo drohobycensi moderno et aliis capitaneis pro tempore existentibus drohobycensibus committimus et mandamus, quatenus modernum poponem et alios eiusdem synagogae popones pro tempore futuros in possessione pacifica dictae synagogae noviter exstructae.... defendat sub obtentu gratiae nostrae, — harum testimonio litterarum, quibus in fidem sigillum nostrum praesentibus est appositum. Datum in conventionem generali piotrkoviensi feria sexta ante dominicam sanctae Trinitatis proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, regni nostri vigesimo sexto. R. magnifici Ioannis de Ocieszyno regni Poloniae cancellarii²⁾, cracoviensis generalis, sandecensis, olsztynensis capitanei, succamerarii cracoviensis. Ioannes Ocieski regni Poloniae cancellarius mp. Locus sigilli maioris cancellariae regni.

¹⁾ В оригіналі: solitum, ²⁾ В оригіналі: magnificus.. cancellarius.. і т. д.

Вписано з оригіналу в р. 1689 до книг земських перемиських на жадання Івана Монастирського декана старосамбірського — Львів. краєв. архив перем. зем. кн. 148 с. 161. копія писана дуже недбало, кілька місць попсованих до непізнання означив я kropkami.

CVI.

Кор. Жигимонт-Август потверджує маєткові права однакові для католиків, Русинів і Вірмен м. Камінця і підсудність їх своїм юрисдикціям, 11 червня 1555. р.

Sigismundus Augustus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae Samogitiaque etc. dominus et heres, significamus presentibus litteris nostris quibus expedit uniuersis et singulis, harum notitiā habituris, quod certo edocti in ciuitate nostra Camenecensi ex veteri et recepta consuetudine, inter consules et ciues nostros camenecenses ritus romanae ecclesiae et Ruthenos atque Armenos eiusdem ciuitatis obseruari solita, liberam utrique facultatem esse de quibusuis bonis immobilibus, quae sunt Armenorum et Rutenorum, hominibus ritus romanae ecclesiae cum Armenis et Rutenis vicissim, vero Armenos et Rutenos cum hominibus romanae ecclesiae contractus emptionis et venditionis facere coram iudiciō, cui bona illa subsunt, factos contractus recognoscere resignationesque bonorum peragere, supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum benigne annuentes dictaeque consuetudini hactenus observatae innitentes, statuimus et ordinamus in ea ciuitate obseruandum bona immobilia, quocunque nomine appellata, quae nunc et deinceps futuris temporibus in ciuitate nostra Camenecensi homines ritus ecclesiae romanae inter Armenos vel Rutenos quocunque legitimo iure et titulo possident, licitum eisdem esse inter Armenos et Rutenos obtinere; pari etiam ratione licere Armenis et Rutenis bona quaeuis immobilia, quocunque nomine nuncupata, inter homines ritus ecclesiae romanae possidere atque emptiones, venditiones, commutationes, resignationes siue quascunque officiosas cessiones coram iudicio illo, cui eiusce modi bona subsunt. sine quouis impedimento et contradictione exequi et peragere, ita tamen, quod ratione bonorum eorundem fundi quilibet possessor illorum pro omnibus oneribus et iurisdictione non in alio iudicio siue eiusdem iudicii aduocato, quam coram aduocato, cui subiacebunt, respondere et iuri iudicatoque parere astrictus erit, — harum testimonio litterarum, quibus sigillum nostrum subappensum est. Datum Petricouiae in conuentione generali regni feria tertia post dominicam sanctae Trinitatis proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquage-

simo quinto, regni uero nostri anno vigesimo sexto. Ioannes Ocziecki regni Poloniae cancellarius. Relatio magnifici Ioannis de Ocieszino regni Poloniae cancellarii, generalis cracouiensis, sandecensis, olstinen-sis capitanei, succamerarii cracouiensis.

Грамоту сю вписано до книг ґродських львівських з ориґіналу в 1591 р., на жадання Hamatrus Basilius Philippovicz civis et Armenus camenecensis. — Львів. краєвий архив кн. ґр. львів. 347 с. 966.

CVII.

Кор. Жигимонт признає, що незаконно видав війтови з Камінецької волости охоронний лист против його дідичів, 26 лютого 1556 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc. dominus et heres, planum testatumque facimus quorum interest universis, expositum esse nobis generosorum Ioannis castellani bieczensis, magni procuratoris arcis nostra Cracouiensis ac scepuysiensis rapstinensisque capitanei et Stanislai secretarii nostri ac bieczensis czechouiensisque capitanei ac Seuerini et Frederici Bonarow minorennium de Balicze fratrum germanorum nominibus, quendam Hieronimum Pepiczki, scultetum et subditum ipsorum de villa eorum hereditaria Malniowka, ad castrum eorundem Camienyecz hereditarium pertinenti, per speciem securitatis vitae saluum conductum a nobis ad malam narrationem sibi impetrasse atque eo pretextu se ab eorundem dominorum suorum superioritate et obedientia ac oneribus debitis exonerare velle. Itaque cum regni statuto cautum sit, non posse nec licere salui conductus litteras subditis contra dominos eorum dari, nos, siquidem subditus eorum, saluum conductum nostrum, eidem Hieronimo Pepiczki concessum, tollimus et abrogamus neque ipsum Hieronimum contra dominos suos eo uti posse declaramus et pronunciamus — harum quibus sigillum nostrum est appressum testimonio litterarum. Datum Vilnae XXVI die februarii anno Domini MDLVI, regni vero nostri XXVI. Ioannes Przemycki regni Poloniae vicecancelarius scripsit. Relatio reverendi Ioannis de Przeremb regni Poloniae vicecancellarii ac gnesnensis cracouiensisque praepositi.

Вписано тогож року до книг ґродських сяніцьких — Львів. краєв. архив книг сяніцького ґроду 17 с. 330.

CVIII.

Кор. Жигимонт-Август привертає церкву і лан ґрунту в с. Ольхівцю шл. Анні з Ритарович, на підставі надання кор. Володислава, 11 січня 1557 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et haeres. Generoso Sebastiano Liubomirski, capitaneo sanocensi, fideli nostro dilecto, in absentia eius vicecapitaneo gratiam nostram regiam! Generose fidelis noster dilecte! Restituimus laneum agri et sinagogam ruthenicalem, in villa nostra Olchowcze iacentem, nobili Annae de Ritharowcze, consorti nobilis Nicolai Pelca, tanquam successori legitimae olim nobilis Petri Czessyk, cui laneus eiusmodi cum sinagoga per olim Vladislaum, Hungariae et Poloniae regem, propter illius fidelia servitia datus et concessus fuerat, quemadmodum id ex litteris desuper emanatis et per nos approbatis confirmatisque latius continetur. Quam ob rem volumus et fidelitati tuae mandamus, ut requisitis praesentibus litteris memoratae nobili Annae de Ritharowcze laneum agri et sinagogam iuxta litteras illius desuper concessas, quem hucusque pro usu nostro fidelitas tua tenuit, restituat ipsique intromissionem in eum admittat et de possessione et usufructu plenarie condescendat, non obstante ulla praescriptione, quae inter nos et subditos nostros intervenire ex statuti praescripto minime potest. Secus pro gratia nostra ne fecerit. Varsoviae feria secunda post festum sanctorum trium regum anno Domini MDLVII, regni nostri XXVII. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сянiцького ґроду в р. 1558 старостою, при заяві, що той лан Анні з Ритарович він віддав — Львів. краєв. архив, кн. сян. ґр. 17 с. 1066.

CIX.

Себастьян Любомірський, староста сянiцький, поручає попу Федору осадження села Прилук, на волоським праві і надає йому князівство в нiм, 23 січня 1557 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam solo literarum usu memoriae fulcit aeternitas ab omnique oblivionis iniuria res memoratu digne vindicantur et omnia, quae passim geruntur, ad posteritatem relinquenda, nisi testimonio literarum fuerint roborata, successu temporis aboleri et oblivioni tradi soleant, proinde nos Sebastianus Lubomirski de Lubierz, dapifer terrae Cracoviensis et

capitaneus sanocensis, significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, tam praesentibus, quam futuris harum notitiam habituris, quia volentes fructus et proventus bonorum regalium eisdem in bonis capitaneatus Sanocensis ad thesaurum sacrae regiae maiestatis ampliare et adaugere uberiusque conditionem et iustum ac proficuum augmentum in praefatis bonis capitaneatus nostri Sanocensis, cum id nostra interest, pro fide ac debito officii nostri fecundare ac ex incultis et desertis locis, quae nullum thesauro sacrae regiae maiestatis commodum in capitaneatu Sanocensi defferunt, cultiora et habitabilia facere, tum etiam in omnibus commodiora parare, de quibus utilitas licita ex humana industria succrescere et evenire potest, — propterea discreto Fiedor pop dicto Tolop de Oszow Rutheno, iam de caetero perpetuis temporibus Przełęczki nuncupan(do) admissimus et dedimus, admittimus damusque tenore praesentium fundare et locare erigereque de nova et cruda radice villam, quae eviternis perpetuisque temporibus Przełęki appelabitur et vocabitur, in bonis sacrae regiae maiestatis in fundo capitaneatus Sanocensis in fluvio dicto Oślawa in terra Sanocensi sita, silvas ex quibus nullus fructus proveniebat, extirpare, quae nova¹⁾ villa praefata locabitur in fluvio dicto Oślawa, incipiendo a loco, ubi torrens dictus Koniow in fluvium praefatum Oślawa incidit et cadit, deinde isto torete tendendo usque ad summitatem ipsius torrentis Koniow ad aliam usque summitatem alterius torrentis dicti Trawni, eundo summitate partialis alias działem usque ad granicies villae Kamionka generosi Stanisłai Tarnowski, consequenter praedictis graniciebus villae Kamionka usque ad dependentiam montis vocabulo ruthenico dicti Lzi (!) et a dependentia dicti montis, ubi quondam rivus et rivulus fuit in dicto loco, usque ad montem alium dictum Niezieblec et a dicto monte Niezieblec via tendendo rel. summitate montis alias wierhem Horbu Konskiego eundo usque ad torrentem dictum Ustmikowa, qui torrens dictus influit in fluvium Oślawa et tendeno per fluvium Oślawa ad montem dictum Iasionow, et a monte Iasionow ad alium montem, dictum Luktowa, et de monte Luktowa ad montem Kotyssow et a monte Kotissow tendendo partiali dicto Kroscinskiem działem et parciali dicto Kroscinski usque ad fluvium Oślawa et a fluvio Oślawa usque ad incursum torrentis dicti Koniow, a quo incepta est dictae villae circumferentia, cum ambabus rippis fluvii Oślawa nec non cum omnibus rivis, rivulis, montibus, summitatibus, fluviiis, fluviolis, aquis et earum in fluvium Oślawa decurrentibus rivis et aquarum decursibus, inclinationibus, nihil penitus excipiendo, more

¹⁾ В оригіналі: nulla.

praemisso de discrepatione signorum metalium seu granitialium conten. pro utilitatibus incolarum dictae villae Przełęki ac scultetiae in ibidem servantibus et pertinentibus. Ut in posterum ordo integraeque possessiones in ipsa villa capitaneatus nostri, olim desertae nunc vero ad locandum advenientes retinerentur, non minoris esse virtutis censentes parta tueri, quam amissa querere, eidem praefato dicto pop Fiedor, dicto Tolop de Hoszow Rutheno, iam de cetero Przełęcki appellando, qui hanc ipsam villam ex cruda radice locabit colonis silvasque extirpabit et in usus sacrae regiae maiestatis, quantum ad ipsum pertinet, pro parte non mediocri ampliabit et in posterum, quantum expedire laneos in eadem villa videbitur, se constantissime instruxit augere, proinde prospicientes¹⁾ eius integritatem, fidem ac in istius villae locationem diligentiam non parvam habentes eundemque contentum reddere ac ei gratificari pro eius iustis laboribus cupientes, eidem Fiedori Przełęcki praefato suisque legitimis successoribus in eadem villa scultetiam cum tribus laneis agri in utroque campo liberis ab omnibus et singulis datiis, pensionibus, censibus, servitiis et oneribus, quando quidem nemini ea ipsa concessione praeiudicari videmus, damus, donamus, concedimus, dedimus, donavimus et concessimus per praesentes ac iure haereditario omnimodo ~~tenendam~~ habendam et possidendam cum omni dominio et proprietate. Quae villa praefata Przełęczki in omnibus suis causis, negociis et iudiciis uti ac iudicari debebit iure valachico, quam villam eidem iuri adscribimus et incorporamus, qua[e] quidem villa Przełęki erit sacrae regiae maiestatis ad castrumque sanocense spectabit et pertinebit eiusque incolae spectabunt et pertinebunt perpetuo ac in aevum. Cuius quidem villae Przełęki praefatae incolae omnes libertate gaudebunt ad viginti annos, liberique erunt ab omnibus et singulis datiis, censibus, servitiis et oneribus laboribusque ante expirationem praefatae libertatis et eandem (!) omnes et singuli coloni expirata cuiuslibet eorum libertate praefata viginti annorum a locatione cuiuslibet in cruda radice ad onera praestanda et census ac dacias, more aliorum incolarum in aliis villis valachicis erunt perpetuo restricti, quos praesentibus astringimus et oneramus, videlicet quilibet cmeto de medio laneo pro censis singulis annis grossos quindecim et per unum caseum valachicum et cingulum equestrem alias poprag et fumale per grossum unum soluere et dare tenebitur. Item quilibet etiam anno quolibet cmeto et incola eiusdem villae decimum porcum et vigesimum agnum seu mothonem, videlicet de centum ovibus quisque agnos quinque dare et extradere tenebitur et²⁾ bellicarium dum obuenerit, per grossos sex etiam quilibet cmeto de medio laneo

¹⁾ B опр.: prospiciam. ²⁾ B опр.: est.

dare tenebitur. Omnes incolae eiusdem villae ad plonini et custodiendum theloneum tempore nundinarum in Sanok, dum necessarium (!) fuerit, ire tenebuntur paratique esse debent. Praeterea dum vicecapitaneus sanocensis venerit ad eam ipsam villam, incolae eiusdem villae pro adventu eius unum actuale cerevisiae et prandium parare debent. Item emethones et incolae eiusdem villae ex mellificiis apum de qualibet arbore melficanti per medium grossum, alieni vero, qui ex alia villa in limitibus dictae villae Przylęki laboraverint mellificia per grossos duodecem ratione melis dicti lipiec dare et soluere sacrae regiae maiestati tenebuntur. Advenienti etiam necessitate, ut in eam villam Przylęki aliquis profugus hominum venerit, ex eadem extradi non debet, sed sibi iustam de eo ibidem pro inculpatis administrari debet. Poponi etiam pro synagoga unum laneum damus agri liberum et assignamus, quem semper habebit et obtinebit, de quo honorationes, saltim pro festo Paschae capreolum et pro festo Nativitatis Christi leporem vel caseum valachicum ad castrum sanocense singulis annis et non plus dare tenebitur. Item praefatus Przełęcki cum suis successoribus habebit perpetuo ad eandem scultetiam cum tribus laneis praefatis excrescentias sive partiales duas alias obszary, que tamen agris emethonalibus currentibus non abessent, et in villagium, ubi sine iniuria colonorum erit, necnon duo prata iuxta quod duo fuit (!) campi. Habebit etiam cum suis posteris legitimis successoribus ad eandem scultetiam molendinum cum serra alias piła et pannipressorio alias foluszem in fluvio Oślawa pro usu et necessitate sua cum omnibus eiusdem molendini emolumentis, omnibus grani fructibus et redditibus. Ad quod molendinum molendinatori pro tunc existenti medium laneum agri liberum ab omnibus daciis et tributis serviciisque damus et assignamus. Piscinas quoque proprias, quodquod voluerit vel habere poterit, in bonis et haereditate sibi dimensa aedificare et facere pro usu et utilitate sua potens erit. Tabernam quoque ad eamque medium lanei agri eidem sculteto eiusque successoribus ac ex ea fructus omnes et proventus necnon mellificia apum et pascua ubique idem ipse scultetus cum suis successoribus pro usu suo libera ab omnibus oneribus et solutionibus vel conventionibus (!) habebit. Praeterea fabrum, textorem, sartorem, lutifugulum et alios artifices necnon hortulanos, quodquot vel habere poterit in sua parte, quae illi concessa est, videlicet laneis suis et villagio suo, quos pro usu suo habere poterit libere ab omni datia et impedimento quorumlibet praefectorum. Licebit etiam eidem sculteto et eius successoribus habere piscatorias piscium et venationes ferarum, tam parvarum, quam magnarum, omnium aucupium avium in omnibus locis praedictae villae pro sua utilitate. Quae omnia et singula praedicto sculteto, suis legitimis

successoribus debent esse libera tanquam haeredibus. Item idem scultetus cum suis successoribus de omnibus censibus ex incolis praefatae villae soluendis sextum denarium de porcis vero et agnis praedictis, necnon ex aliis omnibus et singulis ratione census datiis et paenis omnibus, quam maioribus tam minoribus, et de omni re iudicata sive in magnis sive in parvis casibus¹⁾ iudiciiis et divortii, si quando contigerit, tertiam partem sive tertium denarium habebit perpetue²⁾. Item mardures omnes alias³⁾ ku[ni]cze ab ancillis in matrimonium ex more dat. in aliud dominium ad scultetiam semper pertinebunt. Insuper cmelhones omnes, incolae praefatae villae, duas honorationes, quas vulgo poczty vocant, quolibet anno sculteto praefato et eius successoribus dare tenebuntur et quilibet eorum tenebitur, videlicet pro festo Nativitatis Christi duos panes et duos gallos, pro festo vero Paschae duas ovinas et triginta ova gallinacea. Item omnes etiam incolae villae praefatae et quilibet eorum in unno (!) quoque anno tres dies sculteto et successoribus eius laborare tenebitur, quidcunque (!) ipse iusserit, et ad convocatorium, alias na ląkę⁴⁾, alios tres dies similiter omnes incolae et cmethones tenentur ire et laborare debebunt eidem sculteto et eius successoribus id, quidquid iusserit, et potum et escam his tribus diebus dare tenetur, sicut fieri solet in convocatio. Si quis vero cmethonum absque prole decesserit substantiamque aliquam post mortem suam reliquerit, eius iusta pars converti debet pro coquina maiestatis regiae et reliquum consanguineis mortui debet dari, cum quibus in post habebit scultetus una cum suis successoribus. Ad molendinum etiam sculteti ad praeparandum obstaculum eiusdem, cum postulaverit necessitas subditi omnes tenebuntur ire toties, quoties opus fuerit. Sylvarum vero usum cmethones dictae villae iuxta arbitrium nostrum et successorum nostrorum, loci capit (aneorum) habebunt. Ab aliis autem omnibus et singulis pensionibus, laboribus, angariis, censibus et dationibus, quibusvis vecturis atque oneribus iuri et consuetudini valachici (!) inconvenientibus subditos et incolas praefatae villae Przyłęki libertamus et excimimus. Scultetus autem et eius successores expensionem bellicam non tenebitur servire, sed expirata libertate praedicta viginti annorum tempore generalis motionis vel alicuius disturbii extranei tenebitur et eius successores tenebuntur nostris vicecapitaneis vel vicesgerentibus ad custodiam arcis Sanok sine quavis interpositione temporis ire et illic in arce Sanok obsequia pro necessitate arcis iuxta mandatum nostrum vel vicecapitanei nostri sive vicesgerentis et nihil aliud praestabit vel praestare tenebitur et eius successores tenebuntur, quem et quos ad id adscribimus et adiungimus. Pro omnibus autem iniuriis, causis et

¹⁾ В скар.: claribus. ²⁾ В опр.: perpetile. ³⁾ Повторено. ⁴⁾ Читай: łąkę.

negotiis contra se querutantibus nonnisi coram nobis et successoribus nostris, protunc capitaneis et locum eorum tenentibus respondere ac satisfacere debet et debebunt, iure tamen prius vi-ti. Quos ab omnibus aliarum quarumvis personarum iuribus et iurisdictione liberamus et exemimus. Liberum autem erit praefato Przełęcki sculteto eiusque successoribus legitimis vendere, donare, obligare eandem scultetiam et ad usus suos beneplacitos convertere, nostro prius ad eam rem aut successorum nostrorum, pro tempore capitaneorum aut saltem sacrae regiae maiestatis requisito¹⁾ consensu, alioquin inhaerendo iuri communi irritum et inane omne factum censebitur. In quorum omnium et singulorum fidem ac evidens testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Actum et datum in castro Sanocensi vigesima tertia ianuarii, hoc est sabbatho ante conversionis (!) sancti Pauli, anno Domini millesimo-quincentesimo quinquagesimo septimo. Iacobus Borissowski actorum castrensi-um sanocensium notarius manu propria.

Сю грамоту в подтвержденю кор. Жигимонта-Августа 1557 року вписано (дуже недбало, з численними помилками) до книг сяніцьк. гроду на жаданне Василя Пишняка в 1741 році — Львів. краєв. архив ки. сяніцьк. гр. 230 с. 1197.

СХ.

Ян Дзядуский, біскуп перемиський, подтверджує Романа Волоха, попа с. Нової Короликової, в правах володіння ланом ґрунту в тім селі, 6 червня 1558 р.

Ioannes Dziaduski, Dei gratia episcopus premisliensis, significamus tenore praesentium vniversis et singulis, praesentibus et futuris, quomodo honestus Romanus Valachus, rithus graecanici pop de villa nostra Nova Krolikowa, petiit a nobis maioribus precibus, quibus petiit, ut laneum a Procopio, sculteto nostro, patrem (!) eius, dudum de cruda radice extirpatum, elaboratum et possessum, ad synagogam ruthenicam privilegiaremus ac immunitati Ruthenorum, prout habent alia synagoga, ascriberemus. Qui laneus habet cursum suum incipientem a fl[u]vio villae dictae Nowa Krolikowa et extenditur usque ad graniciem Wisloczek una parte, altera vero parte villae praedictae inhoatur a fluvio et extenditur usque ad graniciem villae Kamionka, iacentem²⁾ superiori parte agrorum ad scultetiam pertinentium, inferiori parte agrorum Antiqua Krolikowa (sic). Praeterea cum illius lanei solum sterile ac non satis frugiferum esse compertum habeamus, eius rei rationem habentes, itaque cum nos ipse praedictus pop una cum subditis nostris de eadem villa dicta Nowa Krolikowa obnixe rogarent crebrisque supplicationibus

¹⁾ В ори.: reguis eo. ²⁾ В ори.: iacentis, але порівняти низше.

flagitarent, ut eis in hac religionis causa provideremus, tandem illorum quaerimoniis precibusque permoti, eis pro officio nostro consulendum et succurrendum censuimus, adhibito capituli nostri premisliensis consilio et consensu, damusque noviter et de gratia nostra donavimus praedictum laneum, iacentem in duas partes praedictae villae iuxta agrorum scultetialium una cum obszaro, per eundem poponem propria manu et sumptu de cruda radice extirpatum, excultum et elaboratum, qui inhoatur a villa dicta et extenditur usque ad graniciem villae nostrae Kamionka, iacentem superiori parte obszaros scultetiales, inferiori vero parte incolae dicti Peterkone, necnon ortulanium in villagio pro ecclesia, et alteram ortulanium in sessionem, atque iam ex eo tempore eos ipsos agros una cum laneo supra scripto adiungimus atque applicamus praedictae synagogae, nihil deminuendo, auferendo, quam late longe in suis terminis et limitibus circumferentialiterque extendunt, praedicto poponi et successoribus eius addicimus et adscribimus, concedentes illis liberam possessionem et utifruccionem, prout illi melius et utilius videbitur, quin etiam ab omnibus censibus, servitiis et oneribus eum poponem et eius successores liberos immunesque perpetuo facimus, solummodo tenebitur dictus pop sui que posterius communi honorario, dum episcopum invisunt, cum advenerit alicubi ex itinere. Subditi vero nostri, quantumcumque sunt in praesenti kmetones in Nowa et Antiqua Krolikowa et in posterum locabuntur, universi et singuli praefato poponi et successoribus eius tenebuntur dare annuatim per unam copetiam, id est per sexaginta manipulos siligilis et alia secundum receptam consuetudinem, quacunque in aliis quoque villis nostris huiusmodi poponibus dare consueverunt, quolibet anno dare debebunt. Quae donatio praefatorum agrorum est data et donata per reverendissimum dominum Ioannem antistitem premisliensem unacum capitulo aeviternis temporibus duratura. Quas quidem literas superius insertas in omnibus earum punctis, clausulis et articulis auctoritate, qua fungimur, approbavimus et confirmavimus, quemadmodum approbamus et confirmamus per praesentes, decernentes eas omniaque in eis contenta, in quorum usu et possessione permansit hactenus, robur debitae firmitatis obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Vilnae die sexta mensis iunii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo. Idem qui supra episcopus manu propria. L. S. locus sigilli seorsive appensi.

Сю грамоту потвердив дня 28/6 1688 в Березовіі (Brezoviae) Ян Станислав comes de Szaski, біскуп перемиський, з тим застереженням, quod agri et fundi in successores naturales nullo titulo exdividantur

sub amissione privilegii, nullaue super iisdem fundis et agris post decessum prodendantur (читати: praetendatur) successio, quod si vero aliqua ad praesens exdivisio sive alienatio sit attentata, eadem integre et plenarie cassatur et annihilatur. Се подтвердженне вписано до книг сянїцького гроду на жаданне Антонія Жилавського, руського пароха в Пулаві і ясельського декана в р. 1781 — Львів. краєв. арх. кн. сян. гр. 265 с. 281.

СХІ.

Впись з книг самбірського гроду про розграниченне сіл Лукавиці й Черхави, 7 падолиста 1558 р.

Королівське подтвердженне сього розграничення, 20 червня 1559 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiaequae etc. dominus et haeres, significamus tenore praesentium, quorum interest vniuersis et singulis, harum noticiam habituris, exhibitam coram nobis esse infrascriptam dislimitationem et compositionem limitum villarum inferius descriptarum iussu generosi olim Petri Borathinski, castellani belsensis et capitanei samboriensis, per Paulum Radecki, iudicem castrensem samboriensem in praesentia et cum approbatione generosi Martini Falecki, reuisoris illo tempore in capitaneatu nostro Samboriensi, factam, supplicatumque nobis est, ut dislimitationem et compositionem limitum praefatorum autoritate nostra regia approbare, confirmare et ratificare dignaremur. Cuius quidem dislimitationis et compositionis limitum ex libris nostris castrensibus samboriensibus autentice extractae tenor is sequitur:

Coram iudicio et actis praesentibus personaliter comparens generosus Paulus Radecki, iudex castri samboriensis, in vim manifestationis suae sanus mente et corpore existens, publice et per expressum recognouit, quia dum et quando ex mandato magnifici Petri a Borathin, castellani belzensis et capitanei samboriensis, missus erat ad fundum villarum Lukawicza et Czerchawa ad componendas discordias inter communita[te]s villarum praefatarum exortas ac limites exdiuidendos inter villas praefatas, vbi ipse Paulus Radecki, satisfaciens mandato magnifici castellani belzensis talem fecit dislimitationem inter bona villarum praefatarum, quam dislimitationem et generosus Martinus Falecki aulicus sacrae r. maiestatis, capitaneus samboriensis, reuisor atque locumtenens, vigore reuisionis suae a sacra r. maiestate deputata (!), approbavit in hunc modum: Incipiendo a pariete villae Manasterzec per media prata, loco dictum (!) circa riuum Czerchawa, usque prope hostium riui Czorstin declinando ad dexteram versus Lukawicza, qui

riuulus Christin dislimitat, et vsque in superficie riuuli determinatae sunt granicies circa parietes villae Vinniki, vbi conuenerunt tres parietes villarum praefatarum. Quem limitationem praefatam vtreqve villae Lukawicza et Czerchawa firmiter inter se semper et perpetuo obseruaturae sunt, sub paenis regalibus, partibus praefatarum villarum per prouidum Ioannem Mucha, ministerialem terrestrem praemisliensem talem dislimitationem factam publicam. Quae praemissa omnia sic et non aliter fieri praefatus Paulus Radecki praesentibus recognouit. Acta sunt haec in curia samboriensi feria secunda proxima post festum omnium sanctorum in conuentu autumnali anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Stanislaus Zerniczki manu propria sct. Leonardus Osinski, curiae samboriensis notarius.

Nos itaque Sigismundus Augustus, rex superexpressus, supplicationi praefatae benigne annuentes animaduertentesque dislimitationem bonorum siue fundi villarum nostrarum Lukavicza et Czerchawa praefatarum, per Paulum Radecki iudicem castrensem samboriensem iussu olim Petri Borathinski, castellani belzensis, samboriensis capitanei et assensu et approbatione generosi Martini Falczki aulici et reuisoris capitaneatus nostri samboriensis factam, in qua nulla villarum praefatarum contraria fuisse animaduertitur, approbandam, rattificandam et confirmandam duximus, approbamusque, rattificamus et confirmamus hisce litteris nostris, decernentes eam ipsam dislimitationem villarum praescriptarum siue assignationem bonorum inter incolas memoratos, quatenus iuste fieri potest, robur debitaе firmitatis obtinere — harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum. Datum Cracoviae feria secunda post festum sancti Vitti proxima anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono, regni nostri anno trigesimo. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno r. Poloniae cancellarii, generalis cracoviensis, oswieczimensis, zathoriensis, sandecensis, olstinensisque capitanei. Ioannes Ocziwski r. P. cancellarius.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика Моск. арх. мин. справ. кн. 22 л. 428.

CXII.

Король Ягймонт-Август наказує державцеви с. Рогів, аби не обтяжав селян, 5 лютого 1559 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazovie etc. dominus et haeres, generoso Nicolao Tharlo de Szczekarzowicze, vexillifero sandomiriensi, fideli nobis dilecto, gratiam nostram regiam! Generose fidelis dilecte! Ex supli-

catione, quam nobis subditi nostri, incole ville Rogy tenute fidelitatis tue exhibuerunt, accepimus, quod fidelitas tua labores singulis diebus in septimana ab eis exigit, cum antiquitus unum diem in septimana se laborare dicunt, ac ad subministrandas vecturas inusitatas ipsos adigit, quo factum esse referunt, quod multi in alias diciones migrare coacti sunt, tum quod agros eisdem adimit uxoresque eorum ad nendum per quatuor ulnas canaparum cogit, aliisque iniuriis eos opprimit. Que res si ita esset, cum praeiudicio coniuncta esset, quare mandamus fidelitati tue, ne eos ad labores insolitos cogat neque vecturas inusitatas aliaque onera indebita aut quicquam insoliti in eos statuatur seu exigit, agros vero ademptos eisdem restituatur. Volumus preterea, ne in eos hoc nomine, quod de fidelitate tua questi sunt, quippiam duri statuatur, neque illis de se querendi occasionem prebeat, pro gratia nostra secus non factura! Datum Piotrkoviae V die mensis februarii, anno Domini MDLIX, regni vero nostri XXIX. Ad mandatum sacrae regie maiestatis proprium.

Вписана тогож року до книг ґрод. сяніцьких — Львів. краєв. архиву кн. сяніц. ґр. 18 с. 24 (і теж саме в кн. 27 с. 26).

CXIII.

Миколай Ціковський, староста сяніцький, potwierджує попа Івана на попівстві в с. Мопанці, за відступленням йому сього попівства від місцевого вііта і за рекомендацією громади, 18 вересня 1560 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Solent facta humana, vt ad posterorum notitiam deueniant et ab obliuione vindicentur, literarum monumentis commendari et perennari. Proinde etiam nos Nicolaus Cikowski de Woisławice, capitaneus tarnouiensis, capitaneus sanocensis et burgrabijs cracouiensis etc, significamus tenore praesentium vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quomodo constitutus coram nobis personaliter prouidus Matthias, scultetus villae Moszczaniec, vna cum prouido Kunas, popone de Izdepki, fratre suo germano, et Iwan filio praefati Kunas, filiastro vero suo, abscedit et libere spontaneeque condescendit eidem Iwan pop, filiastro suo, filio vero praefati Kunas, fratris sui germani, et eidem posteris de poponatu suo proprio villae Mozczaniec, quem ipse Matthias scultetus proprio labore et sumptu de cruda radice elaborauit. De quo quidem poponatu a praefato Kunas fratre suo sibi satisfactum esse recognouit ac sese libere ab eodem abrenunciavit, nihil sibi ibidem iuris et dominii in eodem poponatu villae Mozczaniec vna cum suis posteris penitus reseruando seu excipiendo, sed in ipsum

Iwan pop filiastrum suum onine ius suum, supra poponatu praedicto habitum, totaliter infundendo. Et hic ibidem stans etiam scultetus praefatus et tota communitas seu coloni villae Mozczaniec, subditi sacrae regiae maiestatis, ad capitaneatum nostrum Sanocensem pertinentes, petierunt nos, vt cum eundem Iwan poponem ipsi pro popone villae tanquam hominem exemplarem et in sacris literis doctum suscepissent, nos etiam eundem susciperemus, necnon vt eidem laneum agri certum, in quo nunc residet laboriosus Kuzma Bednarz, qui est contiguus et adiacet synagogae in villa Mozczaniec et in quo paene synagoga ipsa situata est, ex quo ipse laneus agri, qui nunc ad poponatum pertinet, longe a synagoga sit iacens inter Hryc Głowienka ab vna et Iwan Golik partibus ab altera, emere et synagogae ad poponatum incorporare, eum vero, qui ab antiquo pertinet ad poponatum, vendere, alienare, eidem admittere dignaremur, postulauerunt etiam a nobis. Quorum nos petitioni vti iuste legitimeque benigne annuentes, praefatum Iwan pop pro popone villae Mozczaniec suscepimus laneumque agri praefatum ad poponatum emere et adiungere eidem admissimus, illum vero agrum antiquum ipsius, qui ad poponatum protunc pertinebat, vendere illi et alienare a poponatu admisimus, quasi percambium facientes, alias odmianę czyniąc, eundem antiquum agrum, ad poponatum pertinentem, praesentibus villae Mozczaniec incorporando, vt in eodem cmetho localus omnes census et datias ad castrum sanocense soluat, quem ad modum ex illo Kuzminski, quem ad synagogam et poponatum adiungimus et liberum ab omnibus facimus inauctoramusque, antea soluebatur. Quem poponatum vna cum praefato agro empto apud Kuszma et synagogae iuncto et per nos incorporato in villa Mozczaniec tenebit, habebit et possidebit libere, pacifice et quiete vna cum posteris suis perpetue et in aeuum, dantes et concedentes eidem et eius posteris, tanquam poponi villae Mozczaniec vero et proprio, plenariam et omnimodam facultatem vigore praesentis condensationis praedictum poponatum suum in villa Mozczaniec tenendi, habendi necnon commutandi et alienandi sed (!) ad usus suos quosuis beneplacitos conuertendi, prout illi melius et vtilius visum fuerit. Quae omnia et singula nos eidem poponi autoritate nostra capitaneali approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis nostris. Qui quidem Iwan, pop moszczanski, tenebitur nobis et successoribus nostris pro tempore existentibus capitaneis sanocensibus omnia onera et datias praestare ac in se ferre non aliter, nisi more aliorum poponum, in villis ad capitaneatum Sanocensem pertinentibus existentium. Praeterea gaudebit etiam omnibus et singulis obuentionibus et vtilitatibus prouentibusque vniuersis ex praedicto poponatu et agro ad

eundem pertinente prouenientibus, prout caeteri omnes villarum popones gaudere soliti sunt et, quod magis est, cultum diuinum in synagoga more suo graeco non negliget sub graui in eum animaduersione. In quorum omnium et singulorum fidem, robur et testimonium sigillum nostrum capitaneale subappendi iussimus. Actum et datum in arce sanocensi feria quarta ante festum diui Matthei euangelistae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo. Ioannes Gizewski, actorum castrensiuum sanocensium notarius, manu proprio sct.

Грамоту сю в потвержденню короля Жигимонта III з р. 1604 вписано до книг сяніцького ґроду на жаданне Коптя Балучинського (Korczy Bałucynski) в році 1614 — Львів. краев. архив кн. сян. ґр. 143 с. 1715.

— CXIV.

Кор. Жигимонт-Август потверджує фундацію села Гнилої Мочарки в старостві Самбірськїм, і війтівства (властиво князівства) в нїм, вчинену старостою, 13 червня 1561 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc., significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, pallatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque etc. capitaneus, volens facere meliorem conditionem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, concessisset prouido Alexio Mrzyglod facultatem locandi et extirpandi de cruda radice villam nouam in fundo eorundem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis et in loco circa riuium Hnila Moczarka dicto, eodem cognomine Hnila Moczarka apellandam, ipsumque Alexium praenominatae villae nouiter locandae scultetum designasset, colonis vero in eadem villa nouiter extirpanda locandis libertatem sedecim annorum ea quidem ratione dedisset, ut illa expirata teneantur et sint astricti census, dationes et contributiones omnes ad arcem nostram samboriensem dare et praestare oneraque omnia generaliter ferre et subire, quaecunque incolae aliarum villarum nostrarum, in eadem praefectura existentium, ex antiquo praestare et subire solent ac debent; assignasset praeterea eidem sculteto duos laneos seu mansos agri integros per eum et eius successores iure aduocatae possidendos, eo quoque adiecto, vt liberum sit eidem sculteto in eadem villa molendinum ad molienda frumenta, tum et aliud molendinum ad conficiendos pannos, vulgo folusz dictum, ac tabernam extruere fructusque et utilitates ex eis prouenturas in usus suos et successorum suorum conuertere; et ut idem scultetus et sui successores omnium et singularum dationum, quascunque villae prae-

fatae incolae ad arcem nostram daturi sunt, tertiam partem percipiant, incolae etiam villae praefatae eidem sculteto suo et suis successoribus tortas et cincturas equorum vulgo popragi bis in anno dare, tres quoque dies in anno laborare, videlicet arare, mettere et falcastrare teneantur, quemadmodum id aliae villae vicinae scultetis suis praestare et facere solent; — nunc vero mortuo magnifico olim Ioanne de Mieliecz cum supplicatum nobis praenominati prouidi Alexii Mrzyglod nomine, ut eiusmodi concessionem ratam habere, eamque autoritate nostra approbare et confirmare dignaremur, nos intelligentes concessionem eiusmodi pro utilitate et conditione meliori bonorum nostrorum factam et institutam esse, concessionem superius specificatam in articulis tantummodo et conditionibus, quae superius specificatae et descriptae sunt, et quemadmodum descriptae sunt, ratam et gratam habentes, eandem autoritate nostra regia approbandam et confirmandam duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen, ut ea omnia praemissa sine damno et praeiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium necnon zupparum nostrarum, in eadem praefectura samboriensi existentium, fiant et instituantur, ipse quoque scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus, quoties necesse fuerit, in duobus equis armati seruire ac dationes contributionesque omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in eadem praefectura existentium dare et praestare¹⁾ oneraque solita subire teneantur, et quod praelerea nobis et nostris successoribus requisitis dictam scultetiam cuiquam obligare, vendere aut quouis modo alienare non poterint nec debebunt, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper saluis manentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski, episcopi crac. et regni Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewski episcopus et vicecancellarius sc.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика моск. архіва мін. справ. кн. 22 л. 411.

CXV.

Миколай Тарло записує вийтівство в с. Старій Полянї службеному своєму Станиславу Ковальовському до його живота, 7 серпня 1562 р.

Mikolai Tarlo [s] Sczerkarzowicz a na Lyaskach, w Kobilnyczach y w Polyanach dziedzicz, chorązi przemiski, dworzanyn i. k. m.,

) В ориг.: praefare.

ożnaymujemy nynyeiszemy lysthy wsem vobyecz, thak nynyeissem, jako na pothym będączym, komubi kolwyek thego czytacz albo wiedziec:: potrzeba, ysz chcząc oznaczic wzdiecznoscz szwą y laskawą chucz a dobrothliwoscz przeciw slyachetnemu panu Stanyslawowi Kowalyowskiemu s Kowalyowa, z ziemie Ploczkiei, który sie przeciw nam tak vczziwie a pozitecznie ku sprawom nassem zachowal, a chcąc onego yeszcze ku posługom nassym czuthliwszego a powolnyeissego myecz, gdibi myal znak vislugi zachowania szwego vczziwego y dobrodzieistwa naszego, yemu y yego pothomkom wlasnym voythowstwo we wssy naszej dziedzicznej w Starei Polyanye dacz y zapyssacz vmyslilyszmy, yakosz dayemy, zapyssuiemy iemu, malzoncze y pothomkom yego, ku ktoreszmu tho voythowsthwu przidayemy folwarek stary wssithek y z opssary, począwssi od rzeki Struyaza asz do popoweimyedze powissei czerkwye, ze trzemy sthaweczky y kmyeczmy dwa povissei popa y trzeciego karczmarza ze wsithkyemy danyamy s thich lyudzy y poplathki y rolyamy ych, ktore są pod themy trzema kmyeczmy. Na kotorem ze tho voythowsthwie yemu zapyssuiemy osmszeth zlothich moneti y lyczbi polskiej, w kazdi zlothi po trzidziesci grossi licząc y tho, czobi znaczne przibudowacz, ze mu tho bendzie powynno vedlye slusznego szaczonku przy viplaczenyu thei sumy zaplaczic. Y k temu przidawamy mu po wsithkiei wssy Starei Polyanye robothi z lyudzi seszcz dny w rok, tho yesth: dwa oracz, dwa zącz, kosicz dwa, a thluky kyedi sobie lyudzi oprocz dny moych vproszi, thedi bendą povynny ysz, y kolyatkę na godi y na Wyelką nocz Y k themu na sswą pothrzebę, oprocz przedawanya volno bendzie lyassow vziwacz y kmyeczom iego tham, gdzie ynny v ymyenyu yaskowskiem vziwayą; thakze y we mlynye nassym suszczkiem bendzie myal volne melczie bez myary. Ktoregosz tho voythowsthwa vziwacz bendzie obiczaiem ynnych voythostw, a za consensem abo dozwoleyenem nassem przedacz, zastawicz zamyenycz y na szwoy naylyepszi pozitek obroczyycz, czi-nyancz go wolnem od posług potocznych, kiedi ynny knyazowye ssą powynny, oprocz do ządanya albo czinyenya sprawyedliwosczy, albo prawnei poradi, thedi lyekiemy posługamy, ktore przesz lyudzi rowne mogą bicz odprawowane, nye ma bicz pocziagan. Odpowyedacz thesz bendancz pozwany ny przed kiem, yedno przed namy abo pothomki nassem nye bendzie powynen. Na czo iemu then lysth abo przywilei daiemy za wlasną reką y pieczęcią nassą ku lyepssemu a gronthownyeischemu szwyadeczthwu. Datum na Lyaskach, w piątek przed s. Vawrzinczem lyatha bozego tyssyancz pieczszeth sesczdiessyath wtorego. Przy czym bily poczziwy slyacheczici a sluzebnyczy nassy Andrian Gniewosz, Mikolai y Ian Komornyczezi, Valenthı Kunath,

Krzysthow Zelykowsky, Mikolai Kowalyowsky, Voyciech Gorinsky, Stanyslaw Varsz, Stanyslaw Grzibowsky y ynnych lyudzi vyelye godnych vyary. Then czo y vissei Mikolai Tarlo wlasną reką sct.

Вписано до книг сянїцького ґроду в р. 1564, на жаданне Ст Ковальовского — Львів. краєв. архив кн. сян. ґр. 315 с. 67.

CXVI.

Рішення комісарського суду в справі попа с. Солонки з його парафіянами про десятину, 16—30 вересня 1564 р.

Actum in castro inferiori Leopoliensi sabato ante festum sancti Mathei apostoli proximo anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto. Coram magnifico Petro Barzy de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi terrarumque Russiae generali causa et actio per providos incolas ville Solonka, tanquam actores ex una et religiosum Heliam, poponem et parochum de eadem villa Solonka, parte ab altera attractum intentata fuit, et hoc ex mandato et consensu speciali litterali maiestatis regiae, occasione indebitae extorsionis decimae manipularis per eundem poponem et aliarum iniuriarum inter ipsos incolas et poponem exortarum ex attractione ambarum partium, prout mandatum et concessio sacrae regiae maiestatis ea omnia in se plenius continent. Quae causa et actio per prefatum magnificum de mutuo consensu earundem partium motu et auctoritate propria huic ad duas septimanas est prorogata et limitata terminumque ipsis partibus ex consensu eorundem proprio peremptorium, videlicet pro die sabatino post festum sancti Michaelis proximo prefixit et assignavit habituraeque sunt partes terminum peremptorium talem, qualem hodie habere debuerunt ex prefato mutuo consensu illorum iuxta prefatam limitationem et acta presentia. Actum in castro inferiori Leopoliensi sabato post festum sancti Michaelis archangeli proxima, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, coram magnifico Petro Barzi de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi terrarumque Russiae generali, providi incolae villae Solonka iuxta conservationem termini hodierni, vigore limitationis et prorogationis cadentis et provenientis, proposuerunt officiose in et contra religiosum Heliam poponem et parochum de villa Solonka pro eo, quia ipse in exigendis decimis vel proventibus ad poponatum pertinentibus molestiis magnis afficere, ad iudicia diversa evocare et aliis sumptibus illos onerare curat, verificantesque intentionem propositionis suae reproduxerunt mandatum sacrae regiae maiestatis de data in Radimyn XXVIII mensis aprilis anni millesimi quingentesimi sexagesimi quarti, quo mediante

sacra maiestas regia ipsi magnifico mandavit ac comisit, ut eam causam inter dictos subditos maiestatis regiae et ipsum poponem examinandam suscipiat et ita inter eos componat, ne isti prefati subditi maiestati regiae de dicto popone querantur, et id decernat, ut partes id firmiter teneant, quod decreverit, cuius quidem mandati tenor est talis.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiaequae etc. dominus et heres. Generoso Petro Barzi de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi, fideli nostro dilecto, gratiam nostram regiam! Fidelis nobis dilecte! Questi sunt coram nobis subditi ville nostre Solonka, ad capitaneatum leopoliensem pertinentis, Heliam poponem ritus graeci in eadem villa Solonka—in exigendis decimis vel proventibus ad poponatum pertinentibus, illos molestiis magnis afficere ad iudicia diuersa evocare, prout ex illorum suplici libello fidelitas tua plenius cognoscit. Quare mandamus fidelitati tuae et comittimus, ut eam causam inter dictos subditos nostros et Heliam examinandam suscipiat et ita inter eos componat, ne isti subditi nostri de illo popone querantur, idque decernat atque a partibus firmiter teneri curet, quod equum illi visum fuerit, pro gratia nostra et debito officii sui. Datum in Radzimyn XXVIII mensis aprilis anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo-quarto. Ex commissione sacrae maiestatis regiae propria.

Demum reproduxerunt actum controversiae feria quinta post festum sancti Martini episcopi proxima anni millesimi quingentesimi sexagesimi secundi, in quo idem Helias pop eosdem subditos mt. regiae occasione non extraditae decimae manipularis provocare et citare curavit citatione certorum commissariorum, in qua causa iudicium commissoriale ex aserto testimonio per ipsum poponem ad presens producto decrevit eandem decimam manipularem dare et extradere, a quo decreto per ipsos kmetones maiestatis regiae provocatio seu appellatio est interposita, quo in termino praefata appellatio coram maiestate regia Piotrcoviae in conventionem regni feria tertia post dominicam invocavit anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertii cadente, sua maiestas regia cum consiliariisque regni lateri protunc assidentibus controversia partium bene examinata processuque causae et litteris confirmationis eiusdem maiestatis regiae revisis, attento eo, quod incolae villae Solonka negant se consensisse super inscriptionem, coram magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracouiensi et capitaneo leopoliensi factam, confirmationemque eiusdem maiestatis regiae super eandem inscriptionem robur debitum obtinere debere, in quantum constiterit eosdem incolas villae Solonka ad eiusmodi inscriptionem consensisse, ideo sententia commissariorum maiestatis regiae retractata decrevitque omnes insimul

et quemlibet seorsum incolas villae Solonka super negationem suam iuramentum corporale coram officio castrensi Leopoliensi ab actu in termino peremptorio ulterioris diei sex septimanarum prestare debere in eundem modum et rotam, quod nunquam consenserunt ad conferendam decimam in cassulis memorato Heliae poponi neque eandem decimam in cassulis vigore eiusdem consensus ei aliquando pendebant, sic eos Deus et sancta Christi passio adiuvet.

Demum reproduxerunt actum castri leopolien. feria tertia post sacrat. festum Paschae anno Dni millesimo quingentesimo sexagesimo tertio ex eodem decreto maiestatis regiae ulterioris diei sex septimanarum cadent. et provenient., quo in termino ipsi idem incolae Solonka offerebant se ac parati erant satisfacere decreto maiestatis regiae, sed quia idem Helias pop neque per se neque per quempiam procuratorem iuri paruit, igitur in eodem termino iuramenti eundem prefatum Heliam poponem in evasione condemnauerunt, prout de hoc acta castrensia leopoliensia latius canunt, que hic pro insertis habere voluerunt, pecieruntque, quum abunde docuerunt ac ex munimentis eorum constat, ipsum poponem illos ad inconsuetas expensas magnis molestiis afficere ac onerare decerni resartionemque exnunc taxaverunt ad septingentos florenos polonicales, alia omnia iuris remedia sibi in robore reservandó.

Ex adverso ipso Helias pop, parochus de villa Solonka, parochatus nomine sanctae Mariae, reservatis sibi omnibus iuris remediis in toto salvis, nullis obmissis, dixit et allegavit ipsam propositionem per eosdem factam esse nullam ex his rationibus: Prima, quia in termino illo, ex decreto maiestatis regiae cadente, ipsi decreto maiestatis regiae minime satisfecerunt, nam quidam ex ipsis comparuerunt, quidam vero non offerentes se iuramentum praestare et decreto maiestatis regiae satisfacere, quidam vero, nomine Iwasko Szidorowycz, Masko Kusz et Lawryk Ulanyecz non comparuerunt neque decreto maiestatis regiae satisfacere parati erant, quidam vero comparentes Iaremko Barthnyk, Iwasko Woloszyn, Paulus Knakowycz, Sienko Holowka, Andrey Rembko, Mykytha Fedorowycz et Panko Myczowycz iuramentum prestare noluerunt, immo fatebantur se ipsam decimam soluisse de bono esse, non autem ex submissione aliqua, reliqui vero paratos se offerebant prestare corporale iuramentum, alii vero per nobilem Joannem Richlowski, Hryczko Piotr thiwon, tanquam nuntii, nomine laboriosi Marek de villa Solonka reposuerunt terminum iuramenti in et contra eundem poponem Heliam occasione praefatae decimae manipularis de area ipsius, iuxta decretum maiestatis regiae in diem praefatam cadentem et provenientem, allegaverunt eum vera infirmitate a Deo permissa depositum esse, prorogaverunt et limitaverunt. Secunda: reproduxit

condemnationem lucri de actu feria tertia post sacratissimum festum Paschae anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertii, in quo termino ipsi incolae prefatae villae Solonka non comparuerunt neque eodem decreto maiestatis regiae satisfecerunt, prout acta castrensia leopolien-sia in termino de hoc canunt, eosdem condemnavit, pro quo lucro ad satisfaciendum pro his omnibus, pro quibus condemnati sunt, coram officio castrensi leopolien-si, in termino ex decreto sacrae regiae maiestatis cadente, sunt citatione sacrae maiestatis regiae litterali citati, prout de hoc citatio et relatio eiusdem lacius canunt. Quae causa vigore citationis nondum decisa pendet in prefata citatione, attamen non resistendo neque contraveniendo mandato sacrae regiae maiestatis, licet quidem sacra maiestas regia causam hanc, quae est per motionem seu appellationem aliquam devoluta, decidere vel alicui committere dignata est, quocirca inhaerendo suae maiestatis regiae mandato peciit lucrum decerni, iuxta privilegium suum decimam praefatam extradi. Quod autem attinet ad evasionem per ipsos reproductam, allegavit de forma iuris esse nullam, nam ex confessione illorum manifesto constat, quod uni eorum comparuerunt offerebantque se prestare corporale iuramentum, quod eandem debent non ex submissione, sed de bono esse, quidam vero non comparuerunt, quibus vero vera infirmitate prorogabant et differebant, hoc plane constat, quod idem omnes in evasione eundem minime condemnare potuerant, maxime quod et non conceditur: primum debuerunt ministeriali terrestri ab officio additi (!) eundem lucrum per ipsum factum arestare, quo non facto neque arestato evasionem quandam assertam fecerunt. Nam evasio aserta non facta esse ab omnibus, quoniam vero vera infirmitate prorogabant, quidam vero non comparuerunt, quidam vero praestare corporale iuramentum noluerunt, quo magis — fatebantur eandem decimam non ex submissione, sed de bono esse tradere, quapropter ista aserta evasio ab omnibus non potuit esse, ab uno vera infirmitate prorogabant et limitabant, alii vero non comparuerunt, quod actis comprobavit. Ex his itaque rationibus peciit, quatenus semotis omnibus quibus suis allegationibus, per eosdem incolas factis, sua magnificentia decerneret eandem decimam iuxta privilegium ac inscriptionem coram prefato olim magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracoviensi et capiteo leopolien-si factam ac per ipsos recognitam conservari, maxime cum iam corroborata per astitionem lucri atque eorum confessionem liberam de soluta per eosdem praefata decima, quod enim semel placuit, amplius displicere non potest, — alia omnia iuris remedia sibi salva in robore reservando.

Actores vero quam manifeste docuerunt prefatam asertam de-

cimam non teneri extradere, evasione in termino peremptorio ex decreto maiestatis regiae proveniente obtenta, pecierunt se a pre fata aserta decima manipulari liberos pronunciari, in penisque seu damnis eundem poponem condemnari, alia omnia iuris remedia sibi salua in robore reservando. Ipse vero pop, quum abunde et manifeste docuit tam lucro in contumaciam ipsorum obtento per absentiam et non comparitionem ipsorum prorogationemque verae infirmitatis, prout actis comprobavit, allegavit, prout in primis, evasionem esse nullam, nam contra rationem humanam allegant in evasione sua esse omnes incolas et aliorum confessio deduxit eos non omnes esse, nam clare apparet ex prorogatione verae infirmitatis, per eosdem facta, unum non esse, relatioque illorum delucidat eam decimam solui de bono esse, alios etiam non comparuisse, prout supra satis comprobatum est, peciit iuxta privilegium suum conservari seu super ipsos lucrum decerni vel id, quod iuris est, alia omnia iuris remedia sibi in robore reservando.

Et magnificus Petrus Barzi de Blozew, castellanus premisliensis et capitaneus leopoliensis terrarumque Russiae generalis, tanquam commissarius, inherendo mandato sacrae maiestatis regiae seu commissioni eiusdem, auditis et bene revisis controversiis ac responsis utrarum partium, viso eo, quod ipsi incolae villae Solonka, obtento decreto sacrae maiestatis regiae, quo sacra maiestas regia ipsis simul et coniunctim ac cuilibet seorsum ex termino peremptorio in decreto prefixo super negationem illorum praestare corporale iuramentum decrevit, quo in termino, ut ex munimentis apparet, quod quidem comparuerunt fatebanturque eam decimam de bono esse soluisse et non de submissione, quidam vero non comparuerunt, prout sunt in lucro per eundem poponem obtento expressi, aliis vero differebant vera infirmitate evasionemque fecerunt, extunc quum non arestato lucro poponis eandem evasionem fecerunt, evasionem iuxta formam iuris decrevit esse nullam, quin potius privilegium seu inscriptionem, coram magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracouiensi et capitaneo leopoliensi per eosdem incolas occasione praefatae decimae eidem prefato poponi feria quarta ante festum sanctae Priscae virginis anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto factam et recognitam, in robore conservavit decreto iudiciario mediante, circa confirmationemque privilegii eiusdem, per sacram regiam maiestatem factam feria quarta postridie Pentecosten anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, eundem poponem conservavit lucrumque per eundem poponem officiose ac iuridice obtentum esse bonum decreto suo mediante adinvenit, decimamque prefatam, in privilegio ipsius

contentam, ipsis incolis villae Solonka et eorum successoribus incipiendo ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto ipsi poponi iuxta continentiam privilegii solvere et extradere realiter et cum effectu sibi poponi ac eius successoribus, videlicet uniuscuiusque grani et seminis, tam estivalis, quam hiemalis seminationis, hoc est siliginis, tritici ordei, avenae, pisaе, ciceris, scruti et aliorum frumentorum de agris aratis per unam cassulam dare et pendere, cum ea tamen moderatione, quod si aliquis praefatorum incolarum non habuerit nisi quinque, sex, septem, octo, novem cassulas frumenti cuiuscunque grani, extunc per viginti manipulos tenebitur quilibet sibi poponi dare et pendere singulis annis perpetue et eius successoribus; qui vero habuerit decem, viginti, triginta citra vel ultra, etiam cuiusvis grani debet et tenebitur sibi poponi et eius successoribus dare et pendere per unam cassulam, videlicet sexaginta manipulos continentem cuiusvis grani, frumenti et seminationis, tam hiemalis, quam estivalis, quilibet seorsum et coniunctim casu vero, si praefatam decimam, ut premissum est, in anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto et singulis annis perpetue incolae villae Solonka cum successoribus non extraderent, aut extradere neglexerint, extunc — iam exnunc prout extunc et extunc prout exnunc causa presens remittitur ac loci capitaneum, tanquam brachium regale, ubi bona eorundem consistunt, pro ulteriori ac finali exequutione fienda vigore statuti regni. Quod autem attinet ad transactionem annorum et non extraditionem eiusdem decime, extunc ipse prefatus magnificus Petrus Barzi de Blozew, castellanus premisliensis et capitaneus leopoliensis, etiam ipsos incolas ville Solonka a retentione praefate decime liberos exnunc prout extunc et extunc prout exnunc pronuntiavit, prefatoque poponi pro prefata retenta decima perpetuum silentium imposuit decreto suo mediante iuxta presens decretum et acta presentia. Petrus Barzi.

Вписано до книг львівських в р. 1565 на жаданне попа Лії — Львівський краєв. архив. кн. львів. гр. 332 с. 53.

СХVІІ—СХІХ.

Листи кор. Жигимонта Августа в справі позволення пл. Яну Врубльовському на купно двох ланів від селян с. Головенки в старостві Сянїцькім, 16 цвітня—10 мая 1565 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. dominus et haeres, generoso Nicolao Czykowsky, castellano tarnouienſi et capitaneo nostro sanocensi, fideli nobis dilecto, gratiam nostram regiam! In absentia eius

vicecapitaneo. Generose fidelis dilecte! Dedimus consensum nostrum nobili Ioanni Vrobliewsky, vt possit duos colonos, videlicet villae nostrae Glowyenka, Marco Marek et Albertum Bakaliarz de duobus laneis agri, in quibus resident, redimere, quos duos laneos ipsi pro erigenda nouiterque extruenda scultetia in eadem villa in perpetuum cum suis successoribus descripsimus. Permisimus item, vt molendinum in fluuiolo Lubathowka exstructum de manibus quorumcumque tenutariorum redimeret, quod etiam praedictae scultetiae in perpetuum adiunximus vel alioqui, prout haec omnia in priuilegio nostro eidem nobili Ioanni Vrobliewsky concessa fusius sunt complexa. Mandamus itaque f. tuae, vt eundem nobilem Ioannem Vrobliewsky in extruenda, quam etiam pacifice possidenda, simulatque per ipsum legittime redempta fuerit predicta scultetia, manu teneat et deffendat, manutenerique et deffendi iubeat, quin etiam, vt ad effectum cito perueniat, eundem, quo ad eius fieri poterit et licuerit, adiuuet, pro gratia et offitio suo secus f. tua non factura! Datum Petricouiae X die maii, anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et heres. Prouidis Marco Marek et Albert Bakalarz, colonis villae nostrae Glowyenka in laneis residentibus, fidelibus nostris mandamus, vt coram commissariis nostris, quos ad redimendos ex ipsorum manibus laneos predictos agri, in quibus resident, compareant, pecuniam a nobili Ioanne Vrobliewsky, cui eosdem laneos pro erigenda noua scultetia in eadem villa perpetuo adscripsimus, ex eisdem¹⁾ leuaturi ac possessione eorundem ipsi in effectum cessuri, pro gratia nostra. Datum Petricouiae VII die maii, anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae maiestatis regiae proprium.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et heres. Famatis proconsuli consulibusque ciuitatis nostrae Cronsensis²⁾, fidelibus dilectis, gratiam nostram regiam! Famati fideles dilecti! Dedimus consensum nostrum nobili Ioanni Vrobliewsky, vt possit et valeat molendinum in fluuiolo Lubathowka exstructum in villa nostra Glowyenka de manibus f. vestrarum redimere, ad idque debito fine terminandum designamus certos commisarios nostros³⁾. Coniungitur hoc molendinum, posteaquam ipsius exemptio legittime perfecta fuerit, eidem Ioanni Vrobliewsky, aduocatisque perpetuo se subsequentibus

¹⁾ В документі 1566 р. (як нижче): ex eisdem laneis. ²⁾ В ориг.: Cronsensis.

³⁾ Лишене порожнє місце.

ad aduocatiam seu scultetiam villae praedictae Glowyenka adiunxerimus adscripserimusque. Mandamus f. vestris, posteaquam per nostros commissarios fuerint vocatae, vna cum priuilegio reginali, si quod de supra se habere praetendunt, coram eisdem compareant, summam in eo descriptam leuaturi possessioneque molendini praedicto Ioanni Vrobliewsky cessuri pro gratia nostra. Datum Petricouiae feria secunda post dominicam palmarum proxima anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae maiestatis regiae proprium.

Всі три листи вписано до книг сяніцького гр. на жаданне Брульовського дня 15 мая 1565 р. — Львів. краєв. арх. сяніцьк. гр. кн. 315 с. 470—1. Рік пізнійше король видав наново листи такогож зовсім змісту — вписані тогож 1565 р. тамже в кн. 316 с. 154.

CXX.

Мих. Мелецький, староста городецький, уставляє обовязки для селян, осаджених ним на руді городецькій, 19 жовтня 1566 р.

Mikołaj na Mielcu, grodecki starosta, oznaymuję kazdemu, komu to należy wiedzieć, zem na mieyscu rudy w starostwie Grodeckim swym, a na rolach y łąkach folwarku Starzyckiego, rudzie przyległych, ludzie ku płaceniu czynszu y robocie wedle opisania nizej opisanego osadził iest. Kazdy z tych osadzonych roli puł łanu wymierzonego ma, którego kazdemu do granic Iezowskich wzdłuż sobie wolno przyczyniać będzie. Łąkę także kazdy wedle pomiaru y wymierzenia dzierzy. Ktore to tak osadzone ludzie na placeniu czynszu zrocznym idą, y robocie takiey posadziłem iest, tak ze kazdy z nich iako teraz siedzą y siedli w rok kazdy, począwszy iuż od czasu terazniejszego, az iuz na dzień Marcina s. pieniędzy złotych dwa monety, ktemu kapłonow dwa, a roboty dni sześć w rok, to iest: orać dni dwa, kosic dni dwa a ząć dni dwa, daley nic innego nie będą powinni y owszem od robót wszelakich y podatkow innych wolni, okrom gwałtu, z ktorego zaden nie wyięty. To tylko, ze z tych, co teraz osiedli czterey, co na surowym korzeniu osiedli, roku tego od połowice czynszu wolni płacenia będą, także robot y kapłonow dania, ale przez rok także iako y drudzy czynsze, kapłony zapłacą y robic także będą. Ktore postanowienie y posadzenie ich na uroczu tey opisaney moiey im do łaski y woley mey mnie wolno dzierżać będzie. Na pewnoś czego z opisem ku listowi temu pieczęcią moią własną przycisnąc kazał w zamku Grodeckim, w sobotę po s. Iadwidze w roku bozym tysiącnym pięćsetnym sześćdziesiątym szóstym. Ia Mikołaj Mielecki tym podpisem ręki mey wła-

sney twierdzą ten list. Raphael Dobaniowski, grodecki podstarości, ręka własna.

Вписано до книг львівського ґроду в потвердженню кор. Володимира IV в 1634 р. на жаданне селянина Стецька Піріжка. — Львів. краєв. арх. кн. Львів. ґр. 385 с. 1348.

CXXI.

Стар. самбірський Стажеховський поручає Михалку Риківському осадити с. Багновату на потоках Багноватім і Риневі й надає йому війсьводство в нїм, 7 цвітня 1567 р.

Joannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobcensis etc. capitaneus, vniuersis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis, significo praesentibus, quia ego habens plenam ac priuilegiatam a sacra regia maiestate potestatem villas novas locandi ac in vetustioribus villis plures colonos secundum quantitatem fundi situandi et hoc propter augmentationem proventuum sacrae regiae maiestatis ac rei publicae in capitaneatu Samboriensi, itaque cum certorem oculis subiectum haberem, quod in riuolo dicto Bagnowati et in Do stoka alias na Vscziu zemli dicti Rikow villa seu incollae triginta locari sine damno aliarum villarum adiacentium locari possent, et hoc usque ad riuulum dictum Polichacz, determinantem capit. Samborien. cum capitaneatu Striensi, et quoniam situatio villarum in praefato capitaneatu nonnisi cura et diligentia scultetorum fieri consuevit, itaque ego habens commendatam probitatem et seruitia prouidi Michalkonis dicti Rikowski, illi in praefatis riuulis, sibi contiguis, villam locandam et cognomine vocandam Bachnowata admisi et concessi. In qua villa coloni locati libertate aliarum villarum more gaudebunt et post expiratam libertatem census et dationes, sicut et in aliis villis vicinioribus, dare et persolvere tenebuntur. Et ut praefatus Michalko diligentius et acuratius locationi eiusmodi villae intendat, illi et eius successoribus scultetiam in praefata villa dedi et concessi, ad quam scultetiam illi et eius successoribus liberum erit ei extirpare duos laneos agri pro scultetia et tertium laneum pro locatione poponis, molendinum etiam cum rota torquatili et tabernam pro vsu suo aedificabit et construet, tertiam etiam partem de omnibus dationibus regiis post expiratam libertatem more aliorum scultetorum habebit. Incolae etiam per eum locati in praefatis riuulis illi labores singulis annis, videlicet vnum arare, alium metere et tertium falcastrare tenebuntur, strennas etiam ac tortas, sicut et aliis villis incollae suis scultetiis dant, dare et persolvere tenebuntur. Quam qui-

dem scultetiam in praefata villa, per eum locata, praefatus Michalko cum suis successoribus tenebit, habebit et possidebit, cum agris, pratis et omnibus attinentiis, prout etiam sculteti in aliis villis tenent et possident, nec prius praefata scultetia ab illo vel eius successoribus adimetur, donec illi summa ex taxatione legitime proueniens numerabitur. Molendinum vero praefatus scultetus in loco dicto Czieszna, vbi ambo rivuli Bachnowaty et Rikow, construet iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anni eiusdem.

Грамоту сю потвердив король в 1567 р. для Лазаря, сына Михалка Риківського — книга самбірських грамот в Кор. Метриці моск. арх. мін. справ. 22, ч. 449.

СХХІІ.

Кор. Жигимонт-Август, з огляду на скарги селян з перемиської королівщини, поручає старості не обтяжати їх над старі звичаї й привилеї, 26 цвітня 1567.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae Samogitiaequae etc. dominus et heres, magnifico Spithkoni Iordan de Zakliczin et in Melsthin, castellano cracouiensi, premisliensi camionacensique nostro capitaneo, sincere nobis dilecto, gratiam nostram regiam! Magnifice sincere nobis dilecte! Tocies obruimur quaerellis subditorum nostrorum omnium et singulorum villarum nostrarum Starewa, Lopusnicza, Smolnicza, Prossik, Bandrowa, Stebnik, Vstriki, Lodina, Berehi, Krossno, Lyskowathy, Kalina, Szmereczna, Zahaykow, Korostenskye incolarum agminatim huc ad nos venientium de sinceritate tua, quod ab ipsa vel potius factoribus illius insolitis et variis paenis, angariis, exactionibus et iniuriis, quas in registro descriptas nobis porregerunt, afficiantur, datiis insuetis et emunitionibus indebitis peccuniariis, peccorum, porcorum¹⁾, mellis et id genus contra veterem consuetudinem in iuriumque ac privilegiorum ipsorum, per nos seu serenissimos praedecessores nostros illis concessorum, prescriptum grauarentur et laboribus illegitimis contra phas et aequum premerentur. Quod si ita sit, et nos ipsi non mediocriter hac in re grauatos esse censeremus. Quapropter auxilium a nobis implorantibus subditis nostris eiisdemque deesse (!) volentes, sinceritatem tuam hortandam duximus, vti quidem auctoritate nostra hortamur hisce literis nostris,

¹⁾ В опр. porcarum.

mandantes rationem inopiae subditorum nostrorum habeat neue paciatur ipsos huiusmodi oppressionibus grauari, sed in ferendis oneribus et pendendis daciis ipsos iuxta morem et consuetudinem antiquitus obseruatam et priuilegiis ipsorum prescriptam conseruet, eo quoque nomine, quod ad nos quaestum venerunt, nullam vim aut difficultatem ipsis prebeat nec inferri factoribus suis permittat, hoc enim praesidium vnicum oppressis pro auxilio ad nos confugientibus restat, a quo neminem arcerere velimus. Factura sinceritas tua pro officii sui debito et gratia nostra! Datum Petricouiae in comitiis regni generalibus XXVII die mensis aprilis anno Domini MDLXVII, regni vero nostri XXXVII. Ad proprium sacrae maiestatis regiae mandatum.

Предложено до книг сяницького гроду 1567 р. возним Nazar de villa Starawa — Львів. краєв. архив. кн. сян. гр. 316 с. 351.

СХХІІІ.

Жигимонт-Август потверджує фундацію церкви в с. Ясені, 4 жовтня 1568 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc. dominus et heres, significamus praesentibus litteris nostris quorum interest uniuersis et singulis, harum notitiam habituris¹⁾, nomine poponis villae nostrae Iesien ex litteris originalis privilegii pristinae foundationis siue locationis aduocatae villae nostrae Iessyen nobili Iwanae²⁾ Ianczowycz, eiusdem villae advocatione, concessi de data Cracoviae prima die mensis maii anni millesimi quingentesimi noni, articulos foundationis sinagogae ruthenicae ac bonorum in vsus eiusdem ex benignitate et clementia nostra regia concessorum de verbo ad verbum describere atque sigillo nostro obsignatos in forma autentica extradi mandare dignamur. Quorum quidem articulorum verba haec sequuntur: Permittimus eidem quoque, ut in eadem villa templum ruthenicum constituat instituatque poponatum atque illi duas mensuras, dworyscza dictas, iuxta eundem fluuium Iassien emetiatur. Quas quidem duas mensuras agri ad eundem poponatum perpetuo adiungimus et asscribimus³⁾, ac insuper volumus, vt ei ipsi poponi incollae villarum consuetudinem (!) praesentent. Quos quidem articulos ex litteris superius recensitis priuilegii originalis aduocatae villae nostrae Iassien describi de verbo ad verbum iussimus. Et quoniam templum ruthenicum in ea villa Iassien propter commoditatem loci in agro deserto Hricz Koczarka dicto ex

1) Пропущено, очевидно, слова: „прошено нас... аби ми“. 2) Поправлено пізніше, іншим чорнилом. 3) В ориг.: asscrebimus.

concessione magnifici olim Spythek Iordan de Zaklyczyn, castellani cracouiensis, praemisliensis capitanei, per modernum aduocatatum Iwan Demyanowycz constructum est, ideo eiusmodi concessioni¹⁾ commemorati magnifici Spithek Iordan consentientes, eam autoritate nostra regia approbamus et confirmamus, decernentes eiusmodi concessionem robur debitum obtinere debere, proinde ac si ad eam specialis consensus noster accessisset. In cuius rei fidem sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschowiae feria secunda ante festum sanctae Heduigis proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octavo, regni vero nostri anno trigesimo nono. Valentinus Dembyenski Regni Poloniae cancellarius manu propria. Relatio magnifici Valentini Dembyenski regni Poloniae cancellarii.

Сю грамоту в потвердженню кор. Стефана з р. 1576 вписано в 1580 р. до книг сяніцького ґроду на жаданне nobilis Iwan Vstryczky Demyanowycz — Львів. краєв. арх. кн. сяніцьк. ґр. 20 с. 13.

СХХІV.

Тивун і громада с. Солонки прирікають нічим не наставати на жите попа Іллі й давати йому десятину відповідно до королівського рішення, 3 січня 1569 р.

Actum in castro inferiori leopoliensi die dominica post festum sanctorum Trium Regum proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono coram generoso Baltasaro Ozga, vicecapitaneo leopoliensi, comparentes personaliter coram officio actisque praesentibus castrensibus leopoliensibus providus Stanislaus Chwazczowicz thiwon ac tota communitas totius villae Solonki, subditi sacrae regiae maiestatis, pronunc tenutae magnifici Petri Barzi de Blozew, castellani premisliensis et leopoliensis terrarumque Russiae generalis capitanei, cum praesentaneo consensu generosi Adami Ssienmussowski surrogati eiusdem capitaneatus leopoliensis in absentia praedicti magnifici Petri Barzi propter negotium legationis reipublicae ad sanctam sedem apostolicam Hispaniarumque regem, penes ipsos personaliter stantes et ad infrascripta omnia libere consentientes et recognoscentes sani mente et corpore existentes publice et per expressum, matura inter se deliberatione posthabita, libere omnes insimul una voce quisque eorum ex persona sua interesseque suo recognoverunt, quia manu coniuncta et indivisa unus pro altero et unus pro omnibus omnesque pro uno ac quilibet eorum cavendo et fideiubendo se in personis ac

¹⁾ В опит : concessione.

omnibus bonis suis hereditariis et obligatoriis mobilibus et immobilibus in villa Solonki ac ubivis locorum nunc per eos habitis et in post habendis inscribunt et obligant, suos etiam quosvis successores ad eadem omnia infrascripta praesentibus onerando et ad complenda, tenenda et irrevocabiliter observanda subiiciendo, religioso Helie poponitus greci de eadem villa Solonki et suis legitimis successoribus, quod praefati Stanislaus Chweczowicz thiwon totaque communitas sive incolae praefatae villae Solonki et eorum successores nec per se neque per submissas et subordinatas personas quasvis praefato Helie et eius successoribus nullis verbis aut factis clam aut occulte siue manifeste in discrimen vitae ipsius omni loco et tempore diffidationem minasque aliquas non facient nec facere procurabunt, immo eundem a personis suis omnibusque aliis sibi insidiantibus in vita ipsius securum et liberum indemnemque reddent et facient, ita quod ipse praefatus pop omni die, loco et tempore potens erit quevis negotia sua divina et humana inter ipsos incolas eorumque successores in villa Solonki ac quovis locorum absque eorum quavis interturbatione ac minarum incursione in discrimen vitae ipsius tangente quocunque modo facta, tam iudicialiis, quam extraiudicialiis, sub praemissa cautione fideiussoria praesenti, libere facere et exercere ac in domo sua manere et perseuerare; nihilominus, quod iidem incolae totius villae Solonki una cum sua posteritate inscribunt se et in omnibus bonis suis obligant, inherendo decreto sacrae regiae maiestatis ac illud suis personalibus recognitionibus ac praesente inscriptione in toto et in quavis minima parte approbando, eidem Heliae poponi ac ipsius legitimis successoribus dabunt et tenebuntur eorumque posteritas tenebitur decimam manipularem uniuscuiusque grani tam aestivalis quam hiemalis seminatorii, hoc est siliginis, tritici, hordei, avenae, pise, ciceris, scruti et aliorum frumentorum de agris aratis per unam cassulam singulis annis perpetuo soluere, extradere pendereque debere realiter et cum effectum, cum conditione specialiter in eodem decreto sacrae regiae maiestatis ac anteriori commissario interiecta descripta et specificata. Preterea idem incolae siue tota communitas praefatae villae Solonki eidem Heliae poponi et eius successoribus cum sua posteritate inscribunt et obligant universam seminationem frumentorum praemissorum in manipulos et cassulas per eos demessas, congregatas et compositas, componendasque et congregandas de praefatis agris aratis campisque totius fundi et hereditatis et villae Solonki singulis annis perpetue et in evum post praemissorum, uti praemissum est, talem congregationem absque scitu obdestinationeque ipsius Heliae aut successorum eius devehere, deportare et in domos suas quovismodo recipere non debent,

immo in presentia ipsius Helie aut successoris eius custodisque seu reuisoris castrensis leopoliensis praemissam deportationem frumentorum proexpressorum, primo relicta totali decima ibidem in loco congregationis premissae, facere debebunt, tenebuntur presentibusque se et suos successores quosuis bonaque sua submittunt et onerant. Quae quidem premissa omnia in presenti inscriptione contenta, descripta et specificata ipsi idem incolae totaque communitas villae Solonki inscribunt se et in omnibus bonis suis mobilibus et immobilibus prefato Heliae poponi eiusque legitimis successoribus obligant, suos etiam quosvis successores ad eadem omnia complenda, exequenda et facienda presentibus onerando, tam in toto, quam in quavis minima parte facere, complere et exequi premissisque omnibus non contravenire neque contradicere, immo firmiter et inviolabiliter tenere, habere et perpetuis temporibus observare totiens, quotiens sibi Heliae aut eius successoribus opus fuerit, nulla in premissis prescriptione terrestri obstante, et hoc sub specialibus vadiis summae trecentarum marcarum pecuniae, monetae et numeri polonialis ad soluendum in defectu completionis, immo in causa contradictionis premissorum omnium in toto vel in aliqua minima parte unus pro altero, omnes pro uno vel unus pro omnibus ac quivis eorum specificè per trecentas marcas pecuniae irremissibiliter succumbendo. Casu vero, quod si et in quantum prefati incolae omnes in simul aut unus eorum eum in prefatum Heliam aliquas insidias aut diffidationes clam, occulte aut manifeste ubicunque locorum in discrimen vitae ipsius verbo, facto aut alio quocunque modo fecerint, contulerint machinataeque (!) fuerint, premissamque decimam manipulare singulis annis, uti prefertur, aut quocunque anno specificè sibi Heliae aut eius successoribus realiter vigore iuris ipsius ac presentis inscriptionis non dederint neque solverint, aut etiam absque scitu et voluntate ipsius Heliae successorumque suorum de agris premissis suis aliquo anno, sibi non relicta totali decima ipsum spectante, huiusmodi frumenta congregata deportaverint aut in aliqua minima parte inscriptioni suae presenti non satisfecerint, immo per se aut aliquas submissas siue subordinatas personas eidem obligationi suae contraenerint in aliquo vel violaverint, extunc vadium premissum seu vadia omnes pro uno, unus pro omnibus ac etiam unus pro altero, specificè ad solvendum irremissibiliter succumbetque (!) et succumbent cum suis successoribus. Pro quo quidem vadio seu vadiis ex quacunque causa ratione premissorum omnium in toto vel in aliqua minima parte per quemcunque eorum specificè et seorsive aut per totam communitatem modo quocunque transgresso et succubito sesse ipsi idem incole omnes in simul aut unus eorum seu quisque eorum-

dem seorsive et specifice pro premissis vadiis transgressis specialibus et seorsivis de qualibet eorum persona pro trecentis marcis pecuniarum citare ad officium castrense leopoliense seu ad capitaneum pro tempore existentem leopoliensem citatione verbali seu litterali aut quocumque alio modo ab ipso religioso Helia popone aut eius successoribus permiserint eorumque posteritas permiserit, extunc in primo huiusmodi citationis termino, tanquam peremptorio, stare, parere, respondere ac pro prefato vadio quilibet eorum specifice et seorsive ac etiam omnes in simul specifice et seorsive ab officio illo non recedendo satisfacere cum sua posteritate tenebuntur, eundem primum terminum nulla re exquisita nec colore excogitato neque iudicialiter neque extraiudicialiter, vera vel simplici infirmitatibus, bello, conventionem, colloquiis, gueris et interregno, generalibus et particularibus, inundatione aquarum, litteris regalibus, impetitione bellica, incursione hostium, aura pestifera, negotio et servitio sacrae regiae maiestatis et reipublice quibuscunque neque pro maiori dando, motionibus, apellationibus, dilationibus ac euasionibus statutisque et consuetudinibus constitutionibusque quibusvis novis et veteribus laudatis et laudandis se suosque successores presentibus abrenuntiando neque quicquam sibi in auxilium contra ipsum Heliam et eius posteritatem una cum sua posteritate recipiendo sub ammissione sua et successorum totius causae, videlicet solutionis prefatorum vadiorum seu vadii seorsivi, de cuiuslibet eorum persona per ipsum poponem et eius successores seorsive exigendi. Quod vadium seu vadia debet seu debent conuertere in summam essentialem siue principalem absque quovis corporali iuramento ad simplicem ipsius Heliae poponis et eius successorum astitionem verborum; quo¹⁾ vadio seu quibus vadiis soluto vel solutis utique inscriptioni et obligationi suae presenti ipsi incolae sive communitas totius villae Solonki ac specifice et seorsive alter eorum una cum sua posteritate facere in toto et in quavis minima parte tenebitur et tenebuntur totiens, quotiens sibi Heliae aut eius successoribus opus fuerit, nulla in premissis prescriptione terrestri obstante. Ad que premissa omnia ipse generosus Adam Ssiemusowski ex officio suo libere consensit, offerens premissis omnibus in minima parte non contradicere, immo eadem omnia exequi, ad quod et ipsa tota communitas villae Solonki sua personali recognitione presenti mediante libere consensit et eadem pro rato et grato suscepit, premissaque omnia se facere, exequi, complere et eiisdem in minima parte non contradicere obtulit, super quod memoriale officio est solutum. Adam Ssiemusowski surro-

¹⁾ В опр.: про.

gatus leopoliensis manu propria scripsit. Ex actis castrensibus leopoliensibus extractum.

Сю записъ, в трансюмпті кор. канцелярії, вписано на жаданне попа Іллі до книг львів. ґроду в 1572 р. — Львів. краев. арх. кн. львів. ґр. 335 с. 182.

CXXV.

Король жадає від перемиського старости пояснення супроти скарг занесених селянами з с. Буцева, 5 лютого 1569 р.

Vrodonemu Andrzejowy Owadowszkiemu, surrogatowy stharosthwa naszego przemiszkiego wiernie nam mylemv. Vrodony nam wyernie myle! Skarzily sie nam trzye poddany naszym starosthwa przemiszkiego, konyvchowcie z Buczowa, mynyancz myecz wyelkie krzywdy od wasz: pierwszy Chwyeythko Homoka o wzienczye czwierzcy roley, drvgy Dymythr o posziane zboza na yego wlasnym gronczie, trzeci Holowya thesz o posziane zboza y o wzienczye dwvdiestha grzywien na then czas, kiedy do Warszawy do nasz szkarzicz chodzil. Czo yeszlyby thak bilo, thedi bychmy tho od wasz nyewdziecznye przyimowaly. A wszakosz roskazyemy wam, abyście nam dali sprawy okolo thich rol, dlaczegoszcie ye thym poddanym pobraly, a tho abiscie thesz opatrzyli, abi czy lyvdzie thich krzywd nie czirpiely, aby thv na szkargy thak chesztho nye chodzyly, ale gdzieby myely przyczyne pewna, thedy ym thego nye bronzie, aby nye myely o krzywdy szwoye przed namy sie szkarzicz, dla laszky naszej ynaczey nye czynyancz. Datum Lvblinii die quinta mensis februarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, regni vero nostri anno quadragesimo. Na wlaszne krola ie. mosczy roskazanye. Stanislaus Ossowsky refferendarius s. r. m.

Сей лист вписано на жаданне пошкодованих селян до книг сяницького ґроду дня 24/II 1569 — Львів. краев. арх. кн. сяницького ґр. 317 с. 212.

CXXVI.

Кор. Жигимонт-Август потверджує за рогатинськими попами їх маєтности, 8 липня 1570 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae etc. dominus et haeres, significamus his nostris literis quorum interest universis et singulis, tam praesentibus quam futuris, quia nos benigne acquies-

centes supplicationibus certorum consiliorum nostrorum, ad nos nomine sacerdotum sive poponum ritus graeci tam in civitate nostra Rohatynensi, quam extra civitatem et in villis nostris ad capitaneatum Rohatynensem pertinentibus degentium factis, volentes quoque, ut eo commodius et liberius sacra sua tractare et diuinis operam nauare possint, eosdem omnes in vniuersum et quemlibet illorum sigillatim, Gregorium videlicet filium Steczkowicz Lewkowicz in noua civitate Rohatynensi, item Fedor poponem in villa Zaluze ad ecclesiam sancto Michaeli archangelo dicatam manenti (!), item poponem Iwan in villa Czerce degentem, item poponem Dawid in villa Wierbołowce ad ecclesiam diuo Ioanni Baptistae sacratam manentem, item Fedor poponem in oppido nostro Podgrodzie ad ecclesiam tituli sancti Ioannis Baptistae manentem, item Fedor poponem in suburbio ciuitatis nostrae Rohatynensis Babincze nuncupata ad ecclesiam sancti Michaelis degentem et alios quosuis, vna cum illorum legitimorum posteritate in administratione et gubernatione ecclesiarum suarum necnon in pacifica possessione agrorum, pratorum, hortorum, praediorum et quorumuis aliorum fructuum et emolumentorum, ad sanctas ecclesias suas quorumque iuris titulo ex antiquo pertinentium et in quarum usu et pacifica possessione et antea semper fuerunt et nunc sunt, perpetuo et in aeuum conseruandos et relinquendos duximus, uti quidem hisce litteris nostris conservamus et relinquimus, ita...¹⁾ quod nemo succedaneorum, nostrorum, cuiusquisque iuris...¹⁾ dignitatis, conditionis et praeeminentiae ille fuerit, praesertim vero capitaneatus loci illius nunc et pro tempore existens non poterit quemcunque illorum et illorum²⁾ praefatis ecclesiis, quasuis (!) illis volumus esse hereditarias, quibusuis ex causis dimovere vel aliquid ex bonis hisce omnibus, quae nunc possident, illis auferre, sed neque nos ipsi vel serenissimi successores nostri illis diminuerе vel ex bonis illorum quidquam auferre poterimus. Ad hoc quoque liberum erit eisdem omnibus et quibuslibet illorum bona sua omnia, quaecunque nunc possident, libere absque alicuius impedimento vendere, commutare, donare et uti eis commodius videbitur de eisdem pro arbitrio suo statuere. In cuius quidem rei robur perpetuum et testimonium euidentius sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Varsouiae in conuentione generali regni die octaua mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo, regni vero nostri anno quadragesimo primo. Valentinus Dembinski, regni Polloniae cancellarius. Relatio magnifici Valentini Dembinski de Dembiany, regni Polloniae cancellarii. Locus sigilli appensi maioris cancellariae regni.

1) Витерло ся. 2) Пропущені слова: successores a,

Сю грамоту вписано до книг галицького ґроду в 1664 р. на жаданне Brianowski poronis et decani rit. graeci rohatynensis — Львів. краєв. арх. кн. гал. ґр. 157 с. 1245.

СХХVІІ.

Описъ с. Зелева, в Львівськѣм староствѣ, споряджена королѣвськими люстраторами, 11 грудня 1570 р.

Nicodem Lekinski, castelan nakielski, Mikolai Małochowski, sekretarz k. i. m., Stanisław Kroczeński dworzanin k. i. m. lustratorowie vchwały szejmъ koronnego lubelskiego do ziem Ruskich, Wolinskiej y Podolskiej deputowani.

Zieliow wiess, tenuta iego mosci pana wojewody lubelskiego. Tha wiess w starostwie Lwowiskiem liezi miedzi wsziamy k. i. m. Zerniszamy y Koszyczamy, miedzi wssiamy pana Maczieia Goreczkiego, chorąnego poznanskiego, a wszia iassnischany slacheczka. Naprzod ode wsi kroliewskiej Zernisz dzieli gora grunth zieliowski y rzeka Ieremiczka, na kthorey iesth wierchowisko sthawu zieliowskiego. Grunthv thego lan iesth wzdłusz piencz gonow, a wszierz trzi gony, z drugiey sthrony ode wssy slacheczkiej iassnisch rolie, kthore ydą asz pod liass kroliewski Karaczenow lank, a częsz pod iassnischany¹⁾ rolie stnukamy, thak kmieczy, iako y folwarkowe, miedzi ktoremy są dąmbrowki, kthorich moze kopaniną rosserzac, kthorych y s themi dąmbrowkami wzdłusz sthaian czthery, a wszierz sthaian szesz. Podlie tych rol są drugie rolie y dąmbrowy, kthore się poczynaią od drogy iassniczkiej asz do sziany zerniczkiej, wssi kroliewskiej, kthorych iesth wzdłusz y z dąmbrowany gonow czthery, a wszierz sthaianie iedno. Podle tych ze rol przess goszcziniec grodeczki przeszedwsze, kthori idzie z iassnisch do Grodka, iesth dziessiench niwek, kthore z dawna trzymaia do Zielowa. Z drugiey sthrony ode wssy kroliewskiej Kozicze iesth grunthu piencz staian rolie y lanka iedna, na kthorey dwa sthogy ssiana okragle. Przy thym Zielowie są lanki, kthorich iesth ssesz gonow wzdłusz, a wszierz dwa gony. Summa wszysthkiey dzierzawy zieliowskiej, thak rol wykopanych, roskopanich, iako y dąmbrowek, krom ssianosziency płothnych²⁾ y gayku, ma lanow pulssiodma, kthorich vziwa therass, y sthaianie iedno, a pulmilie wokol wszythkiego grunthu. Na kthorych roliach folwarkowich vradza się zytha kop. 200, kładancz kop pięcz na kłodę lwowską iedną, bendzie kłod 40, kazda kłoda per florenum vnum grossos³⁾ quindecim, facit florenos 60. Owssa

¹⁾ Кінець слова повторено. ²⁾ Читати: blothnych. ³⁾ В ориг.: grosis.

sthogow dwa, w kthorich kop sescz na kłodę iedną, bendzie kłod piencz ; kazda kloda valoris flor. 2 g. 10, facit florenos undecim grosos 20. Innich zboz nie ssiewaią, bo nie kazdego roku na wszithkich poliach szieią: przess rok odlogiem lieżą a na drugich szeją, bo thesz rolie ssą nierodzaine. Summa za crescenią flor. 9 gr. 20. Tham ze w they wssy iesth dziewienecz kmieczi, kazdi ssiedi na czwierzci. Daie kazdi z nich czinszv per gr. 12. Zagrodnikow czthery, daią czyssu per gr. 6. Pop ruski daie czinszv per flor. 2. Tho wszisthko czini florenos 6 gr. 12. Ssiana sthogow 20, kazdi sthog valoris flor. 4. Sthaw we czwarthem roku spusthem facit flo. 80 (!) florenos 200. Wira-chowawszy trzecią czescz, vczini then sthaw na rok florenos 66 gro. 20. Summa s they wssi wszithkich pozythkow facit florenos 244 g. 22. Borek liass, kthory przynaliezy do Zieliowa, sossnowy, liezi przy sczenie lozinskiey z iedney sthrony, wssy ziemianskiey, a z drugiey sthrony od Zwiernisz (!) wssi kroliewskiey. Kthorego iesth wokoł pułmilie, w kthorym szlachthą wykopali weyszrodki niwek dziewienecz za dozwo lienym pierwszych dzierzawiecz Zieliowa, kthorych iem therass bronią. Karaczenow liass — then liass czesczią liezi przy grunczie zeliowskiem, alie iesth włassnie przynalieżący do stharostwa Lwowskiego, kthorego panowie stharosthowie lwowsczi, gdy bely thenutharzmy Zieliowa, vdzielialy thego liassu Zieliowianom na opał y na grodzą, alie iako Zieliow odszedł od stharosthwa do inszych thenutharzow, thedy tham nie dopuszczaią y rozgi wziąncz, bo go nigdi Zieliowianie nie beli in vsu, thilko za dozwo lieniem stharosthy lwowskiego.

Que permissa significantes, sigilla nostra praesentibus submissimus et manibus propriis subscripsimus. Actum et datum Leopoli feria secunda post festum seti Nicolai proxima anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo.

Вписано до книг ґрод. львівських на жаданне Миколая Гербурта, старости львівського — Львів. краев. арх. кн. Львів. ґр. 335 с. 258.

CXXVIII.

Король Жигимонт-Август позволяе пп. Одріховським осадити над Вислоком село Полаву на волоським праві, 20 марта 1572 р.

Nos Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, necnon terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Syradie, Lanticiae, Cuiauae, Kyowie, Russiae, Prussiae, Masouiae, Podlachiae, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniae, Samogitiae, Liuoniaeque etc. dominus nihilominus et haeres, significamus tenore praesentium quorum interest universis ac singulis, tam praesentibus, quam futuris, harum notitiam habi-

turis, quia nos volentes commoda et prouentus capitaneatus nostri Sanocensis augere locaque deserta et inculta capitaneatus eiusdem ad frugem deducere habentesque commendatam fidem et industriam nobilium Iwanko et Michayło Odrzechowskich, fratrum germanorum, eisdem utrisque fratribus coniunctim et diuisim consentiendum et admitendum duximus et quidem consentimus et admittimus praesentibus literis nostris villam Poława appellandam in capitaneatu et districtu Sanocensi in torrentibus seu rivis dictis Poława et Poławka ac Klimczowe Pothoki a fluuio Wisłok et metis seu granitiebus Sieniewskich ac fluuium dictum Krzywe et Wywerniowka vsque ad sumitatem Danowa a pariete Stano villae Wola Symkowa ex cruda radice iure walachico extirpandi, errigendi, fundandi hominibusque et cmetonibus tam Polonis quam Ruthenis locandi, ibique mansionis, domus et aedificia (!) quaeuis extruendi, syluas et borras erradicandi agrosque et campos colendi omniaque commoda et vtillitates quasuis industriam ¹⁾ eorum in eodem fundo excogitandi, hominesque, si qui in fundis suprascriptis loca aliqua occupauerint seminauerintque, amouendi et si voluerint, ad villam praefatam conuertendi. Damus praeterea et concedimus ipsis Odrzechowskiem plenam et integram facultatem ecclesiam ruthenicam ritus graeci in eadem villa Poława necnon molendinum in fluuio Wisłoka vel alio quouis et folius dictum, tum et seram trac̃z nuncupatam ibidem erigendi extruendique inlocanda eadem villa fratres maemorati Odrzechowscy sint vigilantiores promptioresque, fundamus et erigimus ibidem iure walachico more aliarum villarum in illis terris existentium aduocatiam siue scultetiam ipsique aduocatae quinque laneos agri in eodem fundo extirpandos²⁾ pro praedio siue curia aduocatiali incorporamus et adiungimus perpetuis temporibus. Damus etiam eis facultatem hortulanos viginti in fundo eiusdem villae, quorum singuli per medium laneum agri occupare poterint, pro commodo et utillitate sua et tabernam locare extruereque, ex quibus, tum etiam ex molendino omnes fructus, emolumenta et mensuras frumentorum omnis generis tollent ac percipient. Fundamus etiam fundi eiusque villae pro poponatu ruthenico unum laneum, pro molendino medium laneum, pro taberna similiter medium laneum agri perpetuis temporibus et in aeuum. Quibus quidem aduocatis utrisque pro interesse illorum damus et concedimus facultatem et omnimodam potestatem cmetones, hortulanos, inquilinos et alios omnes incolas villae praefatae in omnibus et singulis causis, paruis, magnis, tam ratione fundi iniuriarum, quam ratione criminis cuiusque iure wallachico, quod in eo passu cum aliis

¹⁾ Очевидно пропущено — per industriam. ²⁾ В ориг.: extirpandi.

villis concordia debet, iudicandi, sententiandi paenisque iuxta criminum qualitatem afficiendi plectendique, ita quod ipsi incolae ratione iniuriarum fundorumque nonnisi coram suo aduocato siue sculteto, aduocatus vero coram nostro iudicio legitime vocatus respondere teneantur et erunt astricti. Et quoniam ipsi incolae, omnes cmetones iam vigore priuilegii praesentis census et dationes ad capitaneatum nostrum conferre tenebuntur, ideo nos inherentes consuetudini iuris wallachici damus et concedimus eisdem aduocatis et eorum successoribus ex omnibus censibus et paenis iudiciariis et quibusuis datiis tertium denarium, tertium porcum, tertium agnum. Erunt quoque adstricti ipsi aduocati siue sculteti, kniazowie dicti, duobus vicibus, nempe pro festo Natiuitatis Domini et festo Paschalis pro ipsis incolis omnibus conuiuium praeparare, ad quod conuiuium omnes incolae singulatim per medium coretum silignis, duos gallos, oua viginti conferre erunt obligati. Praeterea ipsi incolae debebunt et erunt astricti ad quosuis labores subeundos, tam per se, quam per familiam et equos bouesque, sex dies in anno laborare, ad collationes vulgo thłoki dictas, quotiens opus fuerit, conuenire necnon vias in eadem villa virgultis et rubetis, quando necessitas postulauerit, sternere tenebuntur. Consentimus etiam eisdem scultetis ex campis fundi villae praefatae locandae nobiles Hryczko et Wasko poponem Odrzechowsczy exemere, ibidemque cmetones locare vel ad alium usum villae praefatae conuertere. Damus praeterea ipsis scultetis pro interesse cuiuslibet consensum nostrum regium, ut possint ex iure suo aduitalicio infrascripto aduocatiali in personas quasuis cedere, commutare, vendere, alienare, obligare et reformationem dotum uxoribus inscribere. Caeterum ut ea ipsa villa eo diligentius celeriusque locari posset et homines ad eam extirpandam habitationes et domicilia ibi fienda confluere intendant, damus eidem (!) incolis villae praefatae omnibus et singulis aduocatisque memoratis libertatem et immunitatem ab omnibus contributionibus, dationibus, angariis, censibus, laboribus et aliis quocunque nomine et cognomine nuncupatis exactionibus, tam nostris regalibus, quam capitaneorum nostrorum praesentium et pro tempore existentium a data praesentium ad quindecim annorum continue et immediate se sequentium decursum duratorum. Porro ex eadem aduocatia quilibet scultetus seu aduocatus perpetuis temporibus ad quamlibet expeditionem generalem regni bellicam in uno equo bono et valente cum armis cum aliis scultetis proficisci et seruire tenebitur ac tenebuntur. Volentes insuper clementiae nostrae certa indicia in scultetos prefatos declarare, eisdem Iwasko et Michailo Odrzechowskim scultetis utrisque pro interesse medietatis aduocatae memoratae eam ipsam scultetiam siue aduocatiam

ad extrema vitae singulorum tempora cum omnibus eius utilitatibus, fructibus et obuentionibus uniuersis, nullis prorsus exceptis, dandum et conferendum duximus, damusque et conferimus praesentibus litteris nostris. Promittimusque verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, quod vita memoratorum fratrum singulorum durante, eos de medietatibus aduocatae memoratae pro nobis, mensa, fisco, coquina, stabullo, cellario, vel alia quavis nostra et rei publicae necessitate non redimemus nec cuiquam consensum ad exemendum dabimus serenissimique successores nostrique ita facturi sunt. Ratione cuius quidem aduitalitatis memorati fratres singuli pro interesse suo quartam partem summae, ex taxatione commissariali prouenientis nobis fiscoque nostro vigore constitutionis regni dimittere et condonare tenebuntur et iam dimittunt et condonant praesentibus litteris nostris, iuribus aliis nostris regalibus ibidem semper saluis manentibus. Quod ad uniuersorum et singulorum cuiuscunque dignitatis, status et conditionis existentium, praesertim vero generosi Nicolai Czikowski, castelani sandecensis capitaneique nostri sanocensis praesentis et aliorum pro tempore existentium capitaneorum sanocensium notitiam deducentes, mandamus, ut memoratos scultetos iuxta praescriptum priuilegii praesentis, a nobis eis concessi, in omnibus eius conditionibus, clausulis et articulis conseruent conseruarique ab aliis, quorum interest, curent, pro gratia nostra et debito aliter ne fecerint. In cuius rei fidem, firmissusque et euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae die uigesima mensis martii anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, regni vero nostri anno quadragesimo tertio. Relatio magnifici Valentini Dąbniński de Dembiany, regni Poloniae cancellarii, vartensis capitanei etc. Valentinus Dąbniński regni P. cancell. scđ.

Вписано до книг ґродських сяніцьких в 1609 р. на жаданне по-
билis Janus Odrzechowski — Львів краев. арх. кн. ґрод. сян. 142 с. 1171.

CXXIX.

Староста медичький дає попам з Торків нові ґрунти замість забра-
наних від них, наслідком їх скарги й свідощтва громади, 9 марта
1573 р.

In nomine Domini, amen. Sub anno Domini quingentesimo septuagesimo tertio nona mensis martii, venientes personaliter ad arcem in Medyka honesti germani duo, videlicet Petrus et Stecko dicti Popowicze, praefecti seu popones Ruthenorum de villa regali dicta Torki conquesti sunt et deposuerunt, quod iisdem seu patri illorum recepti

sunt agri siti seu iacentes inter agros incolarum seu emethonum praefatae villae Torki, ex antiquo pro praefata ecclesia spectantes, per olim magnificum dominum, dominum Szpytkonem Iordan, castellanum cracoviensem, necnon premisliensem, camenecensem etc. capitaneum, seu de mandato ipsius per factores (ipsius)¹⁾ eiusdem, et recepti sunt agri superius nominati tempore dimensionationis agrorum villae dictae et appropriati ad arcem seu curiam medycensem; loco quorum agrorum sic receptorum dictus olim magnificus Iordan promiserat in alio loco seu campo agros tam longe et late pro ecclesia dicta dare ac eundem poponem et successores ipsius providere, quod neglexit neque alios agros sic per eundem promissos²⁾ dimensionavit. Ego igitur Ioannes Broniowski de Bieszczdziedza protunc capitaneus in Medyka necnon agazo terrae Premisliensis generalis auditis partibus et dictis seu querelis eorundem poponum et bene edoctus ab incolis totius communitatis seu universitatis alias gromady villae totius, quod sit, fuit et est, ut praefati popones asserebant, praecavens, ne ipsa ecclesia villae praedictae Torki sit deserta seu in aliquo patiaturs defectum, dedi et emensuravi pro dicta ecclesia agros inter metas agrorum praedialium seu curiae ex una et inter stagnum dictum Stobieniecz et viam, quae ducit a villa Buczow ad pagum Torki, partibus ab altera perpetue et in aevum tam longe et late, prout ipsae metae circumferentialiter declarant et ostendunt. Actum et datum in arce Medyka, anno, die, mense, quibus supra. In cuius rei verius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum manuque nostra propria obsignatum. Ioannes Broniowski de Bieszczadziecza.

Вписано до книг земських перемиських в р. 1671 на жаданне Конст. Затварницького, сьвященика з Торків — Львів. краєв. архив кн. зем. перем. 133 с. 1436.

CXXX.

Кор. Генрих уставляє обов'язки для селян с. Рогів наслідком їх скарг на старосту, 4 мая 1574 р.

Henryk z bozey lasky krol polski, wielki xiadz lithewski, ruski, pruski, mazowieczki, zmudzki etc. andegawenskie, borbonskye aluernyenske xiAZE, oznaymuiemy wszem wobec y kazdemu zoszobna, komu tho wiedziecz naliezy, isz gdy thu przysli poddani naszymy ze wssi Rogow mieyszcza y Liubathowcza, ku starostwu Sanoczkiemu naliezaczy, skarzacz sie na urodzonego Ierzego Mniysska, krayczego stolu naszego

¹⁾ Клямри в оригіналі. ²⁾ Слово опущено й дописане на долинні.

y starostlę naszego sanoczkiego, albo raczey na urzędniki albo thesz arendarze iego, ze ye przymuszają na robothy nyeznossne y nyepowinne, kazacz ym robicz na kazdy dzien w tydzien bez przestanku, zaczym odpoczynku nigdy nye myewaya; skarzeli sie takze, ze ym ustawicznye drwa wozicz kazą do browaru, czassem ye mussą kupowacz za szwe własne pieniądze, y gdy tesz trzeba w gumnye brogow poprawiacz, thedy ym kazą brozyny wozicz a nye kazą ym, gdzie ye mają bracz, ze ye mussą za swe własne pieniądze kupowacz. O powozy takze sie skarzeli, ze ye na dalekye przymussają: chocia od nich za ty powozy owiesz pewną miarę odbieraya, przedsię ony muszą y powozy y owiesz dawacz, nye przestając na iednem, nad obyczay starodawny; ze ym bronya wygonu do rzek dla napawanya bydła y vgoru thakze ym bronya, zeby nie-pasli, chocia na roboczcie na folwarkowey rabiąją nad starodawny zwyczaj; o stroza tesz skarzeli sie, ze ye przymussaya przyszedszy z roboth po kilkanascie chodzicz na nye do dwora. Na którą skargę tych poddanych nassych od vrodzonego Ierzego Mnisska, starosty naszego sanoczkiego, dawał the sprawę sliachethny Michal Krzykawski, arendarz iego, ze czo sie tyce około roboth, dlithego ym kazą na kazdy dzień robicz, ze yaczy na godzinę albo na dwie wychodzą na robothy. A tak my przesłuchawszy thych wszythkich skarg iako tesz y odpowiedzi arendarza ich, postanowilismy myendzy nyemy, ze czo sie thycze roboth, przychyliając sie w tey myerze zwyczaiovi pospolithemu y statutowi coronnemu, skazalismy, ze nye mają bydz na więthsse robothy przymussani, iedno z lanu czalego dwa dni w tydzien, a spullanku dzien yeden; wszakze na roboty mają rano o wschodu slonca wychodzicz, a robicz ass do zachodu, w poludnye mają myecz odpoczynek dwie godzinne dla siebie y bydła szwego, a na robothę ni mają slacz chłopiath, iedno rosle albo sami iscz, a nye po iednemu abo po dwu mają sie wyrrywacz, ale wszyszy społēm na yeden dzien, gdy ym robothę roskazą. Czo sie tyce drev wozenya, iesli ym kazą drwa wozicz, thedy to za dzien ma bydz, iako tesz insze robothy, y ni mają ich za szwe pyenyadze kupowacz, takze thesz y brozyn, iedno ym mają vkazacz, skāndby ye myeli wozicz, ale nye za szwe pyenyadze kupawacz. Czo się tess tyce odwozow, ze y odwozy y owiesz dawają, gdysz drugą dan owssa za dalsze powozy postąpili, thedy ni mają ich na inaksze odwozy przymuszacz, iedno ze zbozem do targu, do Crossna albo do Duklie, y rasz w tydzien iednego dnya a nye na dwoie. Mayą thesz myecz wolny wygon do rzek dla napawanya dobythkow ich wedle starodawnego zwyczayu. I ny mają ym tesz bronicz wolney passey na vgorach, kiedy na roboczcie folwarkowey robyą. Czo sze tesz tyce strozey, na strozā ny mają ich wiele razem, iedno po dwu kolejā

z zagrodniki. A isz sie skarzeli o lanowe, ze zandali, roskazalismy themu arendarzowi, zeby ym do dwu nyedziel zaplaczil y wroczil tho, czo oni zandali, a wewszythkich inszych rzeczach, zeby ich wedlie staro-dawnego zwyczaiu zachowali. I tho czo ym s staradawna powinno dawacz, zeby ym zawsze dawano, tho iest beczkę piwa wszythkiey gromadzie od przedzięnya przedze, ktore przedzięnye powinny nye-wiasty albo zony ich. Czo szie tesz skarzeli, ze kiedy sie ktory s nich albo szam albo szyna ozenya albo dziewczkę wydaye, thedy ym bronya na weszelye wziacz piwa z myasta, czo isz by byla rzecz, tho nye-sluszna, roskazujemy, aby ym thego nye broniono. A isz tesz skarzeli, ze ym bronya drew w liessiech na opal y na ogrodzenye, thedy ym thego bronicz ny maya. Czo tesz sie skarzeli, zeby ym myano grozicz karacz ye o tho albo sadzacz, ze thu do nasz na skargę therasz przysli, thedy my thego zakazujemy, aby ym tego nye bronyono, ani bicziem ani szadzanyem o tho ych cziemyazano, gdysz tho kazdemu poddanemu nassemu ma bycz zawzdy wolno do nasz na skargi sie vziekacz. A na szwiadcetwo thego pieczęcz naszę przyczisznaczeszmy kazali. Dan w Crakowie dnya III miesiącza maya roku Bozego MDLXXIII. Stanislaus Ossowski reffenrendarius set.

Вписано 18/V тогож року до книг ґрод. сяніцьких per collonos seu subditos de villis Rogi mieyszcze Lubathowka — Львів. краев. архив. кн. сян. ґр. 318 с. 189.

CXXXI.

Кор. Генрих наказує державцєви м. Тирави залишити утиски й кривди, на які скаржили ся міщанє з Тирави, 25 мая 1574 р.

Henrik z bozey łasky krol polski, wielkie xiążę lithewskie, ruszkie, pruskie, mazoweczkie, zmoczkie etc., andegawenskie, borbonskie, alwernenskie xiąże. Vrzodzonemv Sendziwoiowy Droiczynskiemv, castellanowy lubaczowskiemv, wiernie nam milemv łaske nasse kroliewskie, a w niebythnosczy iego podstharosczemv albo vrzednikowy iego. Vrodzony wiernie nam myly! Przisly thu do nasz pothdany nassy z miastheczka Tyrawy dzierzawy wassiey, skarżacz sie obcziażlywie na vrzednika wassego, kthory ie przymussa na robothy niezwyczajne nad prawa y nad przywileie ych, kthore mają od przodkow nassych sławney pamieczy krolow polskich. Skarzyli się thesz, ysz ie przymussaia, aby dawaly po korczy owssa y czworo kur y iaiecz dwadziesza y sthery i dwie myssie iagiel, czego przeththym nygdi nie powynny bely dawacz. Thakze thesz skarzyly sie, izescie ym rathusz odiely i zidowy szce go naiely, a pospolythemv człowiekowy

pozythki dla thego rathussa naięcza pogynely. A ysz thesz vrzednik wasz obiera ym woytha y raycze, czo thesz iesth przeciwko praww ich y zwiczaom pospolythem. Thakze thesz ze ie przymussa do thego vrzednik wasz, zeby schody swe albo gromady miewaly we dworze, czo przedthym thy gromady albo schaczki w rathussv bywaly. A ysz ym thesz odeymuie rolie ych wlassne zakupne i boriv (!) kv pozythkv swemv obracziając; a za tho ym nicz nie daia. Thakze thesz, ze ie przymussaia do thego po niewoly, aby braly u wasz zboze y płaczyly ie thak, iako iedno vrzednik chce wasz. Czo iesli bi thak było, iako thu pŕzed namy sprawę daly, było by tho z wielką czieskoszczą tych poddanych nassych. A thak was w them napomynamy y tho po wasz koniecznie miecz chcemy, abyście tych poddanych nassych nie wiczagaly na wieksse roboty, ba y zgoła na zadne, kthorych ony nie powynny nad prawa y przewyleie ych. A czo sie thycze thego korcza owssa y thych iaiecz thakze y iagiel, zebyscie na nych thego nie wyciagaly, alie zebyscie ie zachowaly według starodawnego zwyczaiu. Thakze thesz zebyscie ym rathussa nie odeymowaly, any go them zidom naymowaly, gdysz tho ych iesth wlassna rzecz rathusz naymowacz, komv chcą. Azeby ym thesz vrzednik wasz woytha any radziecz nie obie- rał, gdysz tho iesth ych rzecz wlassna, zeby pospulstwo obierało woy- tha y raycze. Thakze thesz zeby ych do thego nie przymussano, aby schody albo gromady wseliakie niely miewacz we dworze, alie na ra- thussu, kiedy ym thego potrzeba. A ogrodow albo ych wlassnych rol aby ym nie odeymowano, a tho, czo kthorem pobramo (!) poniewolnie, zeby ym zasz były przywroczone. Azeby ych thesz nie przymussano poniewolnie bracz zboza wssieliakiego, chiba kiedy ony chcą s swey dobrej woley. A ieslybyscie na then lysth nasz dbacz nie chcieli a przyczynie iaky do thego dawaly, thedy wam thu składamy rok od podania thego listhv za sthery niedzieli, zebyscie thu przeth nasz stha- nely, albo kogo od siebie posłaly y o sobie thu nam sprawę daly, a thych poddanych nassych, kthorzy thv do nasz przichodzyly na skargy, zebyscie ych za tho nie karaly any kazią ani wizeniem zadnem, a ynaczey pod łaską nassą kroliewską abyście nie czynily. Dan w Kra- kowie dwudziesthego y penthego (!) dnia miessięcza maia roku Bozego MDLXXIII, panowania nassego roku pierwssego. Na wlassne roska- zanie krolia iego mosczi. S[tanislaus] O[ssowski] reff. sct.

Сей лист per communitatem eiusdem oppidi Thirawa вписано 2/VI тогож року до книг сяніцького гроду — Львів. краев. архив кн. сяніцьк. гр. 318 с. 212.

СХХХІІ.

Кор. Генрих уставляє обовязки для селян для с. Врочанки наслідком їх скарг на свого державця, 5 червня 1574 р.

Henrik z bozey łasky krol polski, wielkie kzsiaze lithewskie, ruskie, pruskie, mazoweczkie, zmoczkie etc., ande[ga]wanskie, borbonskie, alwernen-skie xziaze, oznaymuiemy wszem wobec y kazdemv z ossobna, komv tho wiedziecz naliezy, isz gdi thv przysly do nasz poddany nassy ze wssy Wrocanki, skarząc sie na vrodzonego Mikolaia Zaporskiego, dzierzawcze they tho wssy nassey wyssey omienionej, naprzod o tho, ysz ie przy-mussa na czieskie a vstawyczne robothy na kassdy dzien w thidzien, odpoczynkv ym nie daiącz. Skarzyly sie thesz, y ze przymussaia na po-wozi czieszkie y daliekie, thakze thesz, aby z daliekych liassow drzewo wielkie wozyły. Na kthore skargy gdy thv stanął przed nasz ssam-obecnie Mikołay Zaporski, dzierzawcza nasz wrocanski, y dawał od-powiedzy na skargy thich pothdanych nassy, thedy my wisłu-chawssy obu stron pylnie, thakessmy postanowily, ysz czo sie thycze około roboth, aby czy poddany nassy nie byli powynny wieczey robycz, iedno iako prawo pospolythe vczy y statuth coronny opyssuie: dwa dny z łanv czalego w kazdi thidzien a s pułankv dzien ieden w kazdi thidzien, a wszakze tak robothi maia zacząnac, ze od słońca wschodu na robocie stanącz a ass do zachodu słońca robicz, a w po-ludnie maia miecz odpoczynek szobie y bydłu dwie godzinie, a maia robycz według pomiarv słusznego y sprawiedlywego, kthory ma bycz. A czo sie thycze powozow, thedy nie będa wieksich powozow czynycz iedno do bliskich przyleglich miasteczek ze zbozem na thark (!), albo s czem ie iedno poslia, a nie maia wozicz drzewa wielkiego kv budowaniv iedno thakie, iakie ych konie bąda mogły zwisz, y tho wthenczasz, kiedy thego potrzeba vkaze; powynny thesz będa na sar-warki chodzicz, kiedy potrzeba vkaze. A na swiadestwo thego piecziecz naszą prziczissnączesmi kazaly. Dan w Cracowie piątego dnia mie-siacza czerwca roku Bozego MDLXXVIII, panowania naszego roku pierwszego Stha[nislaus] Oss[owski] refferendarius set.

Вписано до книг сянiцького ґроду ex parte communitatis ville Wrocanka — Львів. краев. арх. кн. сян. ґроду 318 с. 234.

Miscellanea.

Універсал Ганни Хмельницької.

В своїм часі, в першій книжці Київської Старини (1882, I, п. т. Властная гетьманша) пок. Лазаревський подав був відомість про універсал третьої жінки Богдана Хмельницького Ганни з сумарія Густинського монастиря й висловив побожне бажання, аби знайшов ся й самий універсал. Сей універсал дійсно тепер знайшов ся, і то в оригіналі, в колекції зібраний звісним свого часу Маріаном Горжковским, вона стала тепер звісною, і про неї надію ся незадовго подати деякі звістки. Поки ж сей документ вийде в збірці актів, що вибираєть ся тепер з сеї колекції для корпусу актів до історії козаччини, який ладить ся тепер археографічною експедицією Наук. тов. ім. Шевченка, подаємо сей цікавий універсал в копії присланій членом археографічної експедиції Ів. Кревецьким. Цікава печатка Хмельницького (Габданк з хрестиком в горі, так що виходить герб Сиромля), буде видана в збірці українських печаток, що приготуєть ся до друку.

М. Г.

Я анна Богдановая Хмелницкая Гетмановая войска Его Цар: вел: Запорозкого

Обывателем Всѣмъ Прилуцким Старшинѣ и черпѣ Козаком Войска Его Цар: Вел: Запорозкого Войту бурьмистровѣ и всѣмъ мещаномъ в мѣстѣ и по хуторах Мешкаючи Сямъ Писанемъ моѣмъ до вѣдомости доношу ижъ шо Велебные Господу Богу Отцеве общежителнаго жития ипоци Обителѣ Святоѣ Густинские Конфѣрмацию Его Милости Пана Малжонка добродѣя мого на привѣлей давного ѣмъ наданя од княжат вишневецкихъ одержали Абысте всѣ Вишменованиѣ обывателѣ пѣвчомъ против ними не были, кгрунти ихъ Мѣсцу Святому належачиѣ невтручалися жадноѣ перешкоди не чинили под виною тисячи талярувъ до скарбу Войскового И под судовим каранемъ Ласкою Его Мил. Пана Малжонка

добродѣя мого и повторе напомнимаю Абы иначе не было З чигирина
къ июля *хуѣ*.

Вышменованая Гетмановая

Документ має форму звичайного піваркуша пожовклого па-
перу, зложеного в форму листа в дванайцатеро. На верху листу
такий напис (иньшою рукою): „Од Ёи Милости Панси Гетма-
новой Зарука тысячу талару жебы въ грунтахъ нам шкоды не-
чинено“. На пньшій місци: „Зарука тысяча таларей од Ёй. Мл.
П. Г. хтобъ нам кривд чинивъ в грунтахъ.“ Текст писаний
кирилицею зі скороченнями. Під текстом витиснена на вирізанім
і загненім до гори клаптику восьмиграння печатка Хмель-
ницького з гербом і буквами Х, Б, З. *Ів. Кривецький.*

Причинок до українського віршописаня XVIII в.

В закупленім недавно для бібліотеки Наук. Тов. ім.
Шевченка рукописнім Четвероевангелію, писанім у XVII віці
(докладний опис подамо пізнійше) маємо перед текстом старого
рукопису обрізок картки з XVIII віку, на якій була написана
інтересна вірша на Воскресеніє. На жаль якась пізнійша рука
відрізала долішню більшу половину сеї картки разом з віршею,
з якої таким робом на обох боках картки лишило ся тільки на
стор. recto 11, а на стор. verso 12 рядків. Подаємо тут сей
уришок у тій надії, що може десь у якім иньшій рукописі від-
найдеть ся й цілість.

Въкршъ на воскресѣнїе.

По трехъ днехъ востанѣ, ѿко реклъ Епѣтель,
Дне зѣстѣлъ слово своє Ѡсвѣнитель.
Архїереѣ лестцемъ его звали,
Да се исполнитъ, въкри не давали.
Слово, синъ бжїй додержалъ ѿмъ слова,
Я ѿхъ лживаѣм завстидила мова.
Нѣо ѿ земаѣ мименти може,
Я что тѣ рекнешъ, та стаѣ имаѣ бжѣ.
И вставши ѿко реклъ: миръ вамъ,
Я ви са с' того мира тѣште людѣ, такъ вѣде,
В[о] мврѣ мира долго заживайте

(Далі більша половина картки вирізана; на обороті читаємо:)

Воскрѣ изъ гроба Хс̄ цр̄ъ нш̄ъ мїра,
Сицева наша косточнаѣ въра.
Їко ѿвна три дни вѣ в[о] китѣ,

Китъ не можаше его поглотити.
 Іѡна Хс̃ три дны былъ в[о] гробѣ,
 И самъ ѡдъ блга Хѡ не ѡзлогѣ.
 Не моглъ полкнѣти гробѣ вѣдкѣ гроба,
 Возврати Хр̃та адока ѡтрока.
 З лихвою ѣще нѣжно возвратити,
 Мр̃твымъ даде сѧ на Хѡ смотрѣти.
 Мр̃твыми Хс̃ в' гробахъ ѡкладаетъ,
 Полныи костми гробы испражняетъ.

Подав Іван Франко.

Причинок до біографії Івана Вагилевича.

В рукописнім відділі бібліотеки „Народного Дома“ у Львові, між нескаталоюваними до тепер рукописями, які дістала згадана бібліотека від о. Петрушевича, є між иньшими автографами Івана Вагилевича дві його просьби, яких копії дістав я від дра Сьвятицького і яких тексти понизше публікую.

В першій просьбі з р. 1854 звертав ся Вагилевич до тодішнього митр. Михайла Левицького, щоби дозволив йому вернути ся до католицької віри, в другій, писаній три літа пізнійше, просив він про те саме митр. Спир. Литвиновича. Перша просьба — се коротенька автобіографія Вагилевича від 1848 — 1854 р. В ній наводить він причини, що зневолили його покинути нужденну парохію в Нестаничах та обняти редакцію „Dnewnyka Ruskoho“; далше оповідає, що спричинило його перехід на протестантську віру та малює своє нужденне жите на службі чужим. Друга просьба Вагилевича, адресована до Литвиновича, менше інтересна. Вона свідчить лише про тяжке моральне положення Вагилевича.

Судячи з факту, що Вагилевич формально аж до смерти не помирился з католицькою церквою, але вмер протестантом, можемо прийняти, що його просьб не узгляднено. Духовна власть, яка все поводити ся з Вагилевичем не полюдяному, немало спричинила ся до його фізичного і морального занепаду і сим разом не вислухала його просьб, але полишила його і на далше опіці судьби. (Про відносини консисторії до Вагилевича пор. Я. Головацького: *Zustände der Russinen in Galizien*, стр. 15 і тогож: „Судьба одного галицко-русекаго ученаго“, друк. в Київск-ій Старин-ї 1883, т. VI).

praes. 16 Septemb. 854. N. 54.

(I.) Wasza Excellencyo!

Udaję się do stóp Waszej Excellencyi, prosząc o przyjęcie do grona kościoła grecko-katolickiego, z którego byłem wystąpił. W r. 1848 mieszkałem na wsi jako administrator, mając bardzo szczupłe utrzymanie. Co się podówczas działo, jako pogłoską powiększone i spaczne do mnie dochodziło; — tymczasem ni ztąd ni z owąd kilkakrotnie obesłano mię listami od tak zwanego sboru ruskiego. Tendencye jego zdawały mi się odpowiednie potrzebom czasu, gdyż były one oświata ludu na drodze legalnej. Sbor ten wzywał mię do objęcia redakcyi swojego pisma; — długo wahałem się, co mi uczynić należało, gdyż miałem na uwadze i moje stanowisko i oglądałem się, aby nie narazić sobie wzywających. Nareszcie przyjąłem uczynioną mi propozycyę w nadziei, że przyczynię się z swojej strony do oświaty ludu, i tem samem będę mógł pracować nad dalszem swoim wykształceniem, nareszcie że może w ten sposób jakotako swój byt poprawię. Przyczem opuszczając administracyę przez niewiadomość zawiadomiłem o tem był jedynie x. Dziekana. Kiedy pismo przeze mnie wydawane ustało, w r. 1849 należałem do stowarzyszenia zajmującego się przekładem ruskim xięg ustaw. I tegoż roku prosiłem Najprz. Konsyst. o udzielenie sobie jakowej lokalności. Na co otrzymałem w r. 1850 dekret, w którym zostałem skazany na rekolekcyę o swoim koszcie na czas nieoznaczony. Kara ta bardzo mię przeraziła. Otóż wtedy radzono mi jako jedyny środek ratowania się przejść do kościoła ewangelickiego. Co ja z wielkim żalem uczynilem. Zostawszy w ten sposób bez utrzymania, musiałem przemyślać o środkach do życia, tak więc odpisałem konkurs na translaturę ruską. Wtedy także w r. 1851 otrzymałem był mianowanie na zastępcę kustosa przy Zakładzie narodowym Ossolińskiego, — a w krótkce potem została mi powierzona prowizorycznie na trzy lat translatura ruska. Gdy zaś przez nową organizacyę taż została zwinietą, — na przyszłość jedynie filurami będą mi udzielane roboty translatorskie. Otoż na teraz te roboty i honorarium, które pobieram za korektę słownika Lindego wydawanego przez Zakład narodowy Ossolińskiego, nareszcie redakcyja Zorzy, którą mają zamiar poruczyć mi członkowie Stauropigii, stanowią środki mojego utrzymania; które przy drożyznie terazniejszej są bardzo szczupłe i zaledwie starczą na życie. Wszelako wszystkie te funkcyje uważałem jako najmniej odpowiednie swojemu powołaniu.

Wasza Excellencya raczy łaskawie uwzględnić opowiedziany ustęp z mojego życia, iż więcej wypadkami nieprzewidzianymi, które nie miałem sposobności należycie rozważyć, zostałem prawie mimo woli

zawezwany objąć we Lwowie redakcyę, i że przytem miałem najlepsze chęci poświęcić się dla dobra ogółu. Później zaś wszystko cokolwiek mię spotkało znośilem z największą cierpliwością, unikając wszystkiego, coby nawet pozór miało jakowejś niechęci. Przeciwnie zawsze przemysliwałem nad środkami, żeby z zachowaniem przyzwoitości mogłem pojednać się z kościołem, od którego byłem się odszczepił. Uważałem bowiem wyznanie, do którego przeszedłem, jako docześnie przyjęte, i czując się w nim obcym i opuszczonym, nigdy nie mógł do niego przywyknąć, — zwłaszcza że i familijne stosunki coraz dotkliwiej dawały mi 'uczuć przykrość mojego położenia. Przyczem i sumienie ciągle mię niepokoiło z powodu danego przeze mnie zgorszenia.

Wasza Excellencya raczy łaskawie przyjąć mię na powrót do grona kościoła grecko-katolickiego, w którym się urodziłem i wychowałem i zostałem poświęcony na kapłana. Z resztą oddaję się zupełnie na łaskę Waszej Excellencyi. Najpokorniejszy sługa Jan Wagilewicz.

Lwów dnia 14-go Września 1854.

(II.) Преосвященный Архіерею!

Подписанъ оставивши обрядъ и вѣру отческую католическую и перешедши ко евангелическо-авгсбургскому вѣроисповѣданію, кается о своемъ заблужденіи, и предлагаетъ свое прошеніе. Къ сему переходу мене повергли обстоятельства чрезвычайны, и все такія при которыхъ не возможно было упоминать о сѣ. Перебываячи въ новонабранномъ вѣроисповѣданіи, я не могъ никогда съ онымъ усвоити ся и всегда чувствовался исключеннымъ изъ общества и самымъ оставленнымъ; найпаче же болѣло мене, что я далъ соблазнъ симъ моимъ отступленіемъ. А теперь сокрушенный духомъ и смиренный сердцемъ желаю воспріяти мою прежнюю вѣру и священничество, а такъ возвратити ся подобно блудному сыну въ домъ отеческій и вопію къ Вамъ Преосвященный Архіерею: „Согрѣшихъ на небо и предъ тобою!“

Въ помощь и предводительство къ сему спасительному подвигу я избралъ себѣ и умолилъ всечестнѣйшого Господина крылошанина Андрея Дуткевича, дабы подъ его духовнымъ наставленіемъ удостоитися сиею благодати божіа. Припадаючи ко престолу Вашему Преосвященный Архіерею умоляю отеческого милосердія. Львовъ 2-го Октоврія 1857. Іоаннъ Вагилевичъ.

В рубрум написано; praes: 28. Oct. 857 N. 98.

До Преосвященного Архіерея Всемиловитѣйшого Господина Спиридіона Литвиновича Прошеніе Іоанна Вагилевича о воспріятіе до прежнего отеческаго вѣроисповѣданія греко-католическаго и до священничества.

Подав Ів. Саванський.

Наукова хроніка.

Антропологічні й археологічні часописи за 1904 р.¹⁾

І. Антропологічні часописи.

Archiv für Anthropologie (XXIX) змінив форму і виходить тепер в двох томах річно під редакцією І. Ралке і Г. Тіленіуса (1904, I, 206+138+IX таб., II, 334) з додатком Verzeichniss der anthropologischen Literatur. Соматичній антропології присвячено не дуже багато місця. Seggel старався вказати в статті „Über das Verhältniss von Schädel und Gehirnentwicklung zum Längenwachsthum des Körpers“ (I, 1 - 25), що між віддаленням обох зріниць, шириною черепа, евентуально чола і тяжкістю мозку існує певна паралельність. O. Görke умістив „Beitrag zur funktionellen Gestaltung des Schädels bei den Antropomorphen und Menschen durch Untersuchung mit Röntgenstrahlen“ (I, 91—108), де подані дослідження над впливом поодиноких частин складових голови на розвиток і форму черепа: автор кладе особливо великий наміт на значіння щок, що потягають за собою дальші зміни. R. Michel звертає увагу на студійоване голенів, які набирають ваги з огляду на знахідки в Неандерталь і Спі і відкрите пітекантропа

¹⁾ В нинішій огляді подаю часописи упорядковані відповідно до змісту на 1) антропологічні, 2) преісторичні, 3) археологічні, 4) присвячені старинностям і 5) мішані етнологічно-антропологічні. Історичні і локальні часописи будуть обговорені в етнологічному огляді. При кожній часописі зазначаю докладно рік, бо багато часописів обговорених за попередні роки, передовсім за рік 1903. Часописи, не обговорені в тім огляді будуть зреферовані в пайблизшому огляді. Вкінці додаю, що мій огляд обіймає тільки німецькі, французькі й італійські часописи.

на Яві (*Eine neue Methode zur Untersuchung langer Knochen und ihre Anwendung auf das Femur*, I, 109—122). E. Rietz містить поміри берлінських школярів в статті „*Das Wachsthum Berliner Schulkinder während der Schuljare*“ (I, 30—43). J. Czekanowski забирає голос в справі усталення і певности помірів черепа (*Zur Höhenmessung des Schädels*, I, 254—7). M. Bauer розсліджує піднебіне (*Beiträge zur antropol. Untersuchung des Gaumens*, II, 159—184) а K. E. Ranke і Greiner збивають погляди Фехнера в розвідці „*Das Fehlergesetz und seine Verallgemeinerungen durch Fechner und Pearson in ihrer Tragweite für Anthropologie*“ (II 295—332). До історичної антропології належать дві статі K. Ujfalvy „*Ziele und Aufgaben meiner Forschungen auf d. Gebiete d. histor. Antr.*“ (I, 26—29) і „*Die Ptolemäer*“ (II, 73—123), що служать продовженням попередніх студій автора а заразом і його завіщанням, бо смерть закінчила його наукову діяльність. Ujfalvy займав ся багато лінгвістикою і етнографією, описав в 6 томах свою подорож по Росії, Сибірі і Туркестані, а в останніх часах звернув ся до студійовання старинних портретів на монетах образах і видав кілька поважних праць з того обсягу, як „*Antropol. Betrachtungen über die Porträtköpfe auf den griechisch-baktrischen und indoskythischen Münzen*“ (Ar. f. An. 1899), „*Le type physique d' Alexandre les Grand*“ (Paris 1902) статі про іконографію ірансько-індійську (*L'antropologie 1900—3*) і про портрети Діядохів і Емінів (Ar. f. Ant., 1902), які вже були обговорені. Stratz, автор нового підручника антропології старається розв'язати „*Das Problem der Rasseneinteilung der Menschheit*“ (I, 1890—200) і оцінює для того усі признаки расові, які ведуть його до результату про центральне положене Австралійців. Чи теорія Шетензака-Штраца приймётся, покаже будучність: поки що не має вона за собою ніякої певности, хоч її приймає і попирає Кляач.

До преісторії можна зачислити кілька статей, що дотикають всіляких епох. Проф. Ренск містить важну хоть коротку студію „*Die alpinen Eiszeitbildungen u. d. prähistorische Mensch*“ (I, 78—90), в якій змагає означити час археол.-преісторичних епох в зв'язи з геологічними феноменами. Найстаршу преісторичну епоху Chellén кладе між 2 а 3 ледовою епохою. Kálmán v. Miske подає замітки про „*Ununterbrochene Besiedelung Velem St. Veito*“ (II, 29—41): оселя цікава тим, що існувала протягом усіх преістор. епох. Той сам автор пише також про значіне V. S. V. як преісторичної робітні, де виливали ся бронзові річи (II, 124—138). Заслужений Montelius містить коротку замітку „*Die Datierung des Stonehenge*“ (II, 139—141). K. Mehlis описує два могильники; один з них належить до гальштатської епохи (*D. Gräber-*

hügelfeld an d. Heidenmauer bei Dürkheim an der Hardt, I, 51—55) другий (D. Grabhügel im Ordenswalde u. Hasslocherwalde bei Neustadt, I, 56—59), до La-Tène. Schoetensack доказує „Gleichzeitigkeit d. menschl. Niederlassung aus d. Renntierzeit im Löss bei Munzingen und d. paläo. Schicht von Thaingen u. Schweizersbild bei Schaffhausen“ (I, 69—78). Sudemann займається описом похоронного поля в Кріхельдорф в Саксонії (I, 236—253) в епохи La-Tène. Старо-германським часам присвячені дві студії Voss'a i Duerst'a про знахідки на Schlossberg коло Бурґ в Spreewald, що сягають вже славянських часів.

Етніографія заступлена цілим рядом статей. K. Preuss займається даліше студіями над культурою і поглядами Мексиканців і дає тепер статтю „Phallische Fruchtbarkeitsdämonen als Träger d. altmex. Dramas“ (I, 129—188), багато ілюстровану. Krämer описує орнамент одіжи і татуоване на островах Marshall, Karutz подорож по Туркестані. E. Bälz, професор в Токіо, збиває погляди учених, немов би то т. зв. магічні зеркала уживалися в передісторичних часах і радить тому обережно забирати ся до рішення таких kwestій (D. sogenan. mag. Spiegel u. ihr Gebrauch II, 42—46). Dr. Lalou містить статтю „Ethnographisches aus Südwest. Frankreich“ (I, 43—50, II, 85—193), в якій подає дуже інтересні дані про жите Піренейців і Басків. На увагу заслугоє особливо гарна і добре написана праця о. Рашера про народець „Sulka“ (I, 209—235). Знаходимо тут звістки про подруже, полові внесини, уродини, дозрілість, похорони, погляди на душу і духів, про ворожене і чароване, всілякі забобони і маски.

В відділі рецензії обговорені між иньшим статі Гернеса, Der diluviale Mensch, Марковича Die serbische Hauskommunion, Behlen'a про плуг і оране у Римлян, Русс. Антроп. Журналъ, III, 1902, Извѣстія II. Арх. Ком. 1901, 1902, 1903, вип. 1—5, і статя Спицина про кургани з мальованими скелетами (I, 66—72). Згадати ще треба критичний перегляд праць проф. Катони „D. Literatur d. ungarischen Volksmärchen“, написаний бароном Уйфальві.

Correspondenzblatt d. deut. Gesel. für Antrop., Ethn. u. Urgesch., XXXV, 1904 (München, 1905, 164) приносить в ч. 9—12 справоздане з 35 антропологічного з'їзду, що відбув ся 4, 5 і 6 серпня 1904 в Грайфсвальд при участі 319 учасників. Сам з'їзд випав сього року далеко слабше, як звичайно. Більшу дискусію викликали тільки три реферати, Швальбе, Тольдта і Ранке. Проф. Швальбе виголосив реферат „Über das individuelle Alter des Neanderthalsmenschen“, в яким старав ся доказати, що неандертальський чоловік був в віці між 40 і 61 роком. Проф. Валькгофф доказував

протинно, що він не міг бути старший від 30 літ (с. 92—94). Тольдт забрав голос „Über einige Struktur- u. Formverhältnisse des menschlichen Unterkiefers“ і закінчив свій реферат, звернений в значній мірі проти поглядів Валькгоффа в його „Der Unterkiefer d. Antropomorphen u. des Menschen in seiner funktionellen Entwicklung u. Gestalt“ (Wiesbaden, 1902), такими словами: „Das Kinn des Menschen ist ein Correlat d. Gesamtbaues d. Kopfes, mithin ein leiblicher Vorzug d. Menschen gegenüber allen Thieren, keineswegs aber eine Rückbildungs- oder Degenerationserscheinung, was es wäre, wenn es auf d. Reduction d. Gebisses zurückgeführt werden müsste“ (с. 98). Довшу дискусію викликав виклад Боннета „Demonstration d. Greifswalder Scaphocephalus“. Реферат Ранке „D. Gauresche Fehlergesetz“ допровадив лише до виміни гадок між референтом і Бартельсом, який посвятив цьому питанню окрему статтю в Z. f. Morphologie. До соматичної антропології відносили ся ще реферат Валькгоффа D. Femur d. Menschen und d. Antropomorphen in seiner funkt. Gestalt (87—88), Й. Ранке, Zur Antropologie d. Schulterblattes (139—144), Шліца Künstlich deformirte Schädel in germ. Reihengräbern (104—6), Uhlenhuth'a Ein neuer biologischer Beweis für d. Blutsverwandschaft zwischen Menschen — u. Affengeschlecht (114—118), Альсберга Krankheit u. Denscendenz (118—121), Біркнера Beiträge zur Rassenanatomie d. Chinesen (144—8), Бартельса Über Schädel d. Steinzeit u. d. frühen Bronzezeit aus d. Umgebung von Worms, Schrödera Physiol. u. patholog. Prognathie (88—9) і гарний виклад Бушана Cultur u. Gehirn.

Рефератів преісторичного змісту було дуже небогато. Friedel і Kosina презентували збірку еолітів, Дееске говорив про Farbdifferenzen prähistor. Steinwerkzeuge (87), Ельберт про означенє часу людських останків в вестфальської кітлинні, проф. Р. Мух про Zeitverhältniss sprachgeschichtlicher u. urgeschichtlicher Erscheinungen (135—8, між иньшим вносять автор, що племя славянсько-германсько-литовське жило в території, в якій жие лосось, бо на се вказує спільність того слова в мовах усіх трьох племен), а Монтеліус про давніші часи Риму. В обсяг етнології входять реферати Günther'a D. Anfänge d. Zählens, Rechnens u. Messens im Lichte d. vrgl. Ethnologie (133—5), Steiren'a Bedeutung d. Textilmuster für d. geometr. Stil d. Naturvölker (126—7), Sökeland'a про берлінський музей стрів, Шмельца про етногр. розсліди в нідерл. Пол. Новій Гвінеї (84—5) і про нідерл. експедицію в Суринам, і реферат Фішера „Über d. Kachin im äussersten Norden u. NO. v. Birma“. Зі статей уміщених в сім річнику заслугує уваги більша розвідка Траегера Zur For-

schung über alte Schiffstypen. C. Schiffsfahrzeuge in Albanien und Macedonien (25—38).

Mitteilungen d. antropol. Gesel., in Wien, XXXIV, 1904 (VII+394) i Sitzungsberichte, (108+XIII). Торорічні „Записки“ можна зреферувати коротко. Антропології присвячені доповнення Горяновіча-Крамберґера, до *Der paläolitische Mensch u. seine Zeitgenossen a. d. Diluvium von Krapina* (187—199). Автор дає нові дані на доказ, що в Крапіві жили побіч себе дві відміни одного типу *Homo primigenius*. Говорка подає проби розмірів м'яких частин тіла в статі *Über d. antrop.-orthopädischen Mess-methoden des Rückens* (275—315) i конструує спеціальні, досить скомпліковані прилади до міряня. Інтересна стаття Г. Швальбе, *D. Hautfarbe des Menschen* (331—351). Автор кладе вагу на досліді пал барвою тіла, бо вони можуть допомогти розв'язати питане про походжене людий. Розібравши теоретично, що належить розуміти під барвою, звідки вона береться i як її можна анатомічно пояснити i сказавши кілька слів про методу, ґрупує автор звістки про барву шкіри i волося (що заведи залежать від себе), показує, що барва у людий не на цілім тілі однакова i кінчить висновком, що людська раса виїшла з темного типу, до чого доходить через порівняне даних що до забарвлення поодиноких частий тіла у ріжних народів. В обсяг преісторії належать статі *Chlingensperg'a Der Knochenhügel am Langacker u. d. vorgesch. Herdstell am Eisenbichl bei Reichenhall in Oberbayern* (53—70), *A. Шліца, Über den Stand d. neolith. Stilfrage in Südwestdeutschland* (378—385) i в часті *J. Lehmann's, D. Pfahlbauten d. Gegenwart, ihre Verbreitung u. genetische Entwicklung* (19—52). Стаття Шліца збирає лише результати про шнурову кераміку i кераміку з пасками i наводних будівель. Великий інтерес представляє праця Лемана. Автор хоче дати монографію про наводні будівлі i доповнити, упорядковати та взяти критично з порівняного погляду результати Гаєрлі, дає загальні замітки i погляд на розвій поодиноких типів дому i хати увсіляких народів, що приводить його між иньшим до погляду, що сі будівлі робилися з всіляких причин: щоби забезпечити ся перед нападами людий i диких звіврів, перед повіню, пісками (Португалія), воґкістю, комахами, або задля браку місця, легкости комунікації i приемности мешканя на воді. Конструкції домів присвячена також стаття *Мерінґера Beiträge zur Hausforschung* (155—180): крім того подає автор замітки про прикраси, плоти, обороти, стоги, нагробники i домашні прилади. Замітити треба, що конструкція стіжків i оборотів підходить цілком до наших гірських. До етнографії належить праця *Vogt'a Die Indianer des Obern Parana* (200—221 i 353—378), де звертається ся увагу передовсім на мову, i продовжене студії

Нарбесгуера про народну медицину (*Antropologisches aus Süd-Tunesien*, 1—18, 93—112). Занотую вкінці дві статі Mathews'a *Die Mullyerra Initiationszeremonie* (77—85) і *Die Sprache des Tyed-dynwurn-Stammes v. Victoria* (70—76).

Між рецензіями знаходимо рецензію Бугеля на „Пісенні новотвори в укр.-русь. нар. словесности (317), на Кайндля „*Ansiedlungswesen in d. Bukowina*“ (Левец) і на Światowit (Бугель).

Zeitschrift für Morphologie u. Anthropologie, VII, 1904 (545+8 таб.) приносить 16 статей, які годі деталічно обговорити. Між иньшим пише E. Hoerschelmann *Über die Form der Mamma bei den Esthen* (22—62), A. Török *Über einen neuen Fund von makrocephalen Schädeln aus Ungarn* (142—202), B. Adachi *Die Orbita u. d. Hauptmasse des Schädels der Japaner u. d. Methode d. Orbitalmessung* (379—480), він же *Topographische Lage des Augapfels der Japaner* (481—501), G. Schwalbe *Über die Stirnnaht bei den Primaten* (502—520). На увагу заслуговують дві статі Бартельса написані на основі матеріалу зібраного покійним Mies'ом. В першій з них *Über die grösste Breite des menschlichen Hirnschädels* (63—80) доходить автор до результату, що найширші черепи стрічають ся в Європі, а найвузші походять переважно з Австралії і Африки, менше часто подібують ся в Азії, Європі і Америці. В другій статі *Untersuchungen u. Experimente an 15.000 menschlichen Schädeln über die Grundlagen u. Wert der anthropologischen Statistik* (81—132) займається усталенням методи антропологічної статистики і приймає рахунок правдоподібности. Крім вичислених статей знаходимо тут ще продовження праці Цукеркандля *Zur Morphologie des Affengehirnes* (223—260) і розвідки Kolster'a, Adachi (*Musculus sternalis у Японців і Porosität des Schädeldaches*), Schwalbe (*Über d. Gehirnrelief bei d. Säugethieren*, 203—22), Inez L. Whipple, Pearson'a (*On a Criterion which may serve to Test various Theories of Inheritance*, 524—542) і Канта (*Geteilte Scheitelbeine bei Macacus rhesus*, 543—545).

Zentralblatt f. Anthropologie, 1904 (403), приносить цього року 574 рефератів і огляд літератури антр., преістор. і етнографічної за 1904 рік. З наших праць не була жадна обговорена.

L'anthropologie, 1904. Verneau *Contribution à l'étude des caractères céphaliques des Birmans* (1—23): людність складається з двох рас, змішаних зі собою: можлива навіть примішка третьої раси. H. Obermaier, ученик проф. Гернеса містить статтю *Le quaternaire des Alpes et la nouvelle Classification du Prof. A. Penck* (25—36). Salomon Reinach *La flagellation rituelle* (47—51).

Ed. Piette, *Etudes d'ethnographie préhistorique* (129—76) — продовжене праці, сьмий розділ: *Classification des sédiments formés dans les cavernes pendant l'âge du renne*. Автор обговорює далі різби в печерах, вказує на великий естетичний смак тодішнього чоловіка і звертає увагу на деякі знаки, що пригадують букви. Се мабуть та сама поява, яку бачимо вині в нарізах, бірках і т. и. E. Pittard, *Contribution à l'étude antrop. des Tsiganes* (176—187): татарські і болгарські Цигани. M. Fr. de Zeltner, *Le monastère souterrain de Goba* (с. 189—194): опис печер в Абіссинії.

S. Reinach, *La Crète avant l'histoire* (257—296). Дуже інтересна праця, в якій зібрано результати найновіших розкопок і змалювано культурний стан населення в Кноссі, Phästos, Haghia Triada, Präsos і Paläokastro. Вкінці пропонується такий поділ преісторичної минувшини: 4500—2800 неолітична епоха, 2800—2200 мінойська культура, 2200—1900 час переходовий, 1900—1500 молодша мінойська культура і 1500—1200 микенська епоха.

M. Piroutet, *Nouvelles fouilles de tumulus aux environs de Salins (Jura)* (297—312): оригінальні фібули. E. Ardu-Onnis, *Restes humains préhistor. de la grotte de San Bartolomeo, près Cagliari* (313—331). З двох черепів лише один цілком добрий до розмірів. Належить він до довгоголових (74·7) і покриваєся цілком з нинішніми черепами, хоч походить з неолітичної епохи. E. Pittard, *L'indice céphalique chez 837 Tsiganes (hommes)* (333—349). По розмірам 1300 Циган виходить, що Цигани не творять одностайного типу: показчик хитається між 67 а 91, пересічне число 78·25.

E. F. Gautier, *Gravures rupestres sud-oranaises et sahariennes* (497—517). Численні рисунки на скелях вийшли з руки Лібійців і представляють менше більше нинішню фавну. E. Ruelle, *Notes antrop., ethn. et sociologiques sur quelques populations noires du 2 territoire militaire de l'Afrique occidentale française* (519—561, 657—703). Автор змірив 541 мужчин і 43 жінки з племен Льогі, Бівіфра, Моссі, Дагарі і інших і констатував 4 типи переважно доліхоцефальні. V. Giuffrida-Ruggieri, *Deux crânes negroïdes siciliens, contribution à l'anthropologie de la Sicile* (563—570). Подібно, як Герве знайшов і автор два негроїдні черепи в Катанеа і кладе їх на часи перед приходом Картагенців або Арабів, констатує при тім існування негроїдного елементу в середземноморській расі.

E. Cartailhac et l'abbé H. Breuil, *Les peintures et gravures murales des cavernes pyrénéennes, I, Altamira* (625—644). Є се виїмок з довшої праці про сліди людей в печері в Альтаміра. Передовсім звертають на себе увагу великі рисунки звірів, що жили в кінці

ледової епохи. S. Reinach, Quelques tombes mycéniennes exploitées en Crète (645—656). Стаття написана по розвідці Ксантулідиса в *Ephemeris Archaeologica*.

В відділі рецензій рец. проф. Вовка на Антоновича, Арх. карта Волині. г., на карту Подільської губ. Сідинського (209—210), на статтю Мельникової, Розкопки в землі Лучан (210).

Revue de l'école d'anthropologie de Paris, 1904, (с. 426). S. Zaborowski займається питанням, чи Аріїці знали металі (Les Protoaryens ont ils connu les métaux, 207—219). До недавня думали учені, що праарійці не знали металів, бо нема на те спільного означення в арійських мовах. Arbois de Jubainville доказував існування металю ауос, тепер доказує знов Заборовський, що Праарійці знали мідь, а до певної міри і бронзу. З иньшими металями зацізнали ся вони аж по розділеню. Mahoudeau, Indication des principales étapes de la phylogénie des hominiens (1—20), E. Rabaud, Les stigmates anatomiques de la dégénérescence mentale (33—49). Vinson, Les langues indo-européennes. Les Aryens (169—184). A. Lefébre, Le Latium avant Rome (220—236). A. Mortillet, Les tumulus (247—292). Manouvrier, L'individualité de l'anthropologue (397—410). Статі Doudou, Capitan'a, Breuil'a. Reber'a, Béraud'a, Bardon'a і ин. про розкопки. Важна ще стаття Sébillot'a, Vestiges du culte de la mer sur les côtes de France (185—195).

Bulletins et mémoires de la soc. d'anthropologie de Paris, XIV, V, 1903, (XXXII+722), XV, 1904 (XXXII+738).

Передовієм приходить ся нам занотувати тут величезну працю проф. Хв. Вовка „Variations squelettiques du pied chez les primates et dans les races humaines“ (1903, с. 632—708; 1904, 1—50, 201—331 і 720—32 з 172 табелями і 57 образами). Автор подає дуже докладні поміри поодиноких частин ноги у чоловіка (202 скелети), у антропоїдів (30 ск.), низших малп (16 ск.), півмалп (11 ск.) і у иньших звірів (21 ск.); що до рас, то розсліджені тут Європейці, Негри, Японці і Меланезійці. Результати помірив незвичайно інтересні і посувають значно наперед наше знанє про відносини чоловіка до антропоїдів і до иньших малп. Бачимо з них, о скільки перемінювали ся поодинокі частини ноги, посуваючи ся від низших формацій до тих, які нині стрічаємо у людей. Автор подає також цікаві дані про різниці між всілякими расами з погляду на форму ноги.

Річник 1903 містить крім того отсі статі: Baudouin Marcel et G. Lacouloumère, L'époque du bronze dans la Vendée Maritime (146—168 опис двох осель і обговоренє характеристикних

пельтів)¹⁾. A. Bloch, De l' origine des Égyptiens (393—402): автор стараєть ся доказати, що старі Єгиптяни походять з Негрів і попирає се результатами з помірів, звістками старинних писателів і дохованими образами, релієфами, статуетками і т. д. Погляд автора викликав вже опір зі сторони Заборовського. L. Manouvrier [Deux trépanations crâniennes préhistoriques avec longue survie et déformation consécutives (404—417)] описує два черепи з неолітичного гробу в Menouville, що дають нам цікаві вказівки на хірургічну вправність тодішніх людей. G. Hervé описує „Crânes néolithiques Armoricaïns de type négroïde“ (432—5): негроїдні признаки виказують також черепи в печерах в Baoussé-Roussé, так, що тепер можна говорити про негроїдну расу в каміний епоєі. A. da Costa Ferreira, La capacité du crâne et la profession chez les Portugais (417—422): автор розсліджує 557 мужеських черепів і доказує, що більший обем мозку стрічаєть ся у людей, що або багато заняті умово або працюють сильно фізично. Étienne Rabaud простує деякі невірні погляди про атавізм в статі „L'atavisme et les phénomènes tératologiques“ (441—457). L. Manouvrier містить цікаву статю „Les marques sincipitales des crânes néol considérées comme reliant la chirurgie classique ancienne á la chirurgie préhistorique“ (431—6), в якій наведено багато клясичного і середновічного матеріялу. З иньших статей сього річника варта ще уваги праця F. Regnault'a, Essai sur les proportions du corps (276—291). Автор в противенстві до Манувріє виказує, що пропорції тіла цілком не однакові, і відріжняє довгі, середні і короткі пропорції. Крім них існують іще дисгармонійні типи, викликані патольогічними причинами. M. Huguét дає статю про народню медицину у Мзабітів на Сахарі „Les conditions générales de la vie an Mzab“ (219—250). До народньої медицини належить також статя M. Sakhokia, Le culte de la petite vérole en Géorgie (262—275). M. Paul D' Enjoу містить статю „Le role de la femme dans la société Annamite“ (305—317). Jos. de Brettes описує житє племені Kaggaba в статі „Les Indiens Arhouaques-Kaggabas“ (318—357). До України належать дві статі проф. Вовка, Les Ex-voto de l' Ukraine méridionale (108) і Les fouilles récentes près du Takanrog et les Kamennya Baby (109—111).

Вкінці занотую статю Бльоха, Origine turque des Bulgares, про якої зміст говорить сам заголовок. Річник 15 за рік 1904 приносить також гарний ряд праць. Крім праці проф. Вовка цікавійші статі Заборовського La céréale protoaryenne (87—99) і Origine des Slaves (671—720), в яких стрічаємо з давними поглядами автора. Manouv-

¹⁾ рец. Zentr. l. f. A. E. u. Ur., 1904, с 48.

rier містить статтю *Incisions, cautérisations et trépanations crâniennes de l' époque néolithique (67—73)*, в якій подає опис черепа з неоліту, що виказує сліди операцій.

A. Bloch i Pierre Vigier подають *Recherches histologiques sur le follicule pileux et le cheveu de deux Nègres décédés à Paris (125—133)*. Atgier, *Cranionétrie comparée de crânes mongoloïdes (391—5)* дає поміри Хінських і Аннамітських черепів. L. Bolk, *Répartition du type blond et du type brun dans les Pays-Bas (578—86)*. Bloch містить статтю *Des variations de longueur de l' intestin (160—197)*. S. Wateff, *Contribution a l'étude anthropologique des Bulgares (437—458)*: поміри зросту, барва очей, волосся і шкіри, поміри черепа, лица. Deniker додає *Les Bulgares et les Macédoniens, Note complémentaire à la comm. du Dr. Wateff (458—466)*.

Bulletin de la Société d' antrop. de Lyon.

Bulletin de la Soc. d' antrop. de Bruxelles містить між иньшим статтю Rutot'a, *Sur l' existence de l' homme préquaternaire sur la crête de l' Artois*: автор займаєть ся далі еолітами і знаходить в Reutelian'ських знарядях сліди давнішого уживання. Тою самою темою займаєть ся иньша його розвідка: *Gisement de Womerson¹⁾*.

Memoires de la Soc. d' antr. d. Bruxelles, 1904, XXIII: зі статей можна занотувати гарну працю Marcel de Puydt, *Note sur quelques découvertes d' objets préhistoriques* і статтю A. Rutot'a: *Sur la cause de l' éclatement naturel du silex, присвячену техніці еолітів*.

Annuaire приносить річне справозданє.

Atti della Società romana di Antropologia, Roma, X, 1904 (350). Ch. Ujfalvy, *De l' origine des familles, des peuples et des races (7—19)*: автор звертає увагу на генеалогічні розсліди, що можуть причинити ся до рішеня kwestії про раси; сам відріжняє у Аріїв довгоголову і короткоголову расу. V. Giuffrida-Ruggieri, *La posizione del bregma nel cranio del „Pithecanthropus erectus“ e la tendenza neomonogenista in germania“ (20—38)*, обговорює теорію Швальбе і погляди тих учених, що кладуть спільний корінь неандертальському чоловікові, Homo recens і малпі, але відсувають його в далеку минувшість. A. Keane, *Le figure preistoriche del Monte Bego (39—42)*. Frassetto, *Le forme craniche degli Antropoidi in rapporto alle umane*

¹⁾ Статі Houze, *Les ossements humains d' Yortan Kelembo*, Rutot, *Le premier instrument paléolithique rencontré in situ aux environs de Bruxelles* обговорені в Zentralblatt с. 51 і 166. Так само стаття Rutot про Надайляка (165—6).

(43—71), класифікує черепи 26 шимпансів, 13 горилів і 23 орангутанів, але здержується від дальших висновків. Sergi, Nuove osservazioni nelle forme del cranio umano (72—82) старається усталити певні типи черепа у людей в їх розвою, почавши семим місяцем, і відріжнє 3 типи: forma pentagonoide, ovoida і ellissoida. E. Raseri, La popolazione israelitica in Italia (82—93): число Жидів не змінило ся за 40 літ і виносить кругло 36.000. Frassetto, Crani moderni di Manfredonia (Monte San-to Angelo) (94—118). E. Ardu-Onnis, Gli Hetheti, Pelasgi in Sardegna (119—158). G. Schwalbe, Sulla sutura metopica nei primati (159—181). Істнованє чолового шву зближує людей до півмалп, а віддаляє від малп. Vram, Crani di Calchaqui (182—210); опис 4 нормальних і 20 деформованих черепів. Padula, Un articolazione sacroiliaca non rara e fin qui non osservata (211—213). Sergi, Un cervello di Giavanese (214—239): опис мозку скоро уродженого індивідуа. Giuffrida-Ruggeri, La capacità del cranio nelle diverse popolazione Italiane antiche e moderne (240—278) займається питанням про різницю пола в черепі, а далі зіставляє поміри поємности черепа всіляких народів, що замешкували Італію від найдавніших часів. G. Sperino, Ghiandole sebacee della mucosa labiale e della mucosa delle quancie (279—288), описує жовті плями на устах у Суданезів. G. A. Colini, Rapporti fra i' Italia ed altri paesi europei durante l'età neolitica (289—322).

Archio di psichatria, XXIV, 1904 містить м. и. такі статті: C. Lombroso, Sul vermis ipertrofica e la fossetta occipitale media nei pazzi e criminali (34—56)¹⁾, звертає увагу на значіне малого мозку (мозочку). A. de Blasio, Polimastia perivulvare (171—173), випадок пщюк коло вульви²⁾. Gaspari Bergonzoli, La fossetta occipitale media nei pazzi e nei pazzi epilettici (25—49): дати про істнованє Fossa occipitalis у божевільних. Giuffrida-Ruggeri, Il profilo della pianta del piede nei degenerati e nelle razze inferiori (241—7): божевільні мають часто пальці ніг звернені до середини, подібно як Негри. L. M. Capelli, Per la distribuzione regionale della genialita in Italia (252—268): виказує, що більше або меньше число геніяльних залежить від переваги в данім часі певних антропологічних признак, як високости, більшої поємности черепа і деяких дегенераційних появ (божевіле, алкоголізм, рахітис і т. т.). F. Ugolotti, Gigantismo parziale in un epilettico (488—496)³⁾.

Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Bay-

¹⁾ Реп. Лявфер, Zent. f. A. E. u. Ur. 1905, с. 4.

²⁾ Buschan, ib. 138. ³⁾ idem., 1610, 347.

erns, XV Band, 1904, с. 190+VI таблиць. Антропології дотикається стаття І. Амтманна „Untersuchungen über frühmittelalterliche und moderne Schädel aus Pfünz bei Eichstätt“ (13—64), яка має і для нас певний інтерес. В Баварії була колись за часів вандрівок народів доліхоцефальна людність: по ній однаке прийшла б ахіцефальне і удержалося до нині. До тепер не було добре роз'яснено, як відбувалася та переміна, чи тільки через змішане двох місцевих основних типів, чи може через прихід нового племені. Проф. Ранке старався доповнити сю прогалину в статті „Frühmittelalt. Schädel u. Gebeine aus Lindau“ (Sitzber. d. mat.-phys. kl. d. bayer. Ak. d. W., B. 27, 1897, 1) і розслідивши черепи з 12 століття, дійшов до результату, що первісно мешкали в краю короткоголові, з якими змішалися потім довгоголові Германи. Докладні і совісні розсліди Амтманна потвердили гадку Ранке а заразом принесли дуже багато цікавих подробиць. Обчислення виказали, що довгоголові усе більше і більше зникали, так, що нині показчик дуже високий. Варті уваги загальні результати автора спостережень над відносинами короткоголового типу до довгоголового і прикметами змішаних типів.

З обсягу передісторичної археології (преісторії) зазначити треба зіставлене знахідок з Баварії по правім боці Рейну з р. 1900—1902, зроблене Фр. Вебером (Bericht über neue vorg. Funde im rechtsch. Bayern, 99—124 і 175—90) і статтю Реденбахера про „Grabhügel am Römerwall“ (65—98). J. Mondschein і A. Vierling дали статі з обсягу топографії. Перший з них зібрав місцевості закінчені на інг в долішній Баварії (159—170), другий розслідив з того боку горішній Палатинат і сумежні повіти Франконії (171—174). Обі праці дали новий матеріал до питання про колонізацію Баварів, якій саме признають місцевості з окінченням на інг. Заховане певних обережностей з сторони останнього автора треба лише похвалити, бо знаємо, що оселі з окінченням інг сягають далеко дальше і сгрічаються навіть на Моравії, поминувши вже долішню Австрію. Позволю собі ще сказати, що і сама людність німецька має, як мене запевнювано, висьмівати такі місцевості, а гор. австрійська інтелігенція має на цілу територію місцевостей з інг означене „хінського краю“. З інших статей полишилися ще статі Поппа про замок Ірнзінг, Арнольда про Клявдія Патерна Клеменціяна і Бруннера „Schrazellöcher in Arnschwang“ та програму до збирання відомостей про римські гостинці в Баварії. [Конець буде].

З. Кузеля.

Бібліографія

(рецензії й справоздання).

Графъ А. Бобринской, Херсонесъ Таврической, историческій очеркъ, Спб., 1905, стор. VIII+196.

Відомий росвійський археолог, гр. Алексій Бобринскій задумав дати в отсій книжці безпретенсіональний, але систематично впорядкований звіт усього того, що дають для історії Херсонеса Таврійського (Корсуня) старі жерела і нові розкопи. Хто пробував зорієнтувати ся в темній, убогій на звістки, а багатій на суперечности та легенди історії того міста, буде певно вдячний авторови за його плян і за його працю. Та від пляну до його виконання далека дорога. „Історичного нарису“, заповідженого в титулі, даремно було би шукати в книжці гр. Бобринського. Взагалі з виїмком самого пляну нема в ній нічого оригінального, ніякого зводу чужих дослідів, а тим менше ніякого власного досліду. В девяти розділах книжки зведено до купи все відоме про Корсунь від мітичних часів. Жерела наводять ся *in crudo*, майже дословно, іноді в парафразі; на новіші критичні праці автор покликаєть ся лиш де-не-де. І так у розд. I подано легенду про Іфігенію на основі трагедії Евріпіда, а надто вказано коротко знахідки, що належать до старинного храму Артемиди в Херсонезі. Розд. II обговорює основане Херсонеза і його історію аж до половини II в. до Хр.; розд. III історію Херсонеза під панованем понтийських королів; розд. IV Херсонез під зверхництвом Риму від I в. до Хр. аж до V в. по Хр. Від часу Неронового панування кладе автор звістки сьвітської історії і звістки церковної історії напроти себе *en regard* і додає до них короткі справоздання про археологічні знахідки, що належать до даного панування. Розумієть ся те, що

ми називали „звістки“, се переважно легенди; йдучи за дослідями західно-європейських учених автор так і подає звістки світської історії як легенди, але до церковних звісток не прикладає зовсім ніякої критики. Розд. V, Херсонез під византийським панованєм (від кінця V до X в.). Матеріал упорядковано і далі відповідно до наступства византийських імператорів хронологічно, так само й у дальших розд. VI і VII, у яких подано матеріали для історії Херсонеза аж до р. 1471, себ то до остаточного зруйновання корсунських укріплень Генуезцями. Коротенький розд. VIII подає побіжний звіт нотаток та оповідань різних подорожних та географів XVI – XVIII в. про Херсонез, а розд. IX дає огляд того, що російський уряд зробив зразу для повного знищення руїн Херсонеза (ще при кінці XVIII в. Паллас застав місто зовсім вимерле, але зовсім забудоване, а вже кільканацять літ пізнійше з нього не було майже ані сліду; як відомо, з тих руїн збудовано майже весь пізніший Севастополь), а потім для розсліду та охорони скупих останків старого Херсонеза. Два короткі додатки подають докладніші відомости про старинну церков Чесного Хреста, викопану недавно по за обсягом міських мурів Корсуня, і про монету короля Ефетуагароса.

Зрештою автор не подає нічого нового, ніякої проби суцільного змальовання майже 2000-літньої історії Херсонеза та його історичного значіння як посереднього ogniva між греко-орієнтальним культурним світом і варварами північного сходу Європи. При непевности многих фактів, при скупости матеріалу така проба була б може троха передчасною, а результат ледви чи випав би відмінно, як у давнійших дослідників (Наймана, Бекера, Бірда, Шпайдевірта), яких спостереження зібрав та критично провів М. Грушевський у першій томі своєї Історії України. Розуміється, що основна праця нашого історика лишилася їр. Бобринському невідома.

Важку методологічну хибу в праці їр. Бобринського бачу в тім, що він свої оповідання ніде не підпирає докладними покликами на жерела, а за те на кінці книжки (стор. 188—194) подав сумаричний, багато девчім хибний реєстр літератури, що для всякого, хто хоче користувати ся його працею, а не має під руками всеї списаної там бібліотеки, відбирає самій книжці майже всю вартість, бо робить неможливою контролю зведених у ній звісток. Зрештою автор аж надто часто дає пізнати, що й сам він не мав під рукою великої частини тих книжок, і хоч заявляє, що зазначує звідточкою ті книжки, які справді оглядав, то й тут не всюди можна тому вірити, бо деякі титули й таких звідточкою зазначених книжок подані недокладно або невірно. Сам реєстр зрештою ані не повний (зараз із старинних письменників не знаходжу дуже важного Амміана Марцелліна), ані не докладний; що значить прим. „Анаста-

сій Бібліотекаръ Сочиненія“, „Полибій Сочиненія“, „Фотій Сочиненія“, „Кедренъ Сочиненія“, „Гликій Сочиненія“, „Кодинъ Сочиненія“ без ніяких дальших означень? Значить очевидно, що автор чув або читав припадні цитати з тих авторів, але зовсім не бачив тих „сочиненій“ на очі, бо був би зацитував докладно, що се за сочиненія і які з них важні для його цілі. Навіть найновішу літературу автор подає не без помилок, прим. видавця *Corpus inscriptionum graecarum* зам. Bökh пише Воеск, звісного чеського ученого Пастрика переіменовує на Пастрика, з відомої *Енциклопедії Паулі-Віссови* цитує небувалу в ній статтю Brandys, коли тим часом треба було назвати статтю Chersonesus, а автора Брандиса і т. д.

Які баламутства виходять із такого недбалого цитованя, досить буде показати на однім прикладі. На стор. 105—106, говорячи про Володіне Никифора І Льоготета в р. 802—811 автор оповідає ось що. „В царюванє імператора Никифора, по церковній традиції, море до решти покрило мармурову „храмину“ сьв. Климента, збудовану колись на березі, але з часом ступнево залиту хвилями, так що вона лиш іноді показувала ся з води. А від часу імп. Никифора храм протягом 50 літ був зовсім затоплений у морі. Чудо щорічної появи того храму детально описане в житію сьв. Климента. Про перестанє тої появи єпископ херсонський Георгій повідомив царгородського патріарха. Патріархъ же посла въ Херсонъ Софейській соборъ и приидоша въ Херсонъ и ту собраша ся со єпископомъ Георгіємъ и со всімъ причтомъ и со многими людьми и изыдоша на брегъ моря. Въ ноци же всѣдше въ кораблецы и идоша на море“. Плаванє увіпчало ся успіхом: чудесним способом удало ся знайти голову і мощі сьв. Климента, і „положиша я въ Херсонѣ со мною честію“. А инъші жерела переносять віднайденє мощів сьв. Климента до часу пробуваня в Херсонезі сьв. Кирила і Методія“.

Читаючи се ніхто спеціально не знайомий із сим питанням не догадає ся, що цитована гр. Бобринським „церковна традиція“, се староруська проложна статя, якої грецького оригінала не знаємо, що та статя ані взагалі жадне иньше жерело і жадна традиція нічого не знає про мармурову храмину сьв. Климента, буцім то з разу збудовану на березі, а потім ступнево залиту водою, але навпаки, знають храм і гробницю сьв. Климента чудесно, ангельськими руками збудовану на дні моря; що твердженє про 50 літ, протягом яких храм буцім то стояв під водою, се також ані традиція, ані оперте на якісь жерелі, але зовсім недоладна комбінація повійших учених, і що „иньші жерела“, які переносять віднайденє мощей на часи Кирила і Методія, чинять се на підставі тих самих жерел, по яким гр. Бобринський кладе сей факт на час папованя Никифора, так що й Георгій II, який буцім то тоді був кор-

суньським єпископом, являєть ся знов таки комбінацією нових учених, бо жерела знають тільки одного єпископа Георгія. Так само цікаво б було знати, відки взяв ґр. Бобринський оттаке прим. тверджене: „По другому разказу обрѣтеніє мощей св. Климента произошло въ 867 году при такихъ обстоятельствахъ. Нѣкій Филиппъ изъ Херсонеса прибылъ въ Римъ и разказалъ єпископу Остіи, что храмъ, въ которомъ былъ погребенъ св. Климентъ, подвергся разрушенію, а гробъ съ тѣломъ святого унесенъ моремъ. Тогда Георгій II, єпископъ херсонесскій, во главѣ крестнаго хода, произвелъ раскопку и нашелъ тѣло святого вмѣстѣ съ якоремъ, съ которымъ св. Климентъ былъ брошенъ въ море“ (ст. 113). Вартість сього оповіданя оцінимо тоді, коли згадаємо, що сам твір Льва Остійського затратив ся, а в цитованім із нього уступі у Петра de Natalibus оповідаєть ся зовсім навпаки, що Филипъ сьвященик, який проживав у Корсуні, хоч не був Корсунянин, сам був ініціатором віднайденя Климентових мощий, а про рік 867 ані про те, що єпископ Георгій був II з ряду, ані про прихід Филипа до Остії там нема ніякісінької згадки.

Так само баламутне й дальше речене ґр. Бобринського: „Наконецъ въ житіи св. Климента разсказывается, что святые Мееодій и Константинъ, прибывъ въ Херсонесъ, уговорили єпископа Георгія искать мощи св. Климента. Георгій сначала отправился въ Константинополь испросить разрѣшеніє императора и благословленіє патріарха. „Царъ же и патріархъ послаша съ нимъ (въ Херсонесъ) мужи нарочитые и весь клиросъ святыхъ Софін“, зачѣмъ ночью море чудодѣйственно отступило и обнаружило храмъ съ мощами св. Климента“ (ст. 113). А тимчасом по перше, жадне житіє Климента нічогосінько не знає про віднайдене його мощий; по друге, жадне жерело нічогосінько не знає про те, щоб і Методій разом з Константином намовляв корсунського єпископа до пошукування мощий; жадне жерело з циклю Кирило-Методіївських пічого не знає про подорож корсунського єпископа до Константинополя за дозволом на шуканє мощий, і жадне не знає також про чудесну появу храма з мощами, і все се оповіданє — ряд пустих комбінацій і зраджує лише сей сумний факт, що автор писав свою працю не заглянувши ані раз до жерел, навіть таких легко доступних, як кирилометодіянські. *Ів. Франко.*

Лицевой иконописный подлинникъ, томъ I: иконографія Господа Бога и Спаса нашего Ісуса Христа, историческій и иконографическій очеркъ, сочиненіє Н. Кондакова, Спб., 1905, ст. 97 in fol. з 116 рис., до того атлас з 143 таб. in fol.

Се прегарне і як на свою ціну (25 рублів) дуже дешево виданє, появилсь старанем „Комитета попечительства о русской иконописи“ і має

очевидно практичну ціль — дати підручник і добрі взірці іконописцям. Воно складається з багато ілюстрованого тексту і з атласа, що містить 14 хромолітографій, 5 геліографур, 40 фототипій і 84 літографій. Текст, написаний звисним істориком штуки Н. Кондаковим складається з трьох частий: перша — історичний нарис, друга — іконографічний нарис, третя — пояснення до атласу. Перша частина розвиває історію іконографічного типу Ісуса Христа починаючи від найдавніших часів християнства, коли Христа представлявано символічно, як нпр. „доброго пастиря“, до чого взором служили грецькі скульптури і грецькі типи; згадує про символіку катакомб і потім переходить історію втворення історичного типу Христа починаючи від IV ст. Друга частина описує різні категорії іконографічних типів Христа як: Христос Емануїл, Спас Вседержитель, Деїсус, Софія Премудрость Божа, Ангел великого совіта, Недрімане око і т. д. Матеріал дали переважно пам'ятки штуки Візантії й Італії, особливо мозаїки грецькі, венеційські і римські. Згаданий також мозаїчний образ Христа Пантократора в київській Софії. Численні ілюстрації дуже вимовно доповняють текст, написаний інтересно і з великим знанем, але як на своє практичне призначенє, як вказівки для церковних малярів, занадто науково.

Що до атласу, то належить зауважати, що уклад його, хоч досить в'яжуться з текстом, ані систематичний ані хронологічний: нема системи навіть в середині тих категорій репродукцій, по котрім вони уложені (насамперед ідуть хромолітографії, далше — геліографури, фототипії і врешті літографії). Виконанє дуже гарне, і багато образів незвичайно інтересних, але для України не дає сей атлас нічого. *М. Грушевська.*

Хр. Лопаревъ, Бракъ Мстиславы (1122 г.) (Византійській Временникъ 1902, ст. 418—445).

С. Пападимитріу, Бракъ русской княжны Мстиславы Добродѣи съ греческимъ царевичемъ Алексѣемъ Комниномъ (idid., 1904, с. 74—98).

Автор першої розвідки дійшов до такого результату. Мономах з Мстиславом видав свою внучку, Мстиславову доньку Евпраксию „Добродію“ заміж за візантійського царевича Олексу, старшого сина цісаря Калояна Комнена і його співрегента, в р. 1122. При вінчаню і коронованю надано їй імя Зоя і титул севасты і париці. З того подружжя мала Зоя дочку, пережила свого мужа († 1142), посвятила ся медицині і написала по грецьки цілий медичний трактат „*Алєксія*“, одначе перед смертю (коло 1172) звернулася до чарівництва, через що спав на неї осуд церковної власти. Між иньшим говорить автор багато і про знахарство і чарівництво на Руси, звідки його занесла Зоя до Візантії.

Пападимітріу виказує в своїй розвідці, що майже усі результати Лопарьова не опирають ся на жадній підставі, і що ціле питане запутується у нього до тої степені, що треба на ново брати ся за вяснене. Найважнійше, що ціла та історія належить не до Мстиславни. Алексій, про якого згадується у Вальмаса, не має нічого спільного з женихом Мстиславни і може тільки бути сином севастократа Ісаакія, брата цїсаря Алексія, отже вуйком царя Алексія, а Зоя не могла бути Мстиславною, тільки її тіткою. І иньші результати Лопарьова схиблені. Зоя ніколи не була чарівницею, а чарівництво знане було в Візантії далеко давнійше перед приходом Мстиславни. Невірний також погляд, мов би то Мстиславна написала медичний трактат, бо ніщо за тим не промовляє.

З. К.

И. М. Ивакинъ — Князь Владимиръ Мономахъ и его поученіе, часть первая: Поученіе дѣтямъ, Письмо къ Олегу и отрывки, Мва, 1901, ст. 326.

Автор в передмові заповідає скорє виданнє і другої части сеї роботи, що мала містити огляд житя і діяльности Мономаха. Одначе досї минї не доводило ся чути про вихід тої другої части, тому мусимо вдоволити ся першою.

Вона містить вступні замітки, тексти Мономахових писань і коментар до них. Сей коментар властиво й становить головний зміст праці (ст. 49—312). В нїм подає автор граматичні, текстуальні і реальні замітки, що переходять часом в цілі екскурси досить слабо звязані з текстом — нпр. про імя „Володимир“, про вороження, про Мономахову жінку Гїду, чи властиво її батька Гаральда (сей екскурс, нічим не вилучений, займає ст. 207—257), і т. и. Замітки сї, як і ціла робота мають характер сильно ділетантський. Автор не виробив собі наукового методу, а й літературою питань розпоряджає лише в части. Розуміється, є між тими замітками й інтересні.

М. Г.

А. И. Соболевскій — Древняя передѣлка Начальной лѣтописи (Ж. М. Н. П. 1905, III с. 100—5).

Автор, не полемізуючи виразно, виступає против погляду, нїби в 2-ій редакції 1 Новг. лїтоп. ми маємо старшу редакцію Повісти времєнних лїт, і бачить в нїй слїди користання з київської перерібки Київ. лїтописи з початку XIII, котру він називає „Лїтописею київських князїв“ і до котрої зачисляє й передмову, що читається на початку 2 ред. 1 Новг. На доказ він вказує тільки одно властиво: що деякі фрази в Повісті пізнійшої редакції стилізовані більш ясно й докладно ніж в коротшій редакції (2 ред. 1 Новгор.), всі ж екстраваганції її виводить з тої

гіпотетичної „Літописи київських князів“. Розуміється, таке поставлення питання зовсім не розв'язує його. Не сумніваємося, що ця гіпотеза викличе відповідну відправу зі сторони репрезентантів протилежного погляду.

М. Г.

Сочиненія И. Н. Жданова, томъ первый, Сиб., 1904, стор. V+869.

Сей перший том академічного видання праць пок. Жданова містить у собі всі його праці в обсягу староруської літератури, друковані або недруковані за його життя, крім його відомої книжки „Русскій былевой эпосъ“. Із тих статей 6 мають основою теми з південної (староукраїнської) літератури або подають причинки до її пізнання, а власне отсі: 1) Слово о законѣ и благодати и Похвала кагану Владимиру, 2) Слово Даниїла заточника, 3) Русская поэзія въ до-монгольскую эпоху, 4) Литература Слова о полку Игоревѣ, 5) Палей і 6) Бесѣда трехъ святителей и јоса монаховит. Інші статі, уміщені в тім томі, торкаються спеціально великоруської літератури, хоч і в них попадаються місця важні для історика нашого письменства, прим. у дисертації „Къ литературной исторіи русской былевой поэзіи“. Та що більшість тих статей являється тільки передруками з давніших публікацій, де містив їх сам автор, то ми не будемо зупинятися на них, а обговоримо тут лише ті праці, що являються в отьому томі в-перше з посмертних паперів автора.

Перша і найраніша праця Жданова, уміщена в отьому томі з його рукопису, се його кандидатська розвідка, предложена 1872 р. в петербургськім університеті і не друкована доси. Хоч значно застаріла що до визисканого в ній матеріялу, вона все таки має не малу вартість уже хоч би тим, що се одинока доси спеціальна праця про таку важну і в російській історіографії часто цитовану та обговорювану пам'ятку, як Слово о законѣ та Похвала Іларіона. У вступних увагах своєї просторої (80 стор.) розвідки Жданов оповідає, що перші сліди знайомости російських учених із Словом о законѣ та Похвалою сягають до р. 1806, що Карамзин цитував сей твір під титулом „Житіє Владимира“, що 1844 р. уперве видав його Горський у „Прибавленіяхъ къ твореніяхъ отцовъ церкви“, що крім затраченого пайстаршого апографу сього твору з XIII або XIV в., що містився в пергаменовій збірці Мусини-Пушкіна, яка згоріла 1812 р., він заховав ся вповні лиш у однім рукописі московської Синодальної бібліотеки, з якої й видав його Горський, а пізнійше, 1848 Бодяньський у Чтеніях. Як відомо, хоча зміст Слова ясно показує час його написання (не швидше як 1037 і не пізнійше як 1050 р.), то про автора його нема ані в тексті, ані поза текстом піде

ніякого свідощтва, так що признаване його Іларіонові треба вважати не більше як комбінацією, правда, дуже дотепною і правдоподібною, але все таки не підпертою нічим фактичним. Із детального досліду тексту Жданов видобуває лише potwierdжене тої загальної думки, що автор Слова та Похвали був сучасник Ярослава Мудрого і належав до того круга духовних та книжних людей, що ґрупував ся довкола князя і в своїй письменській діяльності знаходив надії на блискучу будущину руського народа та руської держави. Найцікавіший результат досліду Жданова лежить у тім, що він відкриває в Слові і Похвалі сліди боротьби тих нових книжників і патріотів з давнішою грецькою, а спеціально корсунською течією. Головним пунктом тої боротьби, довкола якого кристалізували ся й иньші погляди, було розумінє значіння та характеру Володимирового діла — прийнятя християнства. Старша течія стояла на тім, що Володимир був понуканий до того кроку проповідю грецьких філософів і що охрещенє Руси мало значити її перехід під духову зверхність Греції. В противенстві до того молодя Ярославова генерація, а головню автор Слова і Похвали стоїть на тім, що Володимир охрестив ся наслідком безпосереднього божого вітхення і що християнізація Руси, се задокументованє її рівнорядности з иньшими цивілізованими країнами. Розвиваючи думку Беляєва про те, що літописне оповіданє про хрещенє Володимира в Корсуні було ділом Грека або точнїше Корсу-нянина, який опирав ся тут на місцевих корсунських переказах і що також Житіє Владимира, відомє в кількох редакціях, було первісно написанє по грецьки, Жданов підносить той факт, що автор Слова і Похвали з натиском заперечує тим звісткам про хрещенє Владимира в Корсуні під пресією византийських царів. Розвідка кінчить ся полемічним уступом. Жданов влучно опрокидає думку преосв. Філарета та Шевирєва про те, що Слово о законѣ було написанє в полемічною метою спеціально против Жидів. Ся думка опираєть ся на однім малесенькім уступі Слова, де автор говорячи про відкиненє Богом Жидів, пише про Жидів сучасних Ісусови: „Они же нарекоша и лъстеца и отъ блуда рождена и о Вель-ваулѣ бѣсы изгоняца“. Філарет і Шевирєв виступили з думкою, що „хули“, буцїм то Ісус був „отъ блуда рождень“, автор Слова о законѣ не міг вичитати ні в яким доступнім йому християнським писаню, а міг хиба устно чути її від жидівських місіонарів-фанатиків. Проф. Жданов зовсім вірно зазначає, що жидівська пропаганда в Києві за часів Ярослава не могла бути ані така свобідна, ані на стілько сьміла, щоб могла наступати з такою хулою на Ісуса, що навпаки, сам автор Слова о законѣ говорить про сучасних йому Жидів, що вони мовчать, і стоїть на тім, що „хулу“, буцїм то Ісус був „отъ блуда рождень“, мусїв автор вичитати десь із якогось грецького жерела. Дивно, що Жданов не

віднайшов того жерела, хоч позволяв в різних сторін цитати про відносини християн до Жидів у старій Руси, цитати самі собою цікаві, але тут зовсім неналежні до річи. Тимчасом є одно таке християнське писане, де головною точкою являється обвинуване Ісуса Жидами, буцім то він — син блудницї, писане безмірно популярнїйше, ніж книжки Орігена *Contra Celsum*, а се власне перша часть тзв. Нікодимового євангелія, инакше *Acta Pilati*. Виходить, що слова нашого автора з XI в., се найстарший слід знайомости наших предків із тим апокріфом.

Друга доси недрукована праця пр. Жданова, подана в отьому томї, яка доторкається до нашого старого письменства, се невикінчена, але про те неменше цїнна розвідка про „Слово Данила Заточника“ (стор. 273—332). Ся праця була написана ще 1880 р. Автор, користуючи ся в нїй лише друкованим матеріалом, не міг визискати тих копій, які були опубліковані пізнїйше, та все-таки результати його дослідів подекуди й доси не стратили своєї ваги. З двох редакцій Слова Данила, які заховали ся нам у рукописах, він дає першенство тзв. першій редакції з XII в., яка важе фактичну основу Слова з Новгородом, доказуючи, що друга редакція, докована в XIII в., яка привязує особу Данила до Переяслава Суздальського, се тільки недотепна перерїбка старшого оригіналу. Найцїннїйша часть розвідки, се уступи про притчу та приказку, її роди та розвій у староруськім письменстві.

Уперве появляється в друку в сьому томї також промова проф. Жданова з приводу сьвяткованя тисячолїтя смерти сьв. Методія. Ся промова має, особливо при кінці, по трохи публіцистичний характер; автор висловляє тут свої мрії та надії на славянське обєднинє, не даруючи собі й тої певности, що орґаном того обєднинєня буде російська мова. В науковій части зведено до купи важнїйші факти з житя солунських братів, без критики і з деякими власними немотивованими комбінаціями.

Ів. Фр.

А. Д. Щербина — Литературная история русских сказаний о Флорентийской унии (Лѣтопись ист.-фил. общества при Новорос. унив. т. X с. 138—186).

Старець Елеазарова монастыря Филоеей и его посланія, историко-литературное изслѣдованіе В. Малинина, К., 1901, ст. VIII+768+105+144.

Автор вищеназваної статї про мемуари присьвячені флорентийській унії, як сам зазначає, лишає на боці їх історичну сторону, а займається літературною. Передовсім він займається двома верзіями Подорожи Ізидора і доводить, що верзія Сахарова не має значіння — бо се фальсифікат самого Сахарова, зроблений ним на підставі видання Новікова. Вивід

поставлений дуже рішучо, але він не підпертий відповідно; автор виказав вповні добре довільности Сахарова в виданню, але щоб він свою версію сфабрикував сам, се можна висловити хиба в формі здогаду, тим більше, що автор не розпоряджав рукописним матеріалом, не студіював кодексів пам'ятки.

Що до авторства, то автор збиває гадку, мов би автором Подорожи був Симеон Суздалець, вказуючи на суперечности Подорожи з Повістю про собор, для котрої авторство Симеона він признає, натомість готов признати авторови Подорожи „Исхождение Авраамия Суждальского“.

Переходячи до Повісти про собор, автор аргументує за залежністю „Слова избрана отъ писаній“ від Повісти; зрештою замітки його про Повість не мають особливого інтересу.

Малінін в своїй волюмінній праці про одного з перших речників московської провіденціальної місії, старця Фільотея, також займається повістями про флорентийський собор (с. 446—467, 52—72, 76—127). Вони займають його головню з історичного боку — як флорентийський епізод був використаний московською політикою й публіцистикою для тих провіденціальних ідей, але звертає також увагу й на літературну сторону пам'яток — властиво Повісти про собор, бо Подорож не інтересує його. Він спинається над відносинами двох редакцій сеї повісти (признаючи обидві ділом Симеона) між собою і до „Слова“. В додатках видруковано з нових кодексів петерб. духов. академії: Подоріж (дод. 15, с. 76), Повість про собор в двох верзіях (перша — дод. 17, друга дод. 18), і літописну повість про Ісидора — все з кодексів XVI, з варіантами з видань і деяких невиданих кодексів. *М. Грушевський.*

І. Малиновскій — Рада великаго княжества Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россіи, часть I — Боярская дума древней Россіи, Томск, 1903, стор. IV+200, часть II — Рада великаго княжества Литовскаго, 1904, стор. IV+132.

Автор ставить своєю задачею вислідити ролю аристократичного елемента в державнім устрою давньої Руси й в. кн. Литовського і його органа, думи — ради. Перша частина присвячена давній Русі. Автор розпочинає її детальним переглядом літератури й заявляє себе сторонником поглядів свого учителя проф. В.-Буданова на ролю думи. Потім переходить до перегляду ролі аристократії — боярства в політичнім життю; при сѣм він не розрізняє зовсім боярства земського і княжих бояр-дружинників і бере для ілюстрації факти зарівно з земель полудневих і північних, західних і східних, починаючи від X і кінчаючи XVI

віком; доперва в другій половині книги він розрізняє, по схемі В.-Буданова, тип устрою суздальського, новгородсько-псковського и галицько-волинського та старається схарактеризувати ролю боярства в кождім з'особна. В другій частині, котрої ми досі знаємо перший випуск, автор переходить до в. кн. Литовського і слідить тут ролю аристократичного елементу і практику нарад з аристократією, аж до законодавного унормовання прав ради за в. кн. Олександра. При тім одначе перехід інститутів і практик давньої Руси в інститути й практики в. кн. Литовського не вказані докладніше; автор виводить аристократичні порядки в. кн. Литовського з впливів польських і з стичностей з Волинею й Галичиною, натомість вважає слабшими впливи права й практик земель білоруських — якраз тих, що мусли відіграти головну ролю в пересадженню староруського права в в. кн. Литовським, тим часом як Волинь (не кажучи про Галичину) могла мати хіба слабший вплив. Взагалі спосіб представлення догматичний переважає над історичним; автор, на взір праць Сергієвіча, закладає текст цитатами, звязуючи їх коментарями і переходовими фразами; при тім цитати сі беруться часто з джерел пізнійших і звісток легендарних: так стилістичні подробиці пізнійших редакцій оповідань таких компіляцій як Никонівська, Тверська, Густинська уживаються для ілюстрації відносин Х в., оповідання Стрийковского і літоп. Биховця — для фактів XIV—XV вв. (навіть чисто легендарні епізоди, як оповідання про походи Гедимина). Було б пожадано, аби ш. автор в дальших частях своєї студії ухилив ся від сих хиб, які мусять зменшувати вартість його дослідів.

М. Грушевський.

Ор. Левицкій — Сговоръ малолѣтнихъ, страница изъ исторіи брачнаго права на Украинѣ XVI в. (Кіевская Старина, 1906, I, ст. 64—72).

Автор, знаний дослідник церковно-культурного та правно-обичаєвого життя українського народу в XVI—XVIII ст., докинув і тепер один новий причинок до історії українського звичаєвого права, а то подружних форм. У названій статі подано зразок давнішого загального звичаю, що вже у другій половині XVI ст. поволи загинув — заручин між малолітніми дітьми, як правно обовязкової умови. Загибання звичаю видно в тому, що показується тоді тенденція признавати обовязковість тільки за батьками, а не малолітніми. Усе те показане на оповіданню про спір, з приводу такої умови, між князями Сангушками-Коширськими та Чарторийськими на Волині 1565 р. Оповідивши се, автор не дав докладнішої аналізи питання, бо се тільки „сторінка“. Подію взято з архіва Литовської Метрики.

С. Т.

В. Мочульскій, Отношеніе южно-русской схоластики XVII в. къ ложноклассицизму XVIII в. (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1904, кн. VIII, стор. 361—379).

Питання про відносини української схоластики XVII ст. до псевдокласицизму XVIII ст. має дві сторони, теоретичну й практичну: теоретична — принципи, що становлять мотив у літературній творчості, практична — приложення тих принципів до літературних творів. Приступаючи до першої половини — аналізу принципів обох тих напрямів чи теорій, автор бере взірці для української схоластики з рукописних творів українських піітиків Г. Кониського й Л. Горки, для псевдокласицизму з Буальо. Розібравши деталічно дефініції поезії й драми (трагедії й комедії), сформуловані обома згаданими напрямими, автор доходить до висновку, що вони з того погляду значно різнять ся між собою (нпр. демократичні тенденції у піітиків, аристократичні у Буальо; велика повдержливість в уживанню поганських імен у перших, повна свобода в тій справі у других й ин.). Пояснивши ріжницю двох догм із теоретичної точки погляду, автор переходить до другої часті, до практичного приложення згаданих принципів у літературних творах. Найперше одначе з'упиняється він на драматичнім письменстві. Розібравши 6, чи то 8 українських драм з XVII ст. (Дѣйство объ Алексѣѣ Божіємъ чловѣкѣ; Дѣйствіе на страсти Христовы списанное; Драма о Евекіи, царѣ Израильскомѣ; Іосифъ Патріарха; Комедія притчи о блудномъ сынѣ; трагікомедія Т. Прокоповича „Владиміръ“; Мудрость предвѣчная; Ростовское дѣйство) д. М. приходить до висліду, що у всіх їх (з невеликими виїмками) пробивається той самий шаблон, що такий характеристичний для згаданих вище українських піітиків. Те саме виказує автор і на иньшій роді літературної творчості, на панеїриках. Взагалі характеристичною прикметою української літератури XVII ст. служить схоластицизм, псевдокласицизм не грає в тім періоді важнійшої ролі на Україні. Правда, є у нас два письменники, в яких творах замітно виразні сліди псевдокласицизму, а то С. Полоцький і Т. Прокопович, одначе вони радше підпали під вплив таких письменників як Корнель і Расін, як робили се зі свідомої волі. І коли вони до певного степеня являються репрезентантами псевдо-класицизму на Україні, то се не український псевдокласицизм, а французький, що широко розвинув ся аж у XVIII ст. Тому й гадка акад. Соболевского (Бібліографъ, 1890, ч. 1), паче б московський псевдо-класицизм початку XVIII почав ся найперше на Україні, а звідти був перенесений до Москви або взагалі на північ, не зовсім годить ся з дійсним фактом.

І. Кр.

В. П. Перетцъ, Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII—XVIII столѣтія (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Академіи Наукъ 1905, II, стор. 371—419).

Ся праця — продовженє великої збірки памяток російської драми в часів Петра Великого, виданої автором 1903 р., і для того й нумерація її розділів іде далі (VIII—X). Колиб не се, то зміст отсеї статі зовсім не виправдував би титулу, бо тут нема ніяких причинків до історії польської людової драми, ані ніяких інтермедій, а є тільки два уривки російських книжних драм з XVIII в., які перероблювано з модних тоді в Росії перекладаних повістей, і крім того текст української гумористичної сценки (в тексті сам д. Перетц не зважаєть ся назвати її інтермедією), відомої вже з „Кіевской Старини“ пз. Замисел або супліка на попа. В К. Стар. були друковані два тексти сього інтересного твору, один із двох чи трьох текстів списаних із пам'яті, отже так сказати компільований, а другий із копії Скитського з XVIII в. Проф. Перетц віднайшов нову, хоч трохи пізнійшу, але значно повнійшу копію, яку й надрукував у своїй праці як розділ X, попередивши її бібліографічною увагою (стор. 402—464) та подавши під текстом варіанти з обох давнійше відомих текстів. З огляду, що копія Скитського сильно неповна, а компільований текст, як списаний із уст різних людей у різних місцях, значно відбігає від обох рукописних текстів, нахідка проф. Перетца являєть ся цінним причинком до реституції первісного вигляду сеї інтересної української сатири в драматичній формі. Варто звернути увагу на сліди її географічного розширення. Компільований текст був опублікований у Кіев. Стар. 1885 р. з одної копії записаної в Бесарабії, причім видавець використав ще одну копію, записану з уст селянина Лісовського з Нового Ропска Чернігівської губ. і надто й те, що сам взявши із тої песи, знавши її з малку на пам'ять. Копія Скитського має дату 1798 р. і була списана „св'ященником Салогубовським Іваном Матвієвичем Скитським“. Де лежить той Салогубів, не означено. Копія д. Перетца була між роком 1810—1820 записана купцем Марковим у Острогожську. Інтересно, що сей твір уже в 1848 р. відомий був нашому Вагилевичеві, який згадує його між пам'ятками нашого старого письменства (Руска библ. Онишкевича III, 153) і висловляєть ся з похвалою про його мову. На жаль, рукопис, у яким Вагилевич бачив сей твір, доси лишив ся невідомий.

Ів. Фрашко.

1) Є оден в теп. повіті Конотопським, другий в Роменським.
Ред.

В. Модзалевскій, Полтавская интрига 1714 года (К. Старина, 1905, кн. 11—12, с. 173—185).

Д. Модзалевський знова¹⁾ подає інтересний документ до історії козацької старшини і її відносин до решти людности — просьбу полтавських полчан до гетьмана Скоропадського в обороні свого полковника Івана Черняка. Справа була така. Полковий суддя Петро Кованько і полковий писар Йосиф Заліський хотіли мати у себе полковником Василя Кочубея (сина звісного ворога Мазепи). Мотивом сього поступованя судді було — так по крайній мірі подають Полтавці — неморальне житє його доньки, котру він на випадок вибору Кочубея в полковники сподівався оборонити перед карою, яка їй грозила. Чим водив ся тут писар — про те Полтавцям не відомо. Щоб настановити полковником Кочубея, треба було вперед усунути Черняка. От спільники й подали гетьману якийсь незвісний нам донос на Черняка, на що полчане відповіли поданою тут просьбою, де широко обговорюють погані вчинки „пещноти“ доньки Кованька (погублене нею троїх неправих дітей), дають притики Кочубеєви („якій еще дитя молодое“). Дальше виступають в обороні свого полковника, якого вони вибрали „вільними голосами“, за яким „сколко у насъ на урядѣ найдеть ся, — жадного по немъ порока не чули и не знаемъ“ і який „нѣ въ чомъ не есть подзороень, поневажъ отъ давныхъ часовъ домъ ихъ Черняковъ не былъ позориску ку какой противной зрадѣ“. Правда, коли будував дім, то не без того було, щоби полчане при тім йому не помагали, вони одначе се розуміють, „що всякая власть безъ такой повинности не обходит ся“, а і Кочубей коли б став полковником, „то на плечахъ изъ собою пѣшого готового не принесеть, тилько хйба новую и прибавочную вымыслить людемъ бѣду“. Такий зміст документа, який послужив ш. авторови за основу його статі.

На вступі стверджує автор, що в XVII в. полтавський полк, відмінно від иньших, жив своїм особним житєм, якого характеристичною прикметою був демократичний устрій — участь широких верств „черпі“ в виборі старшини, особливо полковників. На се по думці автора зложили ся: близькість Запорожа, слабій вплив центральної власти, а врешті і брак виріжненої з маси старшинської аристократії — великих старшинських родів. Доказом сього має бути часта зміна полковників, підчас чого бувші полковники ставали не раз найнижшими козацькими урядни-

¹⁾ Див. статю і документ ним оголошений в К. Стар., 1904, VI, с. 451—64, п. з. Слухи о назначеніи Кантакузіна гетманомъ Мало-россії (1718 г.) обговорену мною в LXVII т. Записок Н. Тов. ім. Ш. Бібл. с. 33—6.

ками, а то і простими козаками, щоб потім знова заняти уряд полковника (прим. Жученко був п'ятьразовими наворотами вибраний полковником). Зазначую поки що від себе, що сі переміни полковників не сягають поза XVII в. Наслідком того устрою були численні інтриги різних кандидатів до власти, а чернь все таки, при тій широкій автономії була при тих локальних переворотах лишень знарядем в руках гуртка місцевих богачів, найліпшим доказом чого факт, що хоч в протягу 50 літ полковники змінювались 28 разів, то все таки полковничий уряд обертався тільки між 14 одиницями. Того рода власне інтригою був незваний нам ближше донос Кованька і Заліського на полковника Черняка. Та в міру упадку автономії змучені до краю ріжними інтригами Полтавці прийшли до переконання, що такі інтриги ні до чого не ведуть, виразом чого була подана тут просьба Полтавців за Черняком, яка мала у гетьмана успіх, бо Черняк полковникував до 1727 р., при чім однак ані Кованько ані Заліський не потратили відразу своїх урядів (Кованько був судею до 1716, а Заліський писарем до 1715 р.).

Всі ті докази, які подав автор на вступі своїй статі для попертя свого твердження про таку ріжницю між житєм полтавського і всіх иньших полків, хоч які вони привабні, однак самі собою нічого не доказують, а принаймні не в такій мірі, як собі бажав сього автор. Деякі з них сам автор збиває не заважавши сього навіть. Говорячи про те, що полковничий уряд при всій тій широкій свободі в виборі старшини позіставав все таки в руках невеличкої групи богатих одиниць, тим сам збиває те, що сказав попередно про брак старшинської аристократії в Полтавщині. Що до близькості Запорожа і його впливу, то можна сказати, що Запороже не так то дуже приязно ставилось до Полтавців і взагалі до сусідних собі полків, як се говорить автор. Давнійше то воно так і було, але вже при кінці XVII в., як знаємо, наслідком напору колонізаційного руху гетьманців на полудне, при чім терпіли запорозькі „вольности“, Запороже стояло в дуже ворожих відносинах з людністю сусідних полків а тим самим і з Полтавщини. А вже хіба найслабшим доказом буде часта переміна полковників і вибиране кількома наворотами тих самих людей на той уряд. Я вже перед тим зазначив, що се було в другій пол. XVII в. і коли ми глянемо на иньші полки не виключаючи й північних, котрі по думці автора як найбільше ріжнилися від полтавського, то тут бачимо те саме: несталість і вибиране по кілька разів тих самих людей. І так в київськім полку по два рази були вибирані полковниками Конст. Солонина і Григорій Коровченко¹⁾, в Ста-

¹⁾ М. А. Максимовичъ, Собрание сочинений т. I, статья: Обзоръніе городовыхъ полковъ и сотень бывшихъ на Украинѣ со времени Б. Хмельницкаго, с. 705.

родубі двома наворотами були полковниками Петро Рославець, Тимофій Алексієв і Михайло Миклашевський¹⁾, в Ніжині Василь Золотаренко два рази²⁾, так само як Лубнах Максим Іляшенко, а в Миргороді Павло Апостол³⁾, в Прилуках Лазар Горленко три рази⁴⁾ і т. д. А все то за короткий час. Аж в кінці XVII і початку XVIII в. з військом 1708 і 1709 рр. полковники зачинають держатись на своїх уряді довший час звичайно до смерті. Те саме було і в Полтаві. Деж тут ріжниця?

Зовсім не була се й така звичайна собі інтрига проти Черняка, яка б впливала лише, з боротьби партій, завдяки демократичному устроєви, як собі представляли простодушні Полтавці, а за ними автор. *Tempora mutantur...* змінило ся тло, на котрім виростали різні інтриги, а тим самим змінив ся і характер сих останніх. Тим тлом тепер то була ославлена нагілка правительства Петра I на різних „измѣнниковъ“ по полтавській катастрофі, а в звязи з тим впливали на верх різні кар'єровичі, які в тих золотих для них часах доносами робили не злі інтереси. В таких часах, коли козацький старшина, який з Мазепинцями не мав нічого спільного, мусів оправдуватись для чого він що дня читає євангеліє зач. 35, а апостола зач. 29⁵⁾, коли до того полковництва бажав для себе такий Кочубей, якого політичної асекурації премію заплатив батько головою — в тих часах, як кажу, мало значили інтриги якогось там Кованька, або протести против нього полтавських полчан. Донос на Черняка се не була робота Кованька ані Заліського тільки Кочубея, котрий вів кампанію проти свого ворога та робив йому перешкоди в досягненню пернача через ціле гетьманованє Скоропадського. Кампанія ся велась доносами на „недобросовѣстность Черняка къ государю“. І так в тім же (1714) році зробив донос козак Дан. Кондакъ, що „въ прошломъ 1713 году зимою послѣ Рождества Христова посылалъ ево Чернякъ к кошевому Костке і протчимъ запорожцамъ говорить, чтобъ они не важились кланятца царскому величеству; еще де висилицы московскіе не наполнились, а естли поклонитесь, то конечно наполняютъ вами“. Козак бояв ся буцім то доносити, бо видів, що Черняк робить з друзями за се. При тім Черняк мав іще говорити: „видишь ты меня нынѣ паномъ, еще

¹⁾ Ал. Лазаревскій, Описаніє Старой Малороссіи, т. I. Полкъ Стародубскій. Київ 1888, с. 13, 15, 18, 27 і 30.

²⁾ Ал. Лазаревскій, Оп. С. М. т. II. Полкъ Нѣжинскій. Київ 1893, с. 3.

³⁾ Максимовичъ, ор. cit. с. 723. ⁴⁾ тамже с. 733.

⁵⁾ Говорю про генерального судю Івана Чарвиша. Про се Главный моск. Архивъ министерства вн. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1720. N. 66.

надѣюсь быть и вышинуъ“. Козак при слідстві не міг одначе подати якого небудь випадку, де би Черняк знущавсь над доносчиком¹⁾. Мабуть до сього доносу іще Кованько хотів докинути цеголку — атак очевидно був скомбінований.

І піла та інтрига так дешево не обійшлась для Черняка, як се говорить автор. Полковник мабуть був з тої причини на якийсь час завішений в своїм уряді, як сього можна догадуватись з „Копіи опредѣлення о посылкѣ грамоты о бытін попрержнему полтавскимъ полковникомъ Черняку и о непритѣсненіи нимъ бывшихъ доносчиковъ“²⁾ в 1715 р. Та на тім справа не станула, бо в 1717 р. знова зроблено на него донос³⁾. В 1719 подано донос на його приятеля полкового обозного Нацинського⁴⁾, який перший підписав подану тут просьбу полчан за Черняком. В тім же (1719) році Черняк вніс „протестацію“ на Василя Кочубея за донос о його „измѣнѣ“⁵⁾. На перший погляд виглядало б дивно, що Кочубей не всів таки повалити Черняка. Річ одначе в тім, що коли Кочубей хотів реалізувати заслуги свого батька, мученика за ідею „единства Россіи“ — то Черняк крім прихильности Скоропадського був сам певного рода мучеником за ту ідею, за що і дістав полковничий пернач. Іше з кінцем 1708 року поручив був йому Скоропадський дуже важну місію виславши його на Запороже, а з відти до Криму, щоб він противділав заходам Мазепи і приєднав так Запорожців як Татар на царську сторону. В Січи був він на саме Різдво (1708) і сим разом Запорожці прийняли його сяк так, — кошовий казав собі тільки показати листи Скоропадського до хана, чи в них, мовляв, нема яких ворожих замислів проти Запорожа. Та гірше було, коли в повороті з Криму прибув знова на Січ (5. II. 1709). Його тоді, як доносив правительству Каменно-затонський воевода Чіріков, кошовий Гордієнко сильно побив перначем, а в кінці велів скувати буцім то за те, що Черняк підчас попереднього побуту в Січи не показав всіх листів Скоропадського⁶⁾. В 1714 р. Черняк боронив ся тим проти доносу Копдака говорячи, що про його невинність свідчить те, що він був битий і увязнений і терпів се аж до Полтавської битви⁷⁾. Про се завсѣди памятав Скоропадський і в 1712 р. через спеціального післанця післав йому

¹⁾ Д. И. Эварницкій, Источники для истории запорожскихъ козаковъ. Володимиръ 1903, т. I, с. 1064—5. На жаль в браку иншого видання документів мушу тут користуватись сим, хоч воно не має майже жадної наукової вартости і при користаню з нього треба бути дуже осторожним.

²⁾ Главн. Моск. архивъ министерства ин. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1715, N. 18.

³⁾ тамже 1717, N. 4.

⁴⁾ Дѣло по

доносу Кочубея на полтавскаго обозного Нацинского, тамже 1719, N. 5.

⁵⁾ тамже 1719, N. 10.

⁶⁾ Эварницкій, Источники, с. 1042.

⁷⁾ тамже с. 1065.

царське „жаловане“ за „прутський похід“ — „атласъ и табынъ... яке В. милость — пише гетьман — благодарственно принявши, яко надѣмся, же впредъ посполу зъ нами, гетманомъ, царскому пр. величеству во всѣхъ указныхъ случаяхъ вѣрне и зичливе будемъ служити, такъ тоей монаршой вѣншючи Ваш. Милости милости и респекту, зичимъ ему жъ доброго отъ Господа здорова“¹⁾).

Але найінтересніше в сій справі таки становище самих Полтавців. Чому се вони так солідарно обстають за Черняком? (вся старшина і важніші козаки і міщани підписались). Аргумент, нібито вони зрозуміли, що часті зміни полковників не ведуть до доброго, зовсім не переконує мене. Годі припустити таке раптовне масове освідомлене політичне у Полтавців. Не мали вони теж і спеціальних причин обставати так дуже за Черняком, як своїм вибраником, бо він, як знаємо, теж любив діставати деяку—номіч від полчан при різних інвестиціях, а зрештою вони були вже на те зрезигновані, що „всяка власть без того не обходить ся“ — проте повинно б їм бути однаковим: Черняк чи Кочубей. Безперечно, що тут велику роль грало те, що „панъ Кочубей з Кованькою и зъ Залѣскимъ новую не полковникомъ затѣвають бѣду, лечъ все бѣднимъ людямъ, бо всякая власть при заводахъ такихъ непотребныхъ не буваєть безъ людской утрати, якъ старинная приповѣдь в народѣ есть, же когда болшіе сварятся, а в убогихъ и волосовъ на 10-ловѣ нестаетъ“ (с. 183). Але на мою думку найважнішим мотивом такого їх поступовання був страх, що Кочубей, як один з тих постановлених в петрівських часах старшин крім того, „без чого жадна власть не обходить ся“, ще „нову и прибавочную вымыслить людямъ бѣду“. Того рода полковників як Кочубей було тоді вже досить на Україні, проте людність вже мала нагоду їх пізнати. А може тут було де що з тої навіть несвідомої реакції умів против тодішних безпощадних переслідовань людей звичайно без найменшої причини, лишень для того, що кому небудь подобалось подати на них донос. Полтавці таки де що знали, а. принаймні догадувались, що тут пахне політичною справою, коли писали, що за Черняком нема жадної „противної зради“. Як кажу і такий мотив можливий, бо побіч маси взаїмних денунциаций знаємо і такий випадок, що нпр. Прилучане в 1712 р. коли то всі родини прихильників Мазепи висилано на Сибір, подали Петрови просьбу, щоб матери бувшого їх полковника мазепинця Горленка не висилано до Москви з причини її старости²⁾

Вертаючи до статі д. Модзалевського бачимо, що він справу ви-

¹⁾ Чтенія Моск. Общ. Ист. 1871, кн. 3, V, с. 10. ²⁾ Главн. Моск. архивъ министерства ин. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1712 г. N. 28.

світлював не з властивого боку і тому то його стаття з документом зовсім не вяжесть ся, а коли вяжесть ся то чисто механічно. А шкода, що він не обговорив документа в звязи з піднесеними мною питаннями — справа, як бачимо, дуже інтересна. *Ів. Джиджора.*

Вл. П—ко, Къ вопросу о народныхъ реакціяхъ въ Украинѣ въ XVIII вѣкѣ (Кіевская Старина 1905, VII—VIII, с. 108—116).

— Конецъ старой Малороссіи (1733—1786 годы въ исторіи лѣвобережной Украины), (ibid. XI—XII с. 343—349).

Коли ми обі сї статі разом обговорюємо, то не тому, начеб то вони були тісно повязані з огляду на порушені в них питання — а просто тому, що вийшли вони з під пера одного автора і мають те спільне з собою, що властиво не дають нічого нового, а навіть стільки, скільки заповідають їх заголовки. Супроти браку якоїсь орґанічної звязи між обома статями не вістаєть ся нічого, як по черві порушити їх зміст — а вартість їх роботи сама вийде на верх.

„Къ вопросу“... значить, на мою думку, причинок, новий факт, який знаній річи надає або якесь иньше освітлене, або непевні досі висліди стверджує і виясняє. Котрий з тих випадків маємо в статі д. П—ка? Ані один, ані другий. Під народніми реакціями автор розуміє тут гайдамаччину загалом, а Коліївщину 1768 р. з окрема. Не розумію теж для чого ш. автор так різко підчеркнув ріжницю між одним і другим називючи „Коліївщину“ „возстаніємъ народнымъ¹⁾“, а не гайдамацкимъ“ (с. 109). Хиба-ж „Коліївщина“ не тойже сам прояв гайдамаччини, котрий тільки наслідком більшого зможення чинників, які її викликали, виступив в острійшій формі ніж се було до тепер? А гайдамаки попередніх років (головно 1734 і 1750 pp.) хиба не ті самі українські кріпаки, що і в 1768 році? Є тут ще і більше таких висказаних в категоричній формі річий, над котрими можна би розвести дискусію, та се б нас далеко завело. Тут зазначу лишень, що автор зробивши таку ріжницю, не постарав ся нічим її умотивувати, тільки ограничив ся на загальнім поданю причин, які викликали народні реакції — гайдамаччину. Тими причинами річи знані: соціально-економічне положене українського селянства та позбавлене його прав чоловіка під шляхетським панованєм, а дальше релігійний гніт православних через попиране унії (що головно виступило безпосередно перед вибухом в 1768 р., а чого автор не підніс, як би слідувало), в кінці козацькі традиції у людности і близькість Запорозької Січи. До того ще спеціально в 1768 р. барська конфедерація, яка, так сказати, своїм прикладом потягала і вносячи замішане між шляхту, підпомагала розширенню пов-

станя гайдамаків. Все те, як сказано, знане, а до того автор видно не опанував іще як слід усіх чинників і не визначив кожному відповідного до його значіння місця. І так нпр. автор збув кількома словами участь Запорожа в Гайдамачинні, а прецінь панують погляди, що без Запорожа Гайдамаччина не була би Гайдамачиною, значить систематичною партизанською війною народа проти шляхетсько-польського панованя.

Ось і все те, що ш. автор мав сказати „Къ вопросу о народных реакціях“ на Україні.

Далеко більше обіцяє, а менше дає друга статя під шумним заголовком: „Конецъ Старой Малороссіи“. Ш. автор взяв ся на 6½ сторінках представити ні більше ні менше тільки історію внутрішнього перестрою України на протягу 53 літ (1733—1786), а навіть і довше, бо виводи свої розпочав від самої таки „руїни“. Внутрішній перестрій (бо так лишень можна розуміти „кінець“ старої й початок нової епохи) якого небудь краю то не мала річ, бо тут виступають хоч би лишень такі чинники, які подає автор: „умѣлое и энергичное воздѣйствіе виѣшней силы и соціально-экономическое положеніе украинскаго народа“ (с. 343). В сій статі ми маємо повне право сподіватись або поданя нових, досі не знаних чи належно неоцінених фактів, або відповідного до цілі розвідки уложеня історичних явищ і фактів, які автор пізнав на підставі сумлінного перестудіюваня чужих праць з того часу, а вкінці зсумованя тих явищ і загальних висновків — звичайно повинно бути те і друге в науковій статі. Щож тут маємо? Передусім нового фактичного матеріалу жадного. Що-ж до фактів висвітлених иньшими істориками, то ш. автор поступив тут наче дідова коза, що бігла через лісочок, вхопила кленовий листочок, а через грібельку — вхопила води крапельку. Маємо тут згадку і про поступованє правительства Анни Іванівни, про те, що Єлисавета з чисто особистих причин відмінила політику до України попереднього правительства, через віщо „на два десятилѣтія задержался процессъ постепеннаго разрушенія стараго уклада малороссійской жизни“. Не вжеж справді чисто випадкова річ задержала розклад старого строю? а той же другий чинник соціально-економічний теж перестав ділати? Дальше йде характеристика Катерини II і її „склонность слушать одно, а разумѣть другое“ — одним словом маємо тут дуже багато річий, тільки не те, про що головню ш. автор мав говорити. Остаточню ми даром глядаємо за тим „кінцем“ старої України — поки врешті не дійдемо до „кінця“ статі, який на щастє недалеко.

До ш. автора можемо одначе мати лишень сю претенсію, що він занадто легко важить всякі важні теми. По що однак помішати такі річи, які могли б уйти до фейлетона щоденної часописі, в відділі статий

„Кіевской Старини“, котра прецінь має бути науковим журналом? Тих пару слів говоримо виключно на адресу ш. Редакції поважного історичного журналу. І. Д.

Вл. П—ко, Изъ исторіи образованія на Украинѣ (Кіев. Старина, 1905, IX, с. 235—247).

Статя д. П—ка — коли тільки до неї можна прикласти назву статі — розпадаєть ся на дві частині механічно з собою повязані: 1) „Нѣсколько данныхъ объ украинской семинаріи въ г. Переяславѣ въ 18 в.“, 2) те саме „объ украинскомъ черниговскомъ коллегіумѣ“. Я вагаю ся дати назву статі сій роботі тому, що се властиво витяги — розумієть ся самі по собі цінні (головно самі цифри) з донесень переяславських і чернігівських єпископів до синода про згадані просвітні інституції — переяславську семінарію і чернігівську коллегію. Річ інтересна головно з того погляду, що дотичні документи знайдені ш. автором в архіві св. синода, досі ще ніде не були подані. Користаймо з того, що нам з ласки д. П—ка піднесено і перейдім до тих цифр.

Відповідно до синодального указу в 1737 р. заложив переяславський єпископ Арсеній Берло в осени 1738 р. (хоч перше справоздаде поки що фіктивне подав синодови 20 червня 1738 р.) згадану семінарію. З початку складалась вона з сих кляс: фара, інфіма, граматика, синтаксима, поетика і реторика (с. 237). В 1742 знесено фару в 1773 єпископ Йов Базилевич утворив філософію, а його наступник Іларіон Кондратковський в 1781—2 додав іще богословію — значить тепер семінарія дійшла до повного типу тодішніх академій. В 1739 семінарія мала учеників 110, з чого дітий „духовних“ було 65, „світських“ 45, так військової старшини і козаків, як міщан і посполитих. Число учеників за весь той час (до 1783 р.) не перейшло ніколи поза 136, а процент дітий „світських“ менше більше завсіді був 40. Ученики були з різних сторін навіть з поза єпархії переяславської, як Київ, Чернигова, Ніжина, Сум, Конотопа і т. д. Чого вчили в семінарії? В 1738 р. писав Берло, що діти учать ся „на російскомъ языкѣ грамоти и латинскимъ початкомъ писать и элементаровъ начали обучать ся, а протчіи алваровъ заправляютъ ся, и школы инфиміи и грамматики слушаютъ“ (с. 236), а в 1742 р. заведено ще і науку польського язика — тільки всего можемо довідатись на підставі сього матеріалу про шкільну програму семінарії. Учителі рекрутовались головно з духовних¹⁾. Менше

¹⁾ Короткий час був тут учителем поезії звісний філософ Григорій Сковорода, який наслідком непорозумінь з єпископом мусів уступити.

більше те саме можна сказати і про чернігівську колегію założену в 1700 р. архієпископом Іваном Максимовичем. Кляс тут було стільки ж як початково в Переяславі (фара — реторика), учеників багато було з правобережної України, а навіть з дальших українсько-руських територій (нпр. в 1738—9 р. було „виходцовъ с Полци“ 24 на загальне число 202), а так само між учителями надбасмо Галичан, одного поповича з Золочова і одного монаха зі Львова (1736—7 рр.). Статистичні цифри дотично чернігівської колегії мають іще ту цінну прикмету, що подають суспільне становище батьків учеників. І так нпр. в 1736 р. на 253 учеників було 78 синів духовних, 76 козаків бунчукових, значкових і рядових, 30 міщан і купців, а 69 посполитих. В 1738 на 188 учеників було міщан і посполитих — 72 (с. 342).

Ось тільки всього, що можемо довідатись про сі обидві школи. Про внутрішні відносини, які тут панували, про вплив сих інституцій на суспільність, про відносини суспільности до них і т. д. нічого не можемо сказати, бо ш. автор нічого від себе до наведених цифр не сказав. Він переповів лишень єпископські донесення — одначе коли вже хто ограничає ся лишень на подане матеріялу, то чи не лучше було б подати його в цілости? Може тоді хто иньший умів би з нього більше скористати, а поданий так він тільки тратить на вартости. *І. Д.*

Sammlungen und Cataloge griechischer Handschriften im Verein mit Fachgenossen bearbeitet von P. Gardthausen (Byzantinisches Archiv als Ergänzung der Byz. Zeit. hrg. von R. Krumbacher, Heft 3, Липськ, 1903.

Праця проф. Гардтгаузена викликана живою потребою. Від р. 1879, коли той сам автор обговорив важніші каталоги грецьких рукописей в виданій ним грецькій палеографії (с. 430—439), не появилася ані одна подібна праця, в котрій би зібрано багатий матеріял про бібліотеки, в яких переховують ся грецькі рукописи. Тому взяв ся сам автор за діло і доповнивши свою працю, при помочи звісних бібліографів Вайнберґера (його *Catalogus Catalogorum* латинських рукописей вийшов у Відні 1902 р.), К. Крумбахера й ин., Мадана, R. Förster'a, H. Omont'a, F. Rühl, F. Ehrle, O. Gebhardt, H. Haebler, J. Heiberg, Steck, Thompson і Vitelli, випустив її в світ, побільшуючи в десятеро що до великості. Збірка автора не вичерпує усього матеріялу, бо се навіть річ неможлива, але подає дуже докладний виказ каталогів і опис складових частин збірок разом з коротенькими начерками історії поодиноких бібліотек. Матеріял розложений по краям; відтак доперва розміщено бібліотеки по містам, що уложені в азбучнім порядку. З австрійських бібліотек говорять ся тільки про віденську надворну, будапештенську,

пражську, равдніцку, зайтенттеттенську і сибінську: більше звісток маємо про російські бібліотеки в Харкові, Києві, Москві, Петербурзі, Варшаві, Казані, Маріуполі і в Кафі, але їх можна би в подробицях доповнити. Деякі доповнення і спростовання подані в рецензії О. Stählin в „*Buz. Zeit*“ 1903 с. 611—612, де також звернено увагу на дійсно непрактичний поділ і упорядковане матеріалу і на недостачу покажчика. Зрештою віддасть праця Гардтгавзена фахівцям безперечно великі услуги.

З. К.

В. И. Сопиковъ, Опытъ російской библиографіи. Редакція, примѣчанія, дополненія и указатель В. Н. Рогожина. Ч. I—IV, Спб., 1904—1905, ст. VI+LXXXVI+102+132+VI+259+336.

Близько сто літ минуло, як вийшла повисша праця Сопікова. За той час прибуло багато нового матеріалу, багато треба було спростувати або представити инакше; сам твір став в пивішних часах бібліографічною рідкістю. Се спонукало д. Рогожина до зладження другого справленого і доповненого видання, яке сповнить певно своє призначене, бо на жаль не маємо ще до тепер ліпшої і повнішої бібліографії російських видавництв XVIII столітя і початку XIX ст. Видане зроблено поправно, передруковано майже без всяких змін текст першого видання з захованєм ортографії і пляну, а з пропущенєм довгих виписок з рідких книжок і тих заголовків, які стрічали ся не раз по кілька разів під ріжними буквами. Працю свою представляє видавець ось як: „Не маючи можности перевірити вказівок Сопікова по печатним примірникам, зрівнали ми для нашого видання його „Опытъ“ з багатьома бібліографічними підручниками і матеріалами; через перевірене нам удалось в значній мірі справити багато невірностей і похибок, або тільки вяснити і вказати численні суперечности і баламутні указки Сопікова, а також розкрити імена і назвиська багато авторів і перекладачів таких творів, які у Сопікова зазначені як анонімні“ (IV—V). Доповнення внесено в текст, полишаючи одначе церковно-славянський відділ без змін і доповнень.

Останній, пятий том видання має незадовго появитись.

З. К.

Antoni Siewiński, Opis wesela w Liskach (Lud, 1904, ст. 59—74).

Хоч у нас друкувало ся дуже багато описів весіль, але докладних між ними дуже мало, тому нові добрі описи не зайві, особливо коли весільний обряд замітний чимбудь і відзначаєть ся від знаних уже з друку. Весільний обряд у Лісках (в Сокальськім повіті, над самою російською границею) належить як раз до замітніших, як сього можна

здогадувати ся з деяких фактів: він триває цілих сім день (отже дуже рідкий пережиток); має побіч звичайної весільної дружини (старості, дружби, свашки) окремого „маршалка“, який являєть ся душею весіля, проводить цілому обрядови, виголошує промови, а навіть співає те, що при иньших обрядах весільних співають свашки; весільна дружина гостить ся не лиш у батьків молодят, але і в домах дружби, дружки та старости; при деяких церемоніях молодий танцює зі свашкою на столі; по шлюбі молодята з дружиною і музикою ходять по заможнійших домах у селі, немов представляти ся, і дістають там датки на горівку; пятого дня весіля дістають знов свати від молодят гарнець горівки, з якою ходять по хатах, частують газдинь і за те дістають дарунки для молодят: повісма, полотно, ручки; знана також перезва (як відомо затрачена в иньших околицях Галичини), хоч автор її не описує, лиш згадує півселівцями і т. и. На жаль, д. Севінський не задав собі труду описати цілий обряд докладно; він не зібрав мабуть навіть усіх пісень, хоч се найлекша робота, бо трудно припускати, аби протягом сімох днів весіля так мало співали, як то подано в нього. Майже всі вірування, які мають таке велике значінє в весільнім обряді, виключені також із опису. Опис д. Севінського майже чисто формальний; у ньому подане те, що сказати б само лізе в очи, а нема нічого, про що треба б допитувати ся. Не даром опис містить ся на 16 сторонах друку. При тім, як звичайно у польських етнографів, в українських текстах багато помилок, які кожного разять непримно, бо вказують на легковаженє предмету. Супроти того всього добре було би, як би хто записав у Лісах іще раз весільний обряд, з усіми подробицями, бо він має дуже велику вагу для порівняня з иньшими весілями.

В. Гнатюк.

В. А. Чаговецъ, Изъ области народной поэзіи (Изъ лѣтнихъ замѣтокъ) (Чтенія въ историч. общ. Нестора лѣтописца, кн. XVIII, вып. I, стор. 3—10).

Отся безпретенціональна, а властиво з огляду на своє поміщенє в науковому орґані досить таки претенціональна статейка подає декілька нар. оповідань і одну лірницьку пісню; на жаль, оповідання і вірування, записані з уст 80-літнього дідуса Максима Луценка в с. Рублівці, Богодухівського пов., автор подав не в ориґіналі і навіть не в дословному перекладі, а в своїй фелетоністичній перерібі — не відомо, для якої потреби. Оповіданє зрештою інтересне про тзв. десяту п'ятницю; воно виясняє початок культу сеї десятої п'ятниці місцевою легендою про повстанє степової криниці біля с. Вільшанки під Лубнами. Автор не пробував дошукати ся, чи і о скільки культ десятої п'ятниці зв'язаний з відомим апокріфом про Дванацять п'ятниць, хоч і звертає увагу на

працю про нього акад. А. Н. Веселовського; на засіданню Общ. Нестора, де був поданий сей комунікат, деякі члени звернули увагу, що культ десятої п'ятниці розширений також у Московщині і серед південних Славян. Додам до сего, що він відомий і в Галичині, і прим. у с. Любші Жидачівського пов. десята п'ятниця (по Величдні) — храмовий празник у селі. З уст тогож дідуса д. Чаговець подає невеличкі сліди народньої пам'яті про Іллю Муромця, про якого Луценко те тільки й знає, що се був угодник божий, який довго лежав у недузї, а потім ви-здоровів і якого моці лежать у київських печерах. Подана при кінці ліриницька пісня про смерть Олександра II, очевидно московського походження, хоч декуди й прибита до українських язовикових форм, дає сумне свідомство упадку смаку і творчости в тих сферах, що творять подібні пісні, а також у тих, що слухають їх і любують ся ними.

I. Ф.

В. Каминський — Краткое описание говора села Косарева, Дубенскаго уѣзда, Волынской губернии (Русский филологический Вѣстникъ, 1904, I, кн. 255—279).

Коли зважити, що українська діалектологія не може повелічати ся більшим числом монографій, та що спеціально Волинська губ. не тішить ся ласкою дослідників, то мусимо радо привитати статю д. Каминського. Автор дає зразу близші дати про село Косарів, а далі характеризує фонологічні, флексійні та синтактичні особливости говору. На підставі сього виводить, що „описанный говоръ, какъ средне-волинскій, заключаеъ въ собѣ переливы говоромъ украинскаго и его разновидностей, съ одной стороны, и сѣверно-малорусскихъ, отразившихся въ незначительной степени, съ другой, при чемъ также имѣеъ и нѣкоторыя свои специфическія особенности“ (с. 270). Коли лише стільки хотів сказати автор, то на підставі свого матеріалу (до статі долучено тексти пісень та одного оповідання, записаного на місци, с. 271—278) він правий. Колиж він запусає ся в дальші узагальнюваня, то тут вже мусимо відказати йому рації. Се діє ся власне тоді, коли він не має під руками досить научного матеріалу. От нпр. його увага про відносини говору с. Косарева до галицько-австрійських говорів: „равнымъ образомъ онъ (гов. с. Кос.) свободенъ и отъ вліянія галицко-австрійскихъ говоромъ; если же естъ въ немъ нѣкоторыя сходныя съ этими послѣдними явленія, то ихъ легко объяснитъ на почвѣ обще-малорусскихъ особенностей, а отчасти паломничествомъ въ Почаевъ, гдѣ бывають Галичане; встрѣча съ послѣдними, впрочемъ, можетъ быть принимаема въ расчетъ лишь въ рѣдкихъ и исключительныхъ случаяхъ и не можетъ давать основаній для заключенія о вліянїи“ (с. 255). Передовсім належить вистерігати ся

такого туманного та ненаукового говорення, як „почва общемалорусскихъ особенностей“. А далі не повинен автор брати на себе одвічальности за ризиковане plaidoyer незалежности описуваного говору від гал.-австр. говорів. Його оборона ні при чому, бо в дійсности (як я се знаю з практики) між ними можна найти дещо схожостей, так напр. такі появи як пом. plur. мужикі (с. 272), мужикі (с. 273), та пироги (Сокальщина). Говорити про вплив австр. гов. на описуваний, або противно, не можна, бо дотичні появи однаково сильні в однім і в других.

Так само не можу згодити ся з деякими деталями та поясненнями від автора. Одно слово „дзень-добрый“ не оправдує автора говорити про перехід *д* до *дз* (265), бо се виразний польонізм, який поза се слово не знаходить найменшої аналогії. Чи „ляда“ можна виводити від „гляда“ (266), як сего хоче автор, се питане; чому не вважати його польонізмом? Приклад: „новина красна“ (с. 266) не належить під рубрику пос. на *е, о, у*, а про нього треба було виразно сказати як позичку від вр. м. — Уживане розширеної деклінації прикметників (в зелені дуброві, дітонькі малиї і т. д.) треба було обмежити лиш до поезії (с. 266—267). — З нагоди форми „три года“ не можна говорити про останки давнього dual. в нашій мові. Як би автор ближше застановив ся, то побачив би, що по перше така форма була викликана ритмічними потребами:

Ой я молóда, Ны піду заму́жъ
Якъ я́года За тры́ года. (Пор. 274, № V).

а по друге вона насувала би ся сама на язык укр. співакови чи співачці, що знає вр. мову, в якій знов така поява звичайна. З нагоди прим. „тепер же я ни дівкою ни вдова (!)“ не можна говорити якісь „особенности въ согласованіи составнаго сказуемаго“ (с. 267): автор видко знов не здавав собі справи з тої появи, коли мусить зараз додати „хотя въ разговорѣ приходится слышать однообразіе, напр.: вона ны дівка, ны вдова“ (ibid.). Але як ми возьмемо ту „особенность“ в товаристві, а не вирвемо її з цілого організму, то вона перестане бути „особенністю“, а стане звичайною появою, викликаною знов ритмічними потребами:

„Я дрібными слізоньками посціль облыла,
Теперь же я ны дівкою, ны вдова“. (Пор. 274, № IV).

Се все розуміє ся дрібнички, які не зменьшують вартости цілої студійки, але яких в кождім разі належить вистерігати ся. *М. Тершаковець.*

Научно-литературный Сборникъ, повременное изданіе „Галицко-русской Матицы“, подъ редакціей Б. А. Дѣдицкаго, Льв., 1904, т. III, кн. I—IV.

Від 1901 р. видає львівська „Галицко-русская Матица“ (з однорічною перервою в 1903 р.) чвертьрічними випусками під ред. Б

Дідицького періодичний журнал п. з. Научно-литературний Сборникъ. Складається він з двох відділів: тзв. наукового і літературного, а від часу до часу додає редакція ще третій тзв. „смѣсь“ або бібліографію. Літературний відділ лишаємо на боці, хоч не можемо не замітити, що складається він майже виключно з передруків оповідань Чехова, Андреева і Чірікова. З т. зв. наукового відділу одну статтю Мончаловського п. з. Письма П. А. Кулиша, относящаяся къ времени и цѣли его пребывания во Львовѣ (кн. I, ст. 59—72; кн. II, ст. 1—41), обговорили ми в том. LXVII. З иньших занотуємо найперше статтю пок. К. Устіяновича, Галицко-русскій сепаратизмъ (кн. 3, ст. 60—103), що була написана для політичної часописи „Діло“ і мала на цілі довести до порозуміння між українськими партіями і галицькими москвофілами. Зі статі пробивається майже повне нерозуміння українського культурно-національного і суспільно-політичного життя в Галичині двох останніх десятиліть XIX ст., а є також і багато фактичних похибок. З тих причин редактор „Діла“ звернув статтю авторови назад, а по смерті Устіяновича опинила ся вона аж в... „Научно-литературномъ Сборникѣ“. Статтю попередив О. Мончаловський короткою характеристикою самого Устіяновича. Крім того подав п. Мончаловський іще одну статтю п. з. Участіе малороссовъ въ общерусской литературѣ (кн. 1, ст. 88—109). Про ту „працю“ скажемо таке: автор, взявши в руки якусь історію російської літератури, переходив картка за карткою всіх письменників і при яким тільки побачив, що він родом (!) з України, того безпардонно виписував як „Малоросса (?) въ общерусской литературѣ“. Тим пояснюється між ин. той фатальний недогляд, що д. Мончаловський не винотував собі Марка Вовчка, бо він не вродив ся... на Україні. Щоб дати понятє про „метод“ автора, ми позволимо навести собі один цитат; і так говорячи про Шевченка він пише таке: „самъ Тарасъ Шевченко написалъ на литературномъ русскомъ языкѣ (что галицкіе предводители „украинцевъ“¹⁾) тщательно скрываютъ передъ галицко-рускою молодежью) столько поэмъ (sic!), повѣстей (!) и рассказовъ, что въ то время, какъ его малорусскія стихотворенія продаются въ Россіи за 1 р. 50 коп., его повѣсти и рассказы, написанные на русскомъ языкѣ, стоятъ 4 рубля!“ (капітальний доказ!). Зрештою реєстр Українців в російській літературі далеко не повний. З тим самим накладом учености, що стаття д. Мончаловського, написана також статейка С. Лабенського під шумним заголовком „Участіе Карпатороссовъ въ просвѣтительномъ движеніи Россіи въ Александровскую эпоху“ (кн. 1, ст. 72—76), де подані

¹⁾ Автор систематично бере всюди слово Українець, український в курачі лапки, а фонетичний правопис називає „кривописаніємъ“).

виписки з „Журнала Департамента Народного Просвіщення“ (1822, січень) і з „Галичанина“ (1902, 25 цвітня), що говорять про Лодія і Балудянського. Автор, не вміючи мадарської мови, називає того останнього хибно „Балузьянській“. Про статтю Ф. Свистуна п. з. Пам'яті присоединенія Малороссіи къ московскому государству въ 1654 году (кн. 1, ст. 77—87, кн. 2, ст. 95—103) скажемо тільки те, що се полеміка зі статєю політичного дневника „Діло“, надрукованою в роковини переяславського акту і не написаною ані ученим, ані в наукових цілях. З інших статей і заміток згадаємо ще статейку п. з. Наука, фонетика и политика (кн. 2, ст. 109—112) — переклад з польської щоденної політичної часописи „Przegląd“, і замітку Будиловича п. з. Реформа русскаго правописанія (кн. 2, ст. 68—94, кн. 3, ст. 1—17) — передрук з „Правительственного Вѣстника“ (1904 р.). Найціннішою статєю в „Науч.-лит. Сборникъ“ за 1904 р. вістаєть ся опис рукописів бібліотеки „Народного Дому“ у Львові, зладжений дром І. Святицьким п. з. „Рукописи библиотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ“, що вийшов також особною відбиткою і був обговорений в т. LXVII в звязи з такою самою відбиткою з „Извѣстій 2-го Отдѣленія Имп. Акад. Наукъ И. С. Свѣнцицкій, Церковно- и русско-славянскія рукописи библиотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ).
І. Кр.

Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ Софія за 1904 и 1905 год. Печатано подъ редакцията на проф. Л. Милетичъ уредникъ на семинара Софія, 1905, ст. XVI+463.

Деякі заряди університетських семінарів мають дуже похвальний звичай видавати ліпші праці, читані на засіданнях, в спеціально до того призначених видавництвах. Має се дуже добрі наслідки, бо розбуджує живішу діяльність між членами семінаря, які з більшою охотою і обережністю беруть ся до студій, коли знають, що їх праці можуть бути надруковані і стати предметом критики також і зі сторони нечленів семінаря, а з другого боку дає найліпше свідощтво про роботу тих професорів, що ведуть дану інституцію. „Извѣстія“ належать саме до того рода видавництв і приносять честь проф. Милетичу, який не тільки що впровадив в жите семінар славянської фільольотії (1896), але і потрафив його оживити і виховати гарний ряд молодих учених. Частину праць, читаних в семінарі, особливо в останніх часах, знаходимо в першім томі нового видавництва, деякі зі старших були надруковані по інших часописях як в Периодичес. Списание, Сборникъ нар. умотвор. і т. д.

Збірник зачинаєть ся вступним словом проф. Милетіча, де подають ся дані про історію і стап інституції. Потім слідує 16 розвідок

з обсягу фільології, бібліографії і етнографії. Добру услугу науці віддадуть бібліографічні праці Марії Маждракової (Библіографиченъ прѣгледъ на обнародванитѣ матеріяли и изслѣдования по бѣлгарска дия-лектология, с. 141—172), Ст. Романского (Библіография на славян-ската филология въ бѣлгарския печатъ отъ 1901 до 1905 год, с. 381—414) і А. Гечева (Б. на исторіята на новага бѣлгарска литература, с. 415—463), де між иньшим дано значне місце також етнографії і фольклорови. Належало б тільки бажати, щоби при заголовках етно-графічних праць подавав ся короткий принаймьне зміст уміщеного в статі матеріялу. Через те набрала би праця більше інтересу і могла б дійсно стати корисною для етнографа; самі заголовки дуже часто не кажуть нічого, як пр. „Изъ Рупчоско. Записалъ Шинковъ“.

Граматикою і діалектологією займають ся праці Ст. Младенова (Про пограничні говори східної Сербії, 101—116), Д. Молерова (Вторично ударение въ равложкия говоръ, 173—183), Хр. Стоплова (Ударението на горно-джумайския говоръ, 183—216) і В. Наумова (Умалителнитѣ и увеличителни суфиги въ новобѣлгарския езикъ, 217—230, і Употрѣбата на умалителнитѣ и увеличителни имена въ бѣлгарския езикъ, 331—350). Автор останньої студії одначе пропускає цілком приклад в української мови, які йому стали-б ту саме в великій пригоді, а одини одинокий примір в Потебні фігурує у нього під терміном „руски“. Час би вже, щоби і в Болгарії научились відріжнювати не українську мову від російської.

Історії літератури присвячені праця Ст. Романского „Бѣлгар-ската книжнина въ Ромѣния и едно нейно произведение“ (с. 1—100), в якій подані критичні замітки на працю П. А. Лаврова: „Слова наказательныя воеводы валашского І. Нѣгоя къ сыну Θεодосію, СПб. 1904), і коротші студії Гечева про Войнікова (275—302), Н. Гуринова про Н. Бончева (341—358) і Лаз. Дімітрова „Обществената и книжовна дѣй-пость на хаджи Партенія Зографски“ (359 - 380).

З обсягу етнографії і фольклору є до занотованя три розвідки М. Георгієва, Л. Дімітрова і Ал. Піронкова.

М. Георгієв подає ряд етнографічних заміток в статі „Арнаутитѣ и шѣрвацитѣ въ с. Брацигово“ (с. 117—140), між иньшим докладнійший опис місцевого строю. Народні віруваня про ластівку вібрані у Пірон-кова в статі „Лѣстовницата въ нашитѣ народни умотворенія (с. 251—262). Короткі етнографічні замітки находимо в розвідці Л. Дімітрова: „Кратки етн. бѣлѣжки за Дебърско съ огледъ къмъ говора въ тоя край“ (с. 263—274).

З. Кузель.

Видання й статії обговорені в сїм томі:

А. Бобринской — Херсонесъ Таврическій, 1905.

Н. Кондаковъ — Лицевой иконописный подлинникъ, томъ I, 1905.

Хр. Лопаревъ — Бракъ Мстиславны (1122 г.), 1902.

С. Пападимитріу — Бракъ русской княжны Мстиславны Добродѣи съ греческимъ царевичемъ Алексѣемъ Комниномъ, 1904.

И. Ивакинъ — Князь Владиміръ Мономахъ и его поученіе, часть I, 1901.

А. Соболевскій — Древняя передѣлка Начальной лѣтописи, 1905.

И. Ждановъ — Сочиненія, I, 1904.

А. Щербина — Литературная исторія русскихъ сказаній о Флорентійской уніи, 1902. —

В. Малининъ — Старецъ Елеазарова монастыря Филооѣй и его посланія, 1901.

І. Малиновскій — Рада великаго княжества Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россіи, I—II, 1903—1904.

Ор. Левницкій — Сговоръ малолѣтнихъ, страница изъ исторіи брачнаго права на Украинѣ XVI в., 1906.

В. Мочульскій — Отношеніе южно-русской схоластики XVII в. къ ложноклассицизму XVIII в., 1904.

В. Перетцъ — Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII—XVIII столѣтія, 1905.

В. Модзалевскій — Полтавская интрига 1714 года, 1905.

Вл. П—ко — Къ вопросу о народныхъ реакціяхъ въ Украинѣ въ XVIII вѣкѣ, 1905.

— Конецъ старой Малороссіи, 1905.

— Изъ исторіи образованія на Украинѣ, 1905.

P. Gardthausen — Sammlungen und Cataloge griechischer Handschriften, 1903.

В. Сопиковъ — Опытъ російской бібліографіи, I - II, 1904—1905.

A. Siewiński — Opis wesela w Liskach, 1904.

В. Чаговецъ — Изъ области народной поэзіи, 1904.

В. Каминскій — Краткое описаніе говора села Косарева, Дубенскаго уѣзда, Волынской губерніи, 1904.

Научно-литературный Сборникъ, повременное изданіе „Галицко-русской Матицы“, III, 1904.

Извѣстія на семинара по славянска филологія при университета въ Софія за 1904 и 1905 год, 1905.

ПОКАЗЧИК

до тт. LXIII — LXVIII Записок Наукового Товариства ім. Шевченка¹⁾

(рік XIV).

I. Розвідки, замітки, огляди й матеріали.

Гнатюк В. Останки аориста в нашій мові. LXIV, Misc. с. 1—8.

Гнатюк В. Чи бачванський говір словацький? LXIII, Misc. с. 8—12.

Гординський Яр. Апокріф про Сивилію. LXVII, Misc. с. 3—6.

Грінченко Б. Огляд української лексикографії. LXVI, с. 1—30 (м. 3).

Грушевський М. Аристарх Крижановський. Некрольоґ. LXVIII, Misc. с. 8—9.

Грушевський М. Володимир Лесевич — Іван Рудченко. Некрольоґічні замітки. LXVIII, Misc. с. 2—8.

Грушевський М. Данило Мордовець. Некрольоґічна замітка. LXVI, Misc. с. 6—8.

Грушевський М. Іще до „Чуда св. Климента папи римського“, замітки до розвідки дра

Франка. LXVI, с. 1—3 (м. 2).

Грушевський М. „Люди в пенезех“. LXV, Misc. с. 1—4.

Грушевський М. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західньої України. серія перша ч. 1—80 (1361—1530). LXIII, I—V, с. 1—46 (м. 3); LXIV, с. 47—94 (м. 2).

Доманицький В. Козаччина на переломі XVI—XVII в. (1591—1603) LXIII, с. 114—135 (м. 2); LXIV, (конець) с. 137—171 (м. 3).

Доманицький Василь. Піонер української етнографії (Зоріян Доленґа-Ходаковський). LXV, 1—43 (м. 1).

Єфремов Сергій. Новий Шевченків автограф. LXIV, Misc. с. 9—11.

Inhalt der I—LXII Bände der Mittheilungen. LXIII, с. 25—33 (м. 8).

Кревецький Іван. Оборонна

¹⁾ Скороченя: м. = місце (в книжці), Misc. = Miscellanea, Бібл. = Бібліографія. Н. хр. = Наукова хроніка.

організація руських селян на галицько-угорським пограниччю в 1848—49 рр. LXIII, с. 1—26 (м. 1); LXIV, с. 27—58 (м. 1).

Крип'якевич Ів. Варіант байки Хмельницького. LXVIII, Misc. с. 1—2.

Крип'якевич Ів. Де був Демян тисяцьким? (Причиню до історії урядів в Галичині першої полов. XIII в.). LXVII, Misc. с. 1—3.

Крип'якевич Іван. „Літературний спор“ в Холмщині 1872 р. LXVI, Misc. с. 5—6.

Крип'якевич Іван. Матеріали до історії торгівлі Львова. LXV, с. 1—46 (м. 3).

Кузеля Зенон. Антропологічні й археологічні часописи за р. 1903. LXIII, Н. Хр. с. 1—20.

Кузеля Зенон. Етнографія в часописах за рік 1903. LXIV, Н. Хр. с. 1—14; LXV, Н. Хр. с. 1—17.

Кузеля Зенон. Лист Ол. Гатчука до Мікльовіча. LXVI, Misc. с. 1—4.

Кузеля Зенон. Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесності, розбір мотивів зв'язаних з його іменем. I—VI LXVII, с. 1—55 (м. 3); VI—VII (Далі буде). LXVIII, с. 55—82 (м. 2).

Огляд часописей за р. 1904. LXVI, Н. Хр. с. 1—15; LXVIII, Н. Хр. с. 1—40.

Перетц Володимир. Матеріали до історії української літературної мови (з 3 факсиміле рукописи). LXVII, с. 1—32 (м. 1).

✓ **Петлюра** Симон. Причиню до історії переселення „турецьких Запорожців“ на Кубань. LXV, с.

1—11 (м. 2).

Показчик до тт. LVII—LXII Записок Наукового товариства ім. Шевченка. LXIII, с. 1—24 (м. 7).

Ревакович Титко. До галицько-угорських відносин 1848/9 р. LXVII, Misc. с. 6—8.

Романчук Юліян. Незнані вірші на смерть Шевченка. LXIII, Misc. с. 7—8.

Созанський Іван. З літературної спадщини Василя Ільницького. LXVI, с. 1—59 (м. 4).

Созанський Іван. Недруковані вірші Маркіяна Шашкевича. LXV, Misc. с. 15—20.

Срібний Федір. Дневник Велевського як джерело до української історії. LXVII, Н. Хр. с. 1—7.

Тершаковець Михайло. Короледворська рукопись в перекладі Маркіяна Шашкевича (текст з поясненнями й замітками автора). LXVIII, с. 1—43 (м. 3).

Томашівський С. Причинки до пізнання етнографічної території Угорської Русі, тепер і давнійше. I. LXVII, с. 1—18 (м. 2).

Томашівський С. Шкільництво на Угорщині й Русини. LXVII, Н. Хр. с. 7—13.

Франко Іван. Вірша про отця Негребецького. LXV, Misc. с. 4—15.

Франко Іван. Вірша про турецько-російську війну 1787—91 р. LXIV, Misc. с. 8—9.

Франко Іван. Дві вихідні карти. LXIII, Misc. с. 1—6.

Франко Іван. Сьвятий Клімент у Корсуні, Причинки до історії староруської легенди. LXVI, с. 257—282 (м. 1); LXVIII, с. 281—310 (м. 1 конець).

II. Рецензії й реферати (Наукова Хроніка і Бібліографія).

Abraham Władysław. Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi, т. I, Льв. 1904, ст. 418. *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 23.

Abraham Władysław. Udział Polski w soborze Pizańskim 1409. (Rozprawy wydz. hist.-fil. t. XLVII, с. 125—157). *М. Г.*, LXVIII, Бібл. с. 15—16.

Автобіографія М. А. Максимовича (Кіевская Старина, 1904, IX, 322—346). *В. Доманицький*, LXV, Бібл. с. 51.

Acta Tomiciana — tomus undecimus epistolarum... serenissimi Sigismundi I, a. D. MDCXXXIX, MDCCCL, с. II+356. *Г. Шп.*, LXV, Бібл. с. 14—24.

Annales de la Société d' Archeologie de Bruxelles, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

L'antropologie (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 13.

Anglia. Zeitschrift f. englische Philologie. Halle a S. B. XXVI, 1903, с. 572. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 14.

Anzeiger für schweizerische Alterthumskunde Band V. 1903, N. 1—3. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 19—20.

Anzeiger f. d. A. u. d. L. hrg. v. E. Schr. u. G. R. 28. Kund. Berlin 1902, с. 391. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 11.

Anzeiger... hrg. v. Streitberg, 1903, с. 82. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Archiv für Anthropologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 7—9.

Archiv f. Anthropologie und Geologie Schleswig-Holsteins u. d.

benachbarten Gebiete (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Archiv f. Landes- u. Volkskunde der Provinz Sachsen. Halle 1902. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 10.

Archiv für das Studium d. neueren Sprachen und Litteraturen. LVII Jahrg. CX i CXI Band. Der neuen Serie X Band. Braunschweig 1903, с. VI+488; с. VII+480+28. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 14—17.

Archiv für Religionswissenschaft hrg. von Dr. Th. Achelis. VI Band. Tübingen u. Leipzig, 1903, с. VIII+376. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 7—8.

Archiv für Slavische Philologie за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 36—39.

Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. Volume XX i XXI. Palermo-Torino, 1901—1902 (с. 573+574). *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2—3.

Atti della societa romana di Antropologia. Vol. IX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Atti e memoria della Societa Istriana di Archeologia e storia patria. Vol. XIX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Atti... S. V. Classe di scienze fisiche. Vol. XII, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Beiträge zur Anthropologie u Urgeschichte Bayerns. XV Bände. München, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17—18

Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde, B. IV, Heft 2, Prag 1903. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Belic A. Zur Entwickelungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe. Die Adjectiva. (Arch. f. Sl. Phil. XXVI, с. 321—357). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 6—8.

Березниковъ Д. Н. О храмахъ Владимиро-Суздальскаго княжества (XII—XIII). (Труды Владимірской ученой архивной комиссіи, книга V, ст. 1—145+18 таблицъ, рисунків і 2 планы). *М. Грушевська*, LXVI, Бібл. с. 23—25.

Bericht d. Gesellschaft für Völkerkunde u. Erdkunde zu Stettin über d. Vjahr 1902—3. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Biblioteka warszawska за р. 1904. *Кр*, LXVIII, Н. Хр. с. 31—33.

Byzantinische Zeitschrift, hg. v. Krumbacher. XII Band. Leipzig, 1903, с. XVI+720. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Byzantinische Zeitschrift (B. XIII) за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 39—40.

Bobrzyński Michał — див. Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi.

Bodnarescul Leonidas. Einige Weihnachts- und Neujahrsbräuche der Rumänen (Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. XI Jahrg. 1903, Чернівці, 1904, с. 33—57). *З. Кузеля*, LXVI, Бібл. с. 39—48.

Bogdan I. Despre cnejii români (Annele Academie Romane, seria II, t. XXVI, memoriile sect. istorice, 1902—4, с. 12—44. *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 12—13.

Bogdan I. Ueber die rumänische Knesen. (Archiv für Slav. Philologie, XXV, с. 522—543, XXVI, с. 100—114). *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 12—13.

Bogusławski Eduard. Ein-

führung in die Geschichte der Slaven. Aus dem Polnischen übersetzt von Waldemar Osterloff, Gna, 1904, ст. VIII+135. *З. Кузеля*, LXIII, Бібл. с. 6—8.

Bonner Jahrbücher. Heft 110. (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Браиловскій С. Къ литературной дѣятельности Гавріила Домецкаго (Извѣстія отд. русс. языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, 1904, кн. 4, с. 17—96). *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. с. 32—33.

Brückner Aleksander. Apokryfy średniowieczne, część druga (Rozprawy Akademii Umiejętności, wydział filologiczny, serya II, tom XXV, стр. 239—323). *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 5—7.

Brückner Aleksander. Dzieje literatury polskiej w zarysie, I—II, Варшава, 1902. *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 27—29.

Brückner Aleksander. Legendy o Cyrylu i Metodym wobec prawdy dziejowej. Szkic z dziejów chrześcijaństwa u Słowian. (Rocznik Towarzystwa nauk Poznańskiego, 1904, стор. 1—49). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Brückner Aleksander. Mikołaj Rej, studjum krytyczne. Kраків, 1905, стор. 418. *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 12—14.

Brückner Aleksander. Mystificationen I. Die Wahrheit über die „Slavenapostel“ und ihr Wirken (Beilage zu Allgemeinen Zeitung, 1903, 22—23 липня, с. 145—149, 164—169). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Brückner Aleksander. Różnowiercy polscy, szkice obyczajowe i literackie. Serya I, Варшава, 1905, стр. III+280. *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 26—27.

Brückner Aleksander. Starożytna Litwa. Ludy i Bogi. Szkice

mitologiczne. Варшава, 1904, ст. 167, мал. 8°. *Е. Ф.*, LXVII, Бібл. с. 1—4.

Brückner Aleksander. *Cyryl i Metody.* (Przegląd Polski, 1903, IX, ст. 427—474). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Будиловичъ А. Генезисъ російскаго крайномапа (Русскій Вѣстникъ, 1903, VIII, стр. 628—640). *С. Є.*, LXVI, Бібл. с. 35.

Буковина за р. 1904. *Ів. Кр.* LXVI, Н. Хр. с. 12—13.

Бунинъ А. И. Гдѣ находились города Дипецкъ и Ворголъ, а также и другія мѣста, упоминаемыя въ лѣтописяхъ подъ 1283—1284 гг. (Труды XI археол. съѣзда, II, с. 66—71). *М. Грушевскій*, LXIV, Бібл. с. 22.

Bulletin de la Soc. d' anthropologie de Bruxelles, т. XXI, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Bulletin de la Société d' anthropologie de Lyon (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Bulletin de la Société dauphinoise d' ethnologie et d' anthropologie, Grenoble (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Bulletin de l' institut archéologique Liégeois. Т. XXXIII (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Bulletino di archeologia e storia Dalmata (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Bulletino di paleontologia italiana S. III, т. IX, А. XXIX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Vdrady Gábon—Máramarosi Emlékkönyv. М. Сигот, 1901, с. 354, 8°. *С. Томашевскій*, LXIV, Бібл. с. 48.

Варшавскія Университетскія Извѣстія за рік 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 22.

Василенко Н. Іосифъ Максимовичъ Бодянский и его заслуги для изученія Малороссіи. К., 1904, ст. II+231 (відб. з часоп. „Кіевская Старина“, 1903). *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 29—30.

Weisbach A. Dr. Die Slovenen (Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1903, с. 234—251). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 46—48.

Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst. Trier 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 19.

Wielewicki Jan ks. Dziennik spraw domu zakonnego oo. Jezuitów św. Barbary, т. I—IV. *Федір Срібний*, LXVII, Н. Хр. с. 1—7.

Вѣстникъ Воспитанія за р. 1904. *В. II.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20—21.

Вѣстникъ Европы за р. 1904. *В. II.*, LXVIII, Н. Хр. с. 16—17.

Вѣстникъ Самообразованія за р. 1904. *В. II.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20.

Wisła за р. 1904. *В. I.* LXVIII, Н. Хр. с. 34—35.

Византійскій Временникъ издаваемый при Императорской Академіи Наукъ подъ редакціей В. Э. Рогеля, томъ IX, 1902, ст. XXIII+696+V табл., т. X, 1903, ст. XXIV+708+1113+77, т. XI, вып. 1—2, 1904, ст. 464+XXXII+63. *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 34—39.

Wojciechowski Tad. Szkice historyczne jedynastego wieku. Краків, 1904, ст. 346+табл. *М. Грушевскій*, LXIV, Бібл. с. 24.

Волынскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 10.

Воронежскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 13—14.

Въ защиту слова. Сборникъ,

2-е изданіе безъ поремѣнъ. Спб., 1905, стр. II+255. С. Г, LXVI, Бібл. с. 51—52.

Всемірный Вѣстникъ, за р. 1904. М. Г., LXVIII, Н. Хр. с. 25.

Hessische Blätter für Volkskunde v. A. Strack. В. II. Leipzig 1903, с. 248+182. З. Кузеля, LXV, Н. Хр. с. 1—2.

Гильтебрандтъ П. А. Старинныя описи Литовской метрики. Выпускъ первый, ст. 194+II (Лѣтопись занятій археографической комиссіи, т. XI, 1903). М. Грушевський, LXV, Бібл. с. 29.

Historische Monatsblätter f. die Provinz. Posen, 1903, N. 1—12. З. Кузеля, LXIII, Н. Хр. с. 19.

Голубовский П. В. Гдѣ находились существовавшіе въ домонгольскій періодъ города: Ворголь, Зарытый, Оргушь, Сновскъ, Уненѣжъ, Хороборъ? (Ж. М. Н. Пр. 1903, V, с. 111—135). М. Грушевський, LXIV, Бібл. с. 22.

Горленко В. Отблески. Замиѣтка по словесности и искусству. Спб. ст. 236+IV, мал. 8°. М. Г., LXVI, Бібл. с. 51.

Гродненскія Епархіальныя Вѣдомости за рік. 1904. Ю. С., LXVIII, Н. Хр. с. 14—15.

Gadon Lubomir. Emigracya polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. Краків, 1902, 3 томи, с. 228+343+373. Ів. Франко, LXIV, Бібл. с. 34—37.

Goetz L. K. Die Zusammen-
setzung der sogenannten Pochwala
преп. Теодосію печерскому (Archiv
für sl. Phil. XXVI, с. 215—238).
М. Т., LXVIII, Бібл. с. 12—13.

Globus (1903). З. Кузеля,
LXIV, Н. Хр. с. 2—5.

Данилевичъ В. Е. Донецкое
городище и город Донец, истори-
ко-археологическій очерк (Архе-
ологическая лѣтопись Юж. Россіи,

1904, IV, с. 183—197). М. Гру-
шевський, LXIV, Бібл. с. 22.

Das deutsche Volkslied.
Zeitschrift f. seine Kenntniss u.
Pflege. 1903. Пятый річник. Ві-
день, стр. 180. З. Кузеля, LXV,
Н. Хр. с. 6—7.

Das östliche Deutschböhmen. Deutsche Volkskunde aus d.
ö. B. von Dr. E. Langer, 1903.
Heft I—IV, с. 295. З. Кузеля,
LXV, Н. Хр. с. 9.

Дашкевичъ Н. П. Общеніе
Южной Руси съ Юго-Славянами
въ литовско-польскій періодъ ея
исторіи между проч. въ думахъ
(Изборникъ Кіевск. К 1904, стр.
119—137). Ів. Франко, LXVII,
Бібл. с. 14—16.

Demetrykiewicz Wł. Groby
wykute w skałach Galicyi wschod-
niej, pod względem archeologicz-
nym (Materiały antropologiczno-
archeologiczne i etnologiczne, т.
VI, с. 51—91+VI таблицъ). М.
Грушевський, LXV, Бібл. с. 1.

**Deutsche Rundschau f. Geo-
graphie u. Statistik** (1903). З.
Кузеля, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Діло за р. 1904. І. Кр—ч.,
LXVI, Н. Хр. с. 9—11.

Довнар-Запольскій М. В.—
див. Книга для чтенія по русской
исторіи.

Довнаръ-Запольскій М. В.
Крестьянская реформа въ Литов-
ско-русскомъ государствѣ въ по-
ловинѣ XVI вѣка (Журн. М. Нар.
Просвѣщенія, 1905, III—IV, ст.
135—187 і 221—277). М. Гру-
шевський, LXV, Бібл. с. 30.

Зварницкій Д. И. Источники
для исторіи Запорожскихъ коза-
ковъ, т. I і II. Володимир (на
Клязми), 1903, ст. II+2107+122.
Ів. Джиджора, LXVII, Бібл. с.
22—33.

Euphoriön. Zeitschrift f. Li-
teraturgeschichte hrg. von. A.

Sauer. X Band, 1903, Leipzig u. Wien, с. X+873. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 11.

Ежемѣсячный журналъ для всѣхъ за р. 1904. *С. Ё.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20.

Екатеринославскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12.

Englische Studien. Organ f. engl. Philologie. 32. B. Leipzig, 1903, ст. X+460. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 14.

Економіст на р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 14—15.

Ethnographia за рік 1904. *С. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 36.

Этнографическое Обзорѣніе за р. 1904. *В. Г.*, LXVIII, Н. Хр. с. 29—30.

Житіє ѿ чѣдеса святи-теля ѿ чѣдотворца Ніколаа, по рукописи Макарієвскихъ Четьихъ Миней. Виданіе Археогрaфической комиссіи. Москва, 1901, 8^о, стр. 168+23. *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 10—11.

Журналъ Министерства Нарoднаго Просвѣщенія за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 21—22.

Заболотскій П. Къ вопросу объ иноземныхъ источникахъ „Начальной Лѣтописи“ (Рус. филол. вѣстникъ, 1901, ст. 1—32). *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 11—12.

Zakrzewski Stanisław. Malowidła w podziemnej bazylice św. Klemensa w Rzymie (Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Serya II, tom XX, 1903, ст. 1—37. *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 15—19.

Записки Императ. Харьковскаго университета за р. 1904. *І. К.*, LXVIII, Н. Хр. с. 8.

Zdziarski Stanisław — див. Kolberg Oskar.

З dziejów odrodzenia politycznego Galicyi 1859—1873 przez Michała Bobrzyńskiego, Władysława Leopolda Jaworskiego i Józefa Milewskiego. Варшава-Краків 1905 стр. 515. *М. Лозинскій*, LXVII, Бібл. с. 37—47.

Ziemiałkowski F. Pamiętniki. Краків, 1904, стр. 352. *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. с. 37—44.

Sitzungsberichte im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 3.

Zubrzycki. Miasto Jarosław i jego zabytki, zbadał, spisał i własnoręcznym rysunkiem opatrzył Jan Sas Zubrzycki, architekt. (Sprawozdanie komisji do badania historii sztuki w Polsce, т. VII, вип. III, 1903, ст. 358—395). *М. Грушевська*, LXIII, Бібл. с. 16—17.

Ивановъ Иорданъ. Культъ Перуна у южныхъ Славянъ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Акад. Наукъ, 1903, кн. 4, стр. 140—174. *М. Тершаковецъ*, LXIV, Бібл. с. 12—21.

Ивановъ П. А. Къ исторіи Запорожскихъ козаковъ послѣ уничтоженія Сѣчи (Записки Одесскаго общества Исторіи и древностей, т. XXV, стр. 20—40). *С. Петлюра*, LXIII, Бібл. с. 22—23.

Ивановскій А. А. Объ антропологическомъ составѣ населенія Россіи (Извѣстія Имп. Общ. Любителей Естеств. Антропол. и Этнографіи, т. CV). Москва, 1904, ст. 288, 4^о. *В. Доманицкій*, LXIV, Бібл. с. 43—46.

Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности имп. Акад. Наукъ за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 25—28.

Изъ прошлаго Кіевскої епархіи (Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости, 1904). *Ю. С.*, LXVIII, Бібл. с. 27—28.

Иконниковъ В. С. Киевъ въ 1644 — 1855 гг. (Историческій очеркъ) (відб. з Київської Старини). К., 1904, ст. IV+355. *В. Д.*, LXIV, Бібл. с. 30—31.

Иловайскій Д. Вторая до-полнительная полемика по вопро-самъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому. Москва, 1902, с. 106. *М. Грушевскій*, LXIII, Бібл. с. 6.

Die Inschriften aus der Bu-kowina. Epigraphische Beiträge für Quellenkunde der Landes- u. Kirchengeschichte herausgegeben von Dr. Eugen A. Kozak. I Theil: Steininschriften. Відень, 1903, ст. XIV+214, 4°. *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 27—30.

Internationales Archiv für Ethnographie. Band XVI, Heft I—V, 1903. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 1—2.

Internationales Centralblatt für Anthropologie und verwandte Wissenschaften im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 10—11.

Историческій Вѣстникъ за р. 1904. *С. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 24—25.

Kaindl R. F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen auf dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prä-historischen Ansiedlung von Szi-penitz (Jahrbuch der k. k. Zent-ral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung d. Kunst- u. hist. Denk-male. I Band, 1903, 98—114). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 10—11.

Kaindl R. F. Dr. Studien zu den ungarischen Geschichtsquel-len, I—XVI (Archiv für österrei-chische Geschichte т. 81, 82, 84, 85, 88, 91, 1895—1902). *М. Грушевскій*, LXIV, Бібл. с. 24—25.

Kállay Ubul. Mikor koronáz-ták meg Kálmánt, Halics felkent királyát, a pápától küldött koro-

nával? (Századok, XXXVII, 1903, с. 672—3). *С. Томашіевскій*, LXIII, Бібл. с. 12.

Carinthia (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Каринскій Н. М. Остроми-рово Евангеліе какъ памятникъ древне-русскаго языка (Ж. М. Н. Пр. 1903, кн. V, с. 94—114). *І. Кр.* LXIII, Бібл. с. 8—10.

Карскій Е. О. Бѣлоруссы. Томъ I. Введеніе въ изученіе языка и народной словесности. Варшава, 1903, стр. X+466. *В. Гнатюк*, LXVII, Бібл. с. 51—65.

Католицький Вхід за рік 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 15.

Kwartalnik historyczny за р. 1904. *Крч.* LXVIII, Н. Хр. с. 33.

Київская Старина за р. 1904. *Д. К.*, LXVIII, Н. Хр. с. 1—7.

Київскія Епархіальныя Вѣ-домости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 9—10.

Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12.

Ключевскій В. проф. Курсъ русской исторіи. Часть I. Москва, 1904, ст. 456+4. *М. Грушев-скій*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Книга для чтенія по рус-ской исторіи, составленная при участіи профессоровъ и препода-вателей подъ редакціей профес-сора М. В. Довнаръ-Запольскаго, т. I, Москва 1904, ст. VII+639 +3 мап. *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 4—8.

Kolberg Oskar. Pokucie. Uzu-pełnienie dawniej ogłoszonego dzieła ś. p. Oskara Kolberga. Z rękopisów pozgonnych wydał dr. Stanisław Zdziarski. Краків, 1904, ст. 21 (відб. в Materyał-iv komi-syi antrop. i etnogr. т. III). *В. Гнатюк*, LXIV, Бібл. с. 39—42.

Correspondenzblatt d. deut. Ges. f. Antr., Et. u. Urg. im Jahre

1903. З. *Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 9—10.

Kozak Eugen — див. Die Inschriften.

Krytyka за рік 1904. *Кр.* LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Kubala Ludwik. Przysięga w Perejasławiu i „stati“ Bogdana Chmielnickiego. (Kwartalnik historyczny, 1904, ст. 220—242). *Ів. Крип'якевич*, LXIII, Бібл. с. 17—19.

Курскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 13.

Kutrzeba Stanisław Dr. Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV w. (Rozprawy wyd. hist. filoz. t. XLVI, 1903, ст. 231—348). *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 13—14.

Лаппо И. П. Великое княжество Литовское за время отъ заключенія Люблинской унії до смерти Стефана Баторія (1569—1586). Опытъ изслѣдованія политическаго общественнаго строя, т. I, Спб. 1901, ст. XVI+781 (Записки ист.-фил. фак. Спб. ун. т. LXI). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 27.

Лашкаревъ П. Церкви Чернигова и Новгорода Сѣверска (Труды одиннадцатаго археологическаго съѣзда, т. II, ст. 146—164) *М. Грушевська*, LXVI, Бібл. с. 21—23.

Левицкій О. И. Объ актовыхъ книгахъ, относящихся къ исторіи Юго-Западнаго края и Малороссіи. (Труды XI археологическаго съѣзда въ Киевѣ, т. II, ст. 55—82). *В. Доманицкій*, LXIII, Бібл. с. 20—21.

Lehoczky Tivadar. A bereg-megyei, görögyszertarlásu katholikus lelkészségek története a XIX század végeig, Мункач, 1904, ст. 169. *С. Томашівський*, LXIII,

Бібл. с. 26—27.

Léger Louis. Souvenirs d'un Slavophile (1863—1897). Париж, 1905. *Ів. Фр.*, LXVIII, Бібл. с. 47.

Леонтовичъ О. И. Исторія русскаго права, выпускъ первый — Литература предмета. Варшава, 1902, ст. 597+LXVII. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 19.

Лесевичъ В. Евгеній Павловичъ Гребенка. Опытъ характеристики (Русская Мысль, 1904, I, стр. 131—156, II, стр. 29—43). *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 29.

Літературно-Наук. Вістник за р. 1904. *С. Т.*, LXVI, Н. Хр. с. 1—9.

Литовскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Литовская Метрика, томъ I. (Русс. ист. библ. т. XX), изд. Арх. комиссіи, Спб., 1903, стр. VII+50+1566 коломи +258 ст. +5 таблицъ +IV ст. *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 28—9.

Łoziński Br. Z historyi stanów galicyjskich (Biblioteka warszawska, 1904, II, ст. 201—225). *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 24—25.

Łoziński Bronisław Dr. Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845, Льв. 1905, ст. 139. *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 25—26.

Lud за рік 1904. *В. Г.*, LXVIII, Н. Хр. с. 35—36.

Ласкоронскій В. Г. О мѣстоположеніи мѣтописнаго города Родни (Ж. М. Н. Пр. 1904, IV, с. 323—334). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22—23.

Magyarország közoktatásügye az 1903, évben. Külön lenyomat „A. m. kir. kormány 1903 évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai Evkönyv“. П. штр,

1904, ст. 153, 4°. *С. Томашивський*, LXVII, Н. Хр. с. 7—13.

Majewski Erazm. Polska w wyobraźni geografów średniowiecznych i wartość podań średniowiecznych dla nauki dzisiejszej (Wisła, 1904, кн. V, с. 255—276). *З. Кузеля*, LXV, Бібл. с. 2—5.

Máramarosi diplomátak a XIV és XV századból, edybegyűjté és jegyzetekkel kísérve kiadta apsaí Mihályi János, jogtudor, megyei tisztí főügyész, M.-Сигот, 1900, ст. X+674, 8°. *С. Томашивський*, LXIV, Бібл. с. 26—27.

Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, wydawane staraniem komisji antropologicznej A. N. w Krakowie, т. VII, Краків, 1904. *З. Кузеля*, LXVII, Бібл. с. 65—67.

Метрика див. Метрика Литовская.

Milewski Józef — див. Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi.

Mitteilungen aus d. German. Nationalmuseum i Anzeiger d. Germ. Nat. Museums (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Mitteilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zurich. T. XXVI. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XXX Band, стр. IV+423. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 1—3.

Mitteilungen der Antropol. Ges. in Schleswig-Holstein (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Mitteilungen der Gesel. f. Salzburger Landeskunde. LXIII, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Mitteilungen der prähistorischen Kommission der kais. Ak.

d. Wis. im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 12—13.

Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft f. Volkskunde hrg. v. Th. Siebs. Breslau, 1903, Heft I—V, с. 86. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 3—4.

Mitteilungen des Vereines f. Nassauische Altertumskunde und Geschlechterforschung an seine Mitglieder. Jahrbuch 1902/3, *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 18.

Mitteilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde, 1902, Heft I—IV, IX Jhg. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Модзалевский В. Генеральный судья Иванъ Чарыньш и его родъ (Кіевская Старица, 1904, III, 315—341, IV, 1—35, V, 193—230). *В. Д.*, LXIV, Бібл. с. 31—32.

Модзалевский В. Слухи о назначении Кантакузина германомъ Малороссіи (1718 г.) (Кіевская Старица, 1904, VI, ст. 451—464). *Г. Джигджора*, LXVII, Бібл. с. 33—36.

Mokłowski Kazimierz i Maryan Sokołowski. Do dziejów architektury cerkiewnej na Rusi Czerwonej. Краків, 1905. *М. Грушевська*, LXVIII, Бібл. с. 13—14.

Mokłowski Kazimierz. Sztuka ludowa w Polsce. Część I. Dzieje mieszkań ludowych. Część II. Zabytki sztuki ludowej. Льв., 1903, стр. 505. *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 49—51.

Мончаловский О. Письма П. А. Кулиша относящіяся къ времени и цѣли его пребыванія во Львовѣ (Научно-литерат. Сборникъ Галицко-русской Матицы, 1904, т. III, кн. 1, ст. 59—72; т. III, кн. 2, ст. 1—41). *Г. Кревецький*, LXVII, Бібл. с. 47—49.

Науменко В. Переписка М.

А. Максимовича съ П. Г. Лебединцевымъ (Кіевская Старина, 1904, IX—XII, 378—413, 125—142; 260—295, 454—505). *В. Доманицкій*, LXV, Бібл. с. 49—51.

Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Litteratur und für Paedagogik. 6 Jahrg. 1903, XI, XII в 1—10. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Несторовскій П. А. Бессарабскіе Русины. Историко-этнографическій очеркъ. Варшава, 1905, ст. 174+II. *В. Г.*, LXVI, Бібл. с. 35—39.

Нива за р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 15.

Niederlausitzer Mitteilungen Z. d. Niederl. Ges. f. Anthropologie u. A. Kunde (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Никольскій Н. Къ вопросу объ источникахъ лѣтописнаго сказанія о св. Владимирѣ (Христіанское чтеніе, 1902, VII). *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 11—12.

Notizie degli Scavi di Antichita (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Образованіе за р. 1904. *С. Ё.*, LXVIII, Н. Хр. с. 19—20.

Орда Л. Страницка изъ исторіи просвѣщенія на Волини. Луцьк, 1903, ст. 42. *В. Д.*, LXIII, Бібл. с. 23—24.

Павловскій И. Приходскія школы въ старой Малороссіи и причины ихъ уничтоженія (Кіев. Старина, 1904, I, 1—40). *В. Д.*, LXV, Бібл. с. 47—48.

Павловскій И. Ремесленное училище въ Черниговѣ, учрежденное сто лѣтъ назадъ (1804—1811) (Кіевская Старина, 1904, II, ст. 157—168). *В. Д.*, LXV, Бібл. с. 48—49.

Павловскій И. Фр. Участіе И. П. Котляревскаго въ формированіи козачьихъ полковъ въ 1812 году (К. Старина, 1905, кн. VI, стр. 309—320). *І. Джиджора*, LXVI, Бібл. с. 33—34.

Павловъ А. С. проф. Курскъ церковнаго права. Сергіева Лавра, 1902, ст. 2+539+VI. *М. Грушевскій*, LXVI, Бібл. с. 21.

Павловъ-Сильванскій Н. И. Символизмъ въ древне-русскомъ правѣ (Ж. М. Н. Пр. 1905, VI, с. 339—365). *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 8—9.

Павлуцкій Г. О деревянныхъ рѣзныхъ изображеніяхъ „путтовъ“ въ южно-русскихъ церквахъ XVII—XVIII в. (Изборникъ кіевскій, 1904, ст. 231—240). *М. Грушевска*, LXVII, Бібл. с. 21—22.

Палеографическіе снимки съ русскихъ грамотъ преимущественно XIV вѣка. Въ память 25-лѣтія С.-Петербургскаго археологическаго института (1878—1903). Изданіе С.-Петербургскаго археологическаго института подъ редакцію А. И. Соболевскаго и С. Л. Пташицкаго, Спб. 1903, in fol. *М. Грушевскій*, LXV, Бібл. с. 13—14.

Ramiętnik literacki за рік 1904. *І. Ф.* LXVIII, Н. Хр. с. 33—34.

Памятники славяно-русской письменности, изданные Археографическою Коммиссією. I. Великія Миней Четив. Декабрь, дни 1—5, Москва, 1901, велика 4^о, ст. 290. *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 9—10.

Petermanns Dr. A. Mitteilungen aus Justus Perthes geograph. Anstalt, 1903, Gotha. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6—7.

Петровъ Н. Воспитанники Кіевской Академіи изъ Сербовъ съ начала синодальнаго періода и до

царствованія Екатерины II (1721—1762 гг.) (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Академіи Наукъ, 1904, кн. 4, с. 1—16). *Ив. Франко*, LXIV, Бібл. с. 33—34.

Петровъ Н. Одинъ изъ предшественниковъ Ив. Петр. Котляревскаго въ украинской литературѣ XVIII вѣка Аѳанасій Королловичъ Лобысевичъ (Статьи по славяновѣдѣнію, I, ст. 57—63). *М. Грушевскій*, LXVI, Бібл. с. 33.

Платоновъ С. О. Лекціи по русской исторіи, вид. 4. Спб. 1904, ст. 607. *Ив. Джиджора*, LXVIII, Бібл. с. 28—31.

Подольскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 10—11.

Полное собраніе русскихъ лѣтописей, изданное имп. археографическою комиссіею, т. XIII, первая полов. Спб. 1904, ст. V+302, 4°. *М. Г.*, LXVII, Бібл. с. 11—12.

Полтавскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12—13.

Полоцкія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Pór Antal. Magyar-ruthén érin kezések a XIV-ik században (Századok, 1904, X, с. 935—949). *С. Томашівскій*, LXV, Бібл. с. 11—12.

Potkański Karol. Konstantyn i Metodyusz. Kраків, 1905, с. 146. *Ив. Франко*, LXVI, Бібл. с. 9—14.

Промінь на р. 1904. *Ив. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 14.

Prochaska Antoni. Rokosz lwowski w r. 1537 (Kwartalnik historyczny, 1902, с. 1—22, 208—242, 381—400). *Ив. Кр-ч.*, LXV, Бібл. с. 24—26.

Prochaska Antoni. Sejmiki wiszyńskie w czasach trzech elekcji pojagiellońskich (Kwartalnik historyczny, 1903, с. 363—404, 544—595). *Ив. Крипакевич*, LXV, Бібл. с. 26—28).

Przewodnik naukowy i literacki за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Przegląd powszechny за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Przegląd polski за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Przegląd prawa i administracyi за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 33—4.

Радакова Е. П. О ревизіяхъ въ Малороссіи въ XVIII столѣтіи (Труды XI археологическаго съѣзда въ Кіевѣ, т. II, ст. 105—125). *В. Д.*, LXIII, Бібл. с. 21—22.

Радзивилловская или Кенигсбергская лѣтопись, т. I: фото-механическое воспроизведеніе рукописи; т. II: статьи о текстѣ и миниатюрахъ рукописи (Изданія общества любителей древней письменности, ч. CXVIII). Спб. 1902, т. I, нумеров., т. II, ст. 127, вел. 8°. *М. Грушевскій*, LXVII, Бібл. с. 8—10.

Radliński Ignacy. Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie. Księga wstępna do literatury apokryficznej w Polsce, 1904, Львів, с. 219+4. *Ив. Франко*, LXV, Бібл. с. 7—8.

Радченко К. „Епистолія о педѣлѣ“ по Филиппольскому и Бѣлградскому спискамъ (Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца, кн. XVIII, вып. II, с. 1—21). *Ив. Франко*, LXVIII, Бібл. с. 10—11.

Радченко К. Этюды по богомольству. Къ вопросу объ отношеніи апокрифовъ къ богомольству (Изборникъ Кіевскій, ст. 29—38). *Ив. Франко*, LXVIII, Бібл.

с. 9—10.

Rendiconti della reale Accademia dei Lincei. Seria V, Vol. XII, Fasc. 1—12 (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Revue de l'école d'anthropologie de Paris (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 13—14.

Revue des traditions populaires, t. XVIII, Paris, 1903, ст. 616. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2.

Рожковъ Н. Городъ и деревня въ русской исторіи (краткій очеркъ экономической исторіи Россіи). Спб. 1902, ст. 84. *М. Грушевскій*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Рожковъ Н. Обзоръ русской исторіи съ социологической точки зрѣнія, часть первая — Кіевская Русь (съ VI до конца XVI вѣка). Спб. 1903, ст. 173. *М. Грушевскій*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Romanische Forschungen. Organ f. rom. Sprachen u. Mitteleltein. Hrg. v. K. Vollmöller. XIV Band. Erlangen 1903, стр. 640+410. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 13.

Россія — Полное географическое описаніе нашего отечества, подъ редакціей В. И. Семенова, т. VII, Спб. 1903, ст. X+518, т. IX. 1905. ст. IV+620. *Гр. Г.*, LXVIII, Бібл. с. 31—34.

Rundstein Szymon. Ludność wieśniacza ziemi halickiej w wieku XV (Studia nad historią prawa polskiego wydawane pod redakcją Oswalda Balzera, t. II zes. 2). Львів, 1903, ст. 47. *М. Грушевскій*, LXIII, Бібл. с. 15.

Руслан за р. 1904. *Ив. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 11—12.

Русская Мысль за р. 1904. С. 6., LXVIII, Н. Хр. с. 17—18.

Русская Историческая Библиотека. Т. XIX. Памятники полемической литературы Западной Руси. Книга третья, Спб. 1903,

ст. I—XIII. 1—1303, 1—104, 1—96, вел. 8°. *К. Студинскій*, LXVI, Бібл. с. 27—29

Русская Правда въ четырехъ редакціяхъ, издалъ В. Сергѣевичъ. Спб. 1904, ст. 51. *М. Грушевскій*, LXVI, Бібл. с. 20—21.

Русская Старина за р. 1904. С. 6., LXVIII, Н. Хр. с. 23—24.

Русскій Архивъ за р. 1904. С. 6., LXVIII, Н. Хр. с. 23.

Русскій Вѣстникъ за р. 1904. С. 6., LXVIII, Н. Хр. с. 20.

Русскій филологич. Вѣстникъ за р. 1904, *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 28—29.

Русское богатство за р. 1904. С. 6., LXVIII, Н. Хр. с. 18—19.

Русско-еврейскій архивъ. Документы и матеріалы для исторіи Евреевъ въ Россіи, т. III. Документы по исторіи польскихъ и литовскихъ Евреевъ (1364—1569), Спб. 1903, ст. VIII+260+XVII *М. Грушевскій*, LXIII, Бібл. с. 15—16.

Samolewicz Janusz. Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku sanockim (1425—1553). (Studia nad historią prawa polskiego wyd. pod red. O. Balzera, II. zes. I), Львів 1903, стр. 13. *М. Грушевскій*, LXVI, Бібл. с. 26.

Сборникъ статей по исторіи права посвященный М. Ф. Владимірскому-Будапову его учениками и почитателями, изд. подъ редакціей М. Н. Ясинскаго. К. 1904, ст. IX+465. *В. Д.*, LXVI, Бібл. с. 48—51.

✓ **Свѣнцицкій И. С.** Рукописи библіотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ (Научно Литературный Сборникъ „Галицко-рус. Матицы“, 1904, т. III, кн. 4, с. 81—104; 1905, т. IV, кн. 1, с. 108—149). *И. Кривецкій*, LXVII, Бібл. с.

36—37.

Свѣнцицкій И. С. Церковно-и русско-славянскія рукописи публичной бібліотеки Нарол. Дома во Львовѣ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности императорской Академіи Наукъ, 1904, кн. 3, с. 350—414). *И. Кре-вещикій*, LXVII, Бібл. с. 36—37.

Światowit. Rocznik poświęcony archeologii przeddziewowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej, t. I—V. Варшава, 1899—1904. *Ів. Кр*, LXIII, Бібл. с. 1—6.

La Serbie à l' exposition universelle de 1905 a Liège, publié par le ministère de l' agriculture, du commerce et de l' industrie. Belgrad, 1905, ст. VII +246. *З. К*, LXVIII, Бібл. с. 34.

Сергѣвичъ В. Древности русскаго права, томъ третій. Спб. 1903, стр. 12+496. *М. Грушевскій*, LXIII, Бібл. с. 12—13.

Сергѣвичъ В. Лекціи и изслѣдованія по древней исторіи русскаго права. Спб. 1903, стор. VIII+664. *М. Грушевскій*, LXVI, Бібл. с. 19—20.

Сѣцинскій Е. Матеріалы для исторіи цеховъ въ Подоліи. Камінець, 1904, с. 78. *І. ІІІн.*, LXVI, Бібл. с. 30—32.

Сизовъ В. И. Миниатюры Кенигсберской лѣтописи, археологическій этюдъ (Извѣстія отд. рус. языка 1905, I, с. 1—50+2 табл.). *М. Грушевскій*, LXVII, Бібл. с. 8—10.

Соболевскій А. Изъ исторіи заимствованныхъ словъ и переводныхъ повѣстей (Кіев. Универс. Извѣстія, 1904, XI, ст. 1—6. *З. Кузеля*, LXV, Бібл. с. 8—9.

Sobolewskij A. Zur Chronologie der Lautveränderungen (Archiv f. sl. Phil. XXVI, 561—563). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 5—6.

Sokołowski Maryan — див. Mokłowski Kazimierz.

Sokołowski Maryan. Drzeworytnictwo u nas (Sprawozdanie komisji do badania historyi sztuki w Polsce, t. VII, вип. III, 1903, ст. 453—480). *М. Грушевська*, LXIII, Бібл. с. 31—32.

Sprawozdania komisji do badania historyi sztuki w Polsce, t. VII, вип. III, Краків, 1903, ст. 357—480+CI—CCLII. *М. Грушевська*, LXV, Бібл. с. 53—54.

Срезневскій Н. И. Матеріалы для словаря древне-русскаго языка по письменнымъ источникамъ. Томъ третій, выпускъ I, Спб. 1903, ст. 1—512. *М. Г.*, LXVI, Бібл. с. 25.

Стешенко И. М. А. Максимовичъ (Къ столѣтію годовщины его рожденія) (Ibid. с. 347—377). *В. Доманицкій*, LXV, Бібл. с. 52.

Стороженко А. Стефанъ Баторій и Дніпровскіе козаки. Изслѣдованія, намятники, докумнты и замѣтки. Кіів, 1904, с. 6+328. *Ів. Крипакевич*, LXVIII, Бібл. с. 16—23.

Странникъ за р. 1904. С. 6. LXVIII, Н. Хр. с. 16.

Talko-Hryncewicz. Karaimi v. Karaici litewscy (Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, т. VII, с. 44—100). *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 1—5.

Talko-Hryncewicz J. O do mniemanych czaszkach Krzywiczian (Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, т. VII, с. 3—43). *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 1—5.

Tätigkeitsbericht der Museimg. Teplitz (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Тельбергъ Г. Нѣсколько замѣчаній о междукняжескихъ ссорахъ въ древней Руси (Ж. М. Н. П. 1905, VI, с. 232—8). *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 9.

Történelmi Tárgy за р. 1904. *С. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 36.

Троицкій Н. И. Село Городище, Кашир. у. Тульской губ. — древній городъ Лопастня и монастырь св. Николая Чудотворца, Четырехъ церквей (труды XI арх. съѣзда, I, с. 126—136). *М. Грушевскій*, LXIV, Бібл. с. 22.

Труды Кіевской Духовной Академіи за р. 1904. *С. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 8—9.

Труды одиннадцатаго археологическаго съѣзда въ Кіевѣ 1899, подъ редакціей графини Уваровой и С. С. Слущаго. Т. I, Москва, 1901, стр. 816, т. II, 1902, с. 99 + 265 + 106, 4°. *В. Доманицкій*, LXIV, Бібл. с. 1—9.

Труды Подольскаго Церковнаго Историко-Археологическаго Общества. Выпускъ десятый, подъ редакціей проф. Е. Сѣпінскаго и Н. Яворовскаго. Камінець, 1904, 4° + 580 + 110. *І. Шл.*, LXVI, Бібл. с. 52—53.

Umschau (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Unser Egerland. Blätter f. Egerländer Volkskunde. VII Jhrg. N. 1—6, с. 60, 4°. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Университетскія (кѣіівські) Извѣстія за р. 1904. *І. К.*, LXVIII, Н. Хр. с. 7—8.

Ученыя Записки Казанскаго Университета за р. 1904. *І. Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 22.

Учитель за р. 1904. *І. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 13—14.

Folk-Lore, Volum. XIV. 1903, London, стр. 485. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2.

Volkskunst und Volkskunde.

Monatsschrift. München, 1903. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 15.

Фотинскій Ор. Волинскій религиозный вольнодумецъ XVII в. (Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца, кн. XVIII, с. 71—102). *Ів. Франко*, LXVIII, Бібл. с. 25—27.

Fundberichte aus Schwaben, umfassend die vorgeschichtlichen, römischen und merovingischen Altertümer. Stuttgart, 1901—1904. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 18.

Херсонскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12.

Chizzola A. V. Prähistorische Funde aus Westgalizien (sic). I. Funde bei Siedliska nächst Przemyśl. II. Die neolitische Gräberstätte bei Balice (nächst Medyka) (Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung d. Kunst- u. hist. Denkmale. I Band, 1903, с. 138—152). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 11—12.

Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 14.

Христіанское Чтеніе за р. 1904. *В. Л.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Zeitschrift des Deutschen u. Österreichischen Alpenvereins (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Zeitschrift d. Ferdinandeums f. Tirol u. Voralberg. Heft 47 (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 8—15.

Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur hrg. v. S. Schroeder und Gustav Roethe, 46. Band (34) Berlin,

1902. *З. Кузеля*, LXV, II. Xp. с. 10—11.

Zeitschrift für deutschen Unterricht. Begründet unter Mitwirkung von Rudolf Hildebrand, hrg. v. Prof. Dr. Otto Lyon. 17 Jahrg. Leipzig, 1903, VIII+808. *З. Кузеля*, LXV, II. Xp. с. 12—13.

Zeitschrift für deutsche Philologie. Begründet von J. Zacher, hrg. von Hugo Gering und Fr. Kauffmann. 35 Band, Halle a S. 1903, с. IV+576. *З. Кузеля*, LXV, II. Xp. с. 11—12.

Zeitschrift für Ethnologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, II. Xp. с. 4—7.

Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, II. Xp. с. 10.

Zeitschrift f. österreichische Volkskunde (1903). *З. Кузеля*, LXIV, II. Xp. с. 7—8.

Zeitschrift f. romanische Philologie, hrg. v. Dr. Gustav Gröber, 1902 (XXVI Band), с. VI+768, 1903 (XXVII Band). Halle. *З. Кузеля*, LXV, II. Xp. с. 13—14.

Черепнинъ А. И. О кievскихъ денежныхъ гривнахъ (Труды XI археологическаго съѣзда въ Кіевѣ, т. II, стр. 38—61). *В. Доманицкій*, LXIII, Бібл. с. 10—12.

Черниговскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, II. Xp. с. 11—12.

Чтенія въ Обществѣ Исторіи и Древностей російскихъ при московскомъ университетѣ за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, II. Xp. с. 22—23.

Századok за р. 1904. *С. Т.*, LXVIII, II. Xp. с. 36.

Шараневичъ Исидоръ Др. Черты въ исторіи церковныхъ бенефіцій и мірскаго духовенства въ галицкой Руси. Львів, 1902, с. 392, 16°. *І. Фл.*, LXV, Бібл. с. 37—47.

Schachmatov Al. Wie im kleinrussischen die Palatalisation der Consonanten *e* u. *i* verloren ging (Archiv für slav. Philologie, XXV, 1903, ст. 222—239). *М. Т.*, LXIII, Бібл. с. 30—31.

Шахматовъ А. А. О такъ называемой Ростовской лѣтописи. М—ва, 1904, ст. 172. (Відбитка з Чтеній общества исторіи и древностей). *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 10—11.

Шахматовъ А. А. Толковая Палея и русская лѣтопись. Спб., 1904, ст. 74 (відб. з Збірн. Статей по славяновѣдѣнню, I). *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 11—12.

Schweizerisches Archiv für Volkskunde von E. Hoffmann-Krayer u. J. Jeanjaquet. VII Jhg. Zürich 1903, ст. 319. *З. Кузеля*, LXV, II. Xp. с. 4—6.

Schweizerisches Landesmuseum (1903). *З. Кузеля*, LXIII, II. Xp. с. 20.

Schriften der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft in Königsberg (1903). *З. Кузеля*, LXIII, II. Xp. с. 17.

Schriften zur Verbreitung naturwissenschaftlichen Kenntnisse in Wien (1903). *З. Кузеля*, LXIII, II. Xp. с. 16.

Štrekelj K. Der Ursprung des Š-Lautes in einigen Casusformen des aksl. Comparativs und ѣs-Particips (Arch. f. Sl. Philol. XXVI, с. 569—571). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 6.

Jabłonowski Alex., Trechymirów. Z powodu artykułu Włodzimierza Jarosza p. t. „Legenda Batoryńska (Kwartalnik historyczny, 1904, ст. 487—490). *Ів. Крипакевич*, LXVIII, Бібл. с. 23—25.

Jaworski Władysław, Leopold — лив. Z dziejów odrodze-

nia politycznego Galicyi.

Яворскій Ю. Духовный стихъ о грѣшнѣйшій дѣвѣ и легенда о не-рожденныхъ дѣтяхъ (Изборникъ Кіевскій, с. 287—352). *Ив. Франко*, LXVII, Бібл. с. 16—21.

Якубовскій И. В. Земскіе привилеи великаго княжества Литовскаго, часть вторая. Критическій разборъ текстовъ областныхъ привилеевъ (Ж. М. Н. Пр. 1903, VI, с. 245—303). *М. Грушевскій*, LXIII, Бібл. с. 14—15.

Jahrbuch der k. k. Zentral-Kom. für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmäler im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 11—12.

Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums. X Jahrg. (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Jahrbuch des Schweizer Alpenclub. Bern 1903—4, с. VIII + 509. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Jahrbuch f. Landeskunde v. Nieder Österreich. Neue Folge, II Jhrg. 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Jahrbücher d. Vereins f. mecklenburg. Geschichte u. Alter-

tumskunde. Schwerin, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Jahresbericht des Vereins f. Nassauische Altertumskunde u. Geschichte (1901—1902). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 18—19.

Jahresbericht d. städt. Museum Carolino-Augustum in Salzburg (1903). *З. Кузеля* LXIII, Н. Хр. с. 15—16.

Jahresbericht für die Vorgeschichte d. Sächsisch-thür. Länder (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Jarosz Włodzimierz. „Legenda Batoryańska“ krytyczny szkic z dziejów Zaporozża (Kwartalnik historyczny, 1903, ст. 596—616). *Ив. Крипьякевич*, LXVIII, Бібл. с. 23—25.

Ясинскій Н. М. Очерки по истории судостроительства въ Литовско-Русскомъ Государствѣ. Главный Литовский Трибуналъ. Происхождение. К., 1901, ст. V+253. II. М., LXV, Бібл. с. 30—37.

Яцимирскій А. И. Григорій Цамблакъ, очеркъ его жизни, административной и книжной дѣятельности. Спб., 1904, ст. 501+14 таблицъ. *М. Грушевскій*, LXVIII, Бібл. с. 14—15.

Скорочення авторських імен:

В. Г. — Володимир Гутик, **В. Д.** — Василь Доманицький, **Гр. Г.** — Григорій Головка, **Д. К.** — Денис Коренець, **Е. Ф.** — Е. Форостина, **З. К.** — Зенон Кузеля, **І. Кр.**, **Кр.** — І. Кривецький, **І. Кр—ч**, **Крч.** — Ів. Крипьякевич, **І. Фл.** — Ів. Флюнт, **І. Ф.**, **Ів. Фр.** — Іван Франко, **І. Шп.** — Ів. Шпитковський, **М. Г.** — Михайло Грушевський, **М. Т.** — Михайло Тершаковець, **П. М.** — П. Мороз, **С. Є.** — Сергій Єфремов, **С. Т.** — Стефан Томашівський.

Inhalt der I—LXVIII Bände

DER MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

(Jahrgang I—XIV).

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskýj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskýj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Saškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanč“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskij 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe $\text{mod } m$, von V. Levickýj 124—139. 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskij, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der alruthenischen Literatur, von M. Hruševskij 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskij 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von * * 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynskij S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickij (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskij 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der alruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniß des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskij 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Litthauen, von M. Hruševskij 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskij s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5. Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levickij 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Koruduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckij 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskij 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskyj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskyj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskyj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvin'skyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. I. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševskyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynov'skyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskýj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnýckyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskýj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskýj 1—138; 3. Chmelnýckyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnýckyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnýckyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnýckyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskýj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein offizieller Bericht), mitgeth. von I. Levyč 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kolljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryč 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskýj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskýj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Cechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahr., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahr., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheilung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichniß des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševskij S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskij 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvin'skij, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniß der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von Et Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liede, vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocov'skij, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskij, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem au. apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der 'Αντίρρησις (1599)? von Dr. C. Studyn'skij, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus modernen Kaukasien, von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahr., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševskij, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskij zu Polen in den Jahren 1657—8, von D. Koreneč, 1—20; 3. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII—XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichnis des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyskij von M. Hruševskij, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyskij, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyskij (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolessa, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S. 1—2; 6. Miscellanea 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. Domanyčkij, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskij (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševskij, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševskij, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes. Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1—50; 3. Miscellanea, S. 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomasičskij, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukydideischen Archäologie, von I. Kopač, S. 1—20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahrh., mitgetheilt von M. Zubryčkij, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V. Hnatiuk, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1—19. 6. Bibliographie, S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beiträge zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryčkij (J. 1840—1853), mitgetheilt von Dr. C. Studynski, S. 1—66; 3. Miscellanea, S. 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6. Von dem Museum der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1—14; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens, von J. Verchratskij (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wissenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Panteleimon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko, S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševskýj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Halyčynskýj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent von J. Verchratskýj (Schluss) S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichniss des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypen), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54). S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1627, von Dr. I. Franko, S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevskýj, von M. Hruševskýj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie. S. 1—46.

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Bybelskýj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg. von A. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLIX Bandes. 1. Lucian Kobylcia, eine Episode aus der Geschichte des Huzulenlandes in der ersten Hälfte des XIX Jhr., von Dr. I. Franko, S. 1—40; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von V. Hnatiuk (Schluss). S. 165—272; 3. Miscellanea, S. 1—8; 4. Wissenschaftliche Chronik: Kijever Miniaturen beim Psalter Erzb. Egberts von Trier in Cividale, von M. Hruševskýj, S. 1—11; 5. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des L Bandes. 1. Zwei Verkaufscontracte aus dem Anfange des XVI Jahrh., mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—6; 2. Dr. Eustachius Terleckýj, Erinnerungen und Documente, von Dr. I. Franko, S. 1—64; 3. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Fortsetzung folgt), S. 1—37; 4. Miscellanea, S. 1—15; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1901 (Schluss), S. 1—22; 6. Bibliographie, S. 1—48.

Inhalt des LI Bandes. 1. Die Tragödie von Ostroh, eine litterarische Untersuchung von P. Žytecýj, S. 1—24; 2. Einige Urkunden von Vladislav von Oppeln, mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnýčýj, J. Levyčýj, J. Lozynskýj), von Dr. J. Makovej S. 1—58; 4. Miscellanea, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der ruthenischen Kunst im alten (ethnographischen) Polen, von M. Hruševská S. 1—18; 6. Bibliographie, S. 1—67; 7. Inhaltsverzeichniss des XI Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XLV—L), S. 1—14.

Inhalt des LII Bandes. 1. Presburger Congress in Sachen der Babenbergischen Erbschaft Ein Beitrag zur Geschichte des grossen österreichischen Interregnums, von B. Barvinskyj, S. 1—27; 2. Zur Frage des chronologischen Zusammenhanges in der Chronik von Halyč und Vladimir, einige Bemerkungen zur Abhandlung des B. Barvinskyj, von M. Hruševskýj, S. 1—5; 3. Galizisch-Ruthenische Bibliographie vom J. 1772—1800, von I. Levyčýj, S. 1—44; 4. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Schluss) S. 38—67; 5. Miscellanea S. 1—18; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela S. 1—25; 7. Bibliographie S. 1—43.

Inhalt des LIII Bandes. 1. XII archäologischer Congress in Charkov im J. 1902, von Dr. A. I. Markevyč S. 1—17; 2. Die Lavrover Pergamentblätter vom XII—XIII Jhrh., von Dr. A. Kolessa (mit drei Lichtdrucktafeln) S. 1—26; 3. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško S. 1—71; 4. Miscellanea, von M. Hruševskyj, I. Franko und V. Hnatiuk S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskyj und A. Suško S. 1—17; Bibliographie S. 1—49.

Inhalt des LIV Bandes. 1. Beiträge zu den Textstudien der „Palinodia“, von A. Suško, S. 1—40; 2. Aus den Verhältnissen der ostgalizischen Dörfer in der Mitte des XIX Jhrh., von G. Kmyt, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnyčkyj, J. Levyčkyj, J. Lozynskyj) von Dr. J. Makovej (Schluss, Beilagen), S. 59—96; 4. Miscellanea, von I. Franko, B. Barvinskyj, M. Hruševskyj, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela (Schluss), S. 1 36; 6. Bibliographie, S. 1—66.

Inhalt des LV Bandes. 1. Zum Andenken an Alexius Markevyč, von M. Hruševskyj, S. 1—14; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško (Fortsetzung), S. 72—125; 3. Beiträge zur kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von N. Kr—skyj, S. 1—28; 4. Bemerkungen zu den „Beiträgen“ des Herrn N. Kr—skyj, von J. Romančuk, S. 25—34; 5. Miscellanea — Zur Geschichte der ukrainischen Jugend in Galizien in den J. 1871—84, S. 1—26; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften (Schluss folgt), S. 1—12; 7. Bibliographie, S. 1—52.

Inhalt des LVI Bandes. Eine Nachricht über die Kosaken (ca 1470 J.), von M. Hruševskyj, S. 1—6; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung), S. 145—180; 3. Die Ruthenen Ungarns im Lichte der officiellen ungarischen Statistik, von S. Tomašivskyj, S. 1—46; 4. Miscellanea, von A. Suško, B. Barvinskyj, V. Hnatiuk, S. 1—33; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 (Schluss), S. 1—45; 6. Bibliographie, S. 1—37.

Inhalt des LVII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von A. I. Suško (Schluss folgt), S. 1—28; 2. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Kolijivščyna) — I. Memoiren und Briefe der Basilianer, mitgetheilt von Ar. Kryžanovskij, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskyj, S. 1—24; 3. „Der König der Balagulen“ Anton Saškevič und seine ukrainischen Gedichte, von Dr. I. Franko, S. 1—34; 4. Miscellanea, S. 1—34; 5. Wissenschaftliche Chronik: Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss folgt), S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—54; 7. Inhaltsverzeichniss des XII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. LI—LVI), S. 1—14; 8. Inhalt der I—LVI Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 15—24.

Inhalt des LVIII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von A. I. Suško (Schluss), S. 29—60; 2. Beiträge zur Biographie des Markian Saškevyč und Auszüge aus seinem Nachlaß, getheilt von M. Teršakoveč, S. 1—48; 3. Miscellanea: Hilfsarbeitstage. Beiträge zur Geschichte des Frohndienstens in Galizien im XIX Jhrh., von M. Zubryčkyj, S. 1—4; 4. Wissenschaftliche Chronik: a) Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903 — Ukrainische Zeitschriften. St. Tomašivskyj und Iv. Krevečkyj; b) Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss), S. 1—60; 5. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt des LIX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende. X. Die Wiederauffindung der Reliquien des hl. Klemens, von Dr. Iv. Franko (Fortsetzung folgt), S. 181—208; 2. Vyhovskij und Georg Chmelnickýj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, I—III (Fortsetzung folgt), S. 1—40; 3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. II. Einige Aktenstücke über die Theilnahme der Mönche der Kijever Klöster an den Bewegungen der Hajdamaken im XVIII Jhrh., mitgetheilt von S. Hruščenko, S. 1—16; 4. Miscellanea: Synodus provincialis acta Varsaviae an. 1561, mitgetheilt von A. I. Suško, S. 1—17; 5. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologie und Archäologie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—65; 6. Bibliographie, S. 1—33.

Inhalt des LX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, X. Die Wiederauffindung der Reliquien des heil. Klemens, von Dr. Iv. Franko, S. 209—256; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, I—III, S. 1—32; 3. Vyhovskij und Georg Chmelnyčkyj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, IV—VI, S. 41—70; 4. Miscellanea: Ungedruckte Gedichte von Artemovskij-Hulak, mitgetheilt von J. Romančuk, S. 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie.

Inhalt des LXI Bandes. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, IV—V, S. 33—64; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von Al. Suško, S. 126—177; 3. Neue Beiträge zur Geschichte der—Verhaltens der russischen Regierung zu der Ukraine (1726—1737) von I. Džyžžora, S. 1—40; 4. Miscellanea, S. 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie, S. 1—38

Inhalt des LXII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. Ein polnisches Gedicht über die Metzelei in Umanj, mitgetheilt von Dr. Iv. Franko, S. 1—40; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, VI—X, S. 65—113; 3. Miscellanea, von A. Kryžanovskij und M. Hruševskij, S. 1—5; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903, S. 1—64; 5. Bibliographie, S. 1—34.

Inhalt des LXIII Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarische Grenze in Galizien im J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 1—26; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahr. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XI—XII, S. 115—136; 3. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskij, Erste Serie (1361—1530), S. V+1—46; 4. Miscellanea, von Dr. I. Franko, I. Romančuk und V. Hnatjuk, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der antropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1903 von Z. Kuzela, S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—33; 8. Inhaltsverzeichnis des XIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, S. 1—24; 8. Inhalt der I—LXII Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 25—33.

Inhalt des LXIV Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarischen Grenze in Galizien in den J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 27—58; 2. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskij. Erste Serie, S. 47—94; 3. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahr. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XIII—XV, S. 137—171; 4. Miscellanea, von V. Hnatjuk, Dr. I. Franko, S. Jefremov, S. 1—11; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des LXV Bandes. 1. Ein Vorkämpfer der ukrainischen Ethnographie (Zorian Dolega-Chodakowski), von B. Domanyčkyj, S. 1—43; 2. Ein Beitrag zur Geschichte der Uebersiedelung der „türkischen Zaporoger“ ins Kuban-Gebiet, von S. Petljura, S. 1—11; 3. Materialien zur Geschichte des Lemberger Handels, mitgetheilt von I. Krypjakevyč, I—II, S. 1—46; 4. Miscellanea, von M. Hruševskij, I. Franko, I. Sozaňskij, S. 1—20; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—17; 6. Bibliographie, S. 1—55.

Inhalt des LXVI Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus. XI. Kultus des heil. Klemens in Mähren und Russland, von Dr. I. Franko, S. 257—281; 2. Zum „Wunder des heil. Klemens“, ein Nachtrag von M. Hruševskij, S. 1—3; 3. Uebersicht der ukrainischen Lexicographie, von B. Hrinčenko, S. 1—30; 4. Aus dem litterarischen Nachlasse des Basilius Ilyčkyj, mitgetheilt von I. Sozaňskij, S. 1—50; 5. Miscellanea, von Z. Kuzela, I. Krypjakevyč, M. Hruševskij, S. 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904. — Die ukrainischen Zeitschriften, S. 1—15; 7. Bibliographie, S. 1—54.

Inhalt des LXVII Bandes. 1. Materialien zur Geschichte der ukrainischen Literatursprache, von Prof. V. Peretz, S. 1—32; 2. Beiträge zur Kenntnis des ethnographischen Territoriums der Ruthenen Ungarns in der Gegenwart und Vergangenheit, von Dr. S. Tomašivskýj, I, S. 1—18; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung. Eine Analyse der mit seinem Namen verbundenen Motive, von Z. Kuzela, I—V, S. 1—55; 4. Miscellanea von I. Krypjakovyč, J. Hordynskýj, T. Revakovyč, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: a) Diarium des P. J. Wielewicki als Quelle für die ukrainische Geschichte, von Th. Sribnyj; b) Das Schulwesen Ungarns und die Ruthenen, von St. Tomašivskýj, S. 1—13; 6. Bibliographie, S. 1—68.

Inhalt des LXVIII Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, von Dr. I. Franko XII. Tradition über den heil. Klemens in Westeuropa. Anhang, S. 281—310; 2. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI. M. Korvin bei den Slovenen, S. 55—82; 3. Die Königshofer Handschrift in der Uebersetzung von Markian Šaškevyč, mit seinem Erklärungen und Bemerkungen, mitgeteilt von M. Teršakoveč, S. 1—43; 4. Miscellanea von I. Krypjakovyč und M. Hruševskýj, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904, S. 1—40; 6. Bibliographie, S. 1—42.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

український науковий журнал, під редакцією *М. Грушевського*, XV рік, виходить що два місяці книжками по 15 аркушів. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки по 1 руб. 50 коп.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя, IX рік видання, виходить у Львові під редакцією *М. Грушевського*, *В. Гнатюка* і *І. Франка* книжками 12—15 арк. Річна передплата для Росії 8 руб. (можна платити частинами), піврічна 5 руб., поодинокі книжки 1 р.

Посилати предплату на адресу: Львів (Lemberg), Австрія, Чарнецького 26, Літ.-Наук. Вісник (Anzeiger für Literatur und Wissenschaft), або Наук. тов. ім. Шевченка (Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften), або Київ, Безаковская 14, книгарня Київ. Старини.

Як скоро тамошні відносини дозволять, в Києві будуть отворені відділи редакцій.

По новим правилам оба видання допускають ся до Росії свободно. З науковими й літературними виданнями приймається обмін оголошеннями.

НОВА ГРОМАДА

літературно-науковий місячник, виходить з січня року 1906. НОВА ГРОМАДА міститиме твори красного письменства (поезії, оповідання, повісті, драматичні твори), наукові й публіцистичні статі, огляди політичного і громадського життя на Україні й по-за її межами і т. и. Ціна з пересилкою на рік 6 карб., за кордон 8 карб. 50 коп., окрема книжка коштує 75 коп. Адреса редакції НОВА ГРОМАДА в Києві, Михайлівська ул., ч. 10. Видає і за редакцію відповідає Володимир Леонтонович. Передплатувати НОВУ ГРОМАДУ можна також в книгарні „Кіевской Старини“, у Києві, Безаківська ул. ч. 14. В Львові можна передплатувати в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка, ул. Театральна, ч. 1.

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ПОЛІТИЧНО - ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК
ВИХОДИТЬ У ПЕТЕРБУРЗІ ВІД 1 СІЧНЯ 1906 РОКУ.

Передплата з пересилкою виноситься:

у Росії на рік 3 карб.; на пів року 1 карб. 80 коп.; в інші держави на рік 5 карб. — Передплатні гроші належить висилати на адресу: Невський, 139, помешканне 60, А. Я. Шабленко.

По справам редакційним звертатись: Петербург, Екатерининський канал, двері 79, помешканне 36, редакція ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ.

Редактор-видавець А. Я. ШАБЛЕНКО.

Редактор І. Д. ЛИЧКО.

РІДНИЙ КРАЙ

ТИЖНЕВА

ПОЛІТИЧНА, ЕКОНОМІЧНА, ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

з додатками в тижні, про всі новини, виходить у Полтаві.

Часопись служитиме для оборони інтересів усіх трудящих людей, для добра і волі України.

Передплата на цілий рік від 1 січня 3 рубл. з пересилкою, на пів року 1 рубл. 80 коп. з пересилкою, на 1 місяць 35 коп. з пересилкою, одно число висилається за 10 коп. (можна марками). За кордон на рік 5 рублів.

РЕДАКЦІЯ І КОНТОРА в Полтаві, ул. Котляревського книжний магазин Гр. Маркевича.

Видає ГР. МАРКЕВИЧ. Редактори: М. ДМИТРИЄВ. ГР. КОВАЛЕНКО.

Вихопить у Києві з 1 січня 1906 року

ШЕРШЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНИЙ ТИЖНЕВНИК

з малюнками і карикатурами на громадські і політичні теми, на віршів і прозових сатиричних журналів.

„Шершень“ виходить що п'ятниці.

Ціна з пересилкою: на рік 4 карб. на пів року 2 карб. 30 коп., на 3 міс. 1 карб. 20 коп. Окреме число 10 коп. За кордон 6 карб.

В „Шершені“ працюватимуть письменники: Бердяєв С., Будяк Ю., Вдовиченко М., Гребинюк І., Коваленко Гр., Коцюбинський М., проф. Кримський, А. Кузьменко М., Липа Ів., Маковей О., Нечуй-Левицький Ів., Полтавка М., Сивенький В., Стешенко І., Старіська-Черняхівська Л., Стефаник В., Тімченко Є., Федорченко Ів., Хоткевич Г., Чернявський М. і багато інших. Художники: Бурячок І., Красіцький Ф., Різниченко В., Сластьон О., Тіхачек В., Яковлев М. (Косин) і інші.

Предплата приймається: в Києві книгарня „Кіевской Старини“, Безаківська 14, в книгарні Іванова и Ко, Фундуклеевська, № 2 і редакції.

Адреса редакції: Гоголевская ул. 45, кв. 8. Представництво для продажу на роздріб редакція „Голос Народа“, Б. Владимирська, 30. — Ціна за оголошення 2 р. за стрічку петіта, 100 р. за стопець.

Редактор-видавець В. ЛОЗИНСЬКИЙ.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА

===== ЩОДЕННА ПОЛІТИЧНА, =====

ЕКОНОМІЧНА І ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА

виходить у Києві від 1 січня 1906 р.

Ціна на рік 4 карб., на пів року 2 карб., на 3 місяці 1 карб.,
на 1 місяць 50 коп. з пересилкою.

За кордон на рік—9 карб., на пів року 4 карб. 50 коп.

„Громадська Думка“ виходить що дня, окрім понеділків та після свят.
Адреса редакції „Громадської Думки“: у Києві, ул. Михайловська ч. 10.

Видає:

ВОЛОДИМИР ЛЕОНТОВИЧ.

ВІСТИ

ЩОТИЖНЕВА ПОЛІТИЧНА, ЕКОНОМІЧНА

===== Й ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА =====

виходить в Одесі від лютого 1906 р. в форматі щоденних газет.

Річна передплата виносить 2 карб., за кордон 3 карб.

Всякі листи і гроші належить висилати на адресу: Одеса, Ніжинська
ул., ч. 44. Кв. Товариства „Просвіта“. Для редакції газети „Вісти“.

А К О Р Д И

АНТОЛЬОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ВІД СМЕРТИ ШЕВЧЕНКА ДО НАЙНОВІШИХ ЧАСІВ
під редакцією Дра ІВ. ФРАНКА, з ілюстраціями Ю. ПАНЬКЕВИЧА.

Люксове виданє, по ціні 6, 7'50, 8, 8'50 і 10 кор.

Дістати можна в „Українсько-руській Видавничій Спілці“, у Львові, ул.
— — — — — Чарнецького, ч. 26. — — — — —

КНИГАРНЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

з огляду на труднощі, які робить спровадження до Росії українських книжок з Галичини, від тепер аж до дальших змін піднімається ся посилати, за попереднім надісланням грошей, книжки до Росії під опаскою (заказною бандеролею) по таким цінам:

Історія України-Руси М. Грушевського т. I, II, III і V за том по	3 руб. 60 коп.
Записки Наукового Товариства імени Шевченка за том по	1 „ 50 „
(цілі річники по 6 руб.).	
Літературно-Науковий Вістник за книжку по	1 „ — „
(цілі річники по 8 руб.).	
Український Словар, в IV томах	6 „ — „
Святе Письмо старого й нового завіту, пер. Куліша й Пулюя	1 „ 80 „
Науковий Збірник, присвячений проф. М. Грушевському його учениками й прихильниками	4 „ 50 „

а також і иньші книжки, які допускають ся до Росії, по ціні залежній від коштів пересилки й умов продажі (для власних видань корона випадає на 45 до 50 коп., для иньших 50 до 60 коп.).

Гроші можуть надсилатись також через Книгарню Київ. Старини у Київі (Безаковська 14).

Посилаючи гроші у Львів переказом (почтовим переводом), треба zarazом написати особно, від кого замовлення й на яку адресу післяти книжки. Не діставши до 4 тижнів (а при замовленню переказом або через иньші книгарні до 6 тижнів) треба повідомити про се Книгарню Наукового Товариства ім. Шевченка.

Адрес: Львів, ул. Театральна 1. По німецьки: Lemberg, Theaterstrasse 1, Schevtschenko-Buchhandlung.

Книгарям в Росії за посередництво 5% комісійних.

Заневич — Знесена панщини в Галичині	1'00
Записки Наукового Товариства імені Шевченка т. I—XXII, XXV—XXX, XXXIII, XXXIV, XXXVII—LXIX по 3'00, т. XXIII—IV, XXXI—II, XXXV—XXXVI по 5'00, комплети I—XX по 48'00, I—L по	120'00
Збірник філologicheчної секції т. I: Т. Шевченко, хроніка його життя, т. I, нап. О. Кониський, 3—, на ліпшій папері 4'00, в оправі	5'00
„ т. II: Розвідки М. Драгоманова, про українську народню словесність і письменство, т. I. 3'00, на ліпшій пап.	4'00
„ т. III: Розвідки М. Драгоманова, т. II. 3'00, на ліпшій папері	4'00
„ т. IV: Т. Шевченко, хроніка його життя, т. II., нап. О. Кониський	4'00
„ т. V: Про говор галицьких Лемків, нап. І. Верхратський	5'00
„ т. VI: Посмертні праці М. Дикарева	4'00
„ т. VIII—IX: Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—1862	7'00
Збірник історично-філософської секції т. I—IV ройішлися (Історія України-Руси, нап. М. Грушевський, вид. друге див.: М. Грушевський)	4'00
„ т. V: Матеріали до історії духового життя Галицької Руси XVIII—XIX в.	4'00
„ т. VI і VII: Історія України-Руси, нап. М. Грушевський т. IV. 4'50, на ліпшій папері	5'50
„ т. VIII і IX: Історія України-Руси, нап. М. Грушевський т. V	7'50
Збірник математично-природописно-лікарської секції, т. I, II, III і IX по 3—	2'00
„ т. IV—VIII (кождий в двох окремих випусках) і IX—X по	2'00
„Зоря“ письмо літературно-наукове р. II, V по 6'00 р. VI, IX по	10'00
„ „ „ літерат.-наук. ілюстроване р. XIII, XV, XVI, XVII і XVIII по	12'00
Руська історична бібліотека:	
т. I. С. Качала — Коротка історія Руси	2'40
т. II. М. Костомаров — Дві рус. народности й ин. статі	4'00
т. III. і IV. Д. Іловайський — Княжий період України-Руси	6'80
т. V. М. Смирнов, М. Дашкевич, І. Шаравейко — Гал. Русь	3'00
т. VI. Антонович Вол. і Іловайський Д. — Історія в. кн. литовського	3'20
т. VII. Іван Линиченко: Суспільні верстви Галицької Руси XIV—XV в.	2'00
т. VIII. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI—XVIII вв.	12'80
IX—XII. М. Костомаров — Богдан Хмельницький	3'20
XIII. М. Костомаров — Гетьмановане Виговського і Ю. Хмельницького	8'40
XIV—XVI. М. Костомаров — Руїна	6'60
XVII—XVIII. М. Костомаров — Мазепа і Мазепинці, В. Антонович	3'60
Останні часи козащини на Правобережжі	3'00
XIX. Розвідки про народні рухи на Україні-Руси в XVIII в.	5'00
XX. Шульгин — Начерк Коляшчини	5'00
XXI і XXII. Розвідки про селянство на Україні-Руси в XV—XVIII ст.	5'00
XXIII і XXIV. Розвідки про міста і міщанство	4'00
Індрем Дж. Історія політичної економії	0'60
Кавцкі Кароль, Народність і її початки	0'70
Калитовський Ом. Др. — Матеріали до літератури апокрифічної	1'20
Кельнер Л. Др. — Історія педагогії	0'25
Кареев М. Філософія історії	2'80
„ Філософія культурної й соціальної історії	0'60
Колесса Ол. Др. — Юрій Косован-Федькович	0'45
Кониський О. Листи про Ірландію	2'30
Конрад Й. Національна економія	1'00
Костомарів М. — Руська історія в життєписах ч. II і III по	2'00
„ Письмо до ред. Колокола	1'70
Кримський А. Мусулманство і його будучність	0'60
Левицький Нечуй І. — Сьвітгляд українського народу	7'00
Левицький К. Др. — Німецько-руський правничий словар	1'00
„ Руська Правда	
Літературно-науковий Вістник, річна передплата 16'00, повні річники 1899—1905 по 16'00, книжки V—XII за 1898, з додатком розпочатих у попередніх книжках статей	12'00
Ляссаль Ф. Про суть конституції	0'30
Масарик Т. Ідеали гуманности	0'36
Ж. Масперо. Старинна історія східних народів, т. I	2'80
Матеріали до українсько-руської етнології т. I, III і VI	17'00
„ т. II, IV—V і VII (містить монографію проф. Шухевича про Гуцулів)	22'00
Миколаєвич Я. — Опис каменецького повіту	2'00
Мідкевич А. До галицьких приятелів, зі вступом і поясненнями	0'46
Огоновський Ом. Др. Історія руської літератури т. II. 6'00, т. III. 8'00, т. IV	2'00
„ Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache	3'00

	Корон
Олехнович В. Раси Європи	0 76
Онишкевич Г. — Руська бібліотека т. III	3 00
Памятки українсько-руської мови і літератури, т. I. Апокріфи старозавітні	4 00
„ „ „ „ „ т. II і III. Апокріфи новозавітні по	5 00
Павлик М. — „Про читальні“	1 00
„ М. П. Драгоманов, его ювілей, похорон, автобіографія і спис творів	4 00
„ Якуб Іаватович	1 00
Партицький О. — Старинна історія Галичини	6 00
„ Словинська держава перед двома тисячами літ	0 20
„ Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка	0 70
„ Скандинавщина в давній Русі	0 40
„ Слово о полку Ігоревім	1 60
Партицький О. Темні місця в Слові о полку Ігоревім	2 80
Правнича часопись, річник IV—V по 6 00, VI, VII — X по	2 00
Правнича бібліотека т. I вип. 1, т. II вип. 1 і 2	
Правнича і економічна часопись, т. I—III по 3 00, т. IV—V і VI—VII по	4 00
„Правда“ письмо літературно-наукове з 1873, 76, 77, 79, 89—96 по	4 00
„ з р. 1873 2 00, річн. XIII з доповненням	3 00
Пулюй І., Непропаща сила	0 20
„ Нові і перемінні звізди	0 16
Раковський І., Вік нашої землі	0 10
„ Вулкани	0 30
Рудницький С. — Українські козаки в 1625—1630 р.	1 00
„ Руські землі Польської Корони при кінці XV в.	0 80
Сеньобб Ш., Австрія в XIX ст.	0 80
„ Міжнародні революційні партії	0 40
Ф. Сірко. Тарас Шевченко і його думки про громадське жите	0 60
Спис творів Ів. Франка за 25 років його літературної діяльності	1 00
П. Стороженко. Історія західно-українських літератур до кінця XVIII ст.	4 40
Стоцький С. — Буковинська Русь	2 40
Студинський К. Др. — Лірники, студия	0 40
„ Пересторога, історично-літературна студия	2 00
Тен Г., Філософія штуки	1 00
„ Нарис із старинного світа	0 65
Терлецький О. Москвофіли й народовці	0 30
Томашівський С. Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.	2 00
„ Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі	3 00
„ Київська Козачина 1855 р.	0 10
„ Маруси Богуславки в укр. літературі	2 00
Уайт Д. А., Розвій географічних поглядів	0 30
„ Розвій астрон. поглядів	0 46
„ Розвій поглядів на лхву	0 30
„ Розмови з Л. Толстим	0 30
Українсько-руська бібліотека т. I, 6 00, II, 4 00, IV, 3 00, оправні о 1 20 дорожші	12 00
Уманець і Спілка — Словар російсько-український т. I—IV	0 80
Фер. Л. Будда і Буддизм	1 30
Феррієр Е. Дарвінізм	2 00
Флямарион К. Про небо	0 60
Франко Ів. Нарис історії філософії	0 40
„ Наші коляди	2 00
„ Іван Вишенський	0 60
„ Про панцину і її знесенє 1848 р.	2 00
„ Хмельницина 1648—9 р. в сучасних віршах	0 50
„ Слово о Лазареві воскресені	0 30
„ Апокріфічне євангеліє Псевдо-Матвія	0 40
„ Шевченко героєм польської революційної легенди	1 60
Е. Фрас. Нарис геології	2 40
Целевич Ю. Др. — Історія Скиту Манявського	0 40
Целевич О. Причинки до зносин П. Дорошенка з Польщею	1 00
„ Участь козаків в Сколенській війні 1633—4 рр.	0 20
Щурат Червеча республіка на Афоні	0 20
„ „Чернець“ Т. Шевченка, студия	0 20